

VIII. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

21. YÜZYILDA ULUSLARARASI SİSTEMİN GELECEĞİ

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

Editör: Muhammet Aydoğan

TESAM VIII.
ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER KONGRESİ
21. YÜZYILDA ULUSLARARASI
SİSTEMİN GELECEĞİ:
FIRSATLAR, ZORLUKLAR
VE YENİ DİNAMİKLER

Editör:
Muhammet AYDOĞAN

Birinci Baskı

TESAM VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 21. Yüzyılda Uluslararası Sistemin Geleceği: Fırsatlar, Zorluklar ve Yeni Dinamikler Tam Metin Bildiri Kitabı

Editör: Muhammet AYDOĞAN

E-ISBN: 978-625-97823-2-4

1. Baskı, Aralık 2024

Lider Sancak Akademi Kitaplığı No: 1

Copyright © 2024 LSU Yayınları

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı kanun hükümleri gereğince LSU Yayıncılık'ın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir sistemle basılamaz, çoğaltılamaz, bilgisayar ortamında depolanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Bu çalışmada yer alan tüm yazıların etik, dilbilimsel, bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Genel Yayın Yönetmeni: Muhammet Aydoğan

Yayın Koordinatörü: Ferzan Taşpınar

Sayfa Tasarımı: A. Muhammed Taşpınar

Kapak Tasarımı: Neslihan Türkkan

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydoğan, Muhammet

Tesam VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi / Muhammet Aydoğan

1. Baskı, 403 s., 160x240 mm. Kaynakça mevcut, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-97823-2-4

1. Sosyal Bilimler 2. 21. Yüzyıl 3. Yeni Dinamikler

Genel Dağıtım

Lider Sancak Eğitim Akademisi

Tel : +90 (0216) 461 00 47

Küçükbakkalköy Mah. Kayışdağı Cad. Bilgi Plaza No:111/8 İstanbul/Ataşehir

www.tesamyayinlari.com | tesamyayinlari@gmail.com

TESAM (Ekonomik, Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi)

www.tesam.org.tr

İÇİNDEKİLER

YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK DÜNYA GÖÇEBE OYUNLARI: KIRGIZİSTAN'IN ULUSLARARASI İMAJI.....	7
Aidana Baktybek Kyzy	
KÜRESEL GÜÇ DENGELERİ VE TÜRKİYE: ÇOK KUTUPLU DÜNYADA STRATEJİK KONUMLANMA	45
Armağan Yılmaz	
KÜRESEL İKLİM KRİZİNİN 2010 YILI SONRASI TÜRKİYE'NİN KALKINMASINA YÖNELİK ETKİLERİ	59
Doç. Dr. Arzu Al - Ege Gündüz	
DESCARTES'İN KUŞKU YÖNTEMİ İLE HAKİKAT SONRASI ÇAĞDA GERÇEKLİK ARAYIŞI.....	93
Aslı Kaprol	
FACTORS AFFECTING CONSUMERS' CHOICE OF CRYPTOCURRENCY EXCHANGES	141
Deniz SERBEST - Ahmet BAŞCI	
BİR TERÖR VEKTÖRÜ OLARAK TELEKOMÜNİKASYONUN SİYASAL GÜVENLİK AÇISINDAN ROLÜ	179
Gamze KAVAK - Ümmühan KAYGISIZ	
NEW SPACE EMPIRES: THE GEOPOLITICS OF THE FINAL FRONTIER AND THE ROLE OF PRIVATE SPACE COMPANIES IN RESHAPING GLOBAL RIVALRIES	209
Gizem Ezgi CÜLER	

TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜÇ SİYASETİ VE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI	245
Mehmet Tarık Copur - Doç. Dr. Zeynep Selçuk	
İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI SONRASINDA AZERBAYCAN’DAKİ ZORUNLU GÖÇMENLERİN GERİ DÖNÜŞ POLİTİKASINDA TÜRKİYE-AZERBAYCAN İŞBİRLİĞİNİN ÖNEMİ	271
Meral BALCI - Abdulla KHANAYEV	
SOME SOCIAL ASPECTS OF PUBLIC DIPLOMACY OF THE REPUBLIC OF KOREA.....	303
Potapova Nelya	
İTALYAN SİYASETİNDE GÖÇ KONUSUNUN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ: FRATELLI D’ITALIA VE KOMPLO TEORİLERİ.....	323
Umut YUKARUÇ	
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ÇOK BOYUTLU GÜVENLİK BAĞLAMİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	353
Bekir PARLAK - Serdar ŞENOL	

YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK DÜNYA GÖÇEBE OYUNLARI: KIRGIZİSTAN'IN ULUSLARARASI İMAJI

Aidana Baktybek Kyzy¹

1 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (Tezli Yüksek Lisans), aidanawsm@gmail.com.

Öz

Yumuşak güç, bir devletin zorlayıcı veya maddi araçlar yerine kültürel cazibe, diplomasi ve değerler üzerinden uluslararası düzlemde etki yaratma kapasitesini tanımlayan bir kavramdır. Kırgızistan, bu stratejiyi benimseyerek, kültürel mirasını ve geleneksel unsurlarını ön plana çıkaran bir platform olan Dünya Göçebe Oyunları'nı düzenlemektedir. Göçebe kültürün somut ve soyut unsurlarının vurgulandığı bu etkinlik, Kırgızistan'ın uluslararası arenadaki görünürlüğünü artırmakta ve küresel ölçekte yumuşak güç kapasitesini güçlendirmektedir.

Bu çalışma, Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'ın yumuşak güç politikaları bağlamında nasıl bir rol üstlendiğini ve ülkenin uluslararası imajını nasıl şekillendirdiğini analiz etmektedir. Oyunlar, sadece göçebe halkların kültürel unsurların korunmasını ve yeniden canlandırılmasını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda Kırgızistan'ın çok taraflı diplomasi ve uluslararası işbirliğine olan katkısını da güçlendirmektedir. Kültürel diplomasinin bir aracı olarak bu oyunlar, Kırgızistan'ın bölgesel ve küresel aktörlerle kurduğu etkileşimlerde önemli bir köprü görevi üstlenmektedir.

Çalışmada ayrıca, Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'ın uluslararası ilişkilerdeki yumuşak güç stratejilerine yaptığı katkılar incelenmektedir. Bu bağlamda, oyunların uluslararası topluma sunduğu kültürel değerler ve diplomatik fırsatlar değerlendirilmektedir. Oyunların küresel izleyici kitlesi ve katılımcı ülkeler üzerindeki etkisi, Kırgızistan'ın uluslararası alandaki tanınırlığını ve saygınlığını artırma sürecine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan'ın yumuşak güç kapasitesini etkin bir şekilde kullanarak uluslararası arenada

stratejik bir araç olarak kültürel diplomasiyi nasıl hayata geçirdiğinin somut bir örneği olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak güç, Kırgızistan, Dünya Göçebe Oyunları, Uluslararası İmaj

Abstract

Soft power is a concept that describes a state's capacity to exert influence at the international level through cultural charm, diplomacy and values rather than coercive or material means. By adopting this strategy, Kyrgyzstan organises the World Nomad Games, a platform that highlights its cultural heritage and traditional elements. This event, which emphasises the tangible and intangible elements of nomadic culture, increases Kyrgyzstan's visibility in the international arena and strengthens its soft power capacity on a global scale.

This study analyses the role of the World Nomad Games in the context of Kyrgyzstan's soft power policies and how they shape the country's international image. The Games not only ensure the preservation and revitalisation of local cultural elements, but also strengthen Kyrgyzstan's contribution to multilateral diplomacy and international cooperation. As an instrument of cultural diplomacy, these games serve as an important bridge in Kyrgyzstan's interactions with regional and global actors.

The study also analyses the contributions of the World Nomad Games to Kyrgyzstan's soft power strategies in international relations. In this context, the cultural values and diplomatic opportunities offered by the Games to the international community are evaluated. The impact of the Games on the global audience and participating countries has contributed to the process of increas-

ing Kyrgyzstan's recognition and prestige in the international arena. In this context, the World Nomad Games stand out as a concrete example of how Kyrgyzstan has effectively utilised its soft power capacity and implemented cultural diplomacy as a strategic tool in the international arena.

Keywords: Soft power, Kyrgyzstan, World Nomad Games, International Image

Giriş

Küreselleşmenin hız kazandığı günümüz uluslararası ilişkiler düzeninde, devletler yalnızca askeri ve ekonomik güç unsurlarıyla değil, aynı zamanda kültürel cazibe ve diplomasi gibi yumuşak güç stratejileriyle de etkilerini artırma yoluna gitmektedirler. Böylece yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkilerinde yumuşak güç unsuru olarak kültürel diplomasi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, ulusların sahip oldukları kültürel miras ve geleneksel değerler, küresel çapta etkileşim ve işbirliği için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle spor etkinlikleri, ülkeler arası bağları güçlendirmek ve halklar arasında karşılıklı anlayışı geliştirmek adına güçlü bir platform sunmaktadır.

Yumuşak güç, bir ülkenin kültürel, ideolojik ve diplomatik araçlar yoluyla uluslararası düzeyde etki yaratma kapasitesini ifade etmektedir (Nye, 2004). Özellikle kültürel ve spor etkinlikleri, yumuşak güç politikalarının hayata geçirilmesinde önemli bir platform sunmaktadır. Bu bağlamda, büyük çaplı organizasyonlar, ülkelerin uluslararası imajını şekillendirmede ve yumuşak güç kapasitelerini artırmada kritik rol oynayan stratejik araçlar haline gelmiştir. Olimpiyat Oyunları, Dünya Futbol Şampiyonası

ve Expo gibi büyük organizasyonlar, ev sahibi ülkeye önemli avantajlar sağlayan, geniş kitleleri etkileyen etkinliklerdir.

Joseph Nye yumuşak gücü, bir ülkenin cazibe yoluyla diğer ülkeleri etkileyebilme kapasitesi olarak tanımlamış ve kültürel etkinliklerin bu bağlamda kritik olduğunu vurgulamıştır. Roche büyük çaplı organizasyonları, ulusal kültürlerin ve kimliklerin sergilendiği platformlar olarak değerlendirirken (Roche, 2000), Jackson bu organizasyonların turizm, ticaret ve diplomasi üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini savunmaktadır (Jackson, 2014). Özellikle Olimpiyat Oyunları, Dünya Kupası ve benzeri spor etkinlikleri, ev sahibi ülkelerin uluslararası görünürlüğünü artırmakta, kültürel cazibesini küresel kitlelere sunmakta ve diplomatik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde, Expo ve benzeri ticari-kültürel etkinlikler, ev sahibi ülkenin küresel ekonomideki rolünü pekiştirirken, kültürel diplomasi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Büyük çaplı organizasyonlar, yumuşak güç stratejileri bağlamında ev sahibi ülkelere önemli fırsatlar sunmaktadır. Kültürel ve spor etkinlikleri, bir ülkenin uluslararası arenada cazibe yaratma kapasitesini artırmakta, ülkenin imajını güçlendirmekte ve diplomatik ilişkilerini geliştirmektedir. Ancak bu tür organizasyonların başarılı olabilmesi için, iyi bir stratejik planlama, etkili yönetim ve uzun vadeli sürdürülebilirlik önem taşımaktadır.

Yumuşak güç, özellikle küçük ve orta ölçekli devletlerin, uluslararası alanda görünürlüklerini artırmaları ve etkili diplomatik ilişkiler geliştirmeleri için önemli bir araç haline gelmiştir. Kırgızistan gibi Orta Asya devletleri, tarihsel ve kültürel miraslarına dayalı olarak uluslararası arenada yumuşak güç stratejilerini şekillendirme ve pekiştirme ihtiyacı duymaktadır. Bu amaç

doğrultusunda başlatılan en önemli girişimlerden biri, 2014 yılında Kırgızistan tarafından organize edilen Dünya Göçebe Oyunları olmuştur. Bu oyunlar, geleneksel sporlarını küresel bir sahneye taşımakla kalmayıp, aynı zamanda Türk dünyasında bir birlik ve beraberlik unsuru olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, Kırgızistan'ın düzenlediği Dünya Göçebe Oyunları, ülkenin uluslararası alanda kendini tanıtmak, kültürel değerlerini global izleyici kitlesine aktarma ve diplomatik ilişkilerini güçlendirme açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

Kültürel çeşitliliği korumanın ve sporu insanileştirmenin yollarını arayan Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev, 2012 yılında, misyonu küreselleşme çağında dünya halklarının kültürünü, kimliğini ve yaşam biçimlerini canlandırmak ve korumak olan ilk Dünya Göçebe Oyunları'nı düzenleme fikrini ortaya atmıştır. Bu girişim Kazakistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti devlet başkanları tarafından desteklenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'ın yumuşak güç stratejileri bağlamında oynadığı rolü analiz etmektir. Oyunlar aracılığıyla ülkenin uluslararası imajının nasıl şekillendiği, küresel arenada tanınırlığının ve saygınlığının nasıl arttığı araştırılacaktır. Ayrıca, Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'ın kültürel diplomasisine olan katkısı ve çok taraflı diplomasi süreçlerinde ne derece etkili olduğu değerlendirilecektir.

Kırgızistan'ın yumuşak güç stratejilerini inceleyen çalışmalarda, Dünya Göçebe Oyunları gibi kültürel etkinliklerin ulusal imaj oluşturma ve uluslararası kamuoyunda bir cazibe unsuru yaratma açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ancak

mevcut literatürde, Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'ın yumuşak güç stratejilerine olan spesifik etkileri üzerine sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada, bu boşluğun doldurulması amaçlanmakta ve Kırgızistan'ın kültürel diplomasi aracı olarak Dünya Göçebe Oyunları'nı nasıl kullandığı derinlemesine incelenmektedir.

Çalışma hem yerel hem de uluslararası kaynaklardan yararlanarak, Kırgızistan'ın kültürel diplomasi çabalarını değerlendirecek ve bu çabaların ülkenin uluslararası arenadaki imajına ve diplomatik ilişkilerine nasıl yansıdığına odaklanacaktır. Araştırmanın kapsamı, 2014 yılında ilki düzenlenen ve beş kez gerçekleştirilen Dünya Göçebe Oyunları'nın uluslararası düzlemdeki etkilerini içermektedir. Bu etkinlikler sırasında Kırgızistan'ın kültürel, politik ve ekonomik hedefleri doğrultusunda nasıl bir strateji izlediği ve bu stratejinin sonuçları analiz edilecektir.

Araştırma yöntemi olarak nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda, Dünya Göçebe Oyunları ile ilgili uluslararası medyada çıkan haberler, akademik makaleler, resmi raporlar ve Kırgızistan'ın kültürel diplomasi stratejilerine dair dokümanlar analiz edilecektir. Ayrıca, Kırgız yetkililer ve uluslararası katılımcılarla yapılan mülakatlar ve gözlemler de çalışmaya dahil edilerek, Dünya Göçebe Oyunları'nın diplomatik, kültürel ve sosyal etkileri değerlendirilecektir. Bu veriler ışığında, Kırgızistan'ın bu oyunları bir yumuşak güç aracı olarak nasıl kullandığı ve bu stratejinin ne derece başarılı olduğu tartışılacaktır.

1. Yumuşak Güç Kavramı ve Uluslararası İlişkilerde Kullanımı

Güç, insanlık tarihinin en temel ve tartışmalı kavramlarından biri olarak varlık göstermektedir. Özellikle uluslararası ilişkiler,

siyaset bilimi ve dış politika oluşturma süreçlerinde güç, ülkelerin davranışlarını şekillendiren en önemli faktörlerden biridir. Bununla birlikte, güç, sadece askeri ya da ekonomik güçten ibaret olmayıp, toplumsal ve kültürel düzeyde de farklı biçimlerde etkisini göstermektedir.

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren dünyada, büyük çaplı savaşların ve bölgesel çatışmaların artması, uluslararası ilişkilerde güç dengesinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş dönemi, askeri güç kullanımının ön planda olduğu, ideolojik kutuplaşmaların belirleyici olduğu bir dönemdi. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, devletlerin uluslararası arenada etkili olmak için kullandığı araçlar çeşitlenmiş ve güç kavramı da daha karmaşık bir hale gelmiştir. Küreselleşme, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki devrimsel gelişmeler, devlet dışı aktörlerin artışı, yerel ve küresel düzeydeki değişimler, uluslararası ilişkilerde güç dinamiklerinin çeşitlenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, askeri ve ekonomik güç dışında, kültürel, ideolojik ve sosyal etkileşimler de önem kazanmaya başlamıştır.

Uluslararası ilişkilerde genellikle sert güç ve yumuşak güç olmak üzere iki ana güç kullanımı şekli arasında bir ayrım yapılır. Sert güç, devletlerin askeri veya ekonomik baskı kullanarak hedeflerine ulaşmalarını ifade ederken, yumuşak güç, cazibe ve ikna yoluyla başka ülkelerin davranışlarını etkileme yeteneğidir. Bu yaklaşımın öncüsü olan Joseph S. Nye, yumuşak gücü, başkalarını etkileyerek istediklerini elde etme olarak tanımlamış ve bu kavramı Uluslararası İlişkiler literatürüne kazandırmıştır (Nye, 2004).

Nye, yumuşak gücü sert güçten ayıran en temel özelliğin, zorlamadan çok gönüllü bir taklit ve onaylanma süreci olduğunu ifa-

de etmektedir. Bir devlet, diğer devletleri ya da toplumları, kendi kültürünü, siyasi değerlerini ve ideolojik perspektiflerini benimsemeye ikna ederek, onlardan doğrudan zorlamalar olmaksızın, istenilen davranışları gerçekleştirmelerini sağlayabilir. Bu süreç, dış politika uygulamalarında, askeri gücün yanına daha etkili ve uzun vadeli stratejiler olarak eklenmiştir (Nye, 2004). Nye'nin bu tanımı, yumuşak gücün bir devletin dış politikasındaki etkinliğini artıran önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Yumuşak gücün kaynakları, üç ana başlık altında toplanabilmektedir: kültür, siyasi değerler ve dış politika (Nye, 2004). Kültür, bir devletin kültürel üretim kapasitesi, sanat, edebiyat, eğitim sistemleri, sinema, müzik ve popüler kültür ürünleri gibi araçlar, dış dünya üzerinde güçlü bir etki yaratabilmektedir. Kültür, bir ülkenin değerlerinin, yaşam biçiminin ve ideolojik perspektiflerinin cazip gelmesi yoluyla, uluslararası düzeyde kabul ve takdir görmesini sağlamaktadır. Siyasi değerler, demokrasi, insan hakları, özgürlük, adalet gibi evrensel değerler, bir ülkenin dış politikasını şekillendirirken, aynı zamanda diğer ülkelerle ilişkilerde de önemli bir yumuşak güç unsuru haline gelmektedir. Bir ülkenin siyasi sistemi ve bu sisteme olan bağlılık, dış dünyada devletin meşruiyetini ve prestijini artırabilmektedir. Dış politika, bir devletin dış politikası, uluslararası arenada ne kadar meşru ve etik bir şekilde uygulandığına bağlı olarak da yumuşak güç unsuru olabilmektedir. Dış politika uygulamalarında, başka ülkelerin çıkarlarına duyarlılık göstermek, insani yardım faaliyetleri yürütmek veya adil ticaret politikaları oluşturmak, bir ülkenin uluslararası alandaki yumuşak gücünü pekiştiren faktörlerdir. Yumuşak güç, uluslararası ilişkilerde etkin bir strateji olarak giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Devletler, askeri ve ekonomik baskı yöntemlerinin yanı sıra, cazibe ve etkileme strateji-

lerini de kullanarak küresel etki alanlarını genişletmektedir. Bu güç, yalnızca zorlama ya da teşvik etme gibi klasik yöntemlerden farklı olarak, karşılıklı bağımlılık ve kültürel etkileşim yolu ile sürdürülebilir ve uzun vadeli başarılar elde edilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkilerde gelecekte daha fazla önem kazanacak ve devletlerin küresel sistemdeki yerlerini şekillendirecek temel unsurlardan biri olacaktır.

Kalın yumuşak gücü, istenileni zorlama veya ödeme yapmadan cazibe yoluyla elde etme yeteneği olarak ifade etmektedir. Bu, ikna edici kanıtlar ve rasyonel politikalar kullanarak karşı tarafı razı etmekle mümkün olmaktadır. Önemli olan yumuşak gücün ana unsurları olan güvenirlilik ve ikna yeteneğini kullanabilmektir (Kalın, 2011).

1.1. Kültürel Diplomasi ve Spor Diplomasi Kavramları

Yumuşak gücün en temel unsuru kamu diplomasisidir. Devletlerin birbirleriyle barışçıl ilişkiler geliştirmesi için kamu görevlileri ve yetkili ajanlar eliyle yürüttüğü faaliyetler olarak bilinen diplomasi anlayışı küreselleşme olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte dönüşüme uğramıştır (Okumuş ve Çelik, 2024). Kamu diplomasisi bir ulusun değerlerini, kurumlarını ve kültürünü uluslararası kamuoyuna anlatma çabasıdır (Yağmur, 2019). Kültürel diplomasi, “kamu diplomasisinin muhtevasında eğitim sanat, spor, dil ve din gibi çeşitli konuları barındıran bir alt dalı”dır. Kültürel diplomasi, ortak hedeflere varmak ve karşılıklı anlayışı teşvik etmek için düşüncelerin, bilgilerin, sanatın, yasayış biçiminin, değerler sisteminin, törelerin ve inançların uluslar ve halklar arasında karşılıklı değiş tokuşudur (Okumuş ve Çelik, 2024). Bu bağlamda, kültürel diplomasi, yumuşak gücün

önemli bir aracı olarak görülmektedir. Kültürel diplomasi, devletlerin sanat, kültür, tarih ve gelenekleri aracılığıyla uluslararası ilişkilerde etki yaratma çabası olarak tanımlanmakta ve özellikle küçük devletler için önemli bir stratejik araç olarak değerlendirilmektedir. Çekici bir kültür, arzu edilen ideolojiler, yenilikçi ve ileri görüşlü kurumlar ve politikalar aracılığıyla yabancı kamuoyunu etkileme girişimleri yumuşak güç içerisinde değerlendirilmektedir. Yumuşak güç içinde yer alan kamu diplomasisi ise hükümetler tarafından yabancı toplumlar üzerinde olumlu imaj yaratılmasını içermektedir. Dış politikanın vazgeçilmez bir aracı haline gelen kamu diplomasisi, farklı uygulamalar ile ortaya konmakta ve bu uygulama alanlarından birini sportif faaliyetler oluşturmaktadır. Spor, ülkelerin diplomatik ilişkilerini yürütmek için kullandıkları stratejilerden biridir. Doğası gereği toplumları birbirine yakınlaştıran, çatışmaları askıya alan ve taraftarlık duygusuyla birliktelik sağlayan spor diplomasisi, diplomatik ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Bostancıoğlu, 2023).

Spor diplomasisi, uluslararası spor etkinliklerine ev sahipliği yapmak ve katılmak yoluyla bir ülkenin uluslararası arenada çekici bir imaj yaratmasına yönelik bir dış politika aracı olarak görülmektedir. Spor diplomasisinin küresel müsabakalar düzenlemekten ilgili uluslararası kurum ve komisyonlarda çalışmak üzere ülke temsilcilerinin gönderilmesini desteklemeye kadar çeşitli boyutları tanımlanmıştır. Günümüzde büyük spor siyasete her zamankinden daha yakın. BM Genel Kurulu'nun 22 Eylül 2010 tarihli ve 65/1 sayılı Kararı sporun "işbirliği, dayanışma, hoşgörü, anlayış ve sosyal içermenin güçlendirilmesine katkıda bulunabileceğini" kabul etmektedir (BM, 2010). Olimpik Antlaşma, sporu insanlığın hizmetine sunmanın ve sporu kültür ve eğitimle ilişkilendirerek barışçıl toplumları ve sağlıklı yaşam tarzlarını teş-

vik etmenin ve ayrımcılık yapmadan insan onurunu korumanın önemli olduğunu belirtmektedir. Sporun barışı sağlama işlevi, uluslararası arenada dayanışmayı teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır.

Spor diplomasisi, ülkelerin uluslararası prestijini artırarak uluslararası diyalogun güçlendirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunduğundan, barışı ve karşılıklı anlayışı teşvik etmek ve uluslararası arenada temasları geliştirmek için önemli bir araçtır. Bu diplomasi türü, sporun çeşitli dış politika hedeflerine ulaşmak ve ulusal çıkarları savunmak, uluslararası arenadaki sorunları ve çatışmaları çözmek için bağımsız veya yardımcı bir araç olarak görüldüğü bir diplomatik faaliyet türüdür. Dünya bilimsel pratiğinde, Avustralyalı Profesör Stuart Murray tarafından formüle edilen en yaygın tanım: spor diplomasisi, devletlerin, hükümetlerin, özel dış politika organlarının, takımların, sporcuların, antrenörlerin ve bunların başarılarının katılımıyla uluslararası spor etkinliklerinin organizasyonu, yürütülmesi ve bunlara katılım yoluyla devletin dış politika hedeflerini uygulamak için resmi ve gayri resmi faaliyetleri şeklindedir (Murray, 2011). Spor diplomasisi dış politika hedefleriyle yakından ilişkiliyken, bir yandan kendi ülkesinin dış politika gündemini ilerletmek için tasarlanır, diğer yandan da uluslararası diyalogun güçlendirilmesine katkıda bulunur.

Sovyet sonrası Orta Asya ülkelerinde spor diplomasisinin araçları arasında küresel ve bölgesel spor etkinliklerinin düzenlenmesi, ulusal sporların teşvik edilmesi ve kamu diplomasisi formatlarının kullanılması yer almaktadır. Dünya spor etkinliklerinin düzenlenmesi bir devletin geniş yeteneklerini, misafirperverliğini gösterir ve ülkenin ulusal değerlerinin, kültürünün ve

tarihinin tanıtılmasına yardımcı olur. Bu şekilde, devlet ve halkı hakkındaki olumsuz klişeler ve çarpıtılmış algılar kırılmaktadır. Her geçen gün spor oyunlarının ve geleneksel sporların toplumsal, kültürel ve ekonomik rolünün önemi daha da ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda sporun süreç ve toplum ile ilişkileri bilinçli bir şekilde geliştirilmektedir (Buyar, 2023).

1.2. Uluslararası İmaj ve Büyük Çaplı Organizasyonlar

Hızla gelişen küreselleşme ve bu süreçte ortaya çıkan çeşitli global sorunlar ve tehditler, modern uluslararası ilişkiler aktörlerini kendi çıkarlarını izole bir şekilde sağlayamaz hale getirmiştir. Bu bağlamda, uluslararası iletişimin yoğunluğu artmakta ve kalitesi daha önemli hale gelmektedir. Bu değişimler, kamu politikasında imajın etkili ve vazgeçilmez bir araç haline gelmesine yol açmaktadır. Bir devletin veya herhangi bir aktörün imajı, uluslararası sahnedeki ağırlığını, çıkarlarını ve savunma kapasitesini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Bir devletin imajı, o devletin dünya genelindeki jeopolitik konumunu belirlemektedir.

Uluslararası imaj, bir ülkenin global arenada nasıl algılandığıyla ilgilidir. Bu algı, yalnızca dış politika uygulamalarıyla değil, aynı zamanda kültürel, ekonomik ve sosyal politikalarla da şekillenmektedir. Küresel anlamda güçlü bir imaja sahip olmak, bir ülkenin hem dış ilişkilerde daha etkin olmasını sağlamak hem de ekonomik ve kültürel işbirliklerini artırmaktadır. Büyük çaplı organizasyonlar, yalnızca katılımcı ülkelerin etkileşimde bulunduğu etkinlikler değil, aynı zamanda izleyicilere ve dünya çapında geniş bir kitleye ulaşabilen küresel etkinliklerdir. Bu tür organizasyonlar, bir ülkenin imajını tanıtmak ve kültürel değerlerini dünyaya duyurmak için güçlü araçlar olarak kullanılabilir.

Aynı zamanda, küresel bağlamda önemli işbirlikleri ve diplomatik ilişkiler kurma fırsatı da sunmaktadır.

Uluslararası imaj, bir ülkenin dünya genelindeki algısını ve prestijini ifade etmektedir. Bu imaj, ülkenin dış politikası, kültürel mirası, ekonomik gücü, insan hakları ve demokrasi uygulamaları gibi birçok unsura bağlı olarak şekillenmektedir. İlk olarak; ülkelerin, uluslararası sistemde konumlarının belirlenmesi ve uluslararası sistemde etkili olabilmeleri sadece askeri ve ekonomik güç ile değil uluslararası alanda oluşturdukları imajları ile de alakalıdır. İkinci olarak; bir ülkenin uluslararası kamuoyunda olumlu imaja sahip olması o ülkenin uluslararası sistemde itibarlı olduğu anlamına gelmeyebilir. Son olarak; imaj, ülkelerin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerine katkı sağlamaktadır (Aydoğan, 2018). Günümüzde, uluslararası imaj yaratmak ve güçlendirmek, sadece devletler için değil, aynı zamanda çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası organizasyonlar için de büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, büyük çaplı organizasyonlar, özellikle kültürel, sportif, politik ve ekonomik alandaki küresel etkinlikler, bir ülkenin uluslararası imajını biçimlendirme konusunda önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Büyük çaplı organizasyonlar, uluslararası imaj yaratma süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Bir ülkenin geleneklerini, sanatını ve yaşam tarzını global alanda tanıtarak, bu ülkenin yumuşak gücünü pekiştirebilir. Bu organizasyonlar, başka toplumların kültürüne dair daha derin bir anlayış ve saygı oluşturmak için etkili birer platformdur. Küresel organizasyonlar, farklı ülkelerden gelen insanların birbirleriyle etkileşime girmesine olanak tanımaktadır. Bu etkileşimler, diplomatik ilişkilerde yeni fırsatlar doğurabilir ve ülkeler arasında güçlü bağlar kurulmasına katkı

sağlayabilir. Bununla birlikte bazı büyük organizasyonlar, politik mesajlar iletmeyi ve küresel sorunlara dikkat çekmeyi amaçlayabilir. Bu tür organizasyonlar, bir ülkenin politika ve değerlerini daha geniş bir kitleye yayma fırsatı sunmaktadır. Küresel organizasyonlar, bir ülkenin turizm sektörünü canlandırabilir ve ekonomisine önemli katkılar sağlayabilir. Örneğin, büyük çaplı spor etkinlikleri, dünya çapında büyük turizm akışları yaratmaktadır.

Büyük çaplı organizasyonlar, 1980'lerden itibaren araştırmacıların dikkatini çeken bir konu olup, çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel etkileriyle akademik çalışmalarda sıkça ele alınmıştır (Liu, 2016). Kavramsal olarak büyük çaplı organizasyonlar, uluslararası düzeyde dikkat çeken, kitlesel popülerliğe sahip ve ev sahibi ülkeye önemli katkılar sağlayan kültürel, ticari ve spor etkinliklerini kapsamaktadır (Roche, 2000). Olimpiyat Oyunları, Dünya Şampiyonaları ve Kültürel Festivaller gibi organizasyonlar, bu kapsamda en çok incelenen etkinlikler arasında yer almaktadır olup, ev sahibi ülkeler veya şehirler üzerinde hem ekonomik hem de sosyo-kültürel etkiler yaratmaktadır. Bu tür etkinliklerin ülkelerin uluslararası görünürlüğüne artırdığı, turizm sektörünü canlandırdığı ve ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu genel bir kabul görmektedir (Jackson, 2014).

2. Kırgızistan'ın Yumuşak Güç Stratejisi ve Dünya Göçebe Oyunları

Sovyet sonrası alanda Kırgızistan yumuşak güç stratejisi, devletin bağımsız dış politika oluşturma çabası, cumhuriyetteki jeopolitik çok vektörlülük politikası, paralel olarak birkaç bölgesel ve dünya gücünün gelişmiş bir yumuşak güç altyapısı ile belirginleşmektedir. Kırgızistan devleti henüz birleşik bir yumuşak güç stratejisine sahip değilken, Dış Politika Konsepti'nde

yumuşak güç veya kamu diplomasisinden bir dış politika aracı veya hedefi olarak bahsetmemektedir. Fakat Kırgız hükümetinin bir dış politika aracı olarak yumuşak güç yaklaşımını yapılandırması, mevcut yumuşak güç potansiyelini analiz etmesi ve Kırgızistan'ı bir marka olarak ve ulusal çıkarlarını yurtdışında tanıtmak için fırsatları takip etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, Kırgızistan'ın yumuşak gücünün potansiyelini en üst düzeye çıkarabilmek için kamu diplomasisi araçlarının nasıl kullanılacağı konusunda sağlam bir anlayışa sahip olması önemlidir.

Kırgızistan'ın yumuşak güç potansiyelinde üç temel eğilim tespit edilebilmektedir. Birincisi, Kırgızistan'ın geçmişteki ve günümüzdeki yumuşak güç potansiyelinin çoğu vatandaşlarının bireysel başarılarından kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, ülkeye yapılan atıfların çoğu ya dışarıdan yaratılan ve kontrol edilen anlatılar ya da sıradan atıflardır. Başka bir deyişle, Kırgızistan dışarıdan yansıtılan imajını yönetmekten yoksundur. Üçüncü olarak, bu konuda bahsedilmeye değer birkaç başarılı ve umut verici ulusal proje bulunmaktadır.

Devletlerin başarılı imaj yönetimi, imajları ve gelecekleri için sorumluluk alma ve kendileri hakkındaki hikayeleri kontrol etme yeteneği ve isteğidir. Kırgızistan'ın yumuşak güç potansiyelini kontrol etmeye ve bunu ulusal markayı geliştirmek için kullanmaya katkıda bulunan başarılı ulusal projelerden biri Dünya Göçebe Oyunlarıdır. 2014 yılında kurulan Dünya Göçebe Oyunları, etnik sporları teşvik etmek için ulusal bir girişimden, bir ev sahibi ülkeden diğerine göç eden küresel bir gösteriye dönüşmüştür.

2014 yılında Kırgızistan tarafından başlatılan Dünya Göçebe Oyunları, göçebe halkların geleneksel spor türlerini sergileyen

ve kültürel diplomasi açısından önemli bir araç olarak değerlendirilen uluslararası bir etkinliktir. Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan'ın yumuşak güç kapasitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda Orta Asya'daki kültürel mirasın küresel düzeyde tanıtılmasına da katkı sağlamıştır. Kırgızistan, Dünya Göçebe Oyunları'nı sadece bir spor etkinliği olarak değil, aynı zamanda yumuşak güç stratejisinin bir parçası olarak kullanmaktadır. Yumuşak güç, bir ülkenin kültürel, ideolojik ve diplomatik yollarla diğer ülkeler üzerinde etki yaratma kapasitesini ifade etmektedir. Bu bağlamda Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan'ın uluslararası arenada tanınırlığını artıran bir diplomatik araç olarak işlev görmektedir. Kültürel değerlerin ve geleneksel unsurların vurgulandığı bu tür büyük çaplı organizasyonlar, ev sahibi ülkenin küresel imajını güçlendirme ve uluslararası toplumla olumlu ilişkiler kurma konusunda önemli fırsatlar sunmaktadır.

Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'ın uluslararası imajı üzerindeki etkisi büyüktür. İlk kez düzenlendiği 2014 yılından itibaren, oyunlar dünya genelinde geniş bir kitleye ulaşmış ve Kırgızistan'ın kültürel zenginliklerini tanıtmada noktasında başarılı olmuştur. Birinci oyunlardan itibaren, oyunlara katılan medya mensuplarının ve uluslararası katılımcıların sayısındaki artış, Kırgızistan'ın küresel arenadaki görünürlüğünün ne derece arttığını göstermektedir. Bu süreçte Kırgızistan, küçük bir ülke olmasına rağmen büyük bir uluslararası etkinliği başarıyla düzenleyebileceğini kanıtlamıştır. Kırgız Cumhuriyeti'nin 2026 yılına kadar olan Ulusal Kalkınma Programı'na göre, Dünya Göçebe Oyunları turizmin gelişmesine katkıda bulunmuş ve ülkenin dünya turizm pazarındaki görünürlüğünü artırmıştır.

1.1. Dünya Göçebe Oyunları'nın Ortaya Çıkışı ve Amaçları

Geleneksel spor dalları, toplumların tarih boyunca geliştirdiği fiziksel ve zihinsel mücadeleleri içeren, çoğunlukla savaş, avcılık ve hayatta kalma becerileri üzerine kurulu oyun ve etkinliklerden oluşmaktadır. Bu sporlar, belirli bir coğrafyaya ve kültüre ait olmanın yanı sıra, o toplumun değerler sistemi, sosyal yapısı ve tarihiyle de doğrudan ilişkilidir. Özellikle Türk halklarının tarihsel deneyimleri, göçebe yaşam tarzı ve savaşçılık kültürü, bu sporların şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Sovyet döneminde, Kırgız geleneksel oyunları ve yarışmaları klasik sporların gölgesinde kalmış ve sadece halkın inisiyatifi sayesinde gelişmiştir. Sadece egemenlik döneminde (1991-2018) ulusal sporlar ve halk oyunları yeniden canlanmaya ve yeni bir temelde gelişmeye başlamıştır. Bu, “Manas” destanının 1000. yıldönümü (1995), Oş şehrinin 3000. yıldönümü (2000), Baatır Kurmanbek’in 500. yıldönümü (2001) onuruna Kırgız ulusal sporları ve halk oyunları üzerine uluslararası yarışmalar düzenlenmesi ve Dünya Göçebe Oyunları’nın (2014, 2016, 2018) başarılı bir şekilde düzenlenmesi gibi örneklerle kanıtlanmıştır (Azizbayev ve Tagayev, 2018). Kırgız Cogorku Keneşi tarafından “Ulusal Sporların Geliştirilmesi” yasasının kabul edilmesi, Kırgız Devlet Beden Kültürü ve Spor Akademisi’nde Ulusal Beden Kültürü Fakültesi’nin açılması (2005), Kırgız Devlet Beden Kültürü ve Spor Akademisi’nde ulusal sporlar üzerine bilimsel ve pratik bir konferansın düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi (2005) ve “Kırgız Ulusal Beden Kültürü: Teorik ve Metodolojik Yönler” ders kitabının yayınlanması (2008) ulusal sporların geliştirilmesinde önemli olmuştur. Daha sonra adı Ulusal Sporları Geliştirme Müdürlüğü olarak değiştirilen Ulusal Sporları Geliştirme Merkezi’nin (2012) kurulması, ulusal sporların ve halk oyunlarının daha da geliştirilmesi için çok önemlidir.

Dünya Göçebe Oyunları'nın düzenlenmesi için siyasi temelin oluşturulmasındaki tarihi rol, Kırgız Cumhuriyeti'nin eski Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev'e aittir. Atambayev, modern küreselleşme çağında insan uygarlığının etno-kültürel mirasının korunması için gelecek nesillere karşı sorumluluğunun bilincinde olduğu için Dünya Göçebe Oyunları'nı düzenleme kararı almıştır. 2011 yılında dönemin Kırgızistan Başbakanı Almazbek Atambayev, dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte Göçebe Oyunları'nın düzenlenmesine ilişkin çok önemli bir belgeye imza atmıştır. Dünya Göçebe Oyunları'nın siyasi temelleri nihayet Ağustos 2012'de Bişkek'te düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler İkinci Zirvesi'nde atılmıştır. Bu karar, Oyunların organizasyonu ve yürütülmesi açısından tarihi bir karardır. Toplantıya katılan Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye ve Azerbaycan cumhurbaşkanları da Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'da düzenlenmesine ilişkin deklarasyonda yer alan bir paragrafı özellikle vurgulamışlardır. Oyunların açılış töreni 9 Eylül 2014 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Almazbek Atambaev'in katılımıyla gerçekleşmiş ve devlet başkanı sporcularla birlikte oyunların açılış geçidine katılmıştır.

Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan Hükümeti tarafından göçebe kültürünü canlandırmak ve korumak amacıyla başlatılan Kırgız Cumhuriyeti'nin en büyük uluslararası projesidir. Dünya Göçebe Oyunları'nın ülkede düzenlenmesinin amaçlarından biri, Kırgızistan'ın turistik imajını yükseltmek ve turist akışını çekmek, cumhuriyeti bir göçebe uygarlığı ülkesi olarak konumlandırmaktır. Dünya Göçebe Oyunları, insan uygarlığının bir mirası olarak dünyada etnospor ve etno-kültürel hareketin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Dünya Göçebe Oyunları'nın misyonu, etnik gruplar ve halklar arasında hoşgörülü bir ilişkiyi teşvik

etmek amacıyla etno-kültürü ve dünyadaki etnik grupların ve halkların kimliğini canlandırmak, geliştirmek ve korumaktır. Gelecekte büyük bir potansiyele sahip olan renkli bir etno-kasaba “Kırçın” inşa edilmiştir.

Dünya Göçebe Oyunları’nın en önemli hedeflerinden biri, göçebe halkların kültürel mirasını koruma ve bu mirası uluslararası düzlemde canlandırmadır. Oyunlar, tarihsel olarak Orta Asya’nın göçebe halklarının oynadığı geleneksel sporların yeniden canlandırılması ve bu sporların modern bir bağlamda sunulması amacıyla düzenlenmektedir. Bu yönüyle Dünya Göçebe Oyunları, sadece kültürel bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda bir mirasın sürekliliğini sağlayan bir platform olarak da önem taşımaktadır.

Dünya Göçebe Oyunları, göçebe halkların etnosporlarını ve geleneksel oyunlarını uluslararası bir yarışma çerçevesinde sunarak bu kültürel mirasın modern dünyada tanıtılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, oyunlara ek olarak düzenlenen etno-kültürel programlar, Kırgızistan’ın geleneksel yaşam tarzını ve göçebe kültürünün unsurlarını sergileyerek, kültürel bağları güçlendirmekte ve bu mirasın küresel anlamda yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Çolpon Ata’da 2014, 2016 ve 2018 yıllarında art arda düzenlenen Dünya Göçebe Oyunları, modern Kırgızistan tarihinde özel bir yere sahiptir. Böylece, egemen Kırgızistan’ın en büyük ölçekli projesi olan Dünya Göçebe Oyunları, ülkenin imajını iyileştirmeye, halkı birleştirmeye, gençleri olumlu bir dünya görüşüne yönlendirmeye ve küresel sorunları çözme yeteneğine olan inancı artırmaya yardımcı olmuştur. Dünya Göçebe Oyunları projesinin 2009 yılında Kırgızistan bilim ve spor camiasına yapılan

ilk sunumlarından birinde, Oyunların başlatıcılarından biri olan A. Akıbaev, Oyunların içeriğinin spor ve kültür birliği içinde sunulmasını önermiş, bu da daha sonra etnospor ve etno-kültürel programların birliği ilkesine yansımıştır.

Dünya Göçebe Oyunları'nın etno-kültürel programı açılış ve kapanış törenleriyle sınırlı kalmamış ve "Göçebeler Evreni" ve "Göçebe Fest" etno-kültürel festivalleriyle uzatılmıştır. Diğer bir deyişle, etnospor oyunlarından farklı olarak, Dünya Göçebe Oyunların etno-kültürel programı açılış ve kapanış törenleriyle sınırlı olmayıp, programın başından sonuna kadar eşlik eden tüm bölümlerinde kültürel unsurları içermektedir. Festivallerin içeriği, göçebe ve dünya kültürünün bir karışımı, atlı performansların, etno-dansların, etno-hitlerin uyumlu bir birliğiydi. Kırçın geçidinde yer alan Kırgız Köyü etno-kasabası, Hint çadırları ve Bedevi çadırlarıyla tamamlanmıştır. Etno-kültürel mirasın canlandırılması ve korunmasında özellikle önemli olan, belirgin bir tarihi içerikle karakterize edilen etnospor türleriydi. Bunlar arasında ilk olarak, şahincilik, av köpeği yarışları ve at sırtında okçuluktan oluşan bir triatlon olan geleneksel göçebe avcılığı Salbuurun festivali yer almaktadır. Dünya Göçebe Oyunları'nın sosyo-kültürel önemi, öncelikle etnospor programının modern koşullarda etnosporun gelişimine yeni bir ivme kazandırmış olmasıyla belirlenmektedir. Dahası, Oyunların coğrafyasının da gösterdiği gibi, sadece göçebe değil, dünyanın diğer halklarının da tarihi etno-kültürel mirasının korunması ve canlandırılmasından söz etmek mümkündür. Oyunlar, ülke hakkında olumlu bir imajın oluşmasına katkıda bulunmuş, dünya kamuoyunun ülkeye yönelik yeni bakış açısını şekillendirmiştir. Oyunlar, dinler arası işbirliğini ve halklar arasındaki dostluğu güçlendirdiği için Birleşmiş Milletler ve uluslararası toplum tarafından büyük

takdir görmüştür (UNESCO, 2016).

Dünya Göçebe Oyunları'nın sosyo-kültürel öneminin ve uluslararası tanınırlığının şekillenmesinde, Dünya Göçebe Oyunları'na hazırlık amacıyla ekonomik ve spor altyapısının iyileştirilmesi özel bir yer tutmuştur. Bunlar arasında Isık Göl bölgesinde bir yol yapımı, Tamçı havaalanının hizmete açılması, Orta Asya'da benzeri olmayan bir at yarışı pisti, Cholpon-Ata'daki Gazprom spor kompleksi ve Kırçın dağlık bölgesine su temini yer almaktadır.

Kırgızistan'da sosyo-kültürel bir fenomen olarak spora artan ilgi, sivil ve kültürel kendini tanımlama alanında, özellikle Dünya Göçebe Oyunları zemininde kendini gösteren ve dünya toplumu tarafından tanınarak uluslararası bir yankı uyandıran derin değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Dünya Göçebe Oyunları, 21. yüzyılın sosyo-kültürel fenomeni olmak için her türlü nedene sahip sosyal bir olgudur ve bu açıklama projenin tarihi ve sosyo-kültürel önemine dayanmaktadır. Dünya Göçebe Oyunları'nın hazırlanması, düzenlenmesi ve kapsamı, dünya göçebe alanının birliği ve genel uygarlık gelişim yolunun sürekliliği duygusunu yaratmaktadır. Kırgızistan'da spor müsabakaları sadece bir küreselleşme süreci olarak değil, aynı zamanda etnosporlarla ilgili halkların entegrasyonuna katkıda bulunan kilit bir faktör olarak algılanmaktadır. Bu algı, organize devlet desteği ve daha da önemlisi, ülkenin spor altyapısının kaçınılmaz standardizasyonu, yarışmaların düzenlenmesi ve yürütülmesi için teknolojilerin geliştirilmesi, bir spor endüstrisinin oluşturulması ve ulusal ve uluslararası federasyonlar arasındaki yakın işbirliği ile güçlendirilmiştir. Bu faktörler şüphesiz Oyunların uluslararası öneme sahip bir fenomen olarak statüsünü artırmakta ve

bu sosyo-kültürel fenomenle ilgili araştırmaların uygunluğunu teyit ederek dünya toplumunun bir turizm merkezi olarak Kırgızistan'a olan ilgisini büyütmektedir.

Dünya Göçebe Oyunları'nın felsefesi, bir toplumun geleneksel kültürünü koruma ve nesilden nesile aktarma hakkını tanımakta ve devlet, geleneksel kültürü modern koşullarda canlandırmak ve korumak için önlemler almakla yükümlüdür. Dünya Göçebe Oyunları'nın misyonu, Büyük Göçebe Uygarlığı'nın etnosporlarının canlandırılması, korunması ve geliştirilmesi yoluyla etno-kültürün korunmasını teşvik etmektir.

gösteriler şeklinde sunabilmektedir.

Dünya Göçebe Oyunları üç alanı kapsamaktadır: Etno-kültür, etnospor ve bilim. Etno-kültürel program, "Göçebe Evren" etno-festivalini, onun içinde hikâye anlatımı (destanlar, efsaneler, masallar), Etnobazar (el sanatları fuarı ve ustalık sınıfları), Etnodom (göçebe konut), Etnomoda (geleneksel ve modern kıyafetler), Etnodansçılar (halk dansları), Etnohit (pop şarkısı, folklor), Göçebe tiyatrosu (açık alanlarda dramatik ve kukla gösterileri), Çağdaş Sanat (sergiler)'ı kapsamıştır. Etnospor programı ise 37 çeşit yarışmayı içermiştir. Bilim alanında "Dünya Göçebe Oyunları: Tarihi Miras ve Gelecek" adlı Dünya Göçebe Oyunları Bilimsel Forumu gerçekleşmiştir. Bu forumun amacı, insan uygarlığının gelişiminde dünyadaki göçebe halkların kültürünün rolü ve yerinin incelenmesi; insanlığın uygarlık teorilerinin incelenmesi ve göçebe uygarlık teorisinin oluşturulması; göçebe halkların tarihi ve kültürü araştırılması; Dünya halklarının tarihi mirası olarak dünya göçebe oyunları olgusunun incelenmesi, mevcut durum ve geleceği; Geleneksel fiziksel kültür ve etnosporun çeşitli yönlerinin bilimsel ve metodolojik olarak kanıtlanma-

sıdır (World Nomad Games, 2018).

Oyunların benzersizliğinin özelliklerinden biri, etnospor programının uluslararası oluşum ilkesi olan ulusal-ülke kısıtlamalarının olmamasıdır. Bu sayede, Oyunların coğrafyası genişlemektedir: 2014- 19 ülke; 2016- 62 ülke; 2018- 80 ülke katılım sağlamıştır. Aynı nedenle, etnospor programının içeriği, Oyunlara katılan ülkelerin etnospor türlerinin temsili yoluyla dinamik olarak gelişmektedir.

2.1. Dünya Göçebe Oyunları'nın Kültürel ve Diplomatik İşlevi

Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan Hükümeti tarafından göçebe uygarlık kültürünü canlandırmak ve korumak amacıyla 2012 yılında başlatılan Kırgız Cumhuriyeti'nin en büyük uluslararası projesidir. Bu oyunlar, geleneksel göçebe sporları ve kültürel etkinlikleri dünya kamuoyuna sunarak Kırgızistan'ın küresel imajını olumlu bir şekilde etkilemektedir. Ayrıca, oyunlar sayesinde Kırgızistan, çok taraflı diplomasi süreçlerine katkıda bulunmakta ve bölgesel işbirliğini teşvik etmektedir.

Dünya Göçebe Oyunları'nın diğer önemli bir amacı da göçebe halkların geleneksel sporlarını uluslararası düzeyde tanıtmak ve bu sporların global bir platformda oynanmasını sağlamaktır. Bu amaçla, etnosporların korunması ve uluslararasılaştırılması için kurumların desteklenmesi hedeflenmiştir. Etnosporlar, sadece bir spor faaliyeti olarak değil, aynı zamanda göçebe halkların kültürel kimliğinin bir ifadesi olarak da önem taşımaktadır. Dünya Göçebe Oyunları, bu sporların global düzeyde kabul görmesine ve yaygınlaşmasına olanak sağlayarak etnospor hareketinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Dünya Göçebe Oyunları'nın tarihi ve sosyo-kültürel önemi, başlangıçta etnosporun etno-kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olarak algılanmasına ilişkin temel pozisyon ve Dünya Göçebe Oyunları'nın oluşumu ve teorik gerekçelendirilmesi sırasında geliştirilen etnospor ve etno-kültürel programların birliği ilkesi tarafından belirlenmiştir ve bu ilkeler Oyunların tarihi ve sosyo-kültürel öneminin oluşumunda önde gelen faktörler olmuştur.

Oyunlara katılan ülkelerin Dünya Göçebe Oyunları programına etnosporları dahil etmeleri, geleneksel spor envanter ve ekipmanlarının kullanımına izin verilmesi ve spor gereçleri, üniformalar, ritüeller ve müsabaka kurallarında etno-kültürel unsurların geniş ölçüde kullanılması, spor programının etno-çeşitliliğine katkıda bulunarak modern koşullarda korunmalarını ve geliştirilmelerini teşvik etmiştir. Bu yaklaşım, yarışma katılımcılarının yüksek motivasyonunu, Dünya Göçebe Oyunları'nın ilan edilen uluslararası statüye uygunluğunu ve uluslararası tanınırlığını sağlamıştır.

Oyunlardan önce ve sonra pazarlama kampanyasıyla bütünlük içinde düzenlenen etno-kültürel etkinlikler ve genel ve spor altyapısının oluşturulmasına yönelik büyük ölçekli tedbirlerin uygulamaya konulması, toplumun Dünya Göçebe Oyunlarını sadece ulusal öneme sahip bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda bunlara doğrudan katılım ve halkın birliği olarak algılamasını sağlamıştır. Ayrıca Oyunların tarihi ve sosyo-kültürel önemi, Dünya Göçebe Oyunları çerçevesinde etnospor hareketi, etno-kültürel miras ve göçebe uygarlığının sorunları gibi kendi platformu ve bilimsel sorunları olan bir bilim adamları topluluğunun oluşmaya başlamasıyla da belirlenmektedir.

Bu bağlamda Dünya Göçebe Oyunları, insanlık medeniyetinin bir mirası olarak dünyada etnospor ve etno-kültürel hareketi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dünya Göçebe Oyunları'nın misyonu, etnik gruplar ve halklar arasında hoşgörülü bir ilişkiyi teşvik etmek amacıyla dünyadaki etnik grupların ve halkların etno-kültürünü, kimliğini canlandırmak, geliştirmek ve korumaktır. Dünya Göçebe Oyunları'nın sloganı: "Güçte birlik! Ruhta birlik!". Her katılımcı ülke, ulusal sporlarını, halk oyunlarını, geleneklerini ve eğlencelerini, rekabetçi spor programının bir parçası olmayan

Beş yıl içinde iki devrim ve etnik çatışmalar yaşayan Kırgızistan için, ülkenin imajını kökten değiştirecek bir karar almak siyasi açıdan uygun görünmektedir. Dünya Göçebe Oyunları sayesinde Kırgızistan, Kırgızistan'ı uluslararası turizm alanına entegre eden ve spor kültürünün ulusal ve uluslararası düzeyde olumlu gelişimi için uzun vadeli beklentiler oluşturan yeni bir marka oluşturmuştur. Oyunlar, dünya kamuoyuna, küreselleşme çağında kültürünü ve geleneklerini, benzersizliğini ve kimliğini, sadece Kırgız milletinin değil, bir bütün olarak göçebe medeniyetini koruyabilen bir devlet olduğunu göstermiştir. Kırgızistan'ın en iddialı uluslararası projesi olan Dünya Göçebe Oyunları, halkı birleştirmiş ve gençleri olumlu bir dünya görüşüne sahip olmaya ve küresel sorunları çözmeye teşvik etmiştir.

Oyunlar, Kültürlerin Yakınlaşması Uluslararası On Yılı 2013-2022 kapsamında UNESCO Almatı Ofisi'nin katılımıyla desteklenmiş ve hızlı küreselleşme döneminde dünya halklarının kültürlerinin, kimliklerinin ve yaşam biçimlerinin korunmasına, göçebe kültürünün tarihi mirasının yeniden canlandırılmasına ve ülkeler arasındaki barışçıl ilişkilerin teşvik edilmesine katkıda

bulunmasıyla takdir edilmiştir. Dünya Göçebe Oyunları, göçebe gelenekleri ve yaşam tarzlarının özü aracılığıyla halkları ve kültürleri birbirine yakınlaştırmak için yeni bir itici güç görevi görmektedir. Göçebe medeniyetler yüzyıllar boyunca doğayla uyum içinde var olmuş ve sonsuz bir sürdürülebilir kalkınma modeli sunmuşlardır (UNESCO, 2016).

Dünya Göçebe Oyunları, spor diplomasisi, paradiplomasi, üst düzey yabancı konukların davet edilmesiyle resmi diploması, turizm potansiyelinin geliştirilmesi gibi kaynaklarla birlikte ulus markalaşmasının kullanılması son derece ilginç bir örneğidir.

1.2. Kırgızistan'ın Küresel Tanınırlığı ve Uluslararası İmajı

Dünya Göçebe Oyunları, büyük çaplı organizasyonlar arasında özel bir yere sahiptir. Bu Oyunlar, Kırgızistan'ın küresel düzeyde gerçekleştirdiği sosyo-kültürel ve spor temelli bir etkinlik olup, uluslararası arenada Kırgızistan'ın kültürel diplomasisinin önemli bir aracı haline gelmiştir. Olimpiyat Oyunları ve benzeri organizasyonlardan farklı olarak Dünya Göçebe Oyunları, göçebe halkların tarihi ve kültürel miraslarını canlandırmayı ve sürdürmeyi hedefleyen, etnik sporların çağdaş dünyada yeniden hayat bulmasına katkıda bulunan bir platformdur. Dünya Göçebe Oyunları bu yönüyle, yalnızca spor etkinliği olmaktan öte, derin kültürel ve tarihi bağları vurgulayan bir kültürel diplomasi aracı olarak işlev gördüğü açıktır.

Dünya Göçebe Oyunları'nın uluslararası düzeyde yarattığı bu etki, özellikle Kırgızistan'ın imajı ve görünürlüğü açısından büyük önem taşımaktadır. Dünya Göçebe Oyunları, ülkenin uluslararası medyada geniş yer bulmasını sağlayarak Kırgızistan'ın küresel ölçekte tanınırlığını artırmıştır. Örneğin, 2014 yılında düzenlenen ilk oyunlarda 10'dan fazla ülkeden medya mensupları

yer alırken, sonraki etkinliklerde 35'ten fazla ülkeden yaklaşık 650 medya temsilcisi etkinliği takip etmiştir. Her bir medya mensubunun yaptığı röportajlar, yazdığı makaleler ve yayımladığı haberler, Kırgızistan'ın uluslararası platformda tanıtımına önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda, Dünya Göçebe Oyunları'nın ülke imajını güçlendirmedeki rolü tartışılmazdır.

Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan'ın uluslararası görünür-lüğünü artırma ve yumuşak güç politikalarını geliştirme açısından stratejik bir araçtır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik bu etkinlik, Kırgızistan'ın sadece bölgesel değil, küresel aktörlerle olan etkileşimlerinde önemli bir köprü oluşturmaktadır. Bu nedenle, Dünya Göçebe Oyunları, hem kültürel hem de diplomatik açıdan Kırgızistan için uzun vadeli bir strateji olarak değerlendirilmektedir.

Göstergeler	2014	2016	2018
Katılan ülke sayısı	19	62	80
Oyun türleri	10	26	37
Katılan sporcu sayısı	771	1200	3000
Maliyet, milyon \$	3	30.5	5
Gelen turist sayıları, bin kişi	45	80	150
Katılan gönüllüler ve sanatçılar	1200	1500	2000
Media mensupları	250	650	604
TV izleyici ulaşımı, milyon kişi	230	500	500

Tablo-1: Dünya Göçebe Oyunları'nın Bazı Göstergeleri

Kaynak: Ünal, 2018

Geleneksel sporlar, bir toplumun tarihsel ve kültürel birikimlerini en özgün şekilde yansıtan unsurlar arasında yer almaktadır. Geleneksel sporların sürdürülebilirliği, bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasıyla mümkündür. Bu aktarım süreci ise sadece toplumsal hafızanın korunması açısından değil, aynı zamanda milli şuurun diri tutulması ve kültürel kimliğin yeniden inşası açısından da önemlidir. Dünya Göçebe Oyunları gibi büyük ölçekli organizasyonlar, bu kültürel mirasın korunmasında ve geleceğe taşınmasında kilit bir rol oynamaktadır. Dünya Göçebe Oyunları, Göçebe halklarının köklü kültürel değerlerini uluslararası arenada görünür kılmak ve bu halklar arasındaki kültürel bağları güçlendirmek amacıyla organize edilen bir etkinliktir.

2014 yılında Kırgızistan'ın başlattığı bu oyunlar, başta Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi ülkeler olmak üzere, geniş bir coğrafyada yankı bulmuş ve Türk dünyasında büyük bir heyecan yaratmıştır. 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Türk Konseyi'nin 8. Zirvesi, bu işbirliğinin güçlendirilmesi açısından tarihi bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Zirvede, Türk Konseyi'nin adı "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak değiştirilmiş ve "Türk Dünyası 2040 Vizyonu" belgesi kabul edilmiştir. Bu belge, Türk dünyasının geleceğe yönelik stratejik hedeflerini ortaya koyarken, halklararası işbirliğini geliştirme alanında özellikle gençlik ve spor faaliyetlerine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda, Dünya Göçebe Oyunları'nın kurumsallaştırılması ve Türk halklarının tarihi kültürel mirasının bir dünya markası haline getirilmesi hedeflenmiştir. Vizyon belgesinde yer alan "Gençlik ve Spor" başlığı, gençler arasında kültürel etkileşimin artırılmasını ve geleneksel sporların tanıtılmasını amaçlayan projelere vurgu yapmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın bu alanlardaki stratejik hedefleri, Etnosporların kü-

resel bir platformda tanıtılması ve bu sporlar aracılığıyla kültürel diplomasi faaliyetlerinin genişletilmesi yönündedir. Bu hedef doğrultusunda, Dünya Göçebe Oyunları gibi etkinliklerin dünya genelinde tanıtılması ve geleneksel sporların popüler hale getirilmesi, Türk dünyasının yumuşak gücünü artıran stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bu tür etkinlikler, yalnızca spor üzerinden değil, aynı zamanda kültürel ve diplomatik etkileşimler yoluyla da işbirliğini geliştirmektedir. Katılımcı ülkeler, ortak değerler etrafında birleşerek, tarihsel ve kültürel bağlarını yeniden keşfetme imkânı bulmakta ve bu bağları daha da derinleştirmektedir. Dünya Göçebe Oyunları'nın, Türk halkları arasındaki milli bilinci güçlendirdiği ve kültürel kimliği pekiştirdiği görülmektedir.

Dünya Göçebe Oyunları'nın etkileri sadece Türk dünyası ile sınırlı kalmamakta, uluslararası arenada da kültürel diplomasi ve yumuşak güç aracı olarak dikkat çekmektedir. Kültürel etkinliklerin uluslararası işbirliğini teşvik edici etkisi, özellikle son yıllarda artan bir ilgiyle karşılanmaktadır. Dünya Göçebe Oyunları, Göçebe halklarının kültürel değerlerini ve geleneklerini uluslararası düzeyde tanıtarak, diğer ülkeler ve kültürlerle etkileşimi artırmaktadır. Bu süreç, Kırgızistan gibi ülkelerin yumuşak güç stratejilerini güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Kültürel diplomasinin temel hedeflerinden biri olan karşılıklı anlayış ve işbirliği, bu tür etkinlikler aracılığıyla somut sonuçlar doğurabilir. Dünya Göçebe Oyunları, farklı coğrafyalardan birçok ülkenin katılımına ev sahipliği yaparak, kültürlerarası diyalogu teşvik etmekte ve bu sayede uluslararası işbirliğine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, oyunların küresel düzeyde yankı uyandırması, Türk dünyası dışında da benzer etkileşimlerin doğ-

masına olanak tanımaktadır.

Sonuç

Kırgızistan, Dünya Göçebe Oyunları'nı sadece bir spor etkinliği olarak değil, aynı zamanda yumuşak güç stratejisinin bir parçası olarak kullanmaktadır. Yumuşak güç, bir ülkenin kültürel, ideolojik ve diplomatik yollarla diğer ülkeler üzerinde etki yaratma kapasitesini ifade etmektedir. Bu bağlamda Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan'ın uluslararası arenada tanınırlığını artıran bir diplomatik araç olarak işlev görmektedir. Kültürel değerlerin ve geleneksel unsurların vurgulandığı bu tür büyük çaplı organizasyonlar, ev sahibi ülkenin küresel imajını güçlendirme ve uluslararası toplumla olumlu ilişkiler kurma konusunda önemli fırsatlar sunmaktadır.

Bugün Dünya Göçebe Oyunları, sadece bir spor etkinliği olmanın ötesine geçerek Kırgızistan'ın uluslararası arenada yumuşak güç stratejisini etkili bir şekilde kullanmasının somut bir örneği haline gelmiştir. Oyunlar, göçebe halkların kültürel mirasını tanıtmaya, koruma ve bu mirası küresel düzeyde canlandırma açısından önemli bir platform sunmaktadır. Aynı zamanda, etnosporların uluslararasılaştırılması ve kültürel diplomasi yoluyla ülkeler arası işbirliğinin güçlendirilmesi açısından da büyük bir katkı sağlamaktadır. Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan'ın uluslararası tanınırlığını artıran, turizm sektörüne katkı sağlayan ve küresel anlamda kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli bir girişimdir. Oyunlar uluslararası toplum tarafından takdirle karşılanmış ve dinler arası anlayışa ve halklar arasında işbirliğine katkılarından dolayı bir BM kararıyla tanınmıştır. Buradan şu sonuç çıkarılabilir: Dünya Göçebe Oyunları, fiziksel kültürün işbirliği ve sosyalleşme ana işlevlerini gerçekleştirmiştir.

Ekonomik açıdan bakıldığında, Dünya Göçebe Oyunları başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş bir proje olarak değerlendirilebilir. Dünya Göçebe Oyunları, yaklaşık 140 bin turistin katılımını sağlamıştır. Kırgızistan, turist ziyaretleri için tavsiye edilen ilk on ülke arasında yer almıştır. Dünya Göçebe Oyunları'nın düzenlenmesiyle bağlantılı olarak, cumhuriyetin altyapısı iyileştirilmiştir: Tamçı havaalanı faaliyete geçirilmiş, neredeyse 200 kilometre uzunluğunda bir yol inşa edilmiş, bir binicilik hipodromu ve Gazprom spor kompleksi faaliyete geçirilmiştir.

Organizasyonun ön koşullarının özellikleri, ilerici ve hümanist felsefesi ve misyonu ile Dünya Göçebe Oyunları'nın sosyo-kültürel önemi, küreselleşme koşullarında toplumda küresel ölçekte bir olgunun yeniden canlandığını ikna edici bir şekilde göstermektedir. Bu olgu, diğer faktörlerle birlikte modern toplumda değerli bir yere sahip olabilir. Bu durumda Kırgızistan, Dünya Göçebe Oyunları'nı tüm sosyo-kültürel getirileriyle insanlığa sunan bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Dünya Göçebe Oyunları'na yüklenen yüksek misyon, Kırgız ve dünya toplumunun ilgisi, projenin geliştirilmesi için uzun vadeli beklentiler oluşturma ihtiyacına yöneltmektedir. Dünya Göçebe Oyunları'nı Kırgızistan'a gerçekleştirme sırası geldiğinde Isık Göl bölgesiyle sınırlı kalmadan ülkenin farklı bölgelerinde düzenlenmelidir, çünkü diğer bölgelerin Oyunlara aktif olarak dahil edilmesi, iç ve dış turizm her yerde altyapıyı geliştirecektir. Oyunlar bugüne kadar Kırgızistan dışında Türkiye'de 2022, Kazakistan'da 2024 tarihinde düzenlenmiştir. Bu Oyunlarda Kırgız delegasyonunun açılış töreninde takımların geçit töreninde ilk sırada yer alması, Dünya Göçebe Oyunları logosunun değişmemesi, Kırgızistan'ın imajı açısından önemlidir. Bu adımlar, Kırgızistan'ın Dünya Göçebe Oyunları organizasyonundaki tarihi rolünü ve önemini

şüphesiz kaydetmektedir.

Dünya Göçebe Oyunları, Kırgızistan'ın uluslararası düzlemde daha fazla tanınmasına ve saygınlık kazanmasına olanak sağlayan önemli bir platform haline gelmiştir. Yumuşak güç kapasitesini etkin bir şekilde kullanan Kırgızistan, bu oyunlar sayesinde bölgesel ve küresel aktörlerle daha güçlü bağlar kurma yolunda ilerlemektedir. Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan'ın uluslararası imajı üzerindeki etkisi büyüktür. İlk kez düzenlendiği 2014 yılından itibaren, oyunlar dünya genelinde geniş bir kitleye ulaşmış ve Kırgızistan'ın kültürel zenginliklerini tanııtma noktasında başarılı olmuştur. Ayrıca, Oyunlar sayesinde Kırgızistan, çok taraflı diplomasi süreçlerine katkıda bulunmakta ve bölgesel işbirliğini teşvik etmektedir.

Kırgızistan liderliğinin Dünya Göçebe Oyunları'nı uluslararası arenada başlatması tesadüf değildir. Zira göçebe halkların tarihinin de tanıklık ettiği üzere, tüm zamanların göçebe dünyası yüzlerce halkı bir araya getirmektedir. Dünya Göçebe Oyunları'nın, katılımcı ülkeler arasındaki kültürel bağları güçlendirerek dünyadaki göçebe halkların kültürünü korumak ve canlandırmak için çaba göstermesi de çok önemlidir. Dünya Göçebe Oyunları aracılığıyla sadece oyunlara katılanlara değil, aynı zamanda medya aracılığıyla tüm dünyaya bugün dünyanın tüm göçebe halklarının güzelliğini ve zenginliğini görme fırsatı vermektedir.

Kaynakça

- Aydoğdu, Y. (2018). *Uluslararası İlişkilerde İmaj Yönetiminin Uygulanması Ve Önemi* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kahramanmaraş).
- Ayyıldız, E. (2024). Uluslararası Spor Organizasyonları. *Spor Bilimleri Alanında Akademik Araştırma Ve Değerlendirmeler* Iv.
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, UNESCO. (2016) *Всемирные игры кочевников - новый инструмент сближения народов и культур*. Erişim Tarihi: 30.11.2024, <https://www.unesco.org/ru/articles/vsemirnye-igry-kochevnikov-novyy-instrument-sblizheniya-narodov-i-kultur>
- Bostancıoğlu, H. (2023). Yumuşak Güç Kapsamında Teorik Bir Analiz: Spor Diplomasisi Örneği. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 604-617.
- Buyar, C., Altımişova, Z. (2023). Geleneksel Sporlar ve Oyunlar Alanında Kırgızistan Modeli, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Jackson, S.J. (Ed.). (2014). *The Other Sport Mega-Event: Rugby World Cup 2011*. Abingdon, Uk: Routledge.
- Kalın, İ. (2011). Soft Power And Public Diplomacy İn Turkey. *Perceptions: Journal Of International Affairs*, 16(3), ss.5-23.
- Karabulut, B. (2018). Uluslararası İlişkilerde İmaj Yönetimi: Ulus Markalaşması Örneği. *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2), ss.169-192.
- Nye, J. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics, Chapter 4 - Wielding Soft Power, Erişim Tarihi: 30.11.2024, https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/joe_nye_wielding_soft_power.pdf
- Okumuş, S., & Çelik, S. (2024). Kamu Diplomasisi Tekniği Olarak Kültürel Diplomasi: Yunus Emre Enstitüsü Örneği. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (21), ss.147-166.

- Özbey, Ö., Doğan, D., & Çolakoğlu, T. (2021). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Spor Diplomasisi. *Spor Ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 12(1), ss.105-115.
- Roche, M. (2000). *Megaevents And Modernity: Olympics And Expos In The Growth Of Global Culture* (1st Ed.). Routledge.
- United Nations. (2010). *Sport for Development and Peace*, Erişim Tarihi: 30.11.2024, <https://archives.un.org/content/sport-development-and-peace>.
- Velikaya, A. A., & Semedov, S. A. (2021). Спортивная Дипломатия Постсоветских Стран. *Вестник Казну. Серия Философии, Культурологии И Политологии*, 77(3), ss.94-104.
- Yağmurlu, A. (2019). Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 18(4), ss.1367-1380.
- Yağmurlu, A. (2019). Kültürel Diplomasi: Kuram Ve Pratikteki Çerçevesi. *Selçuk İletişim*, 12(2), ss.1210-1238.
- Абытов, Б. К. (2017). Всемирные Игры Кочевников Как Важный Этап Развития Аналогов Олимпийских Игр. *Известия Вузов Кыргызстана*, (12), ss.134-138.
- Азизбаев, С. С., & Тагаев, М. И. (2018). Всемирные Игры Кочевников: Хроника Событий И Перспективы Развития. *Web Of Scholar*, 2(8), ss.34-38.
- Анаркулов, Р. П. (2020). Всемирные Игры Кочевников-Фактор Повышения Имиджа Кыргызской Республики. In *Актуальные Проблемы Физической Культуры, Спорта И Туризма* (Рр. 11-16).
- Бекбоева, М. А., & Низамиев, А. У. (2016). Всемирные Игры Кочевников-Путь К Развитию Международного Сотрудничества. М. Рыскулбеков Атындагы Кыргыз Экономикалык Университетинин Кабарлары, (3), ss.374-377.
- Карагулов, А. О., & Мысыкбаев, Ж. Е. (2018). Всемирные Игры Кочевников: Этноспорт В Аспекте Межкультурного

- Диалога В Эпоху Глобализации. *Вестник Физической Культуры И Спорта*, (4), ss.49-56.
- Карагулов, А. О., & Мысыкбаев, Ж. Е. (2018). Всемирные Игры Кочевников: Этноспорт В Аспекте Межкультурного Диалога В Эпоху Глобализации. *Вестник Физической Культуры И Спорта*, (4), ss.49-56.
- Кокомбаев, К. (2018). Всемирные Игры Кочевников Как Интегрирующий Фактор. *Вестник Дипломатической Академии Министерства Иностранных Дел Кыргызской Республики Имени Казы Дикамбаева*, (10), ss.126-129.
- Мамбеталиев, К. У. (2017). Единство Этноспортивной И Этнокультурной Программ Всемирных Игр Кочевников: Историческое И Социокультурное Значение. *Ученые Записки Худжандского Государственного Университета Им. Академика Б. Гафурова. Гуманитарные Науки*, (4 (53)), ss.240-244.
- Мамбеталиев, К. У. (2017). Уникальность Всемирных Игр Кочевников. *Манускрипт*, (12-2 (86)), ss.127-129.
- Маниева, Ч., & Парманасова, А. (2017). Кыргызский Туристический Бренд:» Всемирные Игры Кочевников». In *Вестник Научных Конференций* (No. 3-1, Pp. 68-71). Ооо Консалтинговая Компания Юком.
- Мусатов, Б. В., & Алмакучуков, К. М. (2016). Всемирные Игры Кочевников: Капитализация Культуры Как Суверенного Ресурса. *Экономика*, (3-4), ss.18-28.
- Турдумамбетов, Б. (2019). Развитие Всемирных Игр Кочевников Как Туристического Бренда Кыргызстана (На Материалах Опроса Местных Жителей). *Reforma*, 3(83), ss.70-80.

KÜRESEL GÜÇ DENGELERİ VE TÜRKİYE: ÇOK KUTUPLU DÜNYADA STRATEJİK KONUMLANMA

Armağan Yılmaz¹

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tarih Bölümü Öğrencisi, armagan.yilmaz34@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4159-6981>

Özet

Yeni dünya düzeni, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte tek kutuplu Amerikan hegemonyasından, çok kutuplu bir yapıya evrilmiştir. Çin, Rusya ve Hindistan gibi güç merkezlerinin yükselişi, küresel dengeleri değiştirmiştir. Türkiye, bu süreçte jeopolitik konumu ve bölgesel güç olma hedefi doğrultusunda dengeli bir dış politika izlemektedir. Rusya ile enerji ve askeri iş birliği derinleşirken, Çin ile ekonomik ilişkiler gelişmektedir. Batı ile ilişkiler ise S-400 krizi gibi sorunlara rağmen tamamen kopmamış, Türkiye bir denge siyaseti izlemeye çalışmıştır. Çok kutuplu dünya düzeninde, Türkiye hem güvenlik hem ekonomik çıkarlarını gözeterek, farklı güç merkezleriyle ilişkilerini çeşitlendirmektedir. Bu strateji, Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefini korurken, küresel arenada da bağımsız bir dış politika yürütme çabasını yansıtmaktadır. Bu yeni dünya düzeninde, Türkiye'nin denge siyaseti hem Batı hem de Doğu ile ilişkilerini sürdürerek çok kutuplu sistemin dinamiklerine uyum sağlama arzusunu göstermektedir. Bizde çalışmamızda Türkiye Cumhuriyeti'nin küresel dünyada güç dengelerine akabinde modern çok kutuplu dünyada stratejik konumlanmasına odaklanarak bu konuda yazılan gerek yerel gerek yabancı kaynaklar ile konuyu izah ettik.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Dünya, Strateji

GLOBAL POWER BALANCES AND TURKEY: STRATEGIC POSITIONING IN A MULTIPOLAR WORLD

The new world order has evolved from unipolar American hegemony to a multipolar structure following the end of the Cold War. The rise of power centers such as China, Russia, and India has shifted global balances. In this process, Turkey has pursued a balanced foreign policy, leveraging its geopolitical position and regional power aspirations. While deepening energy and military cooperation with Russia, it has also strengthened economic ties with China. Despite tensions, such as the S-400 crisis, Turkey's relations with the West have not been entirely severed, as it seeks a balancing strategy. In the multipolar world order, Turkey has diversified its relationships with various power centers, considering both security and economic interests. This strategy reflects Turkey's efforts to maintain its regional power status while conducting an independent foreign policy on the global stage. In this new world order, Turkey's balancing act demonstrates its desire to adapt to the dynamics of a multipolar system by maintaining relations with both the West and the East. In our study, we have focused on the strategic positioning of the Republic of Turkey in the modern multipolar world by focusing on the balance of power in the global world and explained the issue with both local and foreign sources written on this subject.

Keyword: Turkey, World, Strategy

Giriş

21. yüzyılın başından itibaren, küresel güç dengeleri hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde şekillenen tek kutuplu dünya düzeni, ABD'nin küresel hegemonik gücü olarak belirginleşmiş olsa da bu hâkimiyet 2000'li yılların ortalarından itibaren sarsılmaya başlamıştır. Küresel ekonomik güçlerin çeşitlenmesi, bölgesel aktörlerin yükselmesi ve büyük güçler arasındaki rekabetin yeniden canlanması, çok kutuplu bir dünya düzenini gündeme getirmiştir. Bu dönüşüm, özellikle Türkiye gibi jeopolitik açıdan kritik bir konuma sahip ülkeler için stratejik fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır.

Bu makalede, küresel güç dengelerindeki değişimlerin Türkiye'nin stratejik konumlanması üzerindeki etkileri incelenecektir. Çok kutuplu dünya düzeninin özellikleri ve bu yeni yapıda Türkiye'nin oynadığı rol, tarihsel arka plan ve mevcut dinamikler çerçevesinde ele alınacaktır.

1. Çok Kutuplu Dünya Düzeninin Yükselişi

1.1. Tek Kutuplu Dönemin Sonu

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ABD, dünya politikasında baskın bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Ancak 1990'ların sonlarına doğru, özellikle Çin'in yükselişi, Avrupa Birliği'nin ekonomik büyümesi ve Rusya'nın yeniden toparlanması gibi gelişmeler, bu tek kutuplu yapının uzun süre devam etmeyeceğini göstermiştir. Çok kutuplu sistem, farklı güç merkezlerinin dünya politikasında etkili olduğu bir yapıyı ifade eder. Bu merkezler, küresel ve bölgesel güçler olarak ABD, Çin, Rusya, Avrupa Birliği, Hindistan gibi ülkeleri içerir.

1.2. Küresel Güçlerin Rolü

Çin, ekonomik büyüklüğü ve küresel ticaretteki payı sayesinde çok kutuplu sistemde önemli bir aktör haline gelmiştir. Aynı şekilde Rusya, askeri gücü ve enerji kaynakları üzerindeki kontrolüyle uluslararası arenada yeniden güç kazanmıştır. Hindistan ise hem nüfusu hem de artan ekonomik ve askeri kapasitesiyle bölgesel bir güç olmaktan çıkıp küresel politikada daha fazla söz sahibi olmaya başlamıştır. Avrupa Birliği, iç sorunlarına rağmen ekonomik ve siyasi olarak dünyada hâlâ önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu çok kutuplu yapıda, büyük güçler arasındaki dengeyi koruma çabaları, küresel sistemin istikrarsızlaşmasına da neden olabilir.

2. Türkiye'nin Stratejik Konumu

2.1. Jeopolitik Avantajlar

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla hem Avrupa hem de Asya arasında köprü niteliği taşıyan bir ülkedir. Karadeniz, Akdeniz ve Ortadoğu gibi stratejik bölgelerle çevrili olması, onu uluslararası ilişkilerde önemli bir oyuncu yapmaktadır. Türkiye'nin hem NATO üyesi olarak Batı ittifakıyla ilişkileri hem de bölgesel güçlerle (Rusya, İran) yakınlaşma stratejisi, çok kutuplu dünyada esneklik sağlayan önemli bir avantajdır.

2.2. Türkiye ve NATO

Türkiye, NATO'nun güneydoğu kanadında kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle Orta Doğu ve Karadeniz gibi stratejik bölgelerde NATO'nun güvenlik çıkarlarının korunmasında Türkiye'nin katkıları büyük önem taşır. Bununla birlikte, Türkiye'nin son yıllarda Rusya ile artan askeri ve ekonomik ilişkileri, NATO içeri-

sinde bazı gerilimlere neden olmuştur. Bu gerilimler, Türkiye'nin Batı ittifakından bağımsız hareket edebileceği yönündeki tartışmaları artırmıştır.

2.3. Bölgesel Aktörlerle İlişkiler

Türkiye'nin Rusya, İran ve Çin gibi bölgesel ve küresel güçlerle geliştirdiği ilişkiler, çok kutuplu dünya düzeninde stratejik önem taşımaktadır. Özellikle Rusya ile geliştirilen enerji iş birliği ve savunma alanındaki iş birlikleri, Türkiye'nin küresel politikada daha özerk bir aktör olarak hareket etme kapasitesini artırmıştır. Aynı şekilde, Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nde Türkiye'nin transit bir ülke olarak oynadığı rol, ekonomik açıdan stratejik fırsatlar sunmaktadır.

3. Ekonomik Faktörler ve Çok Kutupluluk

3.1. Küresel Ekonomik Denge

Küresel güç dengelerinin ekonomik yönü, çok kutupluluğun ana unsurlarından biridir. ABD'nin ekonomik hegemonyası, Çin'in yükselmesiyle birlikte zayıflamaya başlamıştır. Çin'in uluslararası ticaretteki artan payı, dünya çapında yatırım yapma kapasitesi ve küresel altyapı projeleri, özellikle Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile belirginleşmiştir. Türkiye, bu projede önemli bir aktör olarak yer almakta ve Çin ile ekonomik ilişkilerini genişletmektedir. Türkiye'nin ekonomik olarak büyüme hedefleri doğrultusunda Asya ve Afrika gibi bölgelerle artan ticari ilişkileri, ülkenin çok kutuplu dünya düzeninde daha güçlü bir konuma gelmesine katkı sağlamaktadır.

3.2. Enerji Politikaları

Enerji kaynakları üzerindeki kontrol, uluslararası güç den-

gelerini belirleyen temel faktörlerden biridir. Türkiye, enerji kaynakları açısından önemli bir geçiş ülkesi olarak hem Rusya hem de Orta Doğu enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu durum, Türkiye'nin enerji politikalarını stratejik bir kaldıraç olarak kullanmasına olanak tanır. Türkiye'nin enerji güvenliği politikaları, bölgesel ve küresel düzeyde dengeleyici bir rol oynamasını sağlayarak, dış politika stratejilerinde çeşitlilik yaratır.

4. Türkiye'nin Çok Kutuplu Dünyada Stratejik Tercihleri

4.1. Batı ile İlişkiler

Türkiye'nin uzun süredir NATO üyesi olması ve Avrupa ile ekonomik, siyasi ilişkiler kurması, Batı ittifakıyla olan bağlarını güçlendirmiştir. Ancak Türkiye'nin, özellikle son yıllarda, dış politikasında daha bağımsız ve çok yönlü bir strateji izlediği gözlemlenmektedir. AB üyelik sürecindeki tıkanıklık ve ABD ile bazı konularda yaşanan anlaşmazlıklar, Türkiye'nin Batı'dan bağımsız olarak kendi çıkarlarını gözetten bir dış politika izlemeye yönelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, Batı ittifakıyla olan ilişkilerini koparmadan, daha dengeli ve çok yönlü bir strateji izlemeye çalışmaktadır.

4.2. Doğu ile Açılım

Türkiye'nin son yıllarda Asya ve Orta Doğu'daki ülkelerle olan ilişkilerini derinleştirmesi, çok kutuplu dünya düzeninde stratejik bir hamle olarak değerlendirilmelidir. Özellikle Çin ile ekonomik ilişkiler, Kuşak ve Yol İnisiyatifi çerçevesinde yeni iş birliği fırsatları yaratmıştır. Türkiye, Asya'nın artan önemini fark ederek Asya ve Orta Doğu'daki ülkelerle ticaret ve diplomatik bağlarını kuvvetlendirmeye yönelik politikalar geliştirmektedir.

4.3. Stratejik Özerklik

Türkiye'nin çok kutuplu dünyada izlediği en dikkat çekici strateji, “stratejik özerklik” olarak adlandırılabilir. Bu politika tercihiyle açıklanabilir. Bu politika, Türkiye'nin hem Batı hem de Doğu ile dengeli ilişkiler sürdürmesini, ancak herhangi bir ittifaka tam anlamıyla bağımlı kalmamasını amaçlamaktadır. Türkiye, bu strateji doğrultusunda Rusya ile savunma alanında iş birlikleri geliştirmiş, Çin ile ekonomik projeler başlatmış ve aynı zamanda NATO içindeki konumunu korumuştur. Stratejik özerklik, Türkiye'nin çok kutuplu dünyada kendi çıkarlarını ön planda tutan esnek bir dış politika izlemesine olanak tanımaktadır.

5. Türkiye'nin Çok Kutuplu Dünyadaki Zorlukları ve Fırsatları

5.1. Bölgesel Çatışmalar ve Güvenlik Sorunları

Türkiye'nin Orta Doğu, Karadeniz ve Akdeniz gibi çatışmalı bölgelerle çevrili olması, çok kutuplu dünya düzeninde güvenlik politikalarında esnek bir strateji geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Suriye iç savaşı, Doğu Akdeniz'deki enerji rekabeti ve Karadeniz'deki Rusya-NATO gerilimleri, Türkiye'nin güvenlik politikalarını şekillendiren temel faktörlerdir. Bu bölgesel çatışmalar, Türkiye'nin stratejik önceliklerini belirlerken bir yandan da küresel aktörlerle olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine neden olmaktadır.

5.2. Ekonomik Baskılar ve Fırsatlar

Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzeninde karşı karşıya kaldığı bir diğer önemli zorluk, ekonomik baskılardır. Küresel ticaret savaşları, finansal dalgalanmalar ve enerji fiyatlarındaki değişik-

likler, Türkiye'nin ekonomik istikrarını doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte, çok kutuplu dünyada yeni ekonomik ortaklıklar ve yatırım fırsatları da Türkiye için bir avantaj sunmaktadır. Özellikle Çin, Rusya, Afrika ve Orta Asya ülkeleriyle geliştirdiği ticaret ve yatırım anlaşmaları, Türkiye'nin ekonomisini çeşitlendirme çabalarında önemli bir rol oynamaktadır.

Çin'in «Kuşak ve Yol İnisiyatifi» Türkiye için sadece ekonomik değil, stratejik bir fırsattır. Bu girişim sayesinde Türkiye, Orta Asya, Kafkaslar ve hatta Avrupa ile bağlantılarını güçlendirebilir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin Afrika ile ticari ilişkilerde yakaladığı ivme, küresel ekonomik dengelerde daha güçlü bir konuma gelmesine olanak sağlamaktadır. Ancak bu yeni fırsatlar, Batı ile ilişkilerde potansiyel gerilimler de yaratmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin ekonomik anlamda stratejik özerklik kazanması, bu dengeleri yönetme yeteneğine bağlıdır.

6. Küresel Güç Dengesinde Türkiye'nin Rolü: Gelecek Perspektifleri

6.1. Türkiye'nin Orta Güç Statüsü

Türkiye, çok kutuplu dünya düzeninde kendini “orta güç” olarak konumlandırmaktadır. Orta güçler, küresel sistemde tam anlamıyla büyük güç statüsünde yer almazlar, ancak bölgesel etkileri sayesinde küresel dengelerde önemli roller üstlenebilirler. Türkiye'nin askeri gücü, coğrafi konumu, NATO üyeliği ve bölgesel diplomasi kapasitesi, onu küresel sistemde kritik bir aktör yapmaktadır.

Ancak Türkiye'nin bu rolünü sürdürebilmesi, ekonomik, askeri ve diplomatik kapasitesini korumasına ve geliştirmesine bağlıdır. İç ekonomik istikrarın sağlanması, savunma sanayisinin

güçlendirilmesi ve dış politikada dengeli bir strateji izlenmesi, Türkiye'nin orta güç statüsünü koruyarak küresel güç dengesinde daha fazla etki sahibi olmasına katkı sağlayacaktır.

6.2. Türkiye'nin Stratejik Derinliği

“Stratejik derinlik” kavramı, Türkiye'nin coğrafi ve tarihsel avantajlarını kullanarak küresel ve bölgesel politikada etki yaratma kapasitesini ifade eder. Türkiye, Batı ile olan ilişkilerini tamamen koparmadan, Doğu ile güçlü bağlar kurarak stratejik derinliğini artırmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzeninde kendine daha esnek bir hareket alanı yaratmasını sağlamaktadır.

Gelecekte, Türkiye'nin dış politikasındaki en büyük zorluklardan biri, bu stratejik derinliği korurken Batı ve Doğu arasındaki dengeyi yönetebilmek olacaktır. Özellikle ABD ve AB ile ilişkilerdeki potansiyel gerilimlerin yanı sıra, Rusya ve Çin ile sürdürülen iş birliklerinin hassas dengeleri, Türkiye'nin çok yönlü dış politika stratejisinin temel belirleyicisi olacaktır.

Sonuç

Küresel güç dengelerinin çok kutuplu bir yapıya evrilmesi, Türkiye için hem fırsatlar hem de zorluklar yaratmaktadır. Türkiye, coğrafi konumunun ve tarihsel bağlarının sunduğu avantajları kullanarak hem Batı hem de Doğu ile dengeli ilişkiler kurmayı hedefleyen bir strateji izlemektedir. Bu stratejik özerklik politikası, Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzeninde bağımsız ve etkili bir aktör olmasını sağlamaktadır. Ancak bu dengeyi sürdürebilmek, ekonomik istikrar, bölgesel çatışmaların yönetimi ve uluslararası ittifakların doğru bir şekilde idare edilmesi gibi unsurlara bağlıdır.

Türkiye'nin NATO ile olan ilişkileri, Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve Asya ile geliştirdiği ekonomik ve stratejik ortaklıklar, gelecekte Türkiye'nin küresel sistemdeki yerini belirleyecek önemli faktörlerdir. Özellikle enerji kaynakları ve bölgesel güvenlik sorunları, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde oynayacağı rolü şekillendirecektir. Sonuç olarak, Türkiye, çok kutuplu dünya düzeninde stratejik bir aktör olma hedefini sürdürecektir, ancak bu hedefe ulaşırken karşılaşılabilecek zorlukları yönetmek için dikkatli ve esnek bir dış politika benimsemesi gerekecektir.

Kaynakça

- Bilgin, P. (2020), *Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Stratejik Önemi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öniş, Z. (2021), «Çok Kutuplu Dünyada Türkiye'nin Yükselen Rolü: Ekonomik ve Diplomatik Yönler», *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(64), 45-68.
- Kirişçi, K. (2017), *Turkey and the West: Fault Lines in a Troubled Alliance*, Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Gökay, B. (2018), *The Rise of Russia and Turkey in the New World Order*, London: Palgrave Macmillan.
- Altun, F. (2022), «Yeni Çok Kutuplu Dünyada Türkiye'nin Stratejik Tercihleri.» Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

KÜRESEL İKLİM KRİZİNİN 2010 YILI SONRASI TÜRKİYE’NİN KALKINMASINA YÖNELİK ETKİLERİ

Doç. Dr. Arzu Al¹

Ege Gündüz²

1 Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, arzu.al@marmara.edu.tr

2 Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, gunduzege981@gmail.com

Özet

Tüm dünyanın günümüzdeki en büyük sorunlarından biri olan küresel iklim krizi çeşitli fosil yakıtların kullanımı sonrası atmosfere salınan sera gazının sıcaklık artışına sebep olmasıyla meydana gelmektedir. Özellikle sıcaklık artışıyla birlikte çölleşme, kuraklaşma, buzulların erimesi gibi insanoğlunun geleceğini tehdit eden bir krizle karşı karşıya kalınmıştır. Neoliberalleşme sürecinin etkisiyle ulusal ve çok uluslu şirketlerin “bırakınız yap-sınlar, bırakınız geçsinler” ilkesi prensibi doğrultusunda üretim süreçlerini küresel ısınmayı göz ardı ederek gerçekleştirmeleri ve caydırıcı bir yaptırıma uğramamaları küresel iklim krizini derinleştirmektedir. Dünya genelinde küresel iklim krizinin varlığı ve olumsuz etkileri hakkında bir konsensüs olsa da uygulanacak politikalar ve alınacak önlemler üzerinde anlaşmazlıklar yaşanmaya devam etmektedir. Öte taraftan küresel iklim krizi ülkelerin tarım ürünleri ve hayvansal gıda üretim süreçlerini de doğrudan etkilemiştir. Her ne kadar elde edilen gıda ürünleri miktarı bazlı olarak tüm dünyaya yetiyor gibi gözükse de ürünlerden elde edilen verimlilik azalmıştır. Ayrıca üretim için yapılan yatırımların dünya genelinde adil bir dağılım göstermemesi ve gelir dağılımı adaletsizliği dünya genelinde bir gıda krizinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak ise meydana gelen iklim krizi ülkelerin iktisadi kalkınmalarını da doğrudan olumsuz etkilemektedir. İktisadi kalkınma sürecinin dört temel halkası bulunmakta olup bunlar sırasıyla tarım, sanayi, teknoloji ve eğitim olmakta olup her bir halka bir diğeriyle etkileşim içerisinde olduğundan dolayı birinin eksikliği veya zarar görmesi diğer halkaların da zarar görmesine yol açmaktadır. Türkiye’de kalkınmaya yönelik somut adımlar 1934

yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile atılmış olup İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle uygulamaya konulmadan yürürlükten kaldırılmıştır. 1963 yılında ise sanayi dışındaki sektörleri de kapsayacak politikalarla birlikte Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girmiştir. Türkiye günümüzde on ikinci plan döneminin içerisinde yer almakla birlikte özellikle 2010 yılından sonra küresel iklim krizinin kalkınma süreci üzerindeki olumsuz etkilerinin artması sebebiyle alınması gereken önlemleri belirlemek yaşanması muhtemel krizlerin önüne geçilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Krizi, Küresel Isınma, Türkiye'de Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma

The Impacts Of The Global Climate Crisis On Turkey's Development After 2010

Abstract

The global climate crisis, one of the biggest issues facing the world today, arises from the increase in greenhouse gases released into the atmosphere due to the use of various fossil fuels, leading to a rise in temperatures. This has resulted in a crisis threatening humanity's future, characterized by desertification, drought, and the melting of glaciers. The neoliberal process has allowed national and multinational companies to carry out their production processes while ignoring global warming, following the principle of "let them do as they wish, let them pass," without facing any deterrent sanctions, which deepens the global climate crisis. Although there is a consensus on the existence and negative effects of the global climate crisis worldwide, disagreements

continue over the policies to be implemented and the measures to be taken. Moreover, the global climate crisis has directly impacted countries' agricultural products and animal food production processes. While the amount of food produced may seem sufficient for the entire world, productivity from these products has decreased. Additionally, the unequal distribution of investments made for production and income inequality has led to a global food crisis. Parallel to these developments, the ongoing climate crisis is also adversely affecting countries' economic development. The economic development process consists of four fundamental links: agriculture, industry, technology, and education. Each link interacts with the others, so the deficiency or harm to one link can lead to damage to the others. In Turkey, concrete steps towards development were initiated in 1934 with the First Five-Year Industrial Plan, although the Second Five-Year Industrial Plan was canceled before implementation due to the effects of World War II. In 1963, the First Five-Year Development Plan was enacted, encompassing policies beyond just industry. Currently, Turkey is in the twelfth planning period, but especially after 2010, the increasing negative impacts of the global climate crisis on the development process highlight the importance of identifying necessary measures to prevent potential crises and ensure sustainable development.

Keywords: Climate Crisis, Global Warming, Development in Turkey, Sustainable Development

Giriş

21. yüzyılın en önemli küresel sorunlarından biri olan iklim krizi insan hayatını her geçen gün doğrudan ve dolaylı olarak tehdit altına alan sorunların başında gelmektedir. Fosil yakıtların

kullanımının sonucunda ortaya çıkan sera gazının yayılmasıyla birlikte meydana gelen sıcaklık artışları ve karbon salınımı yağış rejimini değiştirmekte, buzulları eriterek deniz suyu seviyesini yükseltmekte ve aşırı kuraklaşmanın etkisiyle çölleşme gibi çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Küresel iklim krizini önlemeye yönelik ilk adımlar 20. yüzyılın son çeyreğinde atılmaya başlanırsa da günümüze kadar olan süreçte istenilen sonuçların alındığını söylemek mümkün değildir. Küresel iklim krizini önlemeye yönelik ilk somut adım 1992 yılında Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda atılmış olup konferans kapsamında hazırlanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 1. maddesi 2. Fıkrasında iklim değişikliği şu şekilde tanımlanmıştır: *“Uzun bir süre boyunca iklimde yaşanan doğal değişikliklerin yanı sıra, doğrudan veya dolaylı olarak insan faaliyetlerinin sonucunda meydana gelen ve küresel atmosferin bileşimini değiştiren değişiklik”* (Nations, 1992, s. 4).” 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü ile birlikte ise sera gazı salınımının miktar açısından ülke bazlı nasıl düşürüleceği konusunda uzlaşa sağlanmış olsa da uygulamada ülkelerin bu protokolde alınan kararlara tam manasıyla uymadığı görülmektedir. 2015 yılına gelindiğinde ise BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında tüm taraf ülkeler tarafından Paris İklim Anlaşması imzalanmış olup sera gazı salınımını azaltmak, küresel olarak ortalama sıcaklık artışını 1,5 derece ile sınırlandırmak ve iklim krizine yönelik alınacak tedbirler konusunda ortak hareket edilmesi konusunda konsensüs oluşturulmuştur (Tuğaç, 2022, s. 40).

Bir diğer taraftan ise küresel iklim krizinin yarattığı tahribat tüm dünyayı etkilemeye devam etmekte olup bulunduğu coğrafi konum itibarıyla söz konusu olumsuz etkileri en yakından hisseden ülkelerden biri ise Türkiye'dir. Gelişmekte olan ülke-

ler sınıfında yer alan Türkiye'nin kalkınma sürecine iklim krizi doğrudan ve dolaylı olarak olumsuz etki etmekte olup 1963 yılından beri hazırlanan beş yıllık kalkınma planları içerisinde iklim kriziyle mücadeleyle ilk defa 2001 yılında Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer verilmiştir. Daha somut adımların ise Onuncu Kalkınma Planı dönemiyle birlikte atıldığı görülmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin iklim kriziyle mücadelesinde hem iklim krizinin olumsuz etkilerinin 2010 yılı sonrasında daha fazla hissedilmesi hem de Türkiye'nin bu dönemden itibaren kalkınma planları içerisinde krize yönelik politikalara daha fazla yer verilmiş olması sebebiyle süre kısıtlamasında bulunulmuştur. Çalışmanın daha iyi kavranabilmesi açısından hem küresel iklim krizinin tarihsel sürecini ve alınan tedbirleri değerlendirmek hem de Türkiye'nin kalkınma politikalarını incelemek küresel iklim krizinin 2010 yılı sonrası Türkiye'nin kalkınmasına yönelik etkilerini daha iyi kavramak açısından oldukça önem arz etmektedir.

1. Küresel İklim Krizi

Sanayi Devrimi ile birlikte kömür, petrol, doğalgaz gibi fosil yakıtların kullanımının artış göstermesi sonucunda atmosfere salınan sera gazlarının yayılım göstermesi dünya genelinde sıcaklıkların ve karbon salınımının artışına neden olmuştur. Söz konusu sıcaklık artışının neden olduğu uzun süreli iklim değişikliği sonucunda meydana gelen çevresel bozulmalar, gıda ve su krizi ile meydana gelen doğal afetler gibi birçok olayı kapsayan gelişmeler bütünü küresel iklim krizi olarak adlandırılmaktadır.

1760 yılında İngiltere'de meydana gelen 1. Sanayi Devrimi ile birlikte elle gerçekleştirilen klasik üretim yönteminden kömür, çelik kaynaklı makineler aracılığıyla üretim yöntemine geçilmiş-

tir. 1. Sanayi Devrimi ile birlikte üretim süreci değişim göstermiş olup 19. yüzyılın son çeyreği ile birlikte elektrik, içten patlamalı motorlar gibi yeni üretim teknolojilerinin ortaya çıktığı 2. Sanayi Devrimi üretim sürecinin daha da hızlanmasına sebep olmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra endüstrileşme süreci dünya genelinde etkisini daha geniş bir çerçevede göstermiştir. Üretim sürecinin hızlı bir şekilde artış göstermesi üretim yöntemlerinin tamamına yakının fosil yakıtlar vasıtasıyla yapıldığı bir ortamda sera gazının yayılmasıyla birlikte küresel ısınmanın artış göstermesi ve bu gelişmelerin sonucunda iklim krizinin meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Küresel ısınmaya sebep olan sera gazının meydana gelmesine atmosfer yüzeyinde tutulan enerjinin artışı ana etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Sera gazının etkisiyle meydana gelen küresel ısınma yalnızca yeryüzündeki hava sıcaklığının artış göstermesine etki etmemekte olup yağış rejiminin değişip düzensizleşmesine, ekstrem olarak meydana gelen hava olaylarının daha sık yaşanmasına, buzulların erimesi sonucunda okyanus ve denizlerdeki su seviyesi yüksekliğinin artmasına ve mevsimlerin kaymasına sebep olmaktadır. Meydana gelen küresel ısınma sonucunda gerek tarım ürünleri gerekse hayvansal gıdaların üretim süreci zarar görmekte birlikte elde edilen ürünlerden sağlanan verimlilik düzeyi de düşüş göstermektedir. Günümüzde miktar bazlı bakıldığında elde edilen gıda ürünleri adet olarak dünya üzerinde yaşayan herkese yetebilecek seviyede olmakla birlikte gelir dağılımı eşitsizliği, yapılan yatırımların ve yardımların dünya üzerinde homojen bir dağılım göstermemesi sebebiyle insanoğlu küresel bir gıda krizi ile de karşı karşıya kalmaktadır. Elde edilen gıda ürünleri her ne kadar güncel olarak tüm dünyaya yetebilecek seviyede olsa da meydana gelen küresel iklim krizi başta gelişmemiş ülkeler

olmak üzere birçok bölgede yaşayan insanları yakından etkilemektedir (Akyüz, 2019, s. 348).

Bir diğer taraftan ise küresel iklim krizine sebep olan fosil yakıtlar vasıtasıyla gerçekleştirilen üretim artışı etkisiyle meydana gelen sera gazı yayılımının altında yatan ideolojik etkenlerin kökenine inmek yaşanan gelişmeler arasında neden sonuç ilişkisi kurabilmek açısından oldukça önem arz etmektedir. İnsanların doğaya egemen olması fikri 17. yüzyılla birlikte rönesans ve reform hareketlerinin sonucunda meydana gelen rasyonalizmin Avrupa'da yayılması sonucu kendisini göstermiştir. Özellikle rasyonalizmin temelinde insan aklını esas alarak yaşamı biçimlendirme düşüncesi yer almaktadır. 18. yüzyılda başta Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde akılcılığı esas alan aydınlanma hareketlerinin yaygınlık göstermesi yüzyıllardır tabiatın dini açıdan kutsal olduğu inancına dayanan dini inançların yerini doğayı insan yararı için kullanan daha pragmatist ve üretken yeni toplum biçimlerine geçiş yapılmasını sağlamıştır. Aydınlanma çağında temelleri atılan liberal kapitalist toplum düşüncesi özellikle Adam Smith'in "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler (laissez-faire, laissez-passer)" anlayışı doğrultusunda şekillenmiş olup devletin ekonomik faaliyetlere olan müdahalesini asgari düzeye indirmiştir. Devletin ekonomiye müdahalesinin oldukça sınırlı olduğu İngiltere gibi fosil yakıtlar kullanılarak gelişmiş üretim yöntemlerine geçen batı toplumlarında toplumun ekolojik sistem üzerinde olumsuz etkisi kendini göstermeye başlamıştır. Kapitalist sistemin toplumlara aşılması olduğu daha fazla üretim yapma fikri tabiat üzerinde insanların doğaya hakim olması düşüncesinden, insanların doğayı sömürme düşüncesine evrilmesine yol açmıştır. Ancak sınırlı kaynaklar üzerinde doğaya hakim olma yaklaşımı insanları yalnızca kıt kaynak sorunuyla karşı kar-

şıya getirmemiş olup ayrıca kullanılan kaynakların fosil yakıtlar olmaları sebebiyle küresel ısınma ve iklim krizi gibi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 20. yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmeler sanayileşme sürecini hızlandırmış olup insanın doğa üzerindeki tahribatının artış göstermesine yol açmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası ABD ve onun liberal kapitalist sistem anlayışının batı blokunda ve ABD hegemonyasının tahsis edilmeye çalışıldığı ülkelerde kendisini daha çok hissettirmiş olup söz konusu toplumlarda bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler anlayışının etkisiyle hükümetler gerek yasal düzenlemeler yoluyla gerekse bulundukları teşviklerle ulusal veya çok uluslu şirketlerin doğaya yönelik tahribatına ya göz yummuşlar ya da ortak olmuşlardır. Ancak devletler ve şirketlerin işbirliğinde meydana getirilen tahribat insanoğlunu altından kalkması zor bir sürece sokmuştur. Özellikle deniz suyu seviyesinin artışı sonucu birçok kara parçasının su altında kalma tehlikesi, birçok canlı türünün neslinin tükenme tehdidi devletleri ve uluslararası örgütleri küresel iklim krizine karşı ortak bir mücadele hareketi sergilemeye zorunlu hale getirmiştir. 1972 yılında Birleşmiş Milletlerin Stockholm’de gerçekleştirdiği konferansta (BM İnsan Çevresi Konferansında) çevresel sorunlar üzerine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ilk defa bir arada toplanmış olsa da iklim krizine yönelik atılan ilk somut adım Birleşmiş Milletlerin 1992 yılında Rio de Janeiro’da düzenlediği Çevre ve Kalkınma Konferansı’dır (Küçük ve Kayan, 2022, s. 504). Konferansın önem arz eden en önemli noktası devletlerin çevreye duyarlı politikalara uygulayacaklarının taahhüdünü vermeleri açısından bir ilki teşkil etmesidir. Konferans kapsamında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği ve Çerçeve Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme doğrultusunda devletler insan eliyle atmosfere salınan sera gazının

iklim krizine ve günlük hayata olumsuz etkisi olduğunu kabul etmekle birlikte sera gazı oranlarını düşürmek ve sera gazının olumsuz etkilerini asgari düzeye indirmek için çaba sarf edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Konferans sürecinde söz konusu sözleşme haricinde BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi de imzaya açılmış olup 1994 yılında ise BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi devletlerin huzuruna sunulmuştur. Devletlerin kağıt üzerinde belli bir konsensüs oluşturduğu iklim sorununa yönelik oluşturulan sözleşmeler devletlerin kalkınmalarıyla doğrudan ilişkili olup gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin iklim krizine karşı ortak hareket etmelerini beklemektedir. Oluşturulan politikalar ve hedeflenen ortak hareketler kapsamında çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, su krizi ve çölleşmeye karşı mücadele, doğal kaynak kayıplarının önlenmesi, biyolojik çeşitliliğe zarar verebilecek tehditlere karşı önlem alınması gibi çok sayıda hedef ortaya konmuştur (Mfa, 2024). 1997 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Kyoto Protokolü'nün Rio sözleşmeleri kapsamında imzalanan sözleşmelerden farkı Kyoto'da hangi devletin sera gazı emisyonunu ne ölçüde azaltacağını sayısal olarak belirtilmiş olmasıdır. Kyoto Protokolü 2005 yılında yürürlüğe girmiş olup 191 ülke ve Avrupa Birliği protokole imza atmıştır. Türkiye ise 2009 yılında Kyoto Protokolüne imza atmıştır. Kyoto Protokolü ile Çerçeve Sözleşmesi arasındaki en temel fark ise Kyoto Protokolü'nün hukuki açıdan bağlayıcılığa sahip olması ve gelişmiş ülkelere daha fazla sorumluluk yüklemesidir. Protokol kapsamında sera gazı emisyonunun azaltılması hedeflenmiş olmakla birlikte emisyonun azaltılmasına ilişkin süreç 2008-2020 yılları arasında iki taahhüt dönemine ayrılmıştır. İlk taahhüt dönemi 2008-2012 yılları arasını kapsamakta olup bu dönemde Ek-B

olarak adlandırılan liste içerisinde yer alan ülkelerin sera gazı emisyonu seviyesinin 1990 yılı oranlarının %5 altına, 2013-2020 yıllarını kapsayan ikinci taahhüt döneminde ise 2020 yılına gelindiğinde Ek-B listesinde yer alan ülkelerin 1990 yılı seviyesinin en az %18 altına düşürmesi konusunda konsensüs oluşturulmuş olsa da ABD ikinci taahhüt döneminde protokolden çekilmiştir (Bakanlığı, 2024). Kyoto Protokolü'nün sahip olduğu bazı mekanizmalar bulunmakta olup bunlardan ilki ortak yürütme mekanizmasıdır. Ortak yürütme mekanizması kapsamında Ek-1 tarafı olan ülkeler belli bir sera gazı salınım oranında faaliyetlerini yürüteceklerini taahhüt etmektedirler. Protokolün diğer mekanizması olan temiz kalkınma düzeneği ise sürdürülebilir kalkınma çabaları doğrultusunda taraflara yardımcı olmak ve protokol kapsamında belirlenen sayısal hedef ve salım çabalarına ulaşma hususunda işbirliği geliştirmektir. Kyoto Protokolü'nün üçüncü ve son mekanizması ise salım ticareti mekanizması olup Ek B listesi içerisinde yer alan sanayileşmiş ülkeler ve geçiş ekonomisine sahip ülkeler arasında belirli niceliksel salım sınırlamalarına uyarak salım ticaretine imkan sağlamaktadır (Türkeş, Sümer ve Çetiner, 2000, s. 90). 2009 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletlerin Kopenhag'da düzenlediği konferansta yeni bir iklim zirvesi için toplanıldıysa da gerek mutabakat metninin zayıf olması ve hukuki bağlayıcılık özelliklerine sahip olmaması gerekse ülkelerin zirvede sera gazı emisyonlarını ne kadar azaltacakları konusunda belli bir taahhütte bulunmamaları zirvenin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur (Baykan, 2009, s. 1).

Uluslararası arenada devletlerin küresel ısınma ve küresel iklim krizine yönelik aldığı önlem amaçlı çalışmalarından bir diğeri ise 2015 yılında imzalanan Paris İklim Anlaşmasıdır. Paris İklim Anlaşması 196 ülke tarafından kabul edilmiştir. Anlaşmanın

temelinde 21. yüzyılın ortasına gelindiğinde sera gazı emisyonunun düşürüleceği hususunda devletler bir mutabakat sağlamışlardır. Küresel ısınmanın başlangıcı kabul edilen Sanayi Devrimi'nden bu zamana kadar yer kürenin 1 derece ısındığı ve bu ısının 2 derecenin altında olacak şekilde 1.5 derece seviyesinde tutulacağı konusunda anlaşılmıştır. Ülkelerin iklim krizi kapsamında kuracakları karşılıklı ilişkilere bakıldığında ise gelişmiş ülkelerin daha az karbon salınımı ve iklime dirençli sürdürülebilir yatırımlarıyla gelişmekte olan ülkelerin iklim finansmanı, teknoloji kullanımı ve kapasite kullanımı açısından gelişmelerine yardımcı olarak uluslararası işbirliği ve kalkınmaya fayda sağlaması beklenmektedir. Ayrıca Paris İklim Anlaşması doğrultusunda gelişmiş ülkelerin daha fazla sorumluluk alarak gelişmekte olan ülkelere kıyasla karbon salınımında daha fazla düşüşe gitmesi beklenmekte olup gelişmekte olan ülkelerin ise kendi kapasiteleri doğrultusunda karbon salınımlarını kademeli olarak düşürmeleri beklenmektedir. 2050 yılına gelindiğinde ise öncelikli olarak gelişmiş ülkelerin sıfır karbon salınımına ulaşması anlaşmanın nihai hedefidir. Paris İklim Anlaşması'nı diğer uluslararası anlaşma, uzlaş ve protokollerden ayıran en temel farkı BM çatısı altında yer alan 196 ülkenin tamamının her birine farklı ölçüde yükümlülükler sunulmuş olsa da anlaşmayı imzalamasıdır. 2020 yılında Donald Trump önderliğinde ABD anlaşmadan çekildiğini ilan etmiş olsa da ABD anlaşmaya 2021 yılında tekrar dahil olmuştur. Anlaşmaya Türkiye açısından bakıldığında ise Türkiye anlaşmaya imza atmış olup sera gazı azaltım planını BM Sekreteryasına sunmuştur. 2030 yılında gelindiğinde ise sera gazı kullanım oranını %21 azaltacağı açıklanmıştır (Karakaya, 2016, s. 4).

Küresel iklim krizinin tehditlerini önlemeye yönelik imza-

lanan uluslararası anlaşmalara Türkiye açısından bakıldığında ise Türkiye BM konferansları esnasında anlaşmalara taraf olmamış olup ilk olarak 2003 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf olarak küresel iklim krizine karşı mücadele edeceğinin ilk sinyali kamuoyuna sunmuştur. Türkiye sözleşmeye taraf olarak sera gazı salınımına yönelik BM Sekreteryasına düzenli olarak bildirimlerde bulunacağını ve sera gazı salınımına yönelik uygulanacak politikalar ve önlemlerin içerisinde yer alacağını taahhüt etmiştir. Kyoto Protokolü ise protokolün dünya üzerinde yürürlüğe girmesinden yaklaşık dört yıl sonra 2009 yılında TBMM’de kabul edilmiştir. Türkiye’nin protokole taraf olmasının altında küresel iklim krizinin küresel boyutta bir tehdit yaratmasından ötürü uygulanacak eylem planlarında etkin bir rol alarak uluslararası sistemin güvenilir bir aktörü olduğunu gösterme isteği yatmaktadır. Ayrıca sera gazını azaltarak enerji sektöründe yer alan firmaların enerji güvenliğini sağlayarak ülke ekonomisine katkı sağlamasına teşvik olma isteği ile Kyoto Protokolü’nün AB müktesebatının bir parçası olmasından dolayı Türkiye’nin AB üyeliği başvuru sürecinde ve AB uyum politikalarına özen göstermesi açısından protokol oldukça önem arz etmektedir (Deneysan, 2024). Paris İklim Anlaşması Türkiye’nin küresel ısınma ve iklim kriziyle mücadelesi açısından oldukça önem arz etmekte olup bunun sebebi ise Türkiye’nin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında Ek-I listesinde değerlendirilmesine rağmen OECD ülkesi olduğu için de Ek-II listesinde de yer alması Türkiye’nin küresel ısınmayla mücadelesinde uygulanan politikalarının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilememesine ve ulusal açıdan küresel ısınmayla mücadele hususunda ciddi bir kamuoyu oluşturulamamasına sebep olmuştur. Öte taraftan uluslararası kamuoyunda Türkiye’nin

küresel iklim kriziyle mücadele konusunda somut adımlar atmaktan çekindiği algısı olmasına karşılık Türkiye OECD ülkesi olmasına rağmen diğer OECD ülkelerine kıyasla karbon salınımının çok düşük seviyede olması sebebiyle gelişmekte olan bir ülke olduğunu vurgulayarak sera gazı salınımı hususunda kendi yapısına uygun olacak şekilde daha adil bir yaklaşımda bulunulması gerektiğini vurgulamaktadır (Yücel, 2022, s. 5).

2. Türkiye’de Kalkınma

Kalkınma kavramı üzerinde açık bir konsensüs olmayan bir kavram olmasına rağmen genel olarak literatürde iktisadi yönü ağır basan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Geniş çerçevede herkes için daha iyi bir hayat oluşturmak anlamında kullanılan kavram insanların refahının ekonomik olarak sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Kalkınma kavramı 2. Dünya Savaşı sonrasında yaygınlık kazanan bir kavram olmakla birlikte kavramın küresel olarak yaygınlık kazanmasında Truman’ın ABD’yi dünyanın hamisi konumuna getirme ve kapitalist ideolojisini yayma amacı yer almaktadır. Truman 1949 yılında yaptığı bir konuşmasında sahip olunan bilimsel ve endüstriyel kapasitenin ülkenin iktisadi olarak az gelişmiş yerlerinin gelişmesi için kullanılması gerektiğini vurgulayarak modern anlamda kalkınma kavramının çerçevesini çizmiştir (Turhan, 2020, s. 149 - 152). Kalkınma ekonomik açıdan bakıldığında bir ülkenin gelişmişlik düzeyini göstermekle birlikte kendi içerisinde çok katmanlı bir kavramdır. Hukuk, ekonomi, idari yapılanma, siyasal, sosyal ve kültürel birçok faktör kalkınma sürecini etkileyen etkenler olarak yer almaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan ekonomik faktörlere bakıldığında ise gelir dağılımı, altyapı, finansal gelişme, sahip olunan doğal kaynaklar, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı serma-

ye yatırımları gibi faktörler iktisadi kalkınmayı etkilemektedir. Ekonomik kalkınma bir ülke içerisinde yer alan insanların refah düzeyinin ve kalitesinin artmasını sağlamaktadır. Satın alma gücü, kişi başına düşen GSMH, insani gelişmişlik endeksi gibi kıstaslar ekonomik kalkınmanın ölçülmesinde ön plana çıkan veriler olarak yer almaktadır (Ünsal ve Yayla, 2018, s. 251). Öte taraftan ekonomik kalkınmanın başlıca dört kolu olmakla birlikte bunlar sırasıyla tarım, sanayi, teknoloji ve eğitimidir. Söz konusu dört kol birbirleriyle karşılıklı etkileşim içerisinde olmakla birlikte bir ekonomi içerisinde bu dört koldan birinin dahi eksik olması kalkınma sürecinin sekteye uğramasına sebep olacaktır.

19. yüzyılda Avrupa'da "hasta adam" olarak adlandırılan Osmanlı Devleti tarih sahnesindeki son yıllarını kapitülasyonlarla ve yüksek borçlarla geçirerek tamamlamıştır. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve ardından Türk milletinin bağımsızlığını kazandığı Kurtuluş Savaşı sonrası Anadolu toprakları ekonomik olarak oldukça zayıf haldeydi. Hali hazırda Osmanlı Devleti'nin sanayileşme atılımlarında Avrupa'nın geride kalmasının etkisiyle yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin elinde geleneksel usulle gerçekleştirilen tarım kapasitesi dışında alternatif bir ekonomik kaynağı bulunmamaktaydı. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak olan kadrolar yeni Türk Devleti kurulmadan önce ekonomik planlamalar ve atılımlara girişilmesinin gerektiğinin farkındalardı. Mustafa Kemal Atatürk 1923 yılının Ocak ayında Manisa'nın Alaşehir ilçesinde yaptığı bir konuşmada halka şu şekilde hitap etmiştir: *"Arkadaşlar! Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim ve irfan zaferleri olacaktır."* Yeni kurulacak devlet için ekonomik kalkınmanın ön planda olacağı bu ifadelerden belli olmakla birlikte ekonomik kalkınma

yolunda hangi stratejilerin ve politikaların izlenmesinin belirlenmesi için 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir’de Atatürk önderliğinde bir iktisat kongresi başlatılmıştır. Kongrede Atatürk özellikle ayrıcalıklara sahip yabancı şirketlerin millileştirilmesi ve kapitülasyonların kaldırılarak milli iktisat politikalarının gerçekleştirilmesi üzerinde bir gündem oluşturmuştur. Oluşturulacak milli iktisat politikaları kapsamında sanayileşme adımlarının hızlı bir şekilde atılarak Anadolu’nun her bir köşesinde fabrikalar inşa edip istihdam sağlayarak devletin kalkınması hususunda bir uzlaşıya varılmıştır. Ayrıca kongre esnasında iktisat vekili olarak görev alan Mahmut Esat Bozkurt ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için meslek kuruluşlarının kurulmasının ve teknoloji transferlerinin gerçekleştirilmesinin şart olduğunu belirtmiştir (Koç, 2000, s. 145-149).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra siyasi bağımsızlığın sürdürülebilmesinin ancak güçlü ve bağımsız bir ekonomi modeliyle mümkün olduğunun farkında olan kurucu kadro elde olan kaynakların kalkınma için kullanılmasını savunmuşlardır. Özellikle 1929 yılında ABD’den dünyaya yayılan ekonomik kriz bir devletin kendi kendine yetebilir olmasının ne kadar önemli olduğunu gözler önüne koymuştur. Türkiye’de kalkınma bağlamında sanayileşme çalışmaları 1933 yılında planlanmış olup 1934 yılında 1. Beş Yıllık Sanayi Planı hayata geçirilmiştir. Söz konusu plan ile devlet eliyle sanayileşme gerçekleştirilerek ülkenin ekonomik açıdan kalkındırılması hedeflenmiştir. Her ne kadar bu dönem içerisinde kalkınma planı uygulamaya konulmuş olsa da planın ekonominin tüm sektörlerini içine almaması sebebiyle elde edilen sınırların kapsayıcılığının sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu dönem içerisinde kurulan Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası, İzmir Kağıt Fabrikası,

Karabük Demir Çelik Fabrikası gibi çok sayıda fabrikanın kurulması yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayi eliyle kalkınmasında oldukça önemli bir paya sahip olmuştur. 1. Beş Yıllık Sanayi Planı henüz bitmeden 2. Beş Yıllık Sanayi Planı üzerinde çalışmalara başlanmış olup II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte uygulanması hedeflenen yeni plan hayata geçirilememiştir. Türkiye savaşa dahil olmamasına rağmen savaş sonrası meydana gelen ekonomik daralma ve artan enflasyondan korunmaya yönelik ceza ve denetimleri içeren "Milli Korunma Yasası" çıkarılmıştır. 1946 yılında ise 1. ve 2. Beş Yıllık Sanayi Planlarının devamı niteliğinde savaş sonrası meydana gelen ekonomik tahribatı gidermek için İvedi Sanayi Planı hazırlanmıştır. Bu plan kapsamında milli kalkınmaya engel olabilecek tüm meselelerden korunmak hedeflenmiş olup aynı zamanda iktisadi kalkınmayı sağlamak için ülkenin bir bütün halde olduğu düşünülerek bölgesel eşitsizliklere fırsat vermeden tarım ve sanayinin geliştirilmesi hedefi güdülmüştür. Ancak Türkiye Marshall yardımlarına başvurduğu sırada uygulanan sanayi kalkınma planının devlet sosyalizmine mukabil olduğu ileri sürülerek Türkiye'nin bu talebi reddedilmiştir. Türkiye SSCB tehdidinden çekinmesinin ve iktisadi kalkınmaya ihtiyaç duymasının etkisiyle 1947 yılında liberal politikaların uygulanacağı Vaner Planı'na geçiş yapmıştır (Uzunkaya, 2020, s. 15-16).

Öte taraftan 1947 yılından 1963 yılına gelinceye kadar olan süreçte cumhuriyet yıllarındaki gibi geniş kapsamlı kalkınma planı yapılmamış olup bu döneme kadar olan süreçte ağırlıklı olarak Demokrat Parti'nin önderliğindeki tarım ve sanayi sektörüne yönelik politikalar geliştirilmiştir. 1950 **yılına geldiğinde** Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti iktidara gelmiş olup bu dönem içerisinde iktisadi kalkınma açısından oldukça önemli

gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Menderes döneminde Marshall yardımlarının alınmaya başlanması sonucunda tarımda makineleşmeye gidilmiş, çiftçiye verilen tarımsal krediler artış göstermiş ve yapılan altyapı çalışmalarının etkisiyle inşa edilen yollar ve köprüler vasıtasıyla çiftçilerin ürünlerini satabilecekleri pazarlara olan erişimi kolaylaşmıştır. 1954 yılına gelindiğinde ise verilen kredilerde meydana gelen düşüş tarım sektöründe tıkanmalara neden olmuş olup tarıma dayalı sanayileşme politikasının yerine sanayileşmeye dayalı ithal ikameci politikaların uygulanmasının yolunu açmıştır. Bundan sonraki süreçte Türkiye iç pazara yetecek ürünler sağlamayı hedefleyen korumacı sanayi üretim politikalarını uygulamaya koymuştur (Kanca, 2012, s. 54-56). Ayrıca bu dönemde kalkınma konusunda yaşanan en önemli gelişmelerden bir diğeri ise 1950 yılında Dünya Bankası desteği ile kurulan Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası'nın faaliyete geçmesi olmuştur. Bu banka temel olarak kalkınma sürecini hızlandırmak adına özel ve yabancı sermayeye sahip olan şirketlerin yatırımlarına destek olmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda TSKB ülkede gerçekleşen özel sektör yatırımlarının büyük bir kısmının finansmanında etkin rol oynamış olup ithal ikameci politikalar kapsamında tüketim malı üreten projelerin hayata geçirilmesini sağlamıştır (Öngel, 2024).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1963 yılına kadar olan Türkiye'nin kalkınma süreci yeni kurulan devletin sanayi ve tarım sektörlerinin inşa sürecini kapsamaktadır. 1960 yılına gelindiğinde ise ülkenin ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasını sağlama amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na geçilmesiyle birlikte kalkınma çalışmaları daha hedefleri belli bir program halinde uygulanmaya başlanmıştır. 1967 yılına kadar uygulamada kalmış olan birinci plan

doğrultusunda belirli bölgeler ele alınarak kalkınma çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda İstanbul'daki nüfus yoğunluğunu azaltmak amacıyla Doğu Marmara Bölgesi'ne yönelik yatırımlara başlanmış olmakla birlikte potansiyel gelişme noktası olarak Antalya ve sanayi faaliyetleri açısından Zonguldak gibi iller de kalkınmaları geliştirilecek şehirler arasında yer almış olup çalışmalar yürütülmüştür. 1968 yılında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na geçilmiş olup bu dönemde şehirleşme çalışmaları, gelişmişlik açısından bölgeler arası dengesizlikleri giderme üzerinde yoğunlaşma yaşanmıştır. Özellikle ikinci ve üçüncü kalkınma planlarında fordist üretim anlayışı takip edilmiş olup sektör bazlı üretim artışına gidilmesi hedeflenmiştir. Üçüncü kalkınma planında ise Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri kalkınma açısından önceliklendirilmiş bölgeler arasında yer almış olup dördüncü kalkınma planında da bu bölgeler özelinde çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca söz konusu bölgelerin şehirleşme, altyapı, eğitim, sulama, enerji gibi pek çok alanda kalkınmasını sağlamak amacıyla planlanan Güneydoğu Anadolu Projesi de Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde uygulamaya sokulmuştur. 1985 yılında hayata geçirilen Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise üçüncü ve dördüncü kalkınma planlarında olduğu gibi öncelikli yörelerin kalkınması hususuna önem vermekle birlikte bu dönemde uygulanacak sanayi politikalarının bölgelerin potansiyelini artıracak sektörlerde yoğunlaşılması üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak büyük ölçekli sanayi yatırımlarına öncelik verilmiş olup çeşitli teşviklerle (vergi kolaylığı sağlanması gibi) faaliyetlerin hayata geçirilmesi kapsamında planlama yapılmıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine gelindiğinde ise Avrupa Topluluğu'nun bölgesel politikalarına uygun olarak planlamanın

tasarlanması hedeflenmiş olup teorik olarak bölgesel planlama kavramının yerini bölgesel gelişme anlayışı almıştır. Ayrıca bu dönemde organize sanayi bölgelerinin kurulmasına yönelik politikalar üzerinde uzlaşmıştır. 1996 yılına gelindiğinde Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hayata geçirilmeye çalışmış olup bu dönem Türkiye'nin bölgesel kalkınma yaklaşımının oldukça değişim geçirdiği bir dönem olmuştur. Özellikle 1999 yılında Türkiye AB ilişkilerinin en üst noktaya geldiği Helsinki Anlaşması ile birlikte geleneksel bölgeselcilik anlayışından yeni bölgeselcilik anlayışına geçilmiştir. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk defa bu planda yer almakla birlikte uygulanacak olan planın bölgeler arasındaki eşitsizliği azaltacak şekilde hayata geçirilmesi üzerinde durulmuştur (Dulupçu, Sungur ve Keskin, 2010, s. 240-241). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise 1999 Gölcük Depremi'nden sonra hazırlanan ilk kalkınma planı olduğundan dolayı bu planda depremin bölgesel planların başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu plan kapsamında AB ve OECD üyesi ülkelerin bölgesel kalkınma planları hususunda bilgi verilmiş olup altyapı yatırımlarının ve teşviklerin az olmasından dolayı büyük şehirlere yönelik göç hareketinin önüne geçilememesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca sekizinci planda da önceki kalkınma planlarında olduğu gibi bölgeselleşme konusunda başarısız bir süreç yönetimi gösterildiği üzerinde durulmuştur. 2007 yılında uygulanmaya konulan kalkınma planında ise önceki planlarda yer alan beş yıllık ibaresi kaldırılmış olup bu dönemde bölgesel kalkınmaya yönelik özel sektör yatırımlarını artırıcı teşvikler üzerinde durulmuştur. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı çalışma kapsamında diğer planlardan ayıran en önemli özelliği ise ilk defa iklim değişikliği ve olumsuz etkilerinin üzerinde durulmasıdır. Bu kapsamda

sera gazının azaltılmasına yönelik politikaların geliştirilmesine, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olunmasına yönelik çalışmalara ve küresel iklim sisteminin korunması konusunda Türkiye'nin üzerine düşen sorumlukları alması üzerinde durulmuştur (Teşkilatı, 2000, s. 154). Dokuzuncu Kalkınma Planı birçok açıdan daha önce değinilmemiş konulara yoğunlaşmış olmakla birlikte bunların başlıca olanları az gelişmiş bölgelerde sosyal sermayenin bölgesel kalkınma özelinde oynadığı rol ile e-ticaretin yerel ve bölgesel ürünlerin tanıtılması, pazarlanması ve satılmasındaki rolüne yönelik olmuştur. Hazırlanan plan kapsamında vurgulanan diğer hususlar arasında bölgesel kalkınmaya yönelik bütüncül yaklaşım, bölgesel projelere yeterli kaynak ayrılamaması ve özel sektör yatırımlarına destek olunması konuları yer almaktadır (Keskin, 2023, s. 9). Bu plan kapsamında iklim krizi özelinde önceki planda yer alan kararlara ek yeni bir karar alınmamış olup BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin TBMM'de onaylanması ve sözleşme kapsamında alınan kararlara uyulacağı hususları üzerinde durulmuştur (Teşkilatı, 2006, s. 74). Öte taraftan Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise Devlet Planlama Teşkilatı'nın kapatılarak Kalkınma Bakanlığı'na dönüşmesi olurken söz konusu bakanlık ise 2018 yılında Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün birleştirilmesiyle Cumhurbaşkanlığına bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı halini almıştır.

2014 yılında hayata geçirilen Onuncu Kalkınma Planı'nda ise **büyük kentlerde meydana gelen nüfus yoğunluğu**, gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik, göç sorunu ve ülkenin potansiyel kaynaklarının yeterince kullanılamaması gibi sorunlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca plan kapsamında yaşanan iklim değişikliğinin çevrenin korunması bağlamında nasıl etki yaptığı üzerin-

de de durulmuştur. Biyolojik çeşitliliğin korunarak bir küresel sorun olan iklim krizinin olumsuz etkilerinin önüne geçilerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması planının içerisinde yer almıştır. Dahası iklim krizinin neden olduğu yağış rejiminin değişiklik göstererek güvenilir su kaynaklarına ve tarıma elverişli alanların korunması üzerinde durulmuştur. 2019 yılında On birinci Kalkınma Planına gelindiğinde ise önceki planlardan farklı olarak bölgesel kalkınma konusuna daha az değinilmiştir. Bununla birlikte geri kalmış bölgelerde altyapı ve sınai yatırımlarına yönelik yatırımların artırılacağına ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını azaltma konuları üzerinde durulmuştur. **Söz konusu kalkınma planı da Onuncu Kalkınma Planı'nda da** olduğu gibi iklim değişikliği kapsamında toplumun çevre bilincinin geliştirilmesi konuları üzerinde durulmuştur (Öner, 2019, s. 647-649). Ayrıca plan içerisinde yer alan küresel gelişmeler ve eğilimler adlı bölümde küresel iklim krizinin yaratmış olduğu tehdidin devam ettiği ve Paris Anlaşması doğrultusunda ülkelerin vermiş olduğu taahhütleri yerine getiremedikleri üzerinde durulmuştur. Artış gösteren gıda talebi karşısında iklim krizinin tarım alanları üzerinde baskı yaratarak elde edilen ürünlerin miktarını ve kalitesini düşürmesine yönelik önlemler doğrultusunda ihtiyaç duyulan nitelikli iş gücü ve gelişmiş teknoloji üzerinde çalışmalar yürütülmesi gerektiği plan kapsamında yer alan bir başka önemli konudur (Başkanlığı, 2019, s. 11).

İçerisinde bulunduğumuz dönemi kapsayan On İkinci Kalkınma Planı ise 2024-2028 yıllarına yönelik planları içermekte olup planın hazırlanması sürecinde yaklaşık 43 bin vatandaşın internet üzerinden plana yönelik ankete katılarak görüş ve önerileri alınmıştır. Plan kapsamında Türkiye'nin uluslararası arenada konumunun yükseltilmesi hedeflenmiş olup doğal afetler, finansal

istikrar ile dengeli büyüme, çevre sorunları gibi pek çok konu üzerinde durulmuştur. Özellikle bu dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamına yönelik maliye politikaları geliştirilerek enflasyonla mücadele kapsamında uygulanan para politikalarının desteklenmesi ve plan dönemi kapsamında ek olarak 5 milyon istihdam hedefi ortaya koyulmuştur (Nogay, 2023). Bu kalkınma planını diğer planlardan ayıran en önemli husus çok sayıda küresel soruna değinilmesi olmuştur. Covid-19 salgını, Rusya- Ukrayna Savaşı, uluslararası göç ve ABD- Çin arasında gerçekleşen gerilim gibi pek çok küresel sorunun Türkiye'nin kalkınmasına yönelik etkileri üzerinde durulmuştur. Öte yandan iklim değişikliği konusu iklim krizinin etkilerinin kalkınma sürecine yönelik olumsuz etkilerinin daha fazla hissedilmesinin etkisiyle On İkinci Kalkınma Planı'nda önceki kalkınma planlarına kıyasla çok daha fazla yer bulmuştur. Özellikle Yeşil dönüşüm başlığı altında iklim değişikliği konusu üzerinde durulmuş olup gerek Paris Anlaşması kapsamında ülkelerin hedeflerin gerisinde kalmış olduğu hususunda gerekse AB'nin ortaya koymuş olduğu 2050 yılına gelindiğinde net sıfır emisyon hedefi gibi genel önlemler, riskler ve öneriler üzerinde durulmuştur (Başkanlığı, 2023, s. 7).

3. Küresel İklim Krizinin 2010 Yılı Sonrası Türkiye'nin Kalkınmasına Yönelik Etkileri

Küresel ısınmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan iklim krizi küresel bir sorun olmanın yanı sıra Türkiye'nin kalkınma sürecini doğrudan etkileyen bir faktör olarak yer almaktadır. İklim değişikliği konusu Türkiye'nin kalkınma planları ve çalışmaları kapsamında yeni sayılabilecek bir konu olmakla birlikte iklim krizine yönelik uygulanan politikalar ve atılan adımlar oldukça

yetersiz kalmaktadır. İklim krizine yönelik kalkınma planlarında atılan ilk adımlar Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile atılmış olsa da daha kapsamlı adımların onuncu ve on birinci planlarda atıldığını söylemek mümkündür. Bu sebepten ötürü küresel iklim krizinin 2010 yılı sonrası Türkiye'nin kalkınmasına yönelik etkilerini ele almak gerek kalkınma planları kapsamında alınan kararları incelemek ve çözüm önerileri üretmek çalışmanın daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

İklim krizi pek çok açıdan Türkiye'nin kalkınma sürecine zarar vermekle birlikte öncelikle küresel ısınmanın neden olduğu çölleşme Türkiye'nin birçok su kaynağının kurumasına bu durum ise tarım arazilerinin tarıma elverişsiz hale gelmesine neden olmuştur. Küresel ısınmanın yol açtığı tehdit Türkiye'nin tarıma elverişli alanlarının %50.9'unu orta, %22.5'ini ise yüksek derecede çölleşme tehlikesi altına sokmuştur. Dahası tarım arazilerinin %39'u erozyonla mücadele ederken mera arazilerinde ise bu oran %54 seviyelerindedir (TEMA, 2023). Çölleşme süreci yalnızca belirli bir bölgenin çölleşmesini değil aynı zamanda yenilenemez bir kaynak olan toprağın üretimini ve verimliliğini de tehdit altına alan bir süreçtir. Toprağın yalnızca çölleşme süreci sonucunda kuruması değil aynı zamanda su veya rüzgar erozyonu sebebiyle kimyasal ve fiziksel yapısının bozulması söz konusu olmakta olup meydana gelen bu durum ise tarım sektörünün ciddi manada zarar görmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin su kaynakları açısından zengin bir ülke olmamasına paralel olarak küresel ısınmanın neden olduğu yağış rejiminde meydana gelen düzensizlikler Türkiye'nin çölleşme sürecini hızlandırmaktadır (Türkeş, 2012, s. 17).

Meydana gelen çölleşme her geçen yıl Türkiye'nin içinde bu-

lunduğu tehdidin derecesini artırmakta olup üretimi azalan tarım ürünlerinin ikamesinin sağlanması için ithal tarım ürünlerine başvurulmasına yol açmaktadır. Bir diğer taraftan ise iklim krizi dolaylı olarak enflasyonun artış göstermesine de yol açmaktadır. Söz konusu duruma örnek olarak ise küresel ısınmanın sebep olduğu yem fiyatlarında meydana gelen artış hayvansal gıda ürünlerinin fiyatlarının artış göstermesine sebep olmaktadır. TÜİK'in 2024 yılının Mart ayında yaptığı tarım ürünleri üretici fiyat endeksi raporuna göre tarım ürünleri kategorisi altında canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerin on iki aylık ortalamalara göre ÜFE değişim oranı %79.5 seviyesinde olmakla birlikte bu oran diğer tarımsal ürünlerin değişim oranının üzerinde sonuçlanmıştır (TÜİK, 2024). Söz konusu enflasyonist ortam 2008 krizi sonrası etkisini tüm dünyada göstermiş olup Covid-19 pandemisi dönemiyle birlikte enflasyon hızı artış göstermiştir. Arz talep uyuşmazlığının meydana getirdiği gıda enflasyonu Türkiye'nin bu dönem içine girmiş olduğu hiperenflasyonist ortamda gıda krizi sorununun meydana gelmesine yol açmıştır. Dahası bu sorunun yalnızca uygun para ve maliye politikalarıyla çözülemeyeceği görülmekte olup Türkiye'nin küresel iklim kriziyle mücadelesinde yapısal reformlarla uygun politikalar geliştirerek iklim kriziyle mücadele etmesi ve başta gıda ürünleri olmak üzere tüm tarımsal ürünler üzerinde meydana gelen enflasyonu durdurması gerekmektedir (Yavuz, 2021, s. 7-8). Türkiye iklim krizine karşı uygulanabilecek politikalar kapsamında iklim değişikliğinden etkilenecek olan havzaların etkilenme düzeylerini ölçmeli ve elde edilen bulgular kapsamında öncelikli koruma alanlarını belirlemelidir. Sürdürülebilir tarım faaliyetleri ve arazi kullanımı için koordinasyonu sağlayacak bir kamu kurumunun kurulması gerekmektedir. Ayrıca ulusal iklim stratejileri geliştirilerek çölleş-

menin durdurulması için daha etkin sulama ve arazi kullanımı yöntemleri geliştirilmelidir. Toplumun küresel iklim değişikliği konusunda bilinçlendirilerek krizle mücadelede etkin rol oynamaları sağlanmalıdır (Cangir ve Boyraz, 2008, s. 170-172).

Küresel iklim krizinin Türkiye'nin kalkınmasına yönelik bir diğer potansiyel tehdit ise çölleşme ve kuraklaşmanın etkisiyle iç ve dış göçe maruz kalması ve bu tehdidin artması ihtimalidir. Söz konusu göçlere yalnızca çölleşme sebep olmamakla birlikte aşırı ısınma sonucu meydana gelen orman yangınları da insanların göç etmesine neden olan bir başka temel etkidir. Özellikle Türkiye'nin etkisi altında bulunduğu Doğu Akdeniz iklim kuşağının sahip olduğu sıcak ve kuru hava koşulları yangın tehdidi için zemin hazırlamaktadır. Küresel ısınmanın etkisiyle meydana gelen sıcaklık artışları ve sıcak hava dalgasının erken dönemlerde gelmeye başlaması yüzeyin kurumasına bu durum ise bitki örtüsünün yanıcılığının artmasına neden olmuştur (Fidan, 2024). BBC'nin yapmış olduğu bir araştırmaya göre ise Türkiye'nin 10-15 yıldır iklim sebepli göçten etkilendiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırmada potansiyel tehditler üzerinde de durulmuş olup Tuz Gölü gibi kurumakta olan göllerin kurumasının gölün tabanındaki toksik maddeleri açığa çıkarmakta olduğuna ve bu durumun ise göllerin çevresinde yaşayan insanların göç etmek zorunda kalacağı hususuna da değinilmiştir. Dahası Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin yapmış olduğu araştırmaya göre önümüzdeki yirmi beş yıla kadar Ortadoğu ve Afrika'da yılın her ayında su krizinin yaşanması beklenmektedir. Bu gelişmelerin etkisiyle Türkiye'ye yönelik hali hazırda yaşanan dış göçlerin katlanarak artması beklenmekte olup Türkiye'nin kalkınmasına olumsuz etki edeceği görülmektedir (Kara, 2023). Uzun vadede iklim krizi sebebiyle Türkiye'ye yönelik meydana

gelebilecek göç hareketleri neticesinde su kaynaklarının azalması, hayvansal ve tarımsal gıda ürünlerinin azalması, işsizliğin artması gibi çeşitli sorunların meydana gelerek Türkiye'nin kalkınma sürecini olumsuz olarak etkilemesi beklenmektedir. 2021 yılında Ülke İçinde Yerinden Edilmiş İnsanları İzleme Merkezi'nin (IDMC) hazırlamış olduğu rapora göre Türkiye önümüzdeki yıllar içerisinde iklim değişikliği sebebiyle göç hareketlerinin yoğun yaşanacağı ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle Konya havzası çevresinde yapılan araştırmalara göre kuraklığın etkisiyle tarım arazilerini işleyemeyen çiftçilerin topraklarını bıraktığı görülmekte olup iç göç sürecine tabi oldukları tespit edilmiştir. Tam tersi bir hava durumuna bakıldığında ise Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan ani yağışların sebep olduğu sel ve heyelan gibi doğal afetler de iç göçü tetikleyen başka bir faktör olarak yer almıştır (Sever, 2023, s. 43-45).

4. Sonuç

Sanayi Devrimi ile birlikte fosil yakıtların kullanımının artarak günümüze gelmesi ve bu yakıtların kullanımının sonucunda ortaya çıkan sera gazı tüm dünyayı küresel iklim kriziyle karşı karşıya getirmiştir. Özellikle neoliberalleşme sürecinin etkisiyle başta çok uluslu şirketler olmak üzere birçok kurum ve kuruluşun üretim miktarlarını artırmak ve maliyetlerini düşürmek amacıyla fosil yakıtları tedbirsiz bir şekilde kullanmaya devam ettiği görülmektedir. İklim kriziyle mücadele konusunda BM içerisinde sorunlar üzerinde fikir birliğine varılmış olsa da devletler uyguladıkları politikalar kapsamında sorunlara çözüm oluşturacak adımlar atamamışlardır. Küresel iklim kriziyle mücadele sürecine Türkiye açısından bakılacak olunursa Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum itibarıyla krizin etkilerinden olumsuz hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilendiği görülmektedir. Bu-

nunla birlikte iklim krizi Türkiye'nin kalkınma süreci açısından oldukça önem arz eden bir konu olmakla birlikte Türkiye'nin iklim kriziyle mücadelede oldukça geri planda kaldığı görülmektedir. Küresel iklim krizinin etkilerine ve önlem alınacak hususlara ilk defa 2001 yılında Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer verilmesi Türkiye'nin krizle mücadelede ne kadar geri kaldığını göstermektedir. Her ne kadar söz konusu kalkınma planında iklim krizi konusu üzerinde durulmuşsa da geniş çaplı politikaların belirlenmesi 2014 yılında Onuncu Kalkınma Planıyla birlikte başlamıştır. Özellikle 2008 finansal krizinden sonra ülkelerin mücadele ettiği finansal sorunlara iklim krizinin etkilerinin de eklenmesi tüm dünyanın kalkınma sürecini etkilediği gibi Türkiye'nin de kalkınma sürecini yakından etkilemiştir. Özellikle su fakiri bir ülke olması, düzensiz yağış rejimine sahip olması ülkenin doğal afetlerle mücadele etmesine neden olmakta olup bu durum ise başta tarım alanlarının yok olarak gıda krizine sebep olmasına bir diğer taraftan da iç ve dış göçlere maruz kalmasına yol açmaktadır. Söz konusu durum kıt kaynakların yönetilmesinde sorun yaratmanın yanı sıra ülkede hali hazırda var olan enflasyonist ortamı da hareketlendirmektedir. Yaşanan bu gelişmelerden korunmak adına Türkiye su politikalarını geliştirmeli, geleneksel sulama yöntemleri yerine buharlaşma yoluyla su kaybının en az olacağı borulu sulama yöntemlerini tercih etmeli, orman yangınlarıyla mücadelede daha etkin politikalar yürütülmelidir. Ayrıca sera gazı salınımı ve çevresel atık konusunda yasalara uymayan şirketlere caydırıcı cezalar verilmekle birlikte sürdürülebilir tarım politikaları yürütülerek tarım arazilerinin amaçları dışında kullanımının önüne geçilmesi ve toprağın yapısına en uygun ürünlerin ekilmesi sağlanmalıdır (Türkeş, 2012, s. 27-28).

Kaynakça

- Akyüz, D. A. (2019). Yaşamsal Bilinmezlik: İklim Krizi ve Gıda. *Toplum ve Hekim*, 348.
- Bakanlığı, T. E. (2024, 09 17). *T.C Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı*. <https://enerji.gov.tr/>: <https://enerji.gov.tr/evced-cevre-ve-iklim-kyoto-protokolu> (erişim 09.17.2024)
- Başkanlığı, T. C. (2019, 07 18). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (erişim 10.13.2024)
- Başkanlığı, T. C. (2023, 10 31). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf (erişim 10.13.2024)
- Baykan, B. G. (2009, 12 22). *Kopenhag Zirvesi: Zayıf Mutabakat, Hedefsiz Türkiye*. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/>: <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2009/12/ArastirmaNotu059.pdf> (erişim 09.17.2024)
- Cangir ve Boyraz. (2008). İklim Değişikliği ve Çölleşme veya Toprak/ Arazi Bozulumunun Türkiye'deki Boyutları ve Çölleşme İle Mücadele. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 170-172.
- Deneysan. (2024, 09 17). *Enerji ve Çevre*. <http://deneysan.com/>: http://deneysan.com/Content/images/documents/es-01_23776071.pdf (erişim 09.17.2024)
- Dulupçu, Sungur ve Keskin. (2010). Bölgesel Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye'de Kalkınma. *Ankara Üniversitesi TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu* (s. 239-248). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Fidan, H. (2024, 08 19). AA. tarihinde www.aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyede-orman-yanginlari-gecen-yila-gore-yuzde-78-artti/3307498#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20ge%C3%A7en%20y%C4%B1l%201,2%20bin%20529'a%20%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1> (erişim 10.15.2024)
- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 54-56.

Kara, M. (2023, 10 2). *BBC News Türkçe*. www.bbc.com: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cx9r9x9nwgwo> (erişim 10.15.2024)

Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4.

Keskin, M. (2023). Türkiye'deki Kalkınma Planlarının Bölgesel Kalkınma Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 9.

Koç, C. (2000). İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri. *Atatürk Dergisi*, 145-149.

Küçük ve Kayan. (2022). Küresel İklim Krizinin Oluşmasında Politik Kararların Hükümet Politikalarının Etkisi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 503 - 505.

Mfa. (2024, 09 16). *www.mfa.gov.tr*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa#:~:text=3%2D14%20Haziran%201992%20tarihleri,a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan%20%C3%B6nemli%20bir%20ad%C4%B1m%20olmu%C5%9Ftur>. (erişim 09.16.2024)

Nations, U. (1992). *United Nations Framework Convention*. tarihinde <https://unfccc.int/>: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (erişim 10.17.2024)

Nogay, G. (2023, 10 16). 12. Kalkınma Planı TBMM Başkanlığı'na Sunuldu. <https://www.aa.com.tr/>: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/12-kalkinma-planı-tbmm-baskanligina-sunuldu/3021847> (erişim 10.13.2024)

Öner, Ş. (2019). Amaç ve Politikalar Açısından Yerel Yönetimler: Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları Karşılaştırmalı Analizi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 647-649.

Öngel, V. (2024, 10 11). *Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950)*. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/>: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sinai-kalkinma-bankasi-1950/> (erişim 10.11. 2024)

- Sever, B. C. (2023). Türkiye’de İklim Krizi Bağlamında İnsan Hareketliliği ve Hareketsizliğinin Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 43-45.
- TEMA. (2023, 06 16). *TEMA*. <https://www.tema.org.tr/>: <https://www.tema.org.tr/basin-odasi/basin-bultenleri/ulkemizin-yuzde-73-u-collesme-tehlikesi-altinda> (erişim 10.14.2024)
- Teşkilatı, D. P. (2000, 06 27). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf (erişim 10.13.2024)
- Teşkilatı, D. P. (2006, 07 01). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (erişim 10.13.2024)
- Tuğaç, Ç. (2022). İklim Değişikliği Krizi ve Şehirler. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 40.
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma Kavramının Tarihsel Süreci Ve Etimolojik Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 149 - 152.
- TÜİK. (2024, 04 16). *Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi, Mart 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/>: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tarim-Urunleri-Uretici-Fiyat-Endeksi-Mart-2024-53489> (erişim 10.15.2024)
- Türkeş, M. (2012). Türkiye’de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 17.
- Türkeş, Sümer ve Çetiner. (2000). Kyoto Protokolü Esneklik Mechanizmaları. *Tesisat Dergisi*, 84-100.
- Uzunkaya, S. Ş. (2020). Türkiye Ekonomisinde 1923-1977 Yılları Arasındaki Sanayi ve Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15-16.
- Ünsal ve Yayla. (2018). Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 251.
- Yavuz, F. (2021). *Türkiye’de Gıda Enflasyonu Tarladan Çatala Sorunla-*

rın Bir Göstergesi. <https://www.setav.org/>: <https://www.setav.org/assets/uploads/2021/05/R185-Gida-Enflasyonu.pdf> (erişim 10.15.2024)

Yücel, G. (2022, Ocak). *Türkiye ve Paris İklim Anlaşması Yükümlülükler ve Uygulama İçin Öneriler* . <https://ilke.org.tr/>: https://ilke.org.tr/images/yayin/pn36/todam_pn_36.pdf (erişim 09.20.2024)

DESCARTES'İN KUŞKU YÖNTEMİ İLE HAKİKAT SONRASI ÇAĞDA GERÇEKLİK ARAYIŞI

Aslı Kaprol¹

1 Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Ana Bilim Dalı, Radyo – Televizyon Bölümü, aslikaprol@marun.edu.tr, aslikaprol@gmail.com, (0537) 3647759

Öz

Hakikat nedir? Antik çağlardan günümüze dek cevap aranan bu soru, modernizmin mutlak gerçeklik iddiasıyla şekillenen büyük anlatıların yerini her şeyin kişinin bakış açısına göre değişebileceği görüşünün hâkim olduğu postmodernizme bırakmasıyla tek bir nesnel gerçeklik yoktur düşüncesine dönüşmüştür. Şeffaflaşmasına bir söylem haline gelen “Hakikati söyle ama eğip bükerek söyle” düşüncesinin ana fikrini oluşturduğu hakikat sonrası (post-truth) çağda çarpıtılan bir gerçeklikte yaşamaktayız. İnternet kaynaklı enformasyon çeşitliliği ve bilgi bombardımanını, bireyin çoklu kimliklerle şeffaflaşmasına yol açmış; hakikati bilme isteği anlam yitimine uğramıştır. Bu çağda, mutlak gerçeğin yerini göreceli gerçekler alırken, doğruluk kavramı da giderek önemsizleşmiştir. “Yalan söyledim” ifadesinin “dürüst değildim” söylemine dönüşmesi, söylemdeki kaymanın hızla meşrulaştırılıp, normalleşmesinin göstergelerindendir. Bu makale, bilgiye ulaşmak için kuşku yöntemini kullanarak özneyi merkeze alarak döneme damgasını vuran 17. yüzyıl düşünürü Descartes’in felsefesi çerçevesinde “Hakikat Sonrası” kavramını değerlendirmekte; popülist söylemler ve yapay zekâ teknolojisi kaynaklı dezenformasyonun etkisiyle erozyona uğrayan gerçeklik tanımını ve bu sosyal metamorfozun nedenlerini şüphe yöntemi kapsamında değerlendirmektedir. Descartes’ın açık ve belirsiz olan her şeyden şüphe ederek, açık-seçik ve kesin bilgiye ulaşmak olarak özetlenen yöntemi çerçevesinde, hakikat sonrası çağda önemini yitiren mutlak hakikat kavramı ve gerçeklik arayışının nedenleri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hakikat Sonrası, Descartes, Şüphe Yöntemi, Dezenformasyon, Medya

DESCARTES' METHOD OF DOUBT THE SEARCH FOR REALITY IN THE POST-TRUTH ERA

What is truth? Throughout history, truth has been interpreted and reinterpreted by different philosophical traditions. This ancient question, central to early philosophical inquiry, evolved significantly in the late 20th century. The grand narratives of modernism, built on claims of absolute reality, gave way to post-modernism, where the belief in a single, objective truth was replaced by the notion that reality is subjective and shaped by individual perspectives. This study examines how our perception of reality and our relationship with truth are situated in what is now called the “post-truth era.” Grounded in Descartes’ method of doubt—an approach that begins by questioning long-held beliefs lacking certainty—the paper explores the erosion of truth discourses in the face of rapid advancements in artificial intelligence, the growing threat of disinformation, and the influence of populist rhetoric. The term “post-truth,” defined by the Oxford Dictionaries as a condition where “objective facts are less influential in shaping public opinion than appeals to emotion and personal belief,” was named Word of the Year in 2016, a time when phrases like “alternative facts” gained prominence in political discourse. However, the theoretical foundation of post-truth was laid earlier by Ralph Keyes in his 2004 work, where he analyzed the transformation of honesty and the normalization of lying. Emerges post-truth era, beyond the dichotomy of truth and lies, a third category emerges—ambiguous expressions that neither fully align with truth nor qualify as outright falsehoods. This phenomenon, described as “enriched truth,” “neo-truth,” or “soft truth,” reflects a reality where “telling the truth, but slanting it” has become a legitimate form of discourse. In

this distorted reality, illusion and imitation replace actual reality, giving rise to hyperreality—an existence detached from any original truth. In this context, the boundaries between reality and fiction blur. Information and events are frequently shaped and distorted by emotions, personal beliefs, and media manipulation. Media and communication platforms reshape reality into simulations presented to society, leading individuals away from truth toward constructed versions of reality. The post-truth era fosters an environment where such illusions become the norm, fictional realities dominate public perception, and the authority of traditional truth erodes. Post-truth signifies the normalization of lying over truth-telling. The prioritization of individual perceptions and emotional responses over objective reality, coupled with the rapid spread of fake news and misinformation through digital platforms, has led to severe information pollution. The decline of grand narratives in favor of individual experiences and micro-stories elevates diverse perspectives while undermining universal truths. This era's key characteristics are the relativization of meaning and the proliferation of multiple interpretations across all domains. The normalization of disinformation, particularly through artificial intelligence technologies, and the alarming rise of deepfake imagery have further blurred the lines between reality and illusion. These developments have shifted the discourse on truth, situating it firmly within the framework of the post-truth era. In today's hyperreal environment, information circulates completely detached from reality. The loss of trust in factuality has led to a world disconnected from any shared factual context, eroding the collective framework of truth that once underpinned societal cohesion. Truth, long regarded as a cornerstone of social order, now faces a profound crisis. Descartes'

philosophy, rooted in the method of doubt—"one must doubt everything at least once in their life"—provides a lens through which to analyze this crisis. By questioning the reliability of sensory perceptions, Descartes sought clear and certain knowledge. This paper applies Descartes' method to the post-truth concept, examining how the self-awareness he posited as foundational to knowledge ("I think, therefore I am") has eroded into a socially constructed phenomenon. Through a critical lens, this study evaluates contemporary reflections on the search for reality, particularly in media, and the evolving perceptions of self and falsehood amid the deepening illusions fostered by artificial intelligence. In the post-truth era, multiple representations of knowledge and increasingly fragmented discourses suggest that truth is no longer an absolute pursuit but rather a construct shaped by echo chambers and the voices of like-minded groups. The overwhelming diversity of information, amplified by the internet, has led to the dissolution of a coherent self and a nihilistic period marked by the loss of meaning in truth-seeking. In this age, where relative truths overshadow the significance of absolute truth, "I lied" has transformed into "I wasn't honest." A form of rhetorical acrobatics has rapidly gained legitimacy, signaling a profound shift in how truth is perceived and communicated.

Keywords: Post-truth, Descartes, Method of Doubt, Disinformation, Media

GİRİŞ²

“Bir süre önce, hayatımın ilk yıllarından beri pek çok yanlış görüşü doğru kabul ettiğimi ve böylesine güvenilmez temeller üzerine o gün bugündür inşa ettiklerimin de ancak son derece kuşkulu ve kesinlikten yoksun olabildiğini fark ettim. Akıl şimdiden, bize açıkca yanlış görünenlere olduğu kadar, tümüyle kesin ve kuşku götürmez olmayan şeylere inanmaktan da kendimi özenle sakınmam gerektiğine beni ikna ettiğinden, edeceğim en küçük bir kuşku zerresi bile hepsini birden reddetmemeye yetecek. Bizi bir kez aldatmış olan şeylere asla tam anlamıyla güvenmemek ihtiyat gereğidir” (Descartes, 2021a, ss. 33-34).

Nietzsche’nin “Tanrı öldü” (Nietzsche, 1974) ya da “tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi” sözleriyle açıkladığı değer nihilizmi çoktan geride kaldı. Yeni nihilizm, 21. yüzyılın bir fenomenidir. 21. yüzyılın bir olgusu olarak yeni nihilizm, enformasyon toplumunda ortaya çıkan patolojik bozulmalardan biridir. Bu durum, hakikatin özüne olan inancımızı yitirdiğimiz noktada kendini göstermektedir. Günümüzde bilgilerin, gerçeklikten tamamen soyutlanmış bir şekilde, hiper-gerçek bir ortamda dolaşımında olduğunu gözlemlemekteyiz. Olgusalığa duyulan inancın kaybolması, olgusal bağlamdan kopmuş bir evrende yaşamamıza yol açmıştır. Bu durumda, olgusal hakikatlerle birlikte eylemlerimizin çerçevesini belirleyen ortak dünya da yok olmaktadır. Hakikat dürtüsünün kaybolması ve toplumun çözülmesi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Hakikat krizinin ortaya çıkması, toplumun gruplara veya kabilelere ayrılması sonucunda, aralarında herhangi bir anlaşma veya ortak diyalog kalmadığında

2 Bu makalenin sunumu, 21.Yüzyılda Uluslararası Sistemin Geleceği, Fırsatlar, Zorluklar ve Yeni Dinamikler temalı TESAM 8. Sosyal Bilimler Kongresi’nde 17 Ekim 2024 tarihinde yapılmıştır. Makalenin özeti, Bildiri Özleri Kitabı’nda 65-69 sayfaları arasında yer almaktadır.

kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu kriz, şeylerin anlamının bağlayıcılığının yitmesiyle kendini gösterir. Hakikat krizinde, ortak bir dünya ve ortak bir dil bile kaybolur. Hakikat, toplumsal düzenin belirleyici bir ideali olarak kabul edilmektedir. Yeni nihilizm, yalnızca yalanın hakikat olarak sunulması veya hakikatin yalan olarak tanımlanması anlamına gelmez; bu iki kavram arasındaki ayırımın temelden sarsılması anlamına gelmektedir. Yalancı, hakikatle ilişkisini kaybetmez ve gerçekliğe olan inancı sarsılmaz; dolayısıyla, bir nihilist değildir. Hakikatin özünü sorgulamaz ve ne kadar kararlı bir şekilde yalan söylerse, hakikatin o kadar doğrulandığını düşünür (Han, 2022, ss. 47-49).

Bu makalenin temel amacı olan, Descartes felsefesi kapsamında “hakikat sonrası” çağda doğru bilgi sorununu değerlendirme çabası, öncelikle felsefenin gerektirdiği şekilde kavramlara daha derinlemesine bakmanın önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Doğruluk ve gerçeklik arasındaki fark belirtilerek, hakikat sonrası çağın problemli konularından biri olan doğruluk – anlamlılık kavramları da felsefi sorgulama sürecine dahil edilerek konunun kapsamını genişletecek şekilde tartışmaya açılmaktadır.

Descartes’ın yaşadığı çağ, bir tarafta Orta Çağ’dan beri süren skolastik ve teleolojik düşüncenin, diğer tarafta ise mekanik yaklaşım ve bilimsel perspektifin hâkim olduğu, birbirine zıt iki bilgi türünün tüm iddialarını sorgulayan bir şüphecilik dönemi olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2001). Descartes’e göre, sağlam bir karar almanın ilk adımı, daha önce edinilmiş bilgi birikimini gözden geçirmektir; bu sürecin ilk kuralı şudur: “Doğru olduğundan açıkça emin olmadığım hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek” (Descartes, 2013, s. 63). Bu gözden geçirme işlemi, ivedilikle yapılan hatalı değerlendirmeler ve önyargılardan

kurtulmak için elzemdir ve şüphenin ilk adımını oluşturur. Akıl, aslında her şeyi bilebilecek bir kapasiteye sahiptir; ancak bu kapasitenin yetkinlikle kullanılabilmesi için açık ve seçik olmayan bilgilerden ayrıştırılması mühimdir. Descartes, duyuların bizi yanılttığını düşünerek bildiği her şeyi askıya alarak işe başlamış, kanıtlamalarının açık olduğunu söylediği matematik ve geometriyi incelemeye alarak, ister uykuda olalım ister uyanık, iki artı üçün her zaman beş edeceğini; karenin dörtten fazla kenarı olmayacağını belirtip, böyle bariz hakikatlerin yanlış ve kesinlikten yoksun olabileceğine dair şüphelenmenin mümkün görünmeyeceğini ileri sürerek ilk olarak kendi varlığını ortaya koymuştur; yani kendi varlığını ispat etmiştir. “Düşünen ben”i merkeze alan yaklaşımla hareket eden Descartes, diğer tüm unsurları bu temel üzerine inşa etmiştir. Genel ilke olarak öne sürdüğü “ben”, şüphelenmeyi, tasarlamayı, anlamayı, istemeyi, hissetmeyi ve hayal etmeyi barındırır; bu yetiler “düşünen töz”e bağlıdır ve düşünen töz ise “salt zihin” olarak tanımlanır. Salt zihin, bizi hiçbir zaman yanıltmamakla birlikte, apaçık bilgiye ulaşmamızı sağlayan unsurdur (Maral, 2020).

Şüphe metodunda, doğruluk ve kesinliği nihai olarak apaçık ve seçik bir bilgiye ulaşmada kullanılacak araçlar olarak kabul eden Descartes, anlamaya dair her şeye en temelden başlayarak, zihni başına buyruk, kendi haline bırakmaksızın aşamalarla yönetmek gerektiğini savunan Francis Bacon’ın düşüncesini doğrulayacak bir kanıtlama yöntemini öne sürerek, yönteminin, çağının kesinlikten uzak ve dağınık sonuçlarla karakterize skolastik biliminin yerini alacağını iddia etmiştir. Descartes, az şeyle çok fazla şey ifade etme özelliği ve verilerinin doğruluk gücü sebebiyle matematiğin kusursuzluğunu yücelterek, aklın niteliğini en ince ayrıntısına kadar araştırarak aradığı yöntemin yapısının

akıldan çıkarması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır. Bir yöntemle sahip olmadan herhangi bir yola çıkılmamasının gerekliliğini savunan Descartes'e göre yöntemin çok sayıda değil, az ama sağlam bir şekilde bağlı kalınacak temellere yaslanması başat gerekliliktir (Durant, 1973, ss. 142-143).

"Mantığı oluşturan o yığınla kural yerine aşağıda sıraladığım dört kuralın bana kâfi geleceğini anladım; yeter ki ömrüm oldukça bu kurallardan hiç sapmayacağıma dair kesin ve sağlam bir karar alabileyim" (Descartes, 2013, s. 63).

Descartes'in kuşku yöntemi ile gerçekliğin doğasını ve günümüz dünyasıyla ilişkisini sorguladığımız çalışmada, postmodernizm hakikat sonrası çağı anlamakta kilit rol oynamaktadır. Oxford Sözlükleri tarafından "belirli bir konuda kamuaoyu oluşturmada nesnel olguların duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması şeklinde tanımladığı", Trump'ın ABD Başkanı olarak seçilmesiyle birlikte "alternatif gerçekler" ifadesinin günlük siyasal dilde yaygınlık kazanarak kabul görmeye başladığı 2016 yılında yılın sözcüğü seçilen post-truth kelimesi, dürüstlüğü'n dönüşümü ve yalan söylemenin sıradanlaşmasını inceleme konusu yaptığı çalışmasında Ralph Keyes tarafından 2004 yılında kuramsallaştırılmıştır. Günümüzde beyaz yalanlar sosyal norm haline gelmiş ve bireyleri aldatmak, bir boş zaman etkinliği olarak algılanmaktadır. Yalanları meşrulaştırma çabası içindeyken, bu durumun yaygınlığı endişe yaratmaktadır. Yalan söylemek giderek kabahat içermeyen bir ihlale dönüştüğü için, zarar görenlere "sorun değil" ya da "niyeti iyi" gibi savunmaların kanıksandığı bir dönemi deneyimlemekteyiz. "Hakikat nedir ki?" sorgulaması, bu durumu pekiştirmektedir. Suçluluk duymadan gerçekleri gizlemek için gerekçeler bulunan bu çağ, çağa

adını da veren Ralph Keyes “hakikat sonrası” olarak adlandırmaktadır. Hakikat sonrası, etik belirsizlikler yaratmakta ve yalancı olarak algılanmadan gerçeklerin gizlenmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, yalancılık ve gerçeklerin manipülasyonu modern toplumda önemli bir sorun teşkil etmektedir (Keyes, 2021, ss. 15-16).

Postmodern dünyada toplumun gerçeğini başta televizyon olmak üzere yeni iletişim teknolojileri oluşturur. Baudrillard’a göre televizyon, izleyicilere dünya imgeleri sunarak gerçek dünya ile olan bağımızı koparan bir araçtır. Gerçekliğin hiçbir türüyle bağlantısı bulunmayan ve kendi başına bir simülakr olan imgeler, yapay olarak üretilerek simülasyonu meydana getirir. Baudrillard hiçbir şeyin aslının olmadığı, gerçekliğin artık tamamen ortadan kaybolduğunu ve geri dönmeyeceğini ifade eder. Yanılsama ve taklidin gerçeğin yerini almasıyla hiper gerçek, artık olmayan gerçeklikten bağımsız bir şey olarak karşımıza çıkar. Baudrillard, günümüzün medya odaklı toplumunda insanların “hipergerçekliği” (Disneyland misali oluşturulmuş gerçekliği) gündelik yaşamın “gerçeklik çölü”ne tercih ettiğini öne sürmüştür (Kakutani, 2019, s. 65). Hakikat, hakikatin olmadığını gizlemeye çalışır. Hakikat sonrası, gerçekleri söylemek yerine yalan söyleminin ne kadar normalleştiğiyle alakalıdır (Uluk, 2021, s. 106).

İnsan, gerçekliği olduğu gibi kabul etmeye tarihsel olarak direnç göstermiştir. Felsefede «olumlama» olarak ifade edilen ve gerçekliği olduğu gibi benimseme, onaylama, tatmin olma ve onu kanıksama gibi özgün bir kavram, insan dünyasında ya çok az karşılık bulmuştur ya da insancıl bir dipnot olarak yer etmiştir. Ancak yeterince seyretilerek bir karşılık bulabilmiştir. Doğanın adil olmadığına dair hüküm vermek ne kadar yaygınsa,

insan toplumlarının doğayla kıyaslandığında daha adil olabileceğine ve olması gerektiğine dair inanç da aynı ölçüde yaygındır (Balanuye, 2022, s. 21). Yaşamın organlarının, varlıkları başkalarının ölümüne bel bağlayacak şekilde evrimleşmesinin korkutucu gerçeği karşısında, insanlar mitolojik bir düzen içerisinde uzlaşarak yaşamı olumlama yolunu seçmiştir. İnsanlar, yaşamın “seni yiyeceğim, beni yiyeceksin” gerçekliğiyle başa çıkabilmek amacıyla, ritüeller ve mitleri bir araç olarak kullanmışlardır. Mitolojik düzenler, bilinç ve varoluşa anlam katan imgeler sistemleridir. Mitolojinin, bireyi varoluşun karmaşıklığı ve gizemi karşısında olumlayıcı bir tutuma yönlendirmek ve bu deneyimi sürdürecektir bir kozmoloji sunmak gibi iki temel işlevi vardır. Bu bağlamda gerçekliğin önemi tartışmalıdır. “İnanan kişinin önüne konabilecek en kötü şey hakikattir” der Nietzsche. Mitolojik imgelemde esas olan bireyin kendi yaşamına anlam veren imgelerdir. Bu bağlamda, bir din adamının geçmişten kalma evren anlayışını sorgulamak, kişinin yaşadığı mitolojik dünyayı tehdit edebilir. İnsanlar, mitolojik imgelerle desteklenen oyunlar aracılığıyla hayatlarını sürdürür ve bu imgeler yaşamlarının anlamını ve varoluşlarını şekillendirmelerine yardımcı olur (Campbell, 2023, s. 31). Nietzsche’nin kıyaslama çağı dediği dönemden geçiyoruz. Artık herkesin ortak inançlara sahip olduğu bir kültürel yapı bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle, her birimiz kuralsız bir ortamda var olmaktayız ve burada objektif bir hakikatin sunulması mümkün gözükmemektedir (Campbell, 2023, s. 50).

Başlayanede, Descartes’in çocukluktan beri inanılan ve kesinlikten yoksun olan şeylere dair şüpheyile başlayan düşünsel yöntemi temel alınarak, günümüzde yapay zekâ teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte karşı karşıya kaldığımız dezenformasyon tehdidi ve popülist söylemlerin etkisiyle erozyona uğrayan ha-

kikat söylemlerinin yansımalarını, “hakikat sonrası çağ” olarak tanımlanan bu dönemde, gerçeklik algımızın ve gerçeklikle olan ilişkimizin nasıl konumlandığı günümüz koşulları çerçevesinde tartışılmaktadır.

1. DESCARTES FELSEFESİNE GENEL BAKIŞ

Gerçeklik ve doğru bilgiye ulaşmayı felsefesinin merkezine alan, modern felsefenin kurucusu olarak kabul edilen Fransız düşünür Descartes hem yeninin sözcüsü hem eskinin temsilcisiydi. Descartes’in, Orta Çağ düşüncesi ve Skolastik felsefenin kabul ve yöntemlerine meydan okuyarak, inançlarımızı temellendirme sürecinde mutlak bir kesinlik arayışıyla bilgiyi sağlam bir temelle oturtma çabası sergilediği söylenebilir. Descartes’in gerçeklik arayışının temelini oluşturan kavramlardan biri olan ve doğru bilgiye ulaşmayı mümkün kılan apaçıklık kavramı, “açıklık” ve “seçiklik” olarak iki özellikten oluşmaktadır. “Açıklık,” zihne doğrudan sunularak, rahatça anlaşılabilen bir durumu dile getirirken, “seçiklik,” ise ayırt edici ve bariz bir özelliğe sahip olan bir doğrunun karakteristiğidir. Descartes, bir düşüncenin açık olabileceğini fakat seçik olamayacağını belirtir; bu doğrultuda, bir düşünce ya da duygu, farkında olduğumuz ama gerçekliği konusunda emin olamadığımız koşullarda açık, fakat seçik değildir. Bir düşünceyi, yeterince net ve kesin şekilde ifade ettiğimiz sürece, aynı zamanda o düşünce açık kabul edilebilir. Seçiklik, açıklığı kapsamaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir daireyi diğer tüm şekillerden ayırt edebilecek şekilde tanımlayabiliyor olmamız daire kavramını seçik kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, daireye dair kesin bir kavrayış sahibi olduğumuz için onu tanımlayabilmekteyiz (Cevizci, 2008, ss. 65-66)

Descartes’in ‘cogito’ ve ‘şüphe metodu’ ile gerçekliği sorgula-

dığı felsefesinin temel noktalarını açıklamak suretiyle, hakikat sonrası çağda bu çabanın işlevselliğini tartışmaya açacağımız makalenin temel kavramları olan ‘gerçeklik’ ve ‘doğruluk’un tanımlarını yapmak gerekirse; gerçeklik, varlığın insan zihninden bağımsız bir şekilde var olması ve varlıkların özelliklerinden biri olarak tanımlanırken, “doğruluk” ise varlıkla ilgili bir bildirimde bulunan bilinçle ilişkili olarak varlığını sürdürmektedir. Bir özne tarafından varlık hakkında herhangi bir bilgi, önerme veya kuram ortaya konulmadıkça doğruluk ya da yanlışlık kavramlarından söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda, doğruluk önermelerle ilişkilidir; “gerçeklik” ise varlıklarla bağlantılıdır (Tepe, 2003, s. 18). Hakikat, daha çok varlık bağlamında doğruluğun yerine kullanılan bir terimdir. “Ontolojik doğruluk ya da hakikat” olarak adlandırılan kavram, varlığın kendi özüne veya ideale uygunluğu olarak anlaşılmaktadır. Gerçeklik, var olanın, yani nesnenin; doğruluk, önerme alanının; hakikat ise bizi kesinlik ve evrensel ilkeler doğrultusunda bir yola yönlendiren bir süreçtir. Başka bir ifadeyle ‘hakikat’ başka bir şekilde düşünilemeyen ve ‘kesin’ olanı ifade etmektedir. Doğruluk kavramı; zihinde bulunan, zihnin ürettiği veya zihinle ilişkili olan, teknik bir ifadeyle “önerme” şeklinde tanımlanan unsurlarla ilişkilidir. Bir önerme doğru ya da yanlış olma niteliğine sahiptir ve yalnızca önermeler bu özelliğe sahip olabilir. Öte yandan, gerçeklik veya gerçek olmama durumu, önermenin konusu olan ve özneye dışsal olan unsurlar ile ilgilidir. Bu unsurlar veya olgular “doğru” ya da “yanlış” olarak değerlendirilemez; bunlar ya vardır ve gerçektir ya da var değildir ve dolayısıyla gerçek değildir (Arslan, 2019, s. 45).

Descartes’in yöntem adını verdiği şey, zihin güçlerini gereksiz yere işe koşmadan, yanlış hakikat olarak kabul etmemesini sağ-

layarak bilgiyi daimî şekilde arttıran; açık olmayan şeyleri doğru olarak kabul etmemek, zorlukları bölümlemek, düşünme aşamasında düzene uymak ve düşünülen konuları ara sıra gözden geçirmek gibi kurallardır. Hakikatin öz olarak doğuştan bizde olduğunu düşünen Descartes'in amacı, özgün fikirler ortaya atma kaygısıyla yeni bir sistem kurmaya çalışmak değil, gerçek bir felsefenin köklü bir şekilde yeni değil, olabilecek en ortak ve en eski felsefe olacağı yargısıyla, önyargılarla tıkanan eğitimin yolunu açmaktır (Erşen, 2020, s. 10). Matematik'in formel mantık gibi bağlantılı ve seçik olması gerekliliğini savunan Descartes'e göre matematik yalnızca bilinenleri öğretmekle kalmayıp yenilikler de sunmalıdır. Descartes, aritmetikten kazandığı sağlam bilgiyi geometriye aktararak, felsefede de benzeşen bir sistematik tutum geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, doğru bilgiye erişmek maksadıyla için şüphe yöntemini uygulamaktadır; bu şüphe, doğru bilgiye ulaşmada bir araçtır. Metodik şüphe tümdengelimli bir felsefi sistemde öncül olamayacak tüm ifadeleri eleme metodudur (Skirbekk, Gilje, 1971, s. 250). Ancak Descartes'e göre, metodik şüphede soruları soran bir araştırmacılar grubu değil, tekil düşünen özne bireydir ve şüpheyne son verecek kesinlik, düşünen bireyin kesinliğidir. "Gerçeği arayanın yaşamında bir kez tüm nesnelerden gücü yettiği ölçüde kuşku duyması gerekir" düşüncesiyle yola çıkan Descartes, şüphe yöntemini kullanarak çevremizdeki nesnelerin varlığına dair duyularımızın güvenilirliğini sorgulamaktadır (Descartes, 2021b, s. 55). Duyularımızın zaman zaman yanıltıcı olabileceğini düşündüğünde, dış dünyayı ve diğer insanları da sorgulamaya başlar; bu varlıkların belki de sadece birer otomaton olabileceğini öne sürerek, kendi varlığından bile şüphe edebileceğini ifade etmektedir; çünkü rüyalarında deneyimlediklerinin gerçekte gerçekleşip gerçekleşmediği

belirsizdir. Descartes, Tanrı'nın da aldatıcı olabileceğini düşünerek, şüphe sınırlarının sonsuz olduğunu belirtir. Ancak bu derin sorgulama sonucunda, şüphe ettiğini bilmenin kesin bir bilgi olduğunu keşfeder: «Düşünüyorum, öyleyse varım» (Cogito ergo sum) ifadesiyle, kendi varlığının apaçık bir olgu olduğunu kabul eder. Bu düşünme eylemi, onun varoluşunu ve bilincini kanıtlayan bir durumdur (Gökberk, 2010, s. 232).

“Geometrinin en basit konularına ilişkin muhakeme ederken bile yanılan ve mantığa aykırılıklara düşen insanlar olduğu için, benim de bir başkası kadar yanılığa açık olduğum yargısına vararak, önceden kanıtlamalar diye kabul etmiş olduğum tüm nedenleri yanlış sayıp reddettim ve nihayet uyanıkken sahip olduğum tüm düşüncelerin aynılarının o sıra hiçbirisi doğru olmasa da aklımıza uyurken de gelmiş olabileceklerini göz önünde tutarak, herhangi bir şekilde zihnime girmiş olan her şey sanki düşlerimin yanılsamalarından daha gerçek değilmiş gibi davranmaya karar verdim. Ama hemen ardından her şeye böyle yanlış diye düşünmeyi istediğim sırada bunu düşünen benim zorunlu olarak bir şey olmam gerektiğine dikkat ettim. Ve şu, “düşünüyorum, öyleyse varım” hakikatinin kuşkucuların en aşırı varsayımlarının bile sarsamayacağı kadar sağlam ve güvenilir olduğunu saptayarak, hiç tereddütsüz onu aramakta olduğum felsefenin ilk ilkesi olarak kabul edebileceğim yargısına vardım” (Descartes, 2022, ss. 37-38).

Descartes'e göre gerçekte özleri bakımından birbirinden ayrı olan üç töz vardır: Tanrı, ruh ve madde(cisim). Tanrı sonsuz, ruh ve madde sonlu olan tözlerdir. Ruh, doğrudan ve aracısız bir şekilde sunulan bilinç içerikleri olarak tanımlanırken, maddi dünya dolaylı olarak, bilincimizin ötesinde var olan bir alan

şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ruhun temel niteliği geniş anlamda bilinç olan düşünmedir; cismin temel özelliği ise hacim kaplayan bir varoluştur. Cisim mekansal bir varlık (res extensa) iken, ruh düşünsel bir varlık (res cogitans) olarak kabul edilir. Dolayısıyla, ruh ve cisim, özleri itibarıyla birbirinden tamamen farklı ve temel nitelikleri açısından uzlaşmaz olan iki ayrı tözdür. Cisim düşünme yetisine sahip değildir ve ruh da fiziksel bir yer kaplamaz. Descartes bu yaklaşımla, gerçekliği, yapısal olarak birbirinden tamamen farklı iki alana ayırmaktadır (Descartes, 2021).

2. DESCARTES VE DOĞRU BİLGİ

Descartes, felsefesinin merkezine doğru bilgi arayışını yerleştirirken, dış dünyanın bilgisini edinme süreciyle ilgili önemli bir soruyu da gündeme taşımaktadır: Dış dünyadaki nesneler gerçekte oldukları gibi mi algılanır, yoksa algımız kendi yapımıza göre mi şekillenir? Descartes'a göre bu sorunun cevabı, algılarımızın kendi yapımıza göre şekillendiği yönündedir. Bu durum, bilginin ve dış dünyayı anlamlandırışımızın zihinde bulunan doğuştan gelen idealar aracılığıyla mümkün olmasıyla açıklanmaktadır. Zihin, herhangi bir nesneyle doğrudan bağlantı kurmadan önce bazı ideallere sahiptir ve bu idealar elde edilen bilgileri düzenler ve genelleştirir. Descartes'a göre algının işlevi, dış dünya hakkında bilgi sağlamanın yanı sıra zihinlerde var olan bu ideaları belirginleştirmektir. Sonuç olarak dış dünya, algılarımızın yapısına uygun bir şekilde düzenlenir. Bu anlayış, "bilen özne" ya da "düşünen varlık" kavramının ön planda olması anlamına gelmekte olup ve bilgi anlayışını da farklı bir boyuta taşımaktadır (Timuçin, 2004, s. 95).

Bilginin artışı bu bağlamda dikkate alınmalıdır. İmgelem gücünden yararlanmak için, bilinmeyen bir unsurun önceden bi-

linen bir objeden çıkarılmasının yeni bir varlık oluşturmadığını akılda tutmak gereklidir. Bu durumda, mevcut bilginin açığa çıkarılması söz konusudur. Dolayısıyla, bilgiler zihninin bir ürünüdür; yani, zihinde var olan fikirler bilginin kaynağıdır. Bu kaynaktan yola çıkarak imgelem, türetme yoluyla bilgiyi genişletir. Örneğin, doğuştan görme engelli bir birey, bizim duyularımızla elde ettiğimiz gibi renkler hakkında doğru bir fikir geliştiremez; ancak daha önce ana renkleri görmüş ve ara renklere aşina olmadan, diğer renklerin benzerlikleri kullanılarak tündengelim yoluyla imgeler oluşturabilir. Uzun, şekil ve hareket gibi ideler tüm insanlar tarafından paylaşılan ortak idelerdir (Descartes, 2010, s. 80).

Descartes'ın felsefesi, birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde olan üç temel düşünce etrafında şekillenmektedir: Ruh ile cisim arasındaki ikilik, matematiksel yöntem, ve cogito ergo sum. Düşünen töz ile yer kaplayan töz arasındaki açık farklılık, bilinç ile bilinç dışı dünya arasındaki kesin belirginlik, "düşünüyorum, öyleyse varım" önermesi ile desteklenmekte olup, Descartes'ın ahlâk anlayışı ve duygulanımlar öğretisi de bilgi teorisine dayanmaktadır. Descartes'e göre, bilginin kendisi de bir irade eylemini kapsamaktadır ve bilgimizi yargılar şeklinde ifade ederiz; bu yargılar, bir düşünce ya da tasarıma evet veya hayır demekle hasıl olur. Bu evet ve hayır ise irade eylemlerine kaynaklık etmektedir. Descartes'in mutluluk öğretisi de bilgi teorisine bağlantılıdır ve ona göre mutluluğa ulaşmanın üç temel aracı bulunmaktadır: Doğruyu açık bir şekilde bilmek, doğruyu arzulamak ve ihtiyacımız olmayan şeylere dair isteklerimizden vazgeçmek. Descartes'a göre, mutluluk dışsal kaynaklardan değil, içsel kaynaklardan beklemelidir. Bilgiyi eylemlerimize yön verecek bir klavuza dönüştürmek sadece istememizle olanaklıdır; aksi halde

duygular ve duyular, düşüncelerimizi bulanıklaştırarak, dışsal verilere gereğinden fazla değer vermemize neden olabilmektedir. Gerçek değer ne olduğunu bilmek ve bu bilgi için istekli olmak, insanı ruhun kendisiyle eş değerdeki hazların sonsuzluğuna ulaştırır. Bunun için, sahip olduğumuz ile sahip olmadığımız şeylerin ayırımına varabilecek yetiye de sahip olmak gerekmektedir (Gökberk, 2010, ss. 243-244)

3. POSTMODERNİZM VE HAKİKAT SONRASI

Postmodernizm ve hakikat sonrası çağın tanımlanmasından önce, hakikat kavramının antik çağdan günümüze ne şekilde tanımlandığını incelemek önemlidir. Hakikat, tarihsel süreç içinde çeşitli felsefi gelenekler tarafından farklı şekillerde anlaşılarak yorumlanmıştır. Bu nedenle, "hakikat" kavramının değişen anlamlarına dair bir değerlendirme yapmak, günümüzdeki post-modern bağlamda bu kavramın nasıl evrildiğini ve anlam kazandığını anlamak konusunda perspektif kazandıracaktır.

Felsefede nesnelerden kurtulmanın iki yolu vardır: Ya aşağı, parçalarına doğru indirgeme yolu seçilir ya da yukarı doğru, etkilerine doğru olan yolda ilerlenir. Bize bir şeyin ne olduğu sorulduğunda ya o şeyin neden yapıldığını ya ne yaptığını veya iki seçeneği birden söyleriz. Büyük alt kazıcılar olarak Presokratik düşünürler; her şey sudur, havadır, atomlardır, apeiron'dur diyerek orta büyüklükteki ya da daha büyük nesnelerin bu basit unsurların yığını olduğunu ileri sürmüşlerdir. Üst kazısı ise çağımıza özel, modern bir harekettir. Bu hareketin düşüncesine göre nesne diye bir şey yoktur; olaylar, dil, iktidar, ilişkiler ve etkiler vardır (Delanda ve Graham, 2024, s. 95). Platon'dan post-yapısalcılığa kadar, hakikat devamlı bir tartışma konusu olmuştur. İnsanın nesnelliğe ulaşamayacağını, bilgisinin daima öznel kala-

cağını, hakikat iddiasının temelsiz bir dogmatizm anlamına geldiğini savunan, kuşkuyu kendileri için ilke haline getiren kuşkucular, böyle bir girişimin baştan başarısızlıkla sonuçlanacağına dair kesin bir görüşe sahiptir. Kuşkuculuğun doğasını, çeşitli formlarını ve farklı filozofların fikirleri arasındaki farklılıkları değerlendirme konusu yaparak sağlam bir kuramsal çerçeve oluşturmayı hedefleyen Sextus Empiricus, kuşkucuları, gerçekliğe erişme savında bulunanlarla, hakikatin ulaşılamaz olduğunu savunanlar arasında, araştırmaya devam edenler olarak üçüncü bir yol izleyen kişiler olarak tanımlar. Bir kuşkucu olarak, hakikate ulaşma konusunda kendisi de ümitsiz olsa da dogmatik bir duruma düşmemek için kesin yargılardan uzak durur. Görünüşün ötesine geçip nesne ile ilgili olumlu ya da olumsuz yargılar ortaya koymanın gereksiz olduğunu savunan Empiricus'a göre "her argümana eşit güçte bir karşı argüman çıkarmak" olasılık dahilindedir. Duyusal deneyimlerimizin nesnenin doğasına değil bize görünenle ilgili olduğunu ileri süren Empiricus'a göre mutlaklık bile bir göreliliktir (Empiricus, 2017, ss. 41-44). Kuşkulu bir yaklaşım benimseyen ve algıdan bağımsız bir varlığı düşünmenin mümkün olmadığını savunan Protagoras, "İnsan her şeyin ölçüsüdür" ifadesiyle varlığı insanın algısal deneyimine indirgeyerek, neyin gerçekten var olduğu sorusu üzerine düşünmenin gerekliliğine dikkat çekmiştir (Çüçen, 2009, s. 122). Ferdinand de Saussure, yapısalcı dil teorisi ile sözcüklerin sabit bir «gösterilen» anlam taşımadığını, buna karşıt olarak bağlama göre farklı "gösteren" anlamlar kazandığını belirtmektedir. Bu sebeple, sözcüklerin "gerçek" anlamını çözümlemeye çalışmak yanıltıcı bir uğraştır. Dilbilimciler, mevcut haliyle insanların dil kullanımlarının gerçekliği temsilden uzak olduğunu ve bu kullanımın, gerçekliğe ilişkin anlayışlarımızı biçimlendirmede önemli görev üstlendiği-

ni belirtmektedir. Heidegger'in "Varlık ve Zaman" adlı çalışmasında üzerinde durduğu "Dasein, "Açımlanmışlık ve Hakikat," bu karmaşaya örnek olarak gösterilmekte; Heidegger bu eserinde hakikati insanlık durumu ile bağdaştırmakta ve Dasein ile dilin birbirine bağlılığını savunmaktadır. Ontolojik olarak, önceden var olan bir hakikat bulunmadığını öne sürer; hakikat, insan varoluşunun esas nitelikleriyle iç içe geçmiş haldedir. Ayrıca, herhangi bir konuşma eyleminin insan varoluşunun inkâr edilmesi mümkün olmayan yönlerini ortaya koyması, bununla birlikte var olan pek çok iletişim şeklinin doğrulanabilir veya olgusal olmadığını göstermektedir. Bu sebeple, Heidegger, dilin performatif ve sezgisel yönünü vurgulayarak, dilin esasen hakikatsizlik üzerine inşa edildiğini dile getirmektedir (Benesch, 2021, s. 53). Filozof Francis Wolff, bilincin ve dilin, nesne-dünyalar olarak nitelendirilebilecek benzer yapılar olduğunu dile getirmektedir. Her şey bilincinde olmayı gerektirir; bu nedenle, bir şeyi düşünmek için, o şeyin blincinde olma zorunluluğu vardır. Düşünmek, zorunlu olarak bir şey hakkında konuşmak anlamına gelir. Bir ağacın bilincinde olmak, ağacın yalnızca fikrinin değil, kendisinin bilincinde olmak demektir. Bu bağlamda konuşmak, bir kelimeyi dil ile değil, bir şey hakkında konuşmak demektir. Bilincin ve dilin dünya üzerindeki etki ve kapsamı, birbirini tamamlayan bir bütünlük içerisindeydir. Bilincin ya da dilin içinde olmak, sınırlayıcı bir yapı içerisinde bulunmak anlamına gelir; bu bağlamda, her şey dışarıda kalma imkânına sahip değildir (Meillassoux, 2024, s. 9). Hegel, öznel görüşler, sanılar, kanaatler ve inançların ötesinde hakikati, mutlak bilgiyi, gerçeğin nesnel bilgisini ortaya koymaktadır. Analitik filozoflar, toplum, dil ya da zihinden öte bir gerçekliğin varlığını kesin şekilde destekleyen bir görüşü her zaman kabullenmişlerdir. Bunu yanı sıra, kıtacı filozoflar

arasında gerçekçi veya gerçekçilik karşıtı bir pozisyon almak, entelektüel perspektiften bir hantallık olarak tanımlanmaktadır. Fenomenolojinin başlangıcıyla birlikte, bu yaklaşımı takip eden modern Fransız düşünürleri, gerçekçilik ve gerçekçilik karşıtı sorununu “sahte bir sorun” olarak belirtmişlerdir. Zihin, her zaman dışındaki nesnelere yönelmekte ve doğası gereği Dasein, bu dünya ve nesnelerin yalnızca insan ilişkileri (correlates) olarak var olduğu ifade edilse bile, dünyaya fırlatılmış bir varlık olarak açıklanmaktadır. Kanıtladıkları üzere bu tür görüşler, gerçekçilik ve idealizmin ötesine ulaşmamızı mümkün kılmaktadır. Merleau-Ponty’nin “bizim-için-kendinde-olan” kavramına atıfta bulunduğu gibi, bu durum yeni bir üçüncü yolun varlığını da işaret etmektedir (Harman, 2019, s. 12). Varoluşçu filozoflar arasında yer alan fenomenolog Merleau-Ponty, Descartes’ın zihin ve beden ayırımına yönelik eleştirilerini dile getirerek algıyı, bedenin dünyayla birleşen bütüncül deneyimi sağlamadaki vasıtasıyla yeniden inceler ve bedenin varoluşun esas ögesi olarak başat rolü olduğunu belirtir. Ponty, bedenin dış dünyadaki nesneler arasında sadece bir obje olarak değil, varlığa yönelik bilincimizi biçimlendiren bir öge olduğunu vurgular. Merleau-Ponty, bedeni fenomenolojik bir perspektifle ele alarak, bedenin dünya ile bağlantı kuran özne olarak işlevselliğini belirginleştirir. Bu çerçevede, her zaman nesneler bedenin bakış açısından değerlendirmesi gerekir, dünya ve beden arasında iç içe geçen bir bağ mevcuttur (Çüçen, 2015). Kant’tan itibaren modern felsefenin merkezi kavramı haline gelen “Korelasyon” fikrine göre, sadece düşünce ve varlık arasındaki korelasyona ulaşma imkânımız vardır. Korelasyonculuk, öznellik ve nesnellik katmanlarını bağımsız bir şekilde ele alan her türlü iddianın geçerliliğini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bir nesneye, öznenin bağımsız bir şekilde

“kendinde” yaklaşmanın imkânsız olduğunu ifade etmek yeterli değildir; aynı zamanda, öznenin, nesne ile zaten sürekli bir etkileşim içinde bulunduğu ilişkiden ayrı olarak kavranılamayacağına da savunmak gereklidir. Bu bağlamda, kendinde olanın düşünülmesinin imkânsızlığını ortaya koyan argümana “korelasyonel döngü” denilmektedir. Kısır bir döngüye girmeden ve kendi içinde çelişmeye meydan vermeden, bu durum üzerinden tartışmalar yürütmek önem arz etmektedir. Kendi başlarına özne ile nesnenin varlıklarını devam ettiren varolanlar olduklarını ve karşılıklı ilişkilerinin onlara sonradan ilave edildiğini düşünmek yerine ilişkinin önce geldiğini düşünmenin önemine dikkat çekilmektedir. Dünya, dünya olma anlamına sadece bana dünya olarak görüldüğü için sahiptir ve ben, ben olma anlamına sadece dünya ile karşılıklı olduğu, dünya onun karşısında örtüsünü kaldırdığı için sahiptir (Meillassoux, 2024, s. 8).

Hakikat sonrası çağın özellikleri arasında kabul edilen; nesnel gerçeklikten ziyade bireysel algı ve duygusal tepkilerin öncelikli hale gelmesi, dijital platformlar ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla sahte haberler ve yanıltıcı bilgilerin hızla yayılarak bilgi kirliliği oluşturması, büyük anlatıların çökmesi ve yerini bireysel deneyimlere ve küçük ölçekli hikayelere bırakması neticesinde çeşitli bakış açılarının değeri artarken evrensel doğru anlayışı kabulünün zayıflaması, anlamın göreceliği ve çoklu yorum olasılıklarının her alanda yaygınlaşmasının günümüz dünyasına etkilerini tartışmadan önce, bu çağa zemin oluşturan postmodernizmi tanımlamak gerekmektedir. Postmodernizmin birçok belirtisi söz konusudur ve bu belirtiler, tek başlarına ya da birlikte bulunabilirler. Bu belirtiler arasında öne çıkan öğeleri şu şekilde sıralamak mümkündür: melezleşme, ironi, belirsizlik, karnavallaşma, benin yitimi, parçalanma, kurallılığın bozumu,

metinsellik, katılma, her şeyin mümkün olduğu anlayışı (anything goes) ve geleceğe dönüş (Back to the Future) (Soykan, 1993, s. 118). Belirtilerden bazılarını daha detaylı açıklamak gerekirse, “kurallığın bozumu” kavramı, Nietzsche ile başlayan bir süreçle otoritelerle alayı ifade eder. Bu durum, toplumdaki güç geleneksel normların ve iktidar yapılarının sorgulanmasını ve eleştirilmesini kapsamaktadır (Yıldız, 2015).

Postmodernizm, çağımız kapitalist kültüründe özellikle sanatlara yansıyan bir akım olarak tanımlanmakta olup; modernizmin modernlik kültürü olarak algılandığı bir bakış açısında, postmodernizmin de postmodernlik kültürü şeklinde değerlendirilmesinin zorunluluğu görüşü yaygındır. 1960’larda New York’taki sanatçılarla eleştirmenler arasında ortaya çıkan bu terim, 1970’lerde Avrupalı teorisyenler tarafından geliştirilmiştir. Jean-François Lyotard, “Postmodern Durum” adlı çalışmasında, modern çağın “büyük anlatıları”na ve bilim aracılığıyla evrensel bilgiye dair eleştirilerine yer vererek, tek bir akıl anlayışının var olmadığını ileri sürmektedir. Lyotard, tek bir akıl anlayışının olmadığı bir gerçeklikle karşı karşıya olduğumuzdan dolayı artık bütünleştirici bir akıl düşüncesinin mümkün olmadığını savunmaktadır (Sarup, 2004, s. 188). Postmodernizmin, kesinlik taşıyan ifade ve tanımlara karşı mesafeli bir duruş söz konusudur. Bu yaklaşım doğrultusunda, bireyin bakış açısına göre değişkenlik gösterebilir ve bu bağlamda doğrular “görecelik” barındırır. Doğruların göreceli olduğunu belirten bu ilke, nesnel doğruların var olmadığını, doğruların birey ve öznelere göre değiştiğini öne sürmektedir. (Cevizci, 1999, s. 262). Postmodernizmin öznelilik ilkesi kapsamında, hakikat, onu oluşturan birey için göreceli bir anlama sahiptir. Doğrular, kişinin düşünsel ve duygusal deneyimleri dayanak alınarak biçimlenir ve bu biçim her bireyde

değişiklik gösterebilir; bu sebeple, mutlak bir doğru veya hakikatten söz etmek mümkün değildir. Bu çerçevede, postmodern yaklaşım, doğruluğun uyuşma kuralına dayalı görüşü reddeder (Cevizci, 1999, s. 698).

Lyotard, "Postmodern Durum" adlı eserinde, gerçekliğe zemin hazırlayan gerçekliğin değil, algılanabilir fakat ifade edilemeyen imaların bulunmasının zorunluluğunu öne sürerek, bu sürecin Kant'ın açıkladığı dil oyunları kapsamında yer alan uzlaşmaya etki edecek bir öge olarak kabul edilmemesini dile getirmektedir. Hegel'in aşkın bir yanılsama olarak tanımladığı bir birleştirme umudu, Kant'ın bu yanılsamaya terör pahasına sahip olunacağını bilmesiyle sorgulanarak, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların insanlığa katlanabileceğinden daha fazla terör getirdiği düşüncesiyle, geçmiş tecrübelerin kavramsal ve duyumsal birliği için ödenen bedelin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Gerçeğin yükseltilmesi için fantazinin, terörün yeniden geri dönüşü arzusuyla tezat oluşturduğu ileri sürülerek, bütünlük karşısı bir mücadeleye ve sunulamayana şahitlik etmeye davet edilmek suretiyle farklılıkların desteklenmesi ve adın onurunun kurtarılması önerilmektedir (Lyotard, 1997, ss. 158-159).

Hakikat sonrası çağda, yalan ve gerçeklerin ötesinde, tam olarak gerçeğe örtüşmeyen ancak yalan olarak da tanımlanamayacak muğlak ifade şekillerinden meydana gelen üçüncü bir kategori mevcuttur. Bu kategori, "zenginleştirilmiş gerçek," "neo-gerçek" ya da "yumuşak gerçek" olarak tanımlanabilir. Gerçeği bu şekilde gizlemek, yalan söyleme eylemini yumuşatarak, dilsel yaratıcılığı geliştirmektedir. Ayrıca "güvenilirlik açığı," "yeniden çerçeveleme" ve Winston Churchill'in "terminolojik yanılgısı" gibi örnekler, hakikat sonrası ifadeleri daha iyi anlamayı müm-

kün kılmaktadır. “Uydurmuyorum, bağlama oturtuyorum” ifadesiyle karakterize olan hakikat sonrası söylemde, yalanlar; alternatif gerçeklik, zenginleştirilmiş gerçeklik, hemen hemen doğru, abartılı gerçek, stratejik yanlış beyanat, gerçeğe aykırı ifadeler, eksik ifşaat, şiirsel gerçeklik, nüanslı gerçek, olgulara dayalı bilgi ifadeleriyle dönüşüme uğrarken, yalan söylemek ise; gerçeği esnetmek, gerçeği gölgelemek, gerçeği eğip bükme, gerçeklerle oynamak, gerçeklerden uzaklaşmak, gerçeği daha net kılmak, gerçeği zenginleştirmek, gerçeği şekillendirmek, dürüstlük konusunda katı olmamak, gerçeği daha hoş a gidecek biçimde sunmak, gerçeğin gelişmiş bir versiyonunu söylemek, gerçekten daha fazlasını söylemek söylemleriyle anlam erozyonuna uğramak koşuluyla biçim değiştirmektedir (Keyes, 2021, ss. 22-23).

4. MEDYA-GERÇEKLİK VE HAKİKAT SONRASI ÇAĞ: HAKİKATİN DÖNÜŞÜMÜ

İletişim, bireyler veya gruplar arasında sözlü ya da modern kitle iletişim araçları kullanılarak bilgi aktarımını içeren, toplumlar için son derece önemli bir süreçtir. İletişim araçları kuramcılarından McLuhan ‘araç mesajdır’ ifadesiyle, toplumların, iletilen içerik veya mesajlardan ziyade, kullanılan medya türlerinden daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır (Giddens, 2012, s. 631). Dijital medyanın gerçeklik algımıza etkilerine değinmeden evvel, bu sürecin zemini oluştıran görüntülü kitle iletişim aracı olan televizyonun gerçeklikle olan bağımıza etkilerini ele almak önem arz etmektedir.

Neil Postman, 1985 yılında yayınlanan *Amusing Ourselves to Death* (Kendimizi Ölümüne Eğlendirmek) adlı kitabında, iki farklı distopya sunan, Aldous Huxley’in uyuşturucu ve anlamsız eğlencelerden bahseden kitabı “Cesur Yeni Dünya” ile George

Orwell'in, Büyük Birader otokrasisi altında ezilenlerin dünyasını anlattığı "1984" adlı eserlerini karşılaştırarak; "Orwell bizi bilgiden mahrum bırakacak olanlardan çekiniyordu, Huxley ise bizi aşırı bilgiye boğarak egoist ve pasif kılacak olanlardan..." diye yazarak, Orwell'in gerçeklerin bize açıklanmamasından, Huxley'in ise gerçeklerin dev bir gereksiz bilgi denizinin içine yerleştirilip bizden saklanmasından korkuğunu öne sürmektedir (Kakutani, 2019, ss. 119-120). Postman, ciddi televizyon ifadesinin kavram kargaşası olduğunu ve televizyonun sadece eğlencenin sesiyle konuştuğunu savunmaktadır (Postman, 2022, s. 111). Televizyon, anlamak için asgari düzeyde bir çaba gerektiren ve esas olarak duygusal doyum sağlamayı amaçlayan çeşitli içerikler sunmakta; eğlence, bu bağlamda, televizyon üzerindeki tüm söylemlerin hâkim ideolojisini yansıtmaktadır. Bir haber programı açısından incelendiğinde, sunucuların fiziksel çekiciliği, samimi diyalogları, programın başlangıcındaki ve kapanışındaki heyecan verici müzik, canlı kamera görüntüleri ve etkileyici reklamlar, izleyicilere önceki içeriklerin ve daha fazlasının duygusal etkiler bırakmayacağı mesajını aktarmaktadır. Özetle, bir haber programı, eğlence formatında sunulan içerik olarak, düşünmeyi veya duygusal arınmayı değil, sadece eğlenceyi hedeflemektedir (Postman, 2022, s. 120). Postman, televizyonun önemli konuları eğlenceli şekilde sunduğunu vurgulayarak, bilinen ifadelerinden biri olan "biçim içeriği dışlar" görüşünü destekleyerek, biçim olarak televizyonun ciddi bir içeriği destekleme potansiyelinin sınırlı olduğunu öne sürmektedir. Postman, en başarılı şekilde, akılcı argümanın, kompleks ve ciddi içeriğe katkıda bulunan basılı kelime şeklinde devam ettiği görüşündedir. Bu durum, yazılı kelimenin hâkim olduğu on dokuzuncu yüzyıla, "akıl çağı"na kadar uzanmaktadır. Elektronik medyanın yararları ile ilgili

daha ihtiyatlı bir yaklaşımda bu Postman, bu bağlamda Marshall McLuhan'ın "araç mesajdır" teziyle paralellikler içermektedir. Postman'a göre, basın bilinçli ve akılcı kamuoyu oluştururken, televizyon sadece eğlenen bir kitle meydana getirmektedir. Televizyonun egemenliğindeki bir toplumda eğitim ve politika gibi alanlar da eğlence unsurlarına indirgenmekte olup, bireyler başka bir amaca yönelmek yerine yalnızca eğlenceye yönelmektedir (Giddens, 2012, s. 637).

Postmodernizm, gerçeği tanıyıp onun yerine alternatif bir dünya tasarlamak yerine, gerçeği bir masal biçiminde sunarak bunun mümkün tek çözüm yolu olduğunu varsaymaktadır. Şayet yerine getirilmesi gerekli bir şey yoksa, hayal edilmesi gereken bir şeyin de olmadığı kabul edilmektedir. Esas mesele gerçeğin bir hayal gibi zararsız ve tatmin edici olduğuna inanmaktır. Bu üç ilke, televizyon, haber ve röportajların sunduğu gerçeklik etkisinden yararlanarak büyük neticelere erişilebilir biçimde bir araya getirilebilmektedir. Gerçekliğin yetkisi sona erdiğinde, onun yerine güçlü kurmaca öğeler içeren bir yarı gerçeklik tasarlanır. Bu yarı gerçeklik, üç ana mekanizmaya bağlıdır. İlk mekanizma, televizyonda atomun parçalanması gibi bir haberden hemen önce veya sonra reenkarnasyonla ilgili bir haber verilmesi biçiminde meydana gelen yan yana getirme tekniğidir. İkincisi, dramatikleştirmedir; gerçek bir olaydan yola çıkılarak oyuncular aracılığıyla dramatize edilerek yarı kurmacaya dönüştürülmektedir. Üçüncü mekanizma ise hayalleştirme olarak tanımlanabilir: Reality show'lardaki yaşamın niteliği nedir? Hayal midir yoksa gerçek mi? Bu strateji bağlamında ortaya çıkan postmodernizm, kendini şiddetli ve tersine çevrilmiş bir ütopycılık şeklinde ortaya koymaktadır (Ferraris, 2019, ss. 36-37). Filozof ve sosyolog Jean Baudrillard, Körfez Savaşı'nın bir televizyon kurgusundan

başka bir şey olmadığını; artık gerçekçiliğin yanılsama, taklit ve simülasyondan meydana geldiğini; bu oluşumların gerçeklikten çok daha gerçek olarak benimsendiğini belirtmekte ve bu gerçekliği “hiper gerçek” olarak tanımlamakradır (Cevizci, 1999, s. 417). Baudrillard’a göre “gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesine” hiper gerçek adı verilmektedir (Baudrillard, 2008, s. 13). Baudrillard, 1990-1991 yılları arasındaki Körfez Savaşı’nın gerçekte hiç yaşanmadığını; savaşın başlamadan Amerikan ordusu tarafından kazanıldığını öne sürmektedir. Bu süreçte, medya organizasyonlarına gönderilen ve Irak’ın hedef noktalarının havaya uçurulmasına dair görüntüler, izleyicilerin hafızasında iz bırakmıştır. Bu çerçevede, olaylar gerçek bir çatışma ya da savaş olmaktan çok, bir video oyunu simülasyonu gibi görünmektedir. (Laughey, 2010, s. 102). Baudrillard’a göre, modern simülasyon çağı üç tarihsel aşamadan meydana gelmektedir. 1- Rönesans ile sanayi devrimi arasındaki dönem, taklit dönemidir. 2- İkinci aşama, nesnelerin sonsuz üretiminin gerçekleştiği kapitalizm çağıdır. 3- Son aşama ise yeni iletişim teknolojilerinin etkin olduğu günümüz simülasyon dönemidir. Bu çağın sunduğu imkânlar sayesinde kültür, arzulan gerçekliği kopyalamak yerine onu üretmektedir. Ekranda gördüğümüz, kitapta okuduğumuz ve kulaklıkla dinlediğimiz her şey artık gerçektir. Gerçek, ekranda, basılı mecralarda ve müzik çalarda hapsolmuş ve yeniden üretilmiş bir nesne halini almıştır. Günümüzde, gerçeğin ortadan kalktığına ve onun yerine simülakraların, yani “gerçek gibi görünmek isteyen görünümünün,” yeniden üretilebilir biçimde gerçeğin yerini aldığını söylemek mümkün olmaktadır. Bu şekilde, simülasyonun gerçek ile taklidin arasındaki sınırı bulanıklaştırdığı belirtilebilmektedir. Artık insanlar, simülasyon çağında hakikat ile kurmaca, gerçeklik ile simüle edilen, yüzey

ile derinlik arasında doğru bir ilişki kurmakta güçlük çekmektedir. Baudrillard, gizleme ve simüle etme arasındaki farkı varlık ve yokluk ile ilişkili olarak değerlendirmektedir. Onun görüşüne göre, gizlemek mevcut bir şeyi yokmuş gibi göstermek; simüle etmek ise olmayan bir şeyi varmış gibi sunmaktır (Baudrillard, 2008, s. 15). Bu kapsamda, gizlemenin varlıkla, simülasyonun ise yoklukla ilişkili olduğu söylenebilir. Baudrillard, hakikatin gizlenmesi değil, hakikatin yokluğu karşısında hakikat varmış gibi göz önüne serilmesine vurgu yapmaktadır. Bir şeyin gizlenebilmesi için öncelikle var olması gerektiği, oysa varlığı olmayan bir şeyin ancak simüle edilerek varmış gibi tanımlanabileceği savunulmaktadır. Bu çerçevede, Baudrillard “gerçeğe bir son veren şey, gerçekten daha da gerçek gibi görünendir” biçiminde açıklarken, gerçeğin artık mevcut olmadığını, ancak onun yerini alan imge-lerin gerçek gibi gösterildiğini belirtmektedir. (Uluk, 2021, ss. 97-98).

Ne “gerçek dünya” bütünüyle bir masala dönüşmüş, ne gerçeklik kapsamlı, bütüncül ve otoriter bağlarından tamamen kurtulmuş, ne de 1970’lerde düşünüldüğü gibi televizyon kanallarının artışı toplumsal bakış açılarını çoğaltıp yapıbozuma uğratmıştır. Gücü elinde bulunduran kişinin insanları herhangi bir şeye inandırabileceğini savunan, gerçek dünyanın bir reality show haline geldiğini söylemenin mümkün hale geldiği medya popülizmi olarak bilinen bir sistem ortaya çıkmıştır. Televizyon haberlerinde ve sohbet programlarında “Olgular yoktur, yalnızca yorumlar vardır” anlayışının egemenliğine tanık olunmaktadır. Ne yazık ki, bu yaklaşım bir yorum olmaktan daha fazlası haline gelerek “Her zaman en güçlü olanın iddiası en doğrusudur” yargısı şeklinde bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ferraris, 2019, s. 21). Sosyal ağların ve web sitesi kurmanın düşük maliyetleri, birey-

lerin medya yayıncısı olma kapasitesini artırmıştır. Bu bağlamda, üretilen bilgiler ile ağların yayılma potansiyeli birleşmiş ve denetim mekanizmaları devre dışı kalarak, internet ortamında hem doğru hem de yanlış bilgilerin hızla yayılmasına ve dolaşımına olanak tanınmıştır. İnternetin hayatlarımıza girmesiyle birlikte, dijitallık, hiper metinsellik, etkileşimsellik, kullanıcı türevli içerik üretimi, yayılım ve sanallık, multimedya biçimselliği gibi temel özellikleriyle geleneksel medyadan farklılaşan yeni medya beraberinde Henry Jenkins (2016) tarafından tanımlanan katılımcı kültürü de meydana getirmiştir (Uluk 2021, ss. 24-25). Yalan ve sahte haber, tarih boyunca var olsa da günümüzde yeni medya ve sosyal medyanın etkisiyle daha fazla yaygın hale gelmiştir. Edson'a göre, sosyal medya ile yalan haberler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır; sosyal medya, "haber raporu gibi görünen, uydurma bilgilere dayalı viral paylaşımlar" yayımlanmasına olanak tanımaktadır. Sosyal medyanın, katılımcı gazeteciliğe olanak sağlaması potansiyel bir avantaj olsa da kötü niyetli kullanımlara karşı denetim veya doğrulama mekanizmalarının eksikliği önemli bir problemidir. Ayrıca, sosyal medyanın çoklu medya formatlarını desteklemesi, manipölasyon olasılıklarını artırmakta ve bilgi doğrulama süreçlerini zorlaştırmaktadır (Kavaklı, 2019). Post-truth kavramını öncüsü olan ve beyaz yalan dostu bir çağda yaşadığımızı belirten Ralph Keyes'a göre, yalan söyleme eğilimimizin artmasının arkasında, yalancılığı cezalandırmaya yönelik yeterli yaptırımların olmaması yatmaktadır. Ayrıca, yalanın "yüce bir amaca ulaşma yolunda" bir araç olarak kabul edilmesi, bu durumu pekiştiren önemli bir etkidir (Keyes, 2021, s. 15).

Gelişen teknolojiyle birlikte çeşitlenen iletişim kanallarından kaynaklı avantajlardan fayda sağlanırken, diğer yandan "biri-ni giderek daha az anlayabilen" toplumların meydana geldiği

gözlemlenmektedir. Günümüzde bireyler, hoşlarına gitmeyen görüşleri destekleyen kişilerden uzaklaşmak için daha fazla imkân bulmaktadır. Aynı zamanda, kendi fikir ve inançlarını sağlamlaştırabilecekleri, onaylanabilecekleri ve kendi düşüncelerine benzer düşüncelere sahip gruplarda bulunmaları kolaylaşmıştır. Carnegie Mellon Üniversitesi'nin bir araştırmasına göre, insanlar kendi gerçekliklerini belirleme eğilimindedir. Araştırma bulgularının da gösterdiği üzere, bilgiye ulaşırken nesnellikten uzak olduğunuz tespit edilmiş; din, eğitim ve çevre gibi birçok faktörün etkisi altında şekillenen inançlarımızın, bilgi edinme sürecinde seçici davranışlar sergilememize yol açtığını kanıtlamaktadır. İnançlarımıza zıt düşen görüşlerin çoğunu yanlış olarak değerlendirmeye eğiliminde olduğumuz gözlemlenmektedir (Golman, Hagmann, Loewenstein, 2017, ss. 96-135). İnternetin hipermetin özelliği sayesinde, kullanıcılar çeşitli bilgilere bağlantılar vasıtasıyla erişebilmektedir, bu imkân onlara enformasyonu özgürce seçebilme olanağı tanımaktadır.

Geleneksel kitle iletişim araçlarının yanı sıra, yeni medyanın sunduğu imkânlarla birlikte Twitter, Instagram, Facebook, Youtube gibi sosyal ağların da kişisel medya aracı haline dönüştüğü bir çağı deneyimlemekteyiz. Belirtilen ağlar üzerinde, haber içeriklerinin anlık paylaşımlar aracılığıyla süratle geniş kitlelere ulaşması, yalan haber, bilgi kirliliği ve dezenformasyon konularının tartışılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu etki, "hakikat sonrası" olarak adlandırılan dönemde, özellikle sosyal medyanın gelişimi ve yaygınlaşmasıyla belirginleşmektedir. Sosyal medya uygulamaları, bilginin yayılma hızını artırarak yaşamın içinde önemli bir avantaja dönüşmüş olsa da bu durum bilginin kalitesine ve doğruluğuna ilişkin yeni endişelerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Sosyal medya ile sanal ortamda yeni bir

dönem başlayarak artık bireylerin bilgi alıcısı rolünden çıkıp bilgi üreten rolüne kavuşmuşları sonucunda alışılmış düzenin dışına çıkmış; bilgi kaynağının sınırlı halden sınırsız hale gelmesi beraberinde kontrolsüz bilgiyi taşımıştır. Yanlış bilginin manipülasyon gayesi taşıyıp taşınamaması durumuyla birlikte yanlış bilgi (misinformation) ve yanıltıcı bilgi (disinformation) gibi mefhumlar ortaya çıkmıştır. Dezenformasyon, bireysel ve toplumsal belirsizlikler yaratarak politik karar alma süreçlerinden iş süreçlerine kadar birçok mekanizmayı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, kullanıcı özgürlüğü, mahremiyet ve seçim yapabilme yetisi gibi etik ve insan hakları endişelerini de gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, dezenformasyon, demokratik toplumların temel ilkelerini tehdit eden önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Yapay zekânın artan kullanımı, kötü niyetli aktörlerce bilgi hırsızlığı ve kişisel mahremiyet ihlalleri gibi amaçlarla bu sistemlerin istismar edilmesine neden olmaktadır (Ünlü, Küçükşabanoğlu, 2023). Yalan haberlerin yol açtığı kaygılar 2016 yılında, iki önemli ulusal seçim ile ilişkili olarak ciddi bir şekil almıştır. Bu seçimlerden ilki, Haziran 2016'da gerçekleştirilen Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma referandumu; ikincisi ise, Kasım 2016'da Donald Trump'ın ABD başkanlık seçimlerini kazanmasıyla neticelenen süreçtir. Her iki seçim kampanyası süresince sosyal medya platformlarında, özellikle Facebook'ta, yer alan haberler, görseller, dedikodular ve videolar çok sayıda kullanıcıya ulaşmış; bu durum, ilgili içeriklerin üretimi ve dağıtımına dair önemli kaygıları da ön plana taşımıştır. Keyes, Hakikat Sonrası Çağ adlı çalışmasında, hakikat önyargısı tanımını kapsamında, bireylerin kendilerine iletilen bilgilerin doğruluğunu yalan olma olasılığından daha yüksek görme eğiliminde olduğunu öne sürmektedir. Aldatmacaların artması, hakikat önyargısının yerini “yalan ön-

yargısı”na bırakabilmekte; bu durum, bireylerin duydukları her bilginin doğruluğunu sorgulamayı ihtiyaç haline getirmektedir. Sürekli bir şüphe içinde olmak zihinsel olarak yorucu bir süreçtir; araştırmalar, inanmanın inkâr etmekten çok daha az çaba gerektirdiğini göstermektedir. Bu sürekli tetikte olma hali, bireyleri ruhsal, duygusal ve bedensel yönden yıpratmakta; şüphe, yalanları tespit yeteneğini artırmaktan ziyade, bireyleri kötü yalan dedektörleri haline getirebilmektedir. Neticede, temkinlik kaygısı bireylerde yorgunluğa yol açmaktadır (Keyes, 2021, s. 224).

Dezenformasyonun en gerçekçi yüzünü gösterdiği yapay zekâ hem potansiyel faydaları hem de riskleri beraberinde getiren ve tartışmalara yol açan bir teknoloji olarak öne çıkmaktadır. Bazı kişiler, yapay zekanın yaşamlarımız üzerindeki iyileştirici etkilerini daha fazla ön planda görürken, diğerleri bu teknolojinin doğurduğu riskler nedeniyle endişe duymaktadır. Özellikle dezenformasyon ve deepfake kaynaklı riskler yapay zekânın geleceği ve iletişim alanına yansıyan olumsuz etkileri konusunda tartışmalara yol açmaktadır. Deepfake teknolojisi, yapay zekâ teknolojisinin derin öğrenme algoritmalarını kullanarak canlı varlıkların becerilerini öğrenme, taklit etme ve manipüle etme kapasitesine sahip bir çıktıdır. İlk kez 2018 yılında kötü niyetli çevrimiçi kullanıcılar tarafından kullanılmaya başlanan bu teknoloji, sinema sanatına görsel ve içerik açısından yenilikler katarken, dijital ortamlarda daha çok sofistike sahtecilikler için kullanılmaktadır. Kötü niyetli internet aktörleri tarafından dijital ortamlarda uygulanan bu teknoloji, gerçek olmayan ancak oldukça inandırıcı içeriklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu durum, kullanıcıların görsel ve işitsel deneyimleri aracılığıyla bilgi edinmeleri sonucunda, onların gerçeklik algılarını etkileyerek yönlendirmektedir (Elitaş, 2022). Deepfake’ler ve benzeri AI tarafından oluşturulan

içerikler birçok toplumsal ve ulusal güvenlik tehlikesi içermektedir. Christoffer Waldemarsson (2020), deepfake’lerin dört temel tehdit biçimi olduğunu ifade etmektedir. Öncelikle, bu içerikler seçimleri manipüle edebilir; çelişkili ifadeler ya da eylemlerle ilgili sahte videolar seçim sonuçları üzerinde potansiyel etkiler meydana getirebilir. İkinci olarak, toplumsal ayrımları derinleştirebilir; politik yankı odalarında paylaşılan partizan içerikler bu bölünmeleri daha da artırabilir. Üçüncü olarak ise, kurumlara ve yetkililere güveni sarsabilir; örneğin, yetkililere ait uygunsuz davranışları sergileyen sahte videolar, halkın güven duygusunu zedeleyebilir. Dördüncüsü, gazeteciliği ve güvenilir bilgi kaynaklarını olumsuz etkileyebilir; gerçek bilgiler bile “yalancının temettüsü” etkisiyle deepfake olarak etiketlenerek güvensizlik yaratabilir. Bu nedenle, deepfake’lerin yaygınlaşması, meşru haber kaynaklarına duyulan güveni zayıflatabilir ve toplumda ciddi bir güvensizlik oluşturabilir (Helmus, 2022, ss. 6-7). Yapay zekânın dezenformasyon üzerindeki sonuçları ile ilgili farklı görüşler vardır. Bazı uzmanlar, yapay zekânın dezenformasyon tehditinin geleneksel yöntemlerle oluşturululardan daha çok olmadığını ileri sürmektedir. Oxford Internet Enstitüsü’nden Felix Simon ve ekibinin araştırmaları, yapay zekânın dezenformasyonu çoğaltacağına dair kaygıların somut delillere dayanmadığını ve bu endişelerin aşırı olduğunu ortaya koymaktadır. Yapay zekânın dezenformasyonla mücadeledeki potansiyel avantajları, endişelerin gölgesinde kalmakta; gazeteciler ve doğruluk kontrolcülerini, daha çok bağlamından koparılmış görseller ve “cheap fake”lerle mücadele etmektedir (Koçer, 2024).

5. DESCARTES'İN METODİK ŞÜPHESİ ÇERÇEVESİNDE HAKİKAT SONRASI

Descartes'e göre iyi bir zihne sahip olmak yeterli değildir, esas olan onu iyi kullanmaktır (Descartes, 2022, s. 5). Descartes'e göre, bir şeyi yeterince açık ve net bir şekilde kavramadan bir değerlendirme yapmaktan kaçınılıyorsa, istencin doğru bir şekilde kullanıldığı ve bu durumda hata yapılmadığı açıkça ortadadır. Ancak, bir şeyi reddetmeye veya kabul etmeye karar verilirse, o zaman özgürlüğün gerektiği gibi kullanılmadığı anlaşılır. Eğer doğru olmayan bir durum kabul ediliyorsa, yanılgıya düşüldüğü açıktır. Hatta, gerçeğe uygun bir değerlendirme yapılmassa bile, yanılgıdan ve özgürlüğü yanlış kullanmaktan kaçınılamaz. Çünkü doğanın aydınlattığı üzere, anlama yetisinin bilgisi, istencin kararından önce gelmelidir. Descartes'e göre, insanın temel erdemlerinden biri özgür bir istence sahip olmasıdır; bu, insanın övülmesine ve eleştirilmesine neden olan özelliktir (Descartes, 2021b, s. 77). Yargıda bulunmak için, Descartes'e göre, anlama kadar istenç de gereklidir.

Ona göre bir şeyi yeteri kadar açık ve seçik kavramayınca, ona ilişkin bir yargıda bulunmaktan çekiniliyorsa, istencin çok iyi kullanıldığı ve hiçbir zaman yanılmadığı çok açık bir gerçektir. Ancak tersine, o şeyi yadsımaya ya da onaylamaya karar verilirse, o zaman özgürlük gerektiği kadar kullanılmıyor demektir. Eğer doğru olmayan onaylanıyorsa aldanıldığı apaçıktır. Hatta gerçeğe göre, bir yargıda bulunulmаса bile yine yanılmaktan ve özgürlüğü kötüye kullanmaktan geri kalınmaz. Çünkü doğa ışığı bize öğretiyor ki anlayışın bilgisi istencin kararından önce gelmelidir. Descartes'e göre insanın başlıca olgunluğu özgür bir istence sahip olmasıdır; onu övülür ve yerilir kılan da budur (Descartes,

2021b, s. 77). Descartes'e göre yargıda bulunmak için anlayış kadar istenç de gereklidir.

“Şunu kabul ediyorum ki anlayışımız olmaksızın hiçbir şeye ilişkin yargıda bulunamayız. Çünkü istencimizin, anlayışımızın herhangi bir biçimde kavramadığı şey üzerine karar vermesi için hiçbir neden yoktur ancak hiç kavramadığımızı onaylamak için istenç kesinlikle zorunlu olmasına karşın, yargıda bulunmamız için tam bir bilgi edinmemiz zorunlu olmadığından, çoğu zaman ancak pek belirsiz bir şekilde bildiğimiz şeyleri kabul ediyoruz.” (Descartes, 2021b, s. 76).

Descartes'in kartezyen felsefesinde tüm gelenek, otorite ve tarihsel birikime yönelik bir devrimci kuşku ve kopuşu hedefleyen modernist özne, kendi bireyselliğinin ve öznelliğinin açık-seçik ve kesin bir sezgisine sahiptir. Descartes'in açık- seçik ve kesin olmayan her şeyden kuşkulanan ve böylece açık-seçik ve kesin bilgiye ulaşmak olarak özetlenebilecek yöntemin ilk bölümü analitik bölüm olarak adlandırılabilir. Burada analiz ya da çözümleme, sahip olduğumuz tüm zihinsel birikimi en yalın öğelerine kadar ayırıştırıp, çözümlemeyi hedefler. Bir sentez olarak adlandırılabilen yöntemin ikinci bölümü en yalın ve kesin ilkedен başlayarak tüm varlık ve bilgi sistemini akılsal bir düzlemde temellendirerek oluşturmayı hedefler. Descartes'in “*Düşünüyorum, o halde varım*” şeklinde ifade ettiği düşünen öznenin varlığına dair dolaysız, açık-seçik ve kesin bilgisi, sezgisel bir bilgi olmakla algının ve akıl yürütme sürecinin tüm dolayım ve karmaşıklığından arındırılmış bir bilgidir. Üzerineelsefi sistemin üzerine inşa edileceği ilk bilgi ve ilkedir.

“Ben'im, varım: bu kesin, ama ne kadar süre için? Ancak düşündüğüm sürece; zira ola ki düşünmeye son verseydim, aynı

zamanda olmaya ya da var olmaya da son verirdim. Şimdi ille de doğru olmayan hiçbir şeyi kabul etmiyorum...İyi de öyleyse ben neyim? Düşünen bir şey. Peki düşünen bir şey nedir? Yani kuşku duyan, kavrayan, doğrulayan, yalanlayan, isteyen, istemeyen, ayrıca hayal eden ve hisseden bir şey (Descartes, 2021a, ss. 45-47).

Postmodern dönemde gerçeklik anlayışı görüntülerin gölgesinde kalmış, sınırsız sayıda dış görünüş ve kopya gerçekliğin yerini almıştır. Bu bağlamda, hakikat sadece bir illüzyon ve eğen-ce haline gelmiştir (Debord, 2012). İnternet sohbet odaları, kullanıcıların kimliklerini yeniden yaratma ve farklı kişilikler sergileme özgürlüğünü sağlamakta, insanlar, yaşları, cinsiyetleri veya sosyo-ekonomik durumları ile ilgili kalıp yargılardan bağımsız olarak, kendilerini istedikleri gibi tanıtma fırsatına sahip olmaktadır. Michael Lewis'in sosyolojik "rol teorisi" bağlamında, bireyler takmak istedikleri maskelere göre farklı kimlikler geliştirme imkanına sahip olmaktadır. Bu dinamik, kullanıcıların geçmişte sahip oldukları kimlikleri değiştirme istekliliği ile birleştiğinde, sürekli bir yeniden yaratım süreci ortaya çıkmakta, özellikle gençler, alternatif benlikleri keşfederek kimliklerinin farklı yönlerini deneyimleme fırsatı bulmaktadır. Kişinin takmayı seçtiği maske kadar çeşitli kimlikleri vardır ve bu sayede düşük bir yakalanma riski ile kendisini başkalarına istediği biçimde sunma özgürlüğüne sahiptir (Keyes, 2021, s. 212).

SONUÇ

Bu makale, "Hakikat Sonrası" kavramını Descartes'ın sistematik şüphe yöntemi bağlamında analiz etmekte; hakikat sonrası durumun göreceliği ve belirsizliği ile Descartes'ın açık ve seçik fikirlerle yaptığı vurgu karşılaştırılarak antik çağlardan itibaren cevabı aranan "gerçeklik nedir" sorusu çağın iletişim ve teknolo-

jik imkânları çerçevesinde tartışılmaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla daha da derinleşen dezenformasyonun yarattığı zorluk ve karışıklıklar sebebiyle, bilgi bombardımanıya karşı karşıya kalan bireylerin gerçeklik algıları ve benlik temsilleri Descartes'in hakikat arayışında dayanak noktası olarak belirlediği "Cogito ergo sum" (Düşünüyorum, öyleyse varım) ifadesi temel alınarak, gerçek ile yalan arasındaki sınırın bulanıklaştığı hakikat sonrası çağ ile bağlantılı olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada, hiper- gerçek bir uzayda, gerçeklikten tamamen kopmuş halde dönüp dolaşan enformasyon bombardımanı yüzünden olgusallığa duyulan inancın kaybolduğu bir yüzyılda "gerçeklik ve *doğru bilgi*" konusu, Modern felsefeyi başlatan, 17.yüzyıl düşünürü Descartes'in "şüphe metodu" araç olarak kullanılarak tartışılmaktadır. Kartezyen felsefede bir devrim niteliğinde kabul edilen ve insan bilgisinin temel taşı olarak düşünce tarihinde konumlandırılan; doğru olduğunu apaçık bilmediği hiçbir şeyi kabul etmemek; incelenecek şeyi en küçük parçalarına kadar bölmek, bu parçalardan başlayarak karmaşık yapılara doğru ilerleyen bir tümevarımsal yol izlemek ve son olarak her adımda yaptığı işlemi gözden geçirmek olan, Descartes'in dört aşamadan oluşan yöntemi, hakikat sonrası çağda gerçeklik kavramı ile birlikte tartışılmakta ve bu yöntem ile doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olup olmadığı sorgulanmaktadır. Descartes'in Şüphe yönteminin bu çalışmadaki önemi, kendi çağında "Ben"i merkeze alarak bir devrim yapan Descartes'in kartezyen felsefesi ile "Hakikat Sonrası" olarak adlandırılan çağda doğru bilgiye ulaşma mefhumunu "hakikat" ve "doğruluk" kavramları çerçevesinde gerçekliğin çağa göre değişen algısını merkeze alarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeye tâbi tutmasıdır.

Makalede, Descartes'in açık- seçik ve kesin olmayan her şeyden kuşkulunmak ve böylece açık-seçik ve kesin bilgiye ulaşmak olarak özetlenebilecek yöntemi kapsamında "Düşünüyorum, o halde varım" şeklinde ifade ettiği düşünen öznenin (ben) varlığına dair dolaysız, açık-seçik ve kesin bilgisi ile hakikat sonrası çağda enformasyon ile kurulan ben'in olumlu ve olumsuz yönleri karşılaştırılmış ve hakikat sonrası çağda artık mutlak bir hakikat arayışı kaygısının söz konusu olmadığı sonucuna varılmıştır. Özellikle kitle iletişim araçları ile şekillenen gerçeklik algımız, internetle birlikte enformasyon çeşitliliğinin yol açtığı bilgi bombardımanı ve yapay zekânın yaşamlarımızın her alanına etkileri sonucu, gerçekçi görünen yanıltıcı ve sahte içeriklerin (deepfake) ile yaygınlaşan dezenformasyon sebebiyle ben'nin de çoklu kurulumlarla şeffaflaşması neticesinde hakikati bilmenin anlam yitimine uğrayarak çoklu anlam kurulumların hüküm sürdüğü bir tür nihilizm dönemi yaşadığımız çalışmanın ana fikrini oluşturmaktadır. Descartes hakikat arayışında bilimin şaşmaz yöntemlerini felsefesinin merkezine koyarak "kötü cin" ya da "rüya" argümanlarını bile hesaba kattığı düşünce sisteminde aldatmanın her türünü alt etmek için uğraştı. Düşünen ben kavramından yola çıkarak referans dayanağı olarak zihnini gösteren Descartes'ten asırlar sonra postmodernizm ve yeni kitle araçlarının etkisiyle artık dayanak noktası düşünen ben değil, mutlak hakikatleri aramak yerine çoklu göreceli hakikatlere göre tavır alan, enformasyon ile kurulumu yapılan benler olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Daha fazlasının istenmesine gerek duyulmadığı, veri bolluğu ile gerçekliği aramanın imkânsız hale geldiği bir çağın adıdır hakikat sonrası. Çoklu benlerimizle başkalarına göre şekillenen, aldatan ve aldatılan olmanın önemli olmadığı, sanallığın hükmündeki bir çağın adı.

Mutlak gerçek yerine görelî gerçeklerle doğruluk kavramının önemsizleştîği çağımızda “yalan söyledim” yerini ‘dürüst değil-dim” söylemine bırakmıştır. Dijital medyanın sunduğu imkânlarla bir tür söylem cambazlığının kontrolsüz bir hızla meşrulaştırıldığı günümüzde, yapay zekâ teknolojisinin dezenformasyon yaratmadaki becerisinin etkisiyle “gerçek” tanımını bile erozyona uğratarak çağın pragmatist amaçlarına uygun hale getirilmiş; gerçek olan ile gerçek olmayan tartışması yerini popülizm ile yeni çehre kazanan tolaranslı bir gerçekliğe bırakmıştır. Çalışma, dürüstlüğü temel bir değer olarak benimsemenin ve gerçekliği önemsemenin, bireyler arasındaki güveni pekiştirmeye ve insanlığın etik ve toplumsal gelişimine önemli katkılar sunma potansiyeli üzerine daha kapsamlı araştırma yapılmasının gerekliliğini vurgulamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, sorgulama, analiz etme ve mantıklı sonuçlar çıkarma yetileri kazandıran felsefi düşüncenin bilinçli ve eleştirel bir toplumun oluşumundaki önemi-ne dikkat çekilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2019). *Felsefeye giriş*. Ankara: Serbest Kitaplar.
- Balanuye, Ç. (2022). *Naturans, yeni etik politik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2008). Simulakrlar ve simülasyon (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Benesch, K. (2021). Hakikat ile hakikat-sonrası ilişkisi modernizm ile postmodernizm ilişkisi midir, Heidegger, beşeri bilimler ve sağduyunun ölümü. Cogito, Hakikat Sonrası Çağ, 104, 49-67. Yapı Kredi Yayınları.
- Byung-Chul, H. (2022). Enfokrasi dijitalleşme ve demokrasinin krizi (M. Özdemir, Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Campbell, J. (2023). Saf m utluluk (G. Bulut, Çev.). İstanbul: Doğan Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü*. (3. Basım). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2001). *17.Yüzyıl felsefesi tarihi*. Ankara. Asa Yayınları.
- Cevizci, A. (2008). *Felsefe*. (2. Basım). İstanbul: Sentez Yayınları.
- Cevizci, A. (2019). *Felsefe sözlüğü*. (7. Basım). İstanbul: Say Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2009). *Varlık felsefesi* (ed). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Debord, G. (2012). Gösteri toplumu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Delanda, M., & Harman, G. (2024). Gerçekçiliğin yükselişi (H. Atay & H. Yücefer, Çev.). İstanbul: Tellekt.
- Descartes, R. (2010). Aklın yönetimi için kurallar (M. Öktem, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Descartes, R. (2021a). Meditasyonlar (E. Sunar, Çev.). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Descartes, R. (2021b). Felsefenin ilkeleri (M. Akın, Çev.). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Descartes, R. (2022). Yöntem üzerine konuşma (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Descartes, R. Yöntem üzerine konuşma. (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Edson, C. T. Jr., Zheng, W. L., & Richard, L. (2018). Defining 'Fake News'. *Digital Journalism*, 6(2), 137-153.
- Elitaş, T. (2022). Dijital manipülasyon "deepfake" teknolojisi ve olmayanın inandırıcılığı. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(49), 113-128.
- Empiricus, S. (2017). Kuşkuculuk (M. K. Sütçüoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ferraris, M. (2019). Yeni gerçekçilik manifestosu (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Gökberk, M. (2010). *Felsefe tarihi*. (20. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Golman, R., Hagmann, D., & Loewenstein, G. (2017). Information avoidance. *Journal of Economic Literature*, 55(1).
- Gül Ünlü, D. ve Küçükşabanoğlu, Z. (2023). Dezenformasyon ve Yapay Zekâ: Dezenformasyonla Mücadele Yollarına Yapay Zekâ Uzmanlarının Gözünden Bakmak. *İletişim Ve Diplomasi*(11), 83-106. <https://doi.org/10.54722/iletisimvediplomasi.1375478>
- Harman, G. (2019). Yeni gerçekçilik manifestosu (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Helmus, T. C. (2022). Yapay zekâ, deepfake'ler ve dezenformasyon: Bir giriş. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Retrieved from <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1043-1.html>
- Jenkins, H. (2016). Cesur yeni medya-teknolojiler ve hayran kültürü (N. Yeğengil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kakutani, M. (2019). Hakikatin ölümü (C. Mizrahi, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Keyes, R. (2017). Hakikat sonrası çağ (D. Özçetin, Çev.). İzmir: Tudem Yayın Grubu.
- Keyes, R. (2021). Hakikat sonrası çağ (D. Özçetin, Çev.). İzmir: Tudem Yayın Grubu.
- Koçer, S. (2024). Yapay Zekâ ve Doğrulama. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 103–114. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2024.147>

- Laughey, D. (2010). Medya çalışmaları (A. Toprak, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lyotard, J. F. (1997). Postmodern durum (A. Çiğdem, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- MARAL, Kürşat. (2020). Descartes Felsefesine Kısa Bir Bakış: Düşünüyorum, Öyleyse Varım (Cogito, Ergo Sum). Evrim Ağacı. Erişim tarihi: 02.11.2024, <https://evrimagaci.org/descartes-felsefesine-kisa-bir-bakis-dusunuyorum-oyleyse-varim-cogito-ergo-sum-9176>
- Meillassoux, Q. (2024). Sonluluğun sonrası (K. Kahveci, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020). İyinin ve kötünün ötesinde (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Postman, N. (2022). Televizyon: Öldüren eğlence (A. E. Pilgir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarup, M. (2004). Post-yapısalcılık ve postmodernizm (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Skirbekk, G., & Gilje, N. (1971). Antik Yunan'dan modern döneme felsefe tarihi. (E. Akbaş & Ş. Mutlu, Çev.). İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları Felsefe Dizisi 1.
- Soykan, Ö. N. (1993). *Türkiye'den felsefe manzaraları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tepe, H. (2003). *Felsefede doğruluk ve hakikat*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Thompson, J. B. (2019). Medya ve modernite. (S. Öztürk, Çev.).

İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Timuçin, A. (2004). *Descartes felsefesine giriş*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Üçen, K. (2015). *Varoluş filozofları*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Uluk, M. (2021). Hakikat sonrası çağda yeni medya & yalan haber. (İkinci Baskı). Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Veysal, Ç. (2000). *Felsefe logos*. İstanbul: Bulut Yayınevi.

Waldemarsson, C. (2020). Disinformation, Deepfakes and Democracy: The European Response to Election Interference in the Digital Age. Copenhagen: Alliance of Democracies, April 27.

Yıldız, H. (2015). Postmodernizm nedir. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (13).

FACTORS AFFECTING CONSUMERS' CHOICE OF CRYPTOCURRENCY EXCHANGES¹

TÜKETİCİLERİN KRİPTO PARA BORSASI SEÇİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Deniz SERBEST²

Ahmet BAŞCI³

1 This study is derived from the master's thesis prepared by the first author under the supervision of the second author.

2 Corresponding Author: PhD Candidate, Marmara University, Faculty of Business Administration, Department of Global Marketing, d.serbest@outlook.com, ORCID: 0000-0003-2840-3891

3 Assis. Prof., Marmara University, Faculty of Business Administration, Department of Marketing ahmetbasci@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1892-5784

Abstract

In the contemporary era, marked by rapid advancements in technology, significant developments in the financial sector have been noteworthy. Foremost among these advancements is the advent of blockchain and also cryptocurrencies. This study investigates the factors influencing consumer selection of cryptocurrency exchange platforms. The research framework integrates the Technology Acceptance Model (TAM) and the Diffusion of Innovations Theory (DOI). The data which used in the study were collected from 344 Turkish participants, above the age of 18, who have utilized any cryptocurrency exchange at least once in their lifetime, via an online survey. It was discovered that compatibility and trialability significantly influence perceived usefulness, while compatibility and observability significantly impact perceived ease of use. Furthermore, perceived usefulness and perceived ease of use were found to significantly affect attitudes, which in turn, significantly influence behavioral intentions.

Keywords: Technology acceptance model, diffusion of innovations theory, cryptocurrency exchange platforms, financial services marketing

JEL Classification: M30, M31

Öz

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ışığında birçok alanda ciddi gelişmeler görülmesine ek olarak finans alanında da oldukça önemli gelişmeler dikkat çekmektedir. Finans alanında yaşanan ve devrimsel olarak nitelendirilebilecek en önemli gelişme ise blok zinciri teknolojisi ve kripto paralar olarak öne çıkmaktadır. Bu bilgilerin ışığında, bu araştırma blok zinciri tek-

nolojisi devrimi ile ortaya çıkan kripto paraları ve kripto para borsalarını yenilikçi teknolojiler olarak görmekte ve bu perspektif ile tüketicilerin söz konusu kripto para borsaları arasında seçim yaparken dikkate aldığı faktörleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, temellerini Teknoloji Kabul Modeli ve Yeniliklerin Yayılması Teorisi'ne dayandırmakta olup, araştırma modeli bahsi geçen iki teorinin entegre edilmesi ile oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan 344 veri, daha önce en az bir kez herhangi bir kripto para borsasında işlem yapmış 18 yaşın üzerindeki Türk tüketicilerin hazırlanan çevrimiçi ankete katılması ile toplanmıştır. Veriler SPSS-26 programı kullanılarak analiz edilmiş ve bu bağlamda, uyumluluk ve gözlemlenebilirlik değişkenlerinin algılanan kullanım kolaylığı üzerinde, uyumluluk ve denenebilirlik değişkenlerinin ise algılanan kullanışlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu saptanmıştır. Ek olarak, algılanan kullanışlılık ve de algılanan kullanım kolaylığının tutum üzerinde etkisi olduğu saptanmıştır. Tutumun ise davranışsal niyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji kabul modeli, yeniliklerin yayılması teorisi, kripto para borsaları, finansal hizmet pazarlaması

JEL Sınıflandırılması: M30, M31

Introduction

Since its inception, due to its dynamic nature, technology has been always a continuously evolving dynamic element. One of the most significant developments in recent times, which created a major change, is the emergence of blockchain technology.

Due to its dynamic nature, the unceasing evolution and development of technology have facilitated the development of various innovations, which can be time-consuming for individuals to understand and adopt (Aksoy, 2020, p. 42). Therefore, understanding the factors affecting individuals' adaptation to these technologies, especially considering recent technological advancements such as blockchain technology and cryptocurrencies, is important.

Blockchain technology has created transformative changes across multiple sectors, such as finance, supply chain management, commerce, real estate, healthcare, data storage, decentralized notaries, and marketing (Bezovski et al., 2021, p.13). So, there are significant studies in the literature that show the impact of blockchain technology across industries and businesses (Schlegel et al., 2018, p.3477).

Cryptocurrencies, pointed as one of the greatest technological inventions in the modern world, have received global attention (Milutinović, 2018: 106). The concept of cryptocurrency, a peer-to-peer digital cash model allowing users to make payments without an intermediary, has profoundly altered the financial landscape (Alharbi and Sohaib, 2021, p.2138). This financial revolution led to the birth of the financial technologies sector, marking a new era for the investment world. Given the dynamic and ever-evolving nature of technology, which fosters the emergence of

various innovations, understanding technological innovations and consumers' approaches to these technologies is paramount, particularly when considering the significant changes within the financial world. The growing interest in cryptocurrencies among investors has led to the launch of numerous cryptocurrency exchange platforms worldwide. The abundance of these exchanges forces potential users to consider multiple factors before deciding which exchange to use and this makes the selection process increasingly complex. Therefore, identifying the factors consumers consider when choosing between these exchange platforms is crucial. Consequently, this study aims to identify the factors influencing consumers' choice of cryptocurrency exchange platforms. This research adopts the perspective that cryptocurrencies and cryptocurrency exchange platforms are innovative technologies and, in this context, builds on its foundations on the Diffusion of Innovations Theory (DOI) by Rogers (2003) and the Technology Acceptance Model (TAM) by Davis (1989). The research combines two solid theories to construct a model and approaches the study within the framework resulting from the integration of these two theories.

1. Literature Review

1.1. Blockchain Technology and Cryptocurrencies

Blockchain technology, first introduced to the literature by Haber and Stornetta (1990) and began attracting widespread attention with the publication of "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System" by Satoshi Nakamoto (2008). Nakamoto's (2008) paper is recognized as the first practice of blockchain technology (Al-Dulaimi, 2021, p.36). The paper is seen as groundbreaking

and has gained considerable attention, but it is important to mention that it was not published in a peer-reviewed journal and the real identity of the author remains unidentified (Di Pierro, 2017, p.92).

The terms blockchain and distributed ledger technology (DLT) are not the same but often interchangeably used by each other (Sahani, 2022, p.7137). A blockchain acts as a distributed ledger that securely archives encrypted transaction data in blocks, ensuring the data's security, transparency, reliability, and real-time verification (Bezovski et al., 2021, p.13). The primary significance of blockchain technology depends on its ability to digitally record transactions constantly without the need for a central authority, making these records transparent and accessible to all people (Hassani et al., 2019, p.23).

When investigating past financial crises, it is evident that the use of intermediaries in financial services to verify asset ownership has been inefficient in terms of time and money and it has originated trust issues due to credit risk associated with verification by a single institution (Nofer et al., 2017, p.183). In this context, Nakamoto (2008, p.1) highlighted the fundamental trust issue in electronic payments, proposing the blockchain-based "Bitcoin" as a peer-to-peer payment system that uses cryptographic proofs to facilitate transactions without intermediaries, thus addressing the identified problems (Di Pierro, 2017, p.92-93). The introduction of blockchain technology as a peer-to-peer (P2P) electronic cash system has since been employed across various industries as an encrypted protocol and documentation system, with decentralized information being simultaneously verified, monitored, and recorded (Kayıkcı, 2020, p.147). Nakamoto's contribution to

blockchain technology has ensured that any modifications to the records within the blockchain can't go undetected and resolved trust issues between distributed and centralized systems eliminating the problem of trust in these systems (Di Pierro, 2017, p.93).

Cryptocurrencies have revolutionized the global payment system, leading to significant changes, and increasingly gaining interest. The rapid development of the cryptocurrency market has started to influence both commercial and individual payment choices (Guych et al., 2018, p.3). Cryptocurrency represents digital assets that act as a medium of exchange during transactions while utilizing cryptography to secure transactions and control the formation of new ones. In this context, Fernández-Villaverde (2018, p.16) noted that cryptocurrencies represent the latest step in the evolution of private currencies, bringing new cryptographic techniques, rapid transaction and consensus processes, and smart contracts. Cryptocurrency, emerging from blockchain technology, represents a form of digital, electronic, or virtual currency without a physical asset (Amsyar et al., 2020, p.154).

It is important to emphasize that cryptocurrencies are just one of many new technologies that can be born with blockchain technology (Arias-Oliva et al., 2019: 1).

1.2. Diffusion of Innovations Theory (DOI)

The Diffusion of Innovations Theory (DOI) which was introduced by Rogers (2003), focuses on explaining how, why, and to what extent innovations spread across cultures, both in individual and organizational contexts (Oliveira and Martins, 2011, p.11).

According to Rogers (2003, p.41), "Diffusion is the process in which an innovation is communicated in time between the mem-

bers of a social system and this communication process moves through certain channels.” He addresses diffusion as a comprehensive process involving both planned and spontaneous distribution of new ideas. Diffusion is seen as a form of social change, through the process which starts with the introduction, spread, acceptance, or rejection of a new idea. And at the end, this process inevitably leads to consequences and social transformations (Rogers, 2003, p.42). Adaptation is a systematic process occurring on both individual and organizational levels which leads to diffusion (Kee, 2017, p.1). According to Rogers (2003, p.42), “Four key elements are essential for the diffusion process: (1) innovation, (2) communication channels, (3) time, and (4) the social system.”

An innovation is considered new if it is perceived as such by individuals or organizations (Rogers, 2003, p.42). The perceived novelty of an idea can influence an individual’s behavior towards accepting or rejecting the innovation. Rogers argues that innovation’s perceived characteristics can impact its adoption rate and has categorized these characteristics into five groups (Rogers, 2003, pp.285-328). These characteristics of innovation are detailed in Table 1.

Table 1: Characteristics of The Innovations

Variable	Definition	Reference
Relative Advantage	“Relative advantage is the extent to which an innovation is perceived as better or superior to the innovation before.”	(Rogers, 2003)
Compatibility	“Compatibility is the extent to which an innovation is perceived as compatible with the values of future adaptors.”	(Rogers, 2003)
Complexity	“Complexity is the degree to which an innovation is perceived as difficult to employ.”	(Rogers, 2003)
Trialability	“Trialability is the degree to which an innovation can be experimented for a limited time on a limited basis.”	(Rogers, 2003)
Observability	“Observability is the degree to which the results of an innovation are visible.”	(Rogers, 2003)

In their study, Venkatesh et al. (2003, p.425) identified eight prominent theories within the user acceptance literature. According to Venkatesh et al. (2003, p.425), “These theories include the Theory of Reasoned Action (Fishbein and Ajzen, 1975), the Technology Acceptance Model (Davis et al., 1989), the Theory of Planned Behavior (Ajzen, 1991), the Model of PC Utilization (Thompson et al., 1991), the Motivational Model (Davis et al., 1992), the Combined Technology Acceptance Model and Theory of Planned Behavior (Taylor and Todd, 1995), the Diffusion of Innovations Theory (Rogers, 2003), and the Social Cognitive Theory (Bandura, 2001).” These theories have been characterized as pivotal within the literature on user acceptance. The literature reveals that these theories are compatible with the TAM in explaining users’ acceptance and adoption of information technologies (Lee et al., 2003,

p.768; Yucel and Gulbahar, 2013, p.94). Accordingly, this study aims to identify the factors which influence users' preferences for cryptocurrency exchange platforms within the framework of TAM and DOI.

TAM and DOI share similar characteristics. For instance, the "perceived ease of use" from the TAM and the "complexity" from the DOI are equivalent. Similarly, the "perceived usefulness" from the TAM and the "relative advantages" from the DOI are also considered equivalent (Taylor and Todd, 1995, p.154). Therefore, these equivalent variables (perceived ease of use, perceived usefulness, complexity, and relative advantage) were not included in the conceptual model of this study.

In the literature, multiple research articles have examined the characteristics of innovations within the framework of the TAM and the DOI. Some studies (Bharadwaj and Deka, 2021; Lee et al., 2011; Ullah et al., 2021) have concluded that the characteristics of innovations have a significant effect on perceived usefulness. In the light of this information, the following hypothesis is proposed:

H₁: The characteristics of innovations have a statistically significant effect on perceived usefulness.

Research indicates that the characteristics of innovations has a statistically significant impact perceived ease of use (Bharadwaj and Deka, 2021, p.152; Kumar and Dami, 2021, p.195; Ullah et al., 2021). Therefore, the following hypothesis is proposed:

H₂: The characteristics of innovations have a statistically significant effect on perceived ease of use.

1.3. Technology Acceptance Model (TAM)

Technology Acceptance Model (TAM) (Davis, 1989) aims to clarify the reasons behind the user's acceptance or rejection of information technologies. Davis's study aimed to create a more robust scale for predicting and explaining the factors affecting the adoption and use of new information technologies. Since its inception, the TAM has remained the most used and the most effective model for studies on user acceptance of information technologies (Lee et al., 2003, p.752). TAM is illustrated in Figure 1.

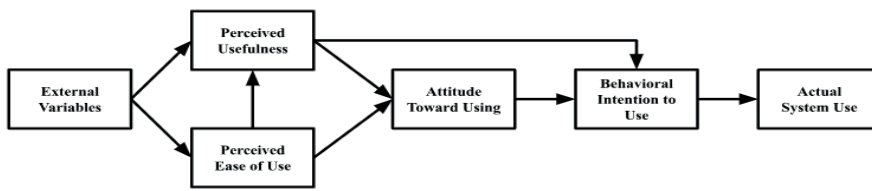

Figure : Technology Acceptance Model (TAM)

Source: Davis, F. D., Bagozzi, R. P., and Warshaw, P. R. (1989). *User acceptance of computer technology: A comparison of two theoretical models. Management Science*, 35(8), 982-1003.

TAM, which is formed from Davis's (1985) doctoral thesis, is based on the Theory of Reasoned Action (TRA) and the Theory of Planned Behavior (TPB). According to Davis (1989, p.985), "The goal of the model is to create a foundation for assessing how external factors influence internal beliefs, attitudes, and intentions." Drawing on the TRA, variables previously used in research on the acceptance of information technologies were incorporated to determine users' adaptation to information technologies.

TAM consists of perceived usefulness, perceived ease of use,

attitude, behavioral intention, and behavior. Initially, Davis (1985) posited in his doctoral thesis that, "The perceived usefulness and the perceived ease of use of these systems influence users' attitudes toward information systems." The definitions of the variables of TAM are presented in Table 2.

Table 2: Variables Constituting the Technology Acceptance Model

Variables	Definitions	Reference
Perceived usefulness	"Individuals' confidence in the ability of a new technology to enhance their job performance."	(Davis, 1989)
Perceived ease of use	"The extent to which people think that adopting new technology will not be too much of a hassle."	(Davis, 1989)
Attitude	"An individual's feelings towards a behavior."	(Fishbein and Ajzen, 1975)
Behavioral intention	"The level of determination of an individual to engage in a particular behavior."	(Fishbein and Ajzen, 1975)

According to the researcher's findings, a technology which perceived as highly useful increases users' performance. Technology which is perceived as easy to use is more readily accepted by users. However, it should be noted that perceived usefulness and perceived ease of use are subjective matters related to individuals' performance and effort, so they do not necessarily reflect objective truth (Davis, 1989, p.320).

According to Davis (1989, pp.321-322), "Self-Efficacy Theory (Bandura and Wessels 1994), The Contingent Decision Behavior (Payne, 1982), and The Diffusion of Innovations Theory (Rogers 2003) provide theoretical support for the perceived benefits and perceived ease of use variables being the fundamental determinants of behavior". In this context, the proposed hypotheses are:

H₃: The variables of the Technology Acceptance Model have a statistically significant effect on attitude.

H₄: The attitude towards using a cryptocurrency exchange has a statistically significant effect on the intention to use a cryptocurrency exchange.

2. Methodology

2.1. Purpose of Research and Model

Following the main purpose of the research, the factors that have an impact on consumers' choice of cryptocurrency exchange platforms will be examined within the framework of TAM and DOI. In this context, the conceptual model of this research was formed by integrating these two solid theories, which are shown in Figure 2.

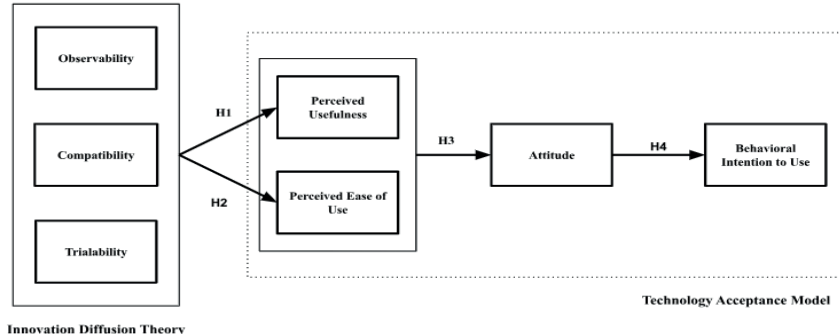

Figure 1: Conceptual Model

2.2. Determination of Population, Sampling, and Data Collection:

The main population of this study is individuals from Turkey who are 18 years or older, as well as those who have engaged

with a cryptocurrency exchange platform at least once. As a sampling method, convenience sampling is employed. In convenience sampling, individuals included in the sample are selected solely based on their accessibility (Gegez, 2019, p.200). As the data collection method, an online survey is preferred. For the survey of the research, scales developed by Moore and Benbasat (1991), Davis (1989), and Taylor and Todd (1995) were used. The questionnaire is prepared by using Google Forms and distributed to participants via the Internet. Consequently, 344 surveys are included in the sample.

3. Findings

3.1. Descriptive Statistics

When examining the demographics of the 344 participants in the study, it was seen that 44.2% of the sample is female and 55.8% are male. 48.8% of the samples are between 18-28 years old, 42.4% is between 29-39 years old, 7.8% is between 40-50 years old, 0.6% is between 51-61 years old, and finally, 0.03% is over 62 years old. The highest frequency age group is the 18-28 age group with 168 people, followed by the 29-39 age group with 146 people. When examining marital status, 46.8% of participants are married, while 53.2% of the sample are single. Regarding monthly income, 22.7% of participants have an income of 0-2826 TL, 7.8% have 2827-4000 TL, 7.3% have 4001-6000 TL, 8.7% have 6001-8000 TL, and 13.4% have 8001-10000 TL. Lastly, 40.1% of participants have a monthly income of over 10,001 TL.

Data related to participants' demographics is summarized in Table 4.

Table 4: Respondent's Demographics

N=344					
Age	Frequency	%	Personal Income	Frequency	%
18-28	168	%48,8	0- 2826 TL	78	%22,7
29-39	146	%42,4	2827- 4000 TL	27	%7,8
40-50	27	%7,8	4001- 6000 TL	25	%7,3
51-61	2	%0,6	6001- 8000 TL	30	%8,7
62 and above	1	%0,3	8001- 10.000 TL	46	%13,4
			10.001 TL and above	138	%40,1
Education	Frequency	%	Gender	Frequency	%
Primary School	11	%3,2	Male	152	%44,2
High School	58	%16,9	Female	192	%55,8
Associate degree	43	%12,5	Marital Status	Frequency	%
Undergraduate Degree	139	%40,4	Married	161	%46,8
Graduate Degree	93	%27,0	Single	183	%53,2

When analyzing the preferred cryptocurrency exchanges of participants, it was seen that Binance is the most favored with a mean of 59.3%, followed by BtcTurk at 13.1%, Paribu at 12.5%, Bitexen at 9%, and Gate at 1.2%. Participants chose Bitlay, Huobi, Kucoin, and Coinbase with a rate of 0.6%. Finally, OKEx, Chiliz, Mandala

Exchange, Mexc, Bittrex, Coindcx, and FTX are the least chosen exchanges with a rate of 0.3%. Data regarding participants' preferences for cryptocurrency exchanges are shown in Table 5.

Table 5: Respondents' Choice of Cryptocurrency Exchange Platforms

	Frequency	Percentage (%)
Cryptocurrency Exchange Platform		
Binance	204	%59,3
BtcTurk	45	%13,1
Paribu	43	%12,5
Bitexen	31	%9
Gate	4	%1,2
Bitay	2	%0,6
Huobi	2	%0,6
Kucoin	2	%0,6
Coinbase	2	%0,6
Mandala Exchange	1	%0,3
OKEx	1	%0,3
FTX	1	%0,3
Chiliz	1	%0,3
Coindcx	1	%0,3
Bittrex	1	%0,3
Mexc	1	%0,3
Bitlo	1	%0,3
X-Meta	1	%0,3
Total	344	%100

In terms of experience with cryptocurrency exchanges, 22.4% of the sample have less than one year of experience, 66% of the participants have 1-3 years of experience, 9.6% have 4-6 years, 1.7% have 7-10 years, and 0.3% have more than ten years of experience. The frequency distribution of data related to experience with cryptocurrency exchanges is shown in Table 6.

Table 6: Respondents' Experience with Cryptocurrency Exchange Platforms

	Frequency	Percentage (%)
Experience		
Less than a year	77	%22,4
1- 3 years	227	%66
4- 6 years	33	%9,6
7- 10 years	6	%1,7
10 years and above	1	%0,3
Total	344	%100

3.2. Factor Analysis and Reliability Analysis

Exploratory factor analysis was initially conducted on all scales in the study. Factor analysis results for the scale developed by Moore and Benbasat (1991) are shown in Table 7. In this context, the Kaiser-Meyer-Olkin value is 0.887, and Bartlett's test value is 0.000, indicating suitability for factor analysis. During the factor analysis, statements TR 1, TR 8, TR 9, TR 10, and TR 11 were found not to meet the necessary conditions fully, and they were removed before conducting the refined factor analysis. Subsequently, reliability analyses were performed for both

the sub-dimensions and the entire scale, with all values observed to be above 0.80 and it was determined that the scale is reliable when considering a Cronbach's alpha value above 0.70 implies that the scale is reliable (Durmuş et al., 2018, p.89).

Table 7: Factor Analysis Results for the Characteristic of Innovations Scale

Factor Name	Items	Factor Loadings	% of Variance	Reliability (Cronbach's Alfa)
Trialability	TR 5: I have the chance to experiment for as long as I want to see what cryptocurrency exchanges can do.	,864	24,358	0,897567
	TR 6: I can experiment with cryptocurrency exchanges when necessary.	,843		
	TR 4: Before deciding to use cryptocurrency exchanges, I have the chance to try these exchanges.	,819		
	TR 7: I can try cryptocurrency exchange applications for as long as necessary.	,785		
	TR 3: I do not need to make a lot of effort to use cryptocurrency exchanges.	,714		
	TR 2: I know which place to go to try different applications on cryptocurrency exchanges.	,637		
Observability	OBS 3: I saw that many people around me use cryptocurrency exchanges.	,850	24,045	0,881240
	OBS 2: It is possible to see that many people around me use cryptocurrency exchanges.	,843		
	OBS 4: The use of cryptocurrency exchanges is not very common in my environment.	,813		
	OBS 6: I have had many opportunities to see cryptocurrency exchanges in action.	,709		
	OBS 1: I've seen how others use cryptocurrency exchanges.	,650		
	OBS7: I have not seen many people around me using cryptocurrency exchanges.	,646		
Compatibility	OBS 5: It is easy for me to observe others using cryptocurrency exchanges.	,600	20,186	0,923143
	CMP 4: Using cryptocurrency exchanges is suitable for my investing style.	,879		
	CMP 3: I think using cryptocurrency exchanges would be compatible with the way I like to invest.	,858		
	CMP 2: Using cryptocurrency exchanges is suitable for my current situation.	,838		
	CMP 1: Using cryptocurrency exchanges is suitable for all aspects of my investment.	,810		
Total:			68,590	
Cronbach's Alpha Value (17 Variables)				0,912267
Keiser-Meyer-Ohlin (KMO)				0,887
Bartlett Test			Chi-Square	4296,000
			Df	136
			Sig.	0,000

Factor analysis and reliability analysis results for the scale developed by Davis (1989) are shown in Table 8. During the factor analysis, it was observed that the statements PU 1, PU 2, PU 6, PEOU 6, PEOU 8, PEOU 9, PEOU 10, and PEOU 13 did not fully meet the necessary criteria, and these statements were removed before performing the refined factor analysis. While investigating the results, it was found that the reliability analysis results for the relevant variables were sufficient.

Table 8: Factor Analysis Results for Perceived Ease of Use and Perceived Usefulness Scale

Factor Name	Items	Factor Loadings	% of Variance	Reliability
Perceived Usefulness	PU 11: Using cryptocurrency exchanges improves the quality of my investment transactions.	,840	35,825	0,942660
	PU 12: Using cryptocurrency exchanges increases my productivity in investment transactions.	,837		
	PU 10: Using cryptocurrency exchanges increases my efficiency in investment transactions.	,832		
	PU 9: Using cryptocurrency exchanges saves me time.	,794		
	PU 6: Using cryptocurrency exchanges makes it easier for me to achieve the result I want to achieve.	,764		
	PU 8: Using cryptocurrency exchanges allows me to perform better than other exchanges.	,757		
	PU 3: Using cryptocurrency exchanges increases my performance in investment transactions.	,738		
	PU 13: Using cryptocurrency exchanges allows me to make my investment transactions more easily.	,733		
	PU 14: I find it advantageous to use cryptocurrency exchanges.	,715		
	PU 7: Cryptocurrency exchanges support important aspects of my investment.	,714		
	PU 5: Using cryptocurrency exchanges saves me time.	,707		
	PU 4: Cryptocurrency exchanges meet my needs regarding my investment transactions.	,624		

Perceived Ease of Use	PEOU 4: I usually need help using cryptocurrency exchanges. (r)	,795		
	PEOU 1: I am often confused when using cryptocurrency exchanges. (r)	,772		
	PEOU 5: Using cryptocurrency exchanges requires a great deal of mental effort. (r)	,769		
	PEOU 2: I often make mistakes when using cryptocurrency exchanges. (r)	,745		
	PEOU 14: In general, I think it is easy to use cryptocurrency exchanges.	,674	24,256	0,894968
	PEOU 3: Using cryptocurrency exchanges is overwhelming. (r)	,674		
	PEOU 12: It is easy for me to remember how to trade cryptocurrency exchanges.	,661		
	PEOU 7: I think it is difficult to interact with cryptocurrency exchanges. (r)	,642		
	PEOU 11: Trading on cryptocurrency exchanges is clear and understandable to me.	,605		
Total:		60,081		
Cronbach's Alpha Value (21 Variables)				0,902471
Keiser-Meyer-Ohlin (KMO)				0,941
Bartlett Test			Chi-Square	4978,333
			Df	210
			Sig.	0,000

Factor analysis and reliability analysis for the scale developed by Taylor and Todd (1995) are shown in Table 9. The necessary conditions were met by each statement on the scales, so no refined factor analysis was performed because of this observation. In the reliability analysis, a Cronbach's alpha value above 0.70 indicates that the scale is reliable (Durmuş et al., 2018: 89). Therefore, results of the reliability analysis for the relevant variables were found to be sufficient.

Table 9: Factor Analysis Results for the Attitude and Behavioral Intention Scale

Factor Name	Items	Factor Loadings	% of Variance	Reliability (Cronbach's Alfa)
Attitude	AT 2: Using cryptocurrency exchanges is a smart idea.	,851	44,980910	0,914721
	AT 3: I like the idea of using cryptocurrency exchanges.	,842		
	AT 1: It is a good idea to use cryptocurrency exchanges.	,798		
	AT 4: Using cryptocurrency exchanges is enjoyable.	,785		
Behavioral Intention	BI 3: I intend to use cryptocurrency exchanges frequently this term.	,895	33,985599	0,849341
	BI 1: I intend to use cryptocurrency exchanges this term	,758		
	BI 2: I intend to use cryptocurrency exchanges for trading purposes.	,709		
Total:			78,966509	
Cronbach's Alpha Value (7 Variables)				0,922930
Keiser-Meyer-Ohlin (KMO)				0,882
Bartlett Test			Chi-Square	1791,117
			Df	21
			Sig.	0,000

3.3. Regression Analysis

In this part of the study, we performed regression analysis to test the hypotheses formulated within the study's scope using both multiple linear regression and simple linear regression analysis. Table 10 provides a model summary.

The R^2 value indicates how much of the variation in the dependent variable can be accounted for by the independent variables (Ananda et al., 2020). In this context, as shown in Table 10, Model 1 explains 61.7% of the variance ($R^2 = 0.617$). Model 2 explains 61.7% of the variance ($R^2 = 0.617$). Model 3 explains 63.1% of the variance ($R^2 = 0.631$). Lastly, Model 4 explains 56.1% of the variance ($R^2 = 0.561$).

Table 10: Model Summary

	Model	R	R^2	Adjusted R^2	Standard Error
	H_{1a}				
1	<i>Dependent:</i> Perceived Usefulness <i>Independent:</i> Observability, Compatibility, Trialability	0,786	0,617	0,614	0,48774
	H₂				
2	<i>Dependent:</i> Perceived Ease of Use <i>Independent:</i> Observability, Compatibility, Trialability	0,527	0,278	0,272	0,65780
	H₃				
3	<i>Dependent:</i> Attitude <i>Independent:</i> Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use	0,794	0,631	0,629	0,51683

H₄						
<i>Dependent:</i> Behavioral						
4	Intention	0,749	0,561	0,559	0,61956	
<i>Independent:</i> Attitude						

The ANOVA results of the regression analysis are presented in Table 11. According to the ANOVA results, it has been seen that the regression models are significant, and it is possible to predict the dependent variable with independent variables. When we examine the results, it is seen that all the significance values of the proposed models are highly significant ($p < 0,05$). ANOVA results show that all the independent variables of the models can predict the dependent variable significantly well.

Table 11: ANOVA

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Significance (p)	
1	H ₁	Regression	130,516	3	43,505	182,879	0,000
	<i>Dependent:</i>						
	Perceived Usefulness	Residual	80,883	340	0,238		
	<i>Independent:</i>						
	Observability, Compatibility, Trialability	Total	211,398	343			
2	H ₂	Regression	56,621	3	18,874	43,619	0,000
	<i>Dependent:</i>						
	Perceived Ease of Use	Residual	147,118	340	0,433		
	<i>Independent:</i>						
	Observability, Compatibility, Trialability	Total	203,739	343			

3	H₃	Regression	155,654	2	77,827	291,368	0,000
	Dependent: Attitude	Residual	91,084	341	0,267		
	Independent: Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use	Total	246,738	343			
4	H₄	Regression	167,501	1	167,501	436,359	0,000
	Dependent: Behavioral Intention	Residual	131,280	342	0,384		
	Independent: Attitude	Total	298,780	343			

Table 12 shows the regression coefficients. Model 1 investigated the influence of observability, compatibility, and trialability on perceived usefulness. Results showed that H_1 ($p < 0,05$) is accepted. Results indicate that the compatibility of a cryptocurrency exchange platform is the most significant factor that positively affects the perceived usefulness. Model 2 focused on observability, compatibility, and trialability affecting perceived ease of use. Results showed that H_2 ($p < 0,05$) is accepted. The findings show that the most important factor contributing to the perceived ease of use of a cryptocurrency exchange platform is its compatibility. Model 3 investigated the effect of perceived usefulness and perceived ease of use on attitude. Results indicated that H_3 ($p < 0,05$) are accepted. Results indicate that the perceived usefulness of a cryptocurrency exchange platform is the most significant factor that positively affects the attitude towards the cryptocurrency exchange platforms. The impact of attitude on behavioral intention was evaluated by Model 4. Therefore H_4 ($p < 0.000$) is accepted.

Table 12: Regression Coefficients

Model		Unstandardized Coefcients		Standardized Coefcients		P value	Decision on Hypothesis
		B	Standart Error	Beta	T-statistic		
1	<i>Dependent:</i> Perceived Usefulness	1,040	0,133		7,792	0,000	H₁: Accepted
	<i>Independent:</i> Observability	0,037	0,034	0,042	1,080	0,281	
	<i>Independent:</i> Compatibility	0,516	0,034	0,614	14,974	0,000	
	<i>Independent:</i> Trialability	0,190	0,030	0,248	6,351	0,000	
2	<i>Dependent:</i> Perceived Ease of Use	2,173	0,180		12,076	0,000	H₂: Accepted
	<i>Independent:</i> Observability	0,106	0,046	0,126	2,330	0,020	
	<i>Independent:</i> Compatibility	0,361	0,046	0,437	7,763	0,000	
	<i>Independent:</i> Trialability	0,025	0,040	0,033	,611	0,542	
3	<i>Dependent:</i> Attitude	0,479	0,167		2,878	0,004	H₃: Accepted
	<i>Independent:</i> Perceived Usefulness	0,744	0,042	0,689	17,849	0,000	
	<i>Independent:</i> Perceived Ease of Use	0,192	0,042	0,175	4,523	0,000	
4	<i>Dependent:</i> Behavioral Intention	0,714	0,167		4,272	0,000	H₄: Accepted
	<i>Independent:</i> Attitude	0,824	0,039	0,749	20,889	0,000	

The regression analysis findings emphasized the importance of compatibility, perceived usefulness, and user attitude in the successful adoption and usage of new technologies. This underscores the significance of the TAM and the Diffusion of Innovation theory in elucidating user acceptance behavior within the realm of cryptocurrency exchange platforms.

4. Discussion

Under the framework of TAM (Davis, 1989) and DOI (Rogers, 2003), the study examined how the observability, compatibility, and trialability of innovation affect the perceived usefulness and perceived ease of use. The results indicated that the characteristics of innovations significantly affect the perceived usefulness and perceived ease of use. In the light of these findings' hypotheses, H_1 and H_2 are accepted. These results reflect the findings in existing literature (Bharadwaj and Deka 2021; Kumar and Dami 2021).

The impact of perceived usefulness and perceived ease of use on the attitude variable in TAM was examined. Both independent variables explained attitude significantly. Considering this result, hypothesis H_3 is accepted. This finding has been supported by studies conducted in literature as well (Agustina 2019; Candra et al., 2020).

Finally, the impact of attitude on the behavioral intention variable was examined. The result found that the impact of attitude on behavioral intention is substantial; hence, hypothesis H_4 is accepted. This result is congruent with other existing studies in the literature (Agustina, 2019; Candra et al., 2020; and Yoo et al., 2020).

5. Conclusion

5.1. Theoretical Contributions

The academic field benefits from this research as it enhances technology adoption models and makes significant theoretical contributions. It incorporates and applies the constructs of DOI by Rogers (2003) and the TAM by Davis (1989) into the new paradigm of cryptocurrency exchange platforms. By examining these theories this study makes an important contribution by examining user dynamics within the rapidly evolving fintech landscape. Secondly, the research expands the scope of technology adaptation models and exemplifies the application of established behavioral and psychological theories in a modern digital environment such as financial services like cryptocurrency exchange platforms. Moreover, through the analysis of the effects of the characteristics of innovations such as observability, compatibility, and trialability, the research offers a more comprehensive insight into the elements that influence user involvement and adoption of cryptocurrency exchange platforms.

5.2. Managerial Contributions

Considering the findings of the research, one of the most crucial tasks for marketers to encourage greater user preference for cryptocurrency exchanges is to conduct activities that will strengthen the perceived usefulness and ease of use of these exchanges in the eyes of consumers. According to research findings, the perceived usefulness and ease of use of these exchanges impact users' attitudes. Therefore, ensuring that consumers perceive cryptocurrency exchanges as useful and easy to use will positively influence their attitude toward these exchanges. Given

the research findings, marketers should engage in activities highlighting the features of trialability and compatibility of cryptocurrency exchanges to increase perceived usefulness among consumers. For instance, creating instructional trial platforms for cryptocurrency exchanges could allow consumers to try trading on the exchanges without the risk of losing money and determine whether these exchanges are suitable for them.

Regarding perceived ease of use, activities that highlight the compatibility and observability of these exchanges are recommended. For example, advertising efforts to increase the visibility of cryptocurrency exchanges can enhance observability, and marketing activities that promote positive word-of-mouth can help make these exchanges more prominent within consumers' reference groups. As positive word-of-mouth marketing also emphasizes the compatibility of cryptocurrencies, such activities are expected to positively impact consumers' perceived ease of use by improving both observability and compatibility.

5.3. Limitations and Future Research Directions:

As with many studies in the literature, this research also has certain limitations. Firstly, the sample is confined to Turkish cryptocurrency users over the age of 18. Secondly, due to constraints related to time and cost, the selection of convenience sampling has resulted in a sample comprising only accessible individuals. Finally, the choice of an online survey as the data collection method has limited the sample to individuals with internet access and knowledge of its use.

Considering the results of this investigation, various suggestions are put forward for upcoming studies to clarify. Since

this study was limited to cryptocurrency exchange users from Turkey, incorporating users from different countries in future studies will enable cross-cultural comparative analyses, significantly contributing to the literature. Furthermore, future studies may investigate the impact of variables such as country of origin effect, trust, and financial literacy on the choice of cryptocurrency exchanges will offer significant contributions to the literature. Exploring the extent to which users' experiences with cryptocurrency exchanges act as a moderating variable on the relationship between perceived usefulness, perceived ease of use, and attitude would theoretically contribute to the literature.

References

- Agustina, D. (2019). Extension of technology acceptance model (Etam): Adoption of cryptocurrency online trading technology. *Jurnal Ekonomi*, 24(2), 272-287.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Aksoy, E. (2020). *Tüketicilerin nesnelerin interneti uygulamalarına yönelik tutumlarının teknoloji kabul modeli çerçevesinde incelenmesi: Sanal bir uygulama örneği* (Master's Thesis). Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik.
- Al-Dulaimi, A.-F. T. A. (2021). *Kripto Para: Muhasebeleştirilmesi ve Kripto Para Dolandırıcılığının Tespitinde Adli Muhasebenin Rolü* (Master's Thesis). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Alharbi, A., and Sohaib, O. (2021). Technology readiness and cryptocurrency adoption: PLS-SEM and deep learning neural network analysis. *IEEE Access*, 9, 21388-21394.
- Amsyar, I., Christopher, E., Dithi, A., Khan, A. N., and Maulana, S. (2020). The Challenge of Cryptocurrency in the Era of the Digital Revolution: A Review of Systematic Literature. *Aptisi Transactions on Technopreneurship*, 2(2), 153-159.
- Ananda, S., Devesh, S., and Al Lawati, A. M. (2020). What factors drive the adoption of digital banking? An empirical study from the perspective of Omani retail banking. *Journal of Financial Services Marketing*, 25(1), 14-24.
- Arias-Oliva, M., Pelegrín-Borondo, J., and Matías-Clavero, G. (2019). Variables influencing cryptocurrency use: a technology acceptance model in Spain. *Frontiers in Psychology*, 10,

475.

- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual review of psychology*, 52(1), 1-26.
- Bandura, A., and Wessels, S. (1994). *Self-efficacy* (4th ed.). New York: Academic Press.
- Bezovski, Z., Jovanov, T., and Temjanovski, R. (2021). The impact and the potential disruption of the blockchain technology on marketing. *Journal of Economics*, 6(1), 13-23.
- Bharadwaj, S., and Deka, S. (2021). Behavioural intention towards investment in cryptocurrency: an integration of Rogers' diffusion of innovation theory and the technology acceptance model. *Forum Scientiae Oeconomia*. 9(4), 137-159.
- Candra, S., Nuruttarwiyah, F., and Hapsari, I. H. (2020). Revisited the Technology Acceptance Model with E-Trust for Peer-to-Peer Lending in Indonesia (Perspective from Fintech Users). *International Journal of Technology*, 11(4), 710-721.
- Davis, F. D. (1985). *A technology acceptance model for empirically testing new end-user information systems: Theory and results*, (Doctoral Dissertation). Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts.
- Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS quarterly*, 319-339.
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P. and Warshaw, P. R. (1989). User acceptance of computer technology: A comparison of two theoretical models. *Management science*, 35(8), 982-1003.
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P. and Warshaw, P. R. (1992). Extrinsic

- and intrinsic motivation to use computers in the workplace. *Journal of Applied Social Psychology*, 22, 1111-1132. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1992.tb00945.x>
- De Tarde, G. (1903). *The laws of imitation* (1st ed.). H. Holt.
- Di Pierro, M. (2017). What is the blockchain? *Computing in Science and Engineering*, 19(5), 92-95.
- Durmuş, B., Yurtkoru, S., and Çinko, M. (2018). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi* (7 ed.). Ankara: Nobel.
- Fernández-Villaverde, J. (2018). Cryptocurrencies: A crash course in digital monetary economics. *Australian Economic Review*, 51(4), 514-526.
- Fishbein, M. and Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Addison-Wesley.
- Gegez, A. E. (2019). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Beta.
- Guych, N., Anastasia, S., Simon, Y. and Jennet, A. (2018). Factors influencing the intention to use cryptocurrency payments: An examination of blockchain economy. *MPRA*, 99159, 303-310.
- Haber, S. and Stornetta, W. S. (1990). How to time-stamp a digital document. *Conference on the Theory and Application of Cryptography*.
- Hassani, H., Huang, X. and Silva, E. S. (2019). *Fusing Big Data, Blockchain and Cryptocurrency*. Springer.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS-AMOS-META Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Ankara: Nobel.
- Kayıkçı, Y. (2020). Blockchain in SCM: The Impact of Block Chain

- Technology for SCM-Potentials, Promises, and Future Directions. *Logistics 4.0: Digital Transformation of Supply Chain Management*, 146.
- Kee, K. F. (2017). Adoption and diffusion. *The International Encyclopedia of Organizational Communication*, 1, 41-54.
- Kumar, S., and Dami, M. (2021). Integrating diffusion of innovation to technology acceptance model: A survey of Millennials' intention to use E-Money Card. In *International Conference on Business and Engineering Management (ICONBEM 2021)* (pp. 191-198). Atlantis Press.
- Lee, Y.-H., Hsieh, Y.-C. and Hsu, C.-N. (2011). Adding innovation diffusion theory to the technology acceptance model: Supporting employees' intentions to use e-learning systems. *Journal of Educational Technology and Society*, 14(4), 124-137.
- Lee, Y., Kozar, K. A. and Larsen, K. R. (2003). The technology acceptance model: Past, present, and future. *Communications of the Association for information systems*, 12(1), 50.
- Milutinović, M. (2018). Cryptocurrency. *Економика-Часопис За Економску Теорију И Практику И Друштвена Питања*, (1), 105-122.
- Moore, G. C. and Benbasat, I. (1991). Development of an instrument to measure the perceptions of adopting an information technology innovation. *Information Systems Research*, 2(3), 192-222.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. *Decentralized Business Review*, 1-9.
- Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O. and Schiereck, D. (2017). Blockchain.

- Business and Information Systems Engineering*, 59(3), 183-187.
- Oliveira, T. and Martins, M. F. (2011). Literature review of information technology adoption models at firm level. *Electronic Journal of Information Systems Evaluation*, 14(1), pp110-121-pp110-121.
- Payne, J. W. (1982). Contingent decision behavior. *Psychological Bulletin*, 92(2), 382.
- Rejeb, A., Rejeb, K. and Keogh, J. G. (2021). Cryptocurrencies in modern finance: a literature review. *Etikonomi*, 20(1), 93-118.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations*. The Free Press.
- Ryan, B. and Gross, N. C. (1943). The diffusion of hybrid seed corn in two Iowa communities. *Rural Sociology*, 8(1), 15.
- Sahani, S. (2022). Assessing the Marketing Strategies of Cryptocurrencies and Blockchain Technology-A Study. *Journal of Positive School Psychology*, 6(3), 7136-7147.
- Sarmah, S. S. (2018). Understanding blockchain technology. *Computer Science and Engineering*, 8(2), 23-29.
- Schlegel, M., Zavolokina, L. and Schwabe, G. (2018). Blockchain technologies from the consumers' perspective: What is there and why should who care? *Proceedings of The 51st Hawaii International Conference On System Sciences*. (pp. 3477-3486). HICSS
- Simmel, G. (1922). *Conflict and the web of group affiliations*. Free Press.
- Taylor, S. and Todd, P. A. (1995). Understanding Information Technology Usage: A Test of Competing Models. *Information Systems Research*, 6(2), 144-176.

- Thompson, R. L., Higgins, C. A., and Howell, J. M. (1991). Personal Computing: Toward a Conceptual Model of Utilization. *MIS Quarterly*, 15(1), 125-143. <https://doi.org/10.2307/249443>
- Ullah, N., Mugahed Al-Rahmi, W., Alzahrani, A. I., Alfarraj, O. and Alblehai, F. M. (2021). Blockchain technology adoption in smart learning environments. *Sustainability*, 13(4), 1801.
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B. and Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, 425-478.
- Wu, K., Wheatley, S. and Sornette, D. (2018). Classification of cryptocurrency coins and tokens by the dynamics of their market capitalizations. *Royal Society Open Science*, 5(9), 180381.
- Yoo, K., Bae, K., Park, E. and Yang, T. (2020). Understanding the diffusion and adoption of Bitcoin transaction services: The integrated approach. *Telematics and Informatics*, 53, 101302.
- Yucel, U. A. and Gulbahar, Y. (2013). Technology acceptance model: A review of the prior predictors. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 46(1), 89-109.

BİR TERÖR VEKTÖRÜ OLARAK TELEKOMÜNİKASYONUN SİYASAL GÜVENLİK AÇISINDAN ROLÜ

Gamze KAVAK¹

Ümmühan KAYGISIZ²

¹ Doktora Öğrencisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, gmzkvk@icloud.com

² Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ukaygisiz@mehmetakif.edu.tr

Öz

Toplumlar, ilerleme süreçlerinde kritik dönüm noktalarından geçmektedir. Telekomünikasyon ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, dijital çağı şekillendirmektedir. Bu çalışmada, telekomünikasyon teknolojilerinin terörizm ve savaş vakalarındaki işlevi incelenmekte ve bu teknolojilerin terör örgütleri tarafından nasıl kullanıldığı ile siyasal güvenlik üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Son dönemde terör örgütlerinin çağrı cihazları gibi araçları saldırılarda kullanması, bu teknolojilerin güvenlik tehditlerindeki kritik rolünü ortaya koymuştur. Telekomünikasyonun terörist faaliyetlerdeki işlevi; bu faaliyetlerin koordinasyonu, propagandası, hedef belirleme, planlama, sosyal mühendislik ve siber saldırılar bağlamında ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, devletlerin terörle mücadelede telekomünikasyon altyapıları üzerinden karşılaştığı tehditlere dikkat çekmek ve güvenlik politikalarının gerekliliğini vurgulamaktır.

Bu bağlamda, terörist grupların telekomünikasyon teknolojilerini operasyonel iletişim ve koordinasyon amacıyla nasıl kullandıkları tartışılmaktadır. Ayrıca, telekomünikasyonun terörist örgütlerin ideolojilerini yayma, kitleleri etkileme ve bireyleri radikalleştirme aracı olarak işlevi analiz edilmektedir. Teröristlerin telekomünikasyon altyapıları üzerinden bilgi toplama, saldırı hedefleri belirleme ve operasyonel planlama süreçleri de ele alınmıştır. Bununla birlikte, insanları manipüle ederek güvenlik sistemlerini aşma ve kritik bilgilere ulaşma noktasında telekomünikasyonun nasıl kullanıldığına değinilmektedir. Devlet sistemlerine ve kritik altyapılara zarar veren siber saldırıların telekomünikasyon ağları üzerinden gerçekleştirilmesi de detaylı olarak incelenmiştir.

Çalışma, literatür taraması ve vaka analizi yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. İlk olarak, terör örgütlerinin telekomünikasyon teknolojilerini nasıl kullandığına dair mevcut akademik ve güvenlik literatürü incelenmiş, ardından geçmiş terör saldırıları ve bu saldırılarda telekomünikasyonun oynadığı rol analiz edilmiştir. Bu yaklaşımla, telekomünikasyon sistemlerinin terörist gruplar tarafından hangi amaçlarla kullanıldığı ve bu kullanımın devlet güvenliği üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, telekomünikasyonun terörist faaliyetlerdeki rolü, önemli bir güvenlik sorunu olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, devletlerin bu konuyu ciddiyetle ele alması ve telekomünikasyon altyapılarının güvenliğini artırmaya yönelik tedbirler alması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Telekomünikasyon, Terörizm, Siyasal Güvenlik, Kritik Altyapılar.

THE ROLE OF TELECOMMUNICATIONS AS A VECTOR OF TERRORISM IN TERMS OF POLITICAL SECURITY

Gamze KAVAK³

Ümmühan KAYGISIZ⁴

Societies experience critical turning points in their processes of development. The rapid advancements in telecommunication and communication technologies are shaping the digital age in which we live. This study examines the role of telecommunication technologies in cases of terrorism and war, analyzing how these technologies are utilized by terrorist organizations and their impact on political security. The recent use of telecommunication devices, such as pagers, by terrorist groups in attacks has highlighted the critical role of these technologies in security threats. The function of telecommunication in terrorist activities, including the coordination, propaganda, target selection, planning, social engineering, and cyberattacks, is addressed within this context. The primary aim of the study is to draw attention to the threats states face through telecommunication infrastructures in combating terrorism and to emphasize the necessity of effective security policies in this area.

In this context, the study explores how terrorist groups use telecommunication technologies for operational communication and coordination. Additionally, the role of telecommunication in disseminating terrorist ideologies, influencing masses, and radicalizing individuals is analyzed. The processes through which terrorists collect information, determine targets, and plan operations via telecommunication infrastructures are also examined.

³ PhD Student, Mehmet Akif Ersoy University, gmzkvk@icloud.com

⁴ Assoc. Prof., Mehmet Akif Ersoy University, ukaygisiz@mehmetakif.edu.tr

Moreover, the use of telecommunication in manipulating people to bypass security systems and access critical information is discussed. The study also delves into cyberattacks carried out through telecommunication networks that damage state systems and critical infrastructures.

This study employs literature review and case analysis methods. First, the existing academic and security literature on the use of telecommunication by terrorist organizations is reviewed, followed by an analysis of past terrorist attacks and the role telecommunication played in these attacks. Through this approach, the purposes for which telecommunication systems are used by terrorist groups and the effects of this usage on state security are evaluated.

In conclusion, the role of telecommunication in terrorist activities emerges as a significant security concern. Therefore, it is emphasized that states must address this issue with seriousness and take measures to enhance the security of telecommunication infrastructures.

Keywords: Telecommunications, Terrorism, Political Security, Critical Infrastructures.

GİRİŞ

İletişim ve bilgi paylaşımının hızla dijitalleştiği günümüzde, telekomünikasyon teknolojileri yalnızca bireylerin ve kurumların iletişim süreçlerini kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapılar ve güvenlik stratejileri üzerinde de derin etkiler yaratmıştır. Dijital dönüşümün öncüsü olan bu teknolojiler, her geçen gün gelişen altyapılar ve ağlarla daha ulaşılabilir ve hızlı hale gelirken, güvenlik tehditlerinin artmasına da zemin hazırlamıştır. Bu durum, telekomünikasyonun yalnızca ekonomik ve sosyal etkilerinin değil, aynı zamanda güvenlik ve savunma stratejilerinin de yeniden şekillenmesine yol açmaktadır.

Telekomünikasyon sistemlerinin terörist faaliyetlerdeki rolü, dijital çağda giderek daha fazla gündeme gelmekte ve güvenlik birimleri tarafından ele alınması gereken kritik bir konu haline gelmektedir. Terörist gruplar, gelişen teknoloji ve iletişim altyapılarını, faaliyetlerini koordine etmek, propaganda yapmak, radikalleşme süreçlerini hızlandırmak ve güvenlik birimlerinden kaçmak için etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu bağlamda, telekomünikasyon sistemlerinin hem tehdit oluşturma hem de bunlarla mücadele etme noktasında nasıl işlev gördüğünü anlamak, modern güvenlik stratejilerinin oluşturulmasında önemli bir adım teşkil etmektedir.

Bu çalışma, telekomünikasyon teknolojilerinin gelişimini, güvenlik tehditlerini, telekomünikasyonun terörist faaliyetlerdeki rollerini ve geçmişte yaşanmış örnekleri ele alarak, günümüzdeki güvenlik politikaları ve telekomünikasyon altyapılarının güvenliğini nasıl artırabileceğimize dair öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Telekomünikasyon sistemlerinin modern devletlerin güvenlik stratejilerindeki rolü, bu teknolojilerin ve bunların gü-

venliğinin anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır.

1. TELEKOMÜNİKASYON TEKNOLOJİLERİ VE GÜVENLİK

“Telekomünikasyon” terimi, “iletişim” anlamına gelen “communication” kelimesine “uzak” anlamındaki “tele” ön ekinin eklenmesiyle oluşmuştur. 5809 sayılı yasada ise bu terim yerine “elektronik haberleşme” kullanılmıştır. Elektronik haberleşme; elektriksel sinyallere dönüştürülebilen işaret, sembol, ses, görüntü ve verilerin kablo, telsiz, optik gibi çeşitli iletim sistemleriyle iletilmesi, gönderilmesi ve alınmasını ifade eder. Bu bağlamda, telefon, telgraf, faks, kablo-TV, radyo yayınları ve internet gibi hizmetler telekomünikasyon kapsamında kabul edilmektedir (Kaya, 2010, s. 304).

1.1. Dijital Çağ ve Telekomünikasyonun Gelişimi

21. yüzyılda bilgi iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi, toplumsal yapı ve aktörlerin her seviyesinde karmaşık ve belirsizliklerle dolu bir ortam yaratmıştır. Bu postmodern çağda, güvenlik kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Bilgisayar sistemleri, çevrimiçi iletişim ağları ve kontrol süreçlerinden oluşan siber uzay, küresel ölçekte sosyal, ekonomik, politik ve kültürel bütünleşmenin hızla gelişen bir parçasıdır. Bu bütünleşmenin temelinde ise bilgi bulunmaktadır; bilgi, çağımızın en değerli üretim ve tüketim unsurudur. İnternet tabanlı günümüz siber dünyasının temelini oluşturmakta ve bilgisayarlar, enerji hatları, telsizler, uydu sistemleri gibi sayısız cihaz internet tabanlı yazılımlar ile çalışmaktadır. Bu araçların güvenliği ise büyük bir hayatiyet arz etmektedir. Son yıllarda organize suç ve terör örgütleri de faaliyetlerini planlama, eğitim, bilgi paylaşımı ve propaganda amacıyla

siber uzaya yönelmiştir. Bu tehditler sebebiyle, siber güvenlik ve savunma faaliyetleri birey, kurum ve devlet düzeyinde giderek önem kazanmıştır (Tunca, 2019, s. 1).

Dijital çağ ve telekomünikasyonun gelişimi, bireyler, toplumlar ve ekonomiler üzerinde köklü değişimlere yol açarak iletişim ve bilgi paylaşım süreçlerini yeniden tanımlamıştır. Bu dönüşümün önemli aşamaları ve etkileri olmuştur.

Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşmasıyla birlikte, iletişim olanakları çok daha hızlı ve kolay erişilebilir hale gelmiştir. Akıllı telefonlar, internet, sosyal medya platformları ve anlık mesajlaşma uygulamaları sayesinde bireyler arasındaki iletişim zaman ve mekân sınırlamalarından bağımsız hale gelmiştir.

Mobil cihazların ve ağ teknolojilerinin (2G'den 5G'ye) gelişimi, iletişimi her an ve her yerde mümkün kılacak şekilde dönüştürmüştür. Bu teknolojik ilerlemeler, mobil cihazlar üzerinden yüksek hızda veri alışverişine, gerçek zamanlı video konferanslara, çevrim içi oyunlara ve Nesnelerin İnterneti (IoT) uygulamalarına imkân tanımaktadır.

Telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmeler, bilgiye erişim sürecini hızlandırmış ve bilgi akışının küresel ölçekte daha etkili şekilde sağlanmasını mümkün kılmıştır. Özellikle internetin yaygınlaşması ve veri aktarım hızlarının artması, dijital içeriklere anında erişimi sağlayarak eğitim, araştırma ve iş dünyasında yeni fırsatlar doğurmuştur.

Dijital iletişim araçları, kültürel ve sosyal etkileşim biçimlerini yeniden şekillendirmiştir. Sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla farklı kültürler arasında bilgi paylaşımı ve etkileşim artarken, bireyler arasında sınırları aşan topluluklar oluşmuştur.

Telekomünikasyon alanındaki yenilikler, ekonomik yapıyı da derinden etkilemiş; dijital ekonominin büyümesini desteklemiştir. E-ticaret, dijital pazarlama ve uzaktan çalışma gibi yeni iş modelleri ortaya çıkmış, geleneksel sektörlerin dijitalleşmesi hızlanmıştır.

Bu gelişmeler, dijital çağda bireylerin, toplumların ve kurumların günlük yaşamlarını, çalışma biçimlerini ve sosyo-ekonomik yapılarını köklü bir şekilde etkilemektedir.

Akıllı telefonlar gibi teknolojik araçlar, uzak mesafelerde iletişim imkanı sağlamakta ve bilgiye kolayca erişim sunmaktadır. Ancak bu faydaların yanı sıra, internetin yaygın kullanımı dolandırıcılık, veri istismarı ve siber güvenlik gibi riskleri de artırmıştır. Özellikle devlet düzeyinde siber güvenlik tehditleri, bireysel risklerin ötesinde bir öncelik kazanmıştır (Orak, 2021, s. 223). Bilişim teknolojilerinin hızlı gelişimi devlet ve devlet dışı aktörler için yeni güvenlik sorunlarının doğmasına neden olmuştur (Güldoğan ve Işıklı, 2022, s. 291). Telekomünikasyon alanındaki büyük ve hızlı gelişmeler, endüstriyel ve siyasi casusluğa yönelik elektronik dinlemeler gibi yasadışı yeni imkanlar sunmuştur (Hatipoğlu, 2017, s. 163).

1.2. Güvenlik Tehditleri ve Telekomünikasyonun Rolü

Güvenlik tehditleri ve telekomünikasyonun bu alandaki rolü, dijitalleşmenin hız kazandığı günümüzde giderek daha kritik hale gelmiştir. Telekomünikasyon, bilgi güvenliği ve siber tehditlerle başa çıkmada hem savunma hem de tehdit açısından önemli bir bileşen haline gelmiştir.

Telekomünikasyon teknolojilerinin yaygınlaşması, bilgi paylaşımının hızını artırsa da bu durum aynı zamanda siber tehditlerin

de çoğalmasına yol açmıştır. Kötü amaçlı yazılımlar, kimlik avı (phishing⁵) saldırıları, DDoS (dağıtık hizmet engelleme) saldırıları ve veri ihlalleri gibi tehditler, kişisel ve kurumsal verilerin güvenliğini ciddi biçimde tehlikeye atmaktadır. Telekomünikasyon altyapıları, bu tür saldırılar için potansiyel hedef veya taşıyıcı konumunda olup güvenlik açıkları nedeniyle risk oluşturabilmektedir.

Modern telekomünikasyon ağlarının güvenliğinin sağlanması, güvenlik tehditlerine karşı dirençli bir yapı oluşturmak için kritik önemdedir. 5G gibi yeni nesil ağların güvenliğini sağlamak, ağ altyapısının bir bütün olarak korunmasını gerektirmekte; bu da ağ şifreleme, kimlik doğrulama ve izinsiz giriş önleme sistemlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir.

Telekomünikasyon sağlayıcıları, müşterilerinin verilerini korumak için güvenlik çözümleri ve politikaları uygulamakla sorumludur. Bu şirketler, kullanıcıların kişisel verilerinin gizliliğini korumak, siber saldırıları tespit etmek ve önlemek için güvenlik protokollerini sürekli olarak güncellemelidir. Telekomünikasyon firmalarının ayrıca devlet kurumları ve güvenlik otoriteleri ile iş birliği yaparak tehdit istihbaratı paylaşımı ve koordinasyonu sağlaması önem taşımaktadır.

Telekomünikasyonun gelişimi, bireylerin güvenlik farkındalığını artırmalarını da zorunlu hale getirmiştir. Kişisel cihazların korunması, güçlü şifreler kullanılması, kimlik doğrulama

5 Phishing, internet üzerindeki web sayfalarının tıpatıp benzerlerini oluşturarak kullanıcıların gizli bilgilerini ve şifrelerini elde etme eylemidir. Genellikle popüler sosyal medya, alışveriş veya bankacılık sitelerinin taklitleri yapılır. Kullanıcılar, sahte e-posta mesajlarıyla dolandırıcılara yönlendirilir ve bu mesajlarda verilen bağlantılarla taklit edilen sayfalara girmeleri sağlanır. Kullanıcılar burada bilgilerini girerken farkında olmadan dolandırıcıların sitelerine veri gönderir (Sandılaç, 2022, s. 162).

yöntemlerinin etkinleştirilmesi gibi güvenlik önlemleri, kullanıcıların siber tehditlerden korunmasına katkı sağlamaktadır. Telekomünikasyon firmaları, kullanıcılarına güvenlik konusunda bilinçlendirme çalışmaları sunarak bireysel güvenlik farkındalığını teşvik edebilir.

Telekomünikasyon teknolojilerinin uluslararası düzeyde kullanımı, güvenlik ve veri egemenliği ile ilgili yasal ve politik sorunları da beraberinde getirmektedir. Ülkeler arasındaki veri akışının güvenliği, veri gizliliği ve siber saldırılara karşı korunma gereklilikleri gibi konular, ülkelerin kendi ulusal güvenlik stratejilerini ve siber savunma politikalarını şekillendirmesine neden olmaktadır. Telekomünikasyon sektörü, küresel güvenlik standartlarının belirlenmesinde ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Telekomünikasyonun güvenlik tehditlerine karşı önemi, bireylerin ve toplumların bilgi güvenliğinin korunmasında stratejik bir araç olarak kullanılmasını gerektirir. Güçlü güvenlik protokolleri, iş birliği ve farkındalık çalışmaları hem bireysel hem de kurumsal seviyede güvenlik tehditlerine karşı korunma sağlamak adına büyük önem taşımaktadır.

Telekomünikasyon hizmetleri, telefon görüşmeleri ve mesajlaşma gibi geniş bir iletişim yelpazesini kapsamakta olup, kimi durumlarda taciz, tehdit veya müdahale amaçlı olarak kötüye kullanılabilir (Hatipoğlu, 2017, s. 162).

2. TELEKOMÜNİKASYON SİSTEMLERİNİN TERÖRİST FAALİYETLERDE OYNADIĞI MERKEZİ ROLLER

Her ne kadar terör örgütleri, saldırıları ile gündemde yer alsada bu eylemlerin ardında, o noktaya gelinceye dek çeşitli faali-

yetlerin yürütüldüğü ve örgütlerin belirli bir aşamaya ulaştıktan sonra konumlarını korumak ya da güçlendirmek adına farklı kategorilerde etkinlikler sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bu nedenle, terör örgütlerinin yalnızca hedefe ulaşmak amacıyla şiddet uygulayan yapılar olarak değerlendirilmesi eksik bir yaklaşımdır. Terör örgütleri, propaganda faaliyetleri yürütmenin yanı sıra yeni üye kazanımı sağlamak, mevcut üyelerin moral ve motivasyonunu yüksek tutmak ve topluluklarını güçlendirmek amacıyla çok yönlü etkinlikler gerçekleştirmektedir (Özden, 2021, s. 11).

2.1. İletişim ve Koordinasyon

İletişim, uygarlıkların ortaya çıkışından bu yana bireyler, devletler ve örgütler için vazgeçilmez bir araç olmuştur. İletişim araçlarının toplumsal ve siyasal olayları yönlendirme gücü, matbaanın kullanımı gibi tarihe yön veren olaylardan Ekim Devrimi'ne kadar etkisini sürdürmüştür. ABD İç Savaşı'nda telgrafın savaş stratejileri için kullanılmasından sosyal medyanın modern çağda insanların kendini ifade etme aracı olarak önem kazanmasına kadar, iletişim teknolojilerinin çeşitlenmesi ve gelişimi büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir (Özden, 2021, s. 11-12).

Telekomünikasyon sistemleri, terörist faaliyetlerde iletişim ve koordinasyon için merkezi bir araç olarak kullanılabilmekte; bu durum güvenlik birimleri ve toplum için ciddi riskler oluşturmaktadır. Telekomünikasyonun bu bağlamdaki rolü, şu ana başlıklar altında incelenebilir:

Terörist gruplar, telekomünikasyon sistemlerini hem kendi aralarındaki iletişimi sürdürmek hem de üyeleriyle hızlı ve güvenilir bir şekilde bağlantı kurmak amacıyla kullanmaktadır. Cep telefonları, internet ve sosyal medya gibi dijital platformlar aracı-

lııyla talimatlar iletilmekte ve eylemler koordine edilmektedir. Bu platformların geniş erişimi, terörist grupların küresel bir şekilde iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır.

Şifreleme teknolojilerindeki ilerlemeler, terörist grupların iletişimlerini gizli tutmalarını kolaylaştırmaktadır. WhatsApp, Telegram gibi uçtan uca şifreleme sağlayan mesajlaşma uygulamaları, teröristlerin bilgi paylaşımında güvenliğini artırmakta ve güvenlik güçlerinin bu iletişimi takip etmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, güvenlik birimlerinin bilgi toplama süreçlerinde zorluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır.

2.2. Propaganda ve Radikalleşme

Propaganda, bir iletişim tekniği olarak çatışma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Nazi Almanyası döneminde Joseph Goebbels'in propaganda çalışmaları bunun belirgin bir örneği olup, propagandanın çeşitleri (örneğin beyaz, kara ve gri propaganda) ve hedef kitlesine göre farklı sınıflandırmalar içerdiği gözlemlenmektedir. Propaganda, terör örgütleri tarafından da halk desteği kazanmak, düşmanlarını etkilemek ve kitleleri harekete geçirmek amacıyla sıkça kullanılmaktadır. Örgütler, medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmayı hedeflerken, medyanın olayları yayma gücünden faydalanarak toplum üzerinde korku ve panik yaratmaya çalışırlar. Özellikle modern dönemde sosyal medya, terörist grupların mesajlarını anında ve geniş bir kitleye iletmelerini sağlayarak bu propaganda sürecinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Özden, 2021, s. 11-12).

Terörist gruplar, internet ve sosyal medya platformlarını propaganda yapmak, yeni üyeler kazanmak ve radikalleşme süreçlerini hızlandırmak için etkin bir şekilde kullanmaktadır. Videolar,

forumlar ve sosyal medya paylaşımları, terörist ideolojilerin yayılması ve hedef kitlelerin etkilenmesi açısından önemli bir araç haline gelmiştir. Bu propaganda faaliyetleri, telekomünikasyon sistemlerinin terörist organizasyonlar için ne kadar stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Terör örgütleri, hedeflerine ulaşmak için insan gücüne ihtiyaç duyar ve bu ihtiyaç eleman temini faaliyetleriyle karşılanır. Eleman temininden sorumlu kişiler, örgüt söylemini etkili biçimde iletebilecek bilgiye ve ikna yeteneğine sahip olanlar arasından seçilir. Bu süreçte örgüt, güvenilir kaynaklardan aday gösterilen kişilere odaklanır, riski en aza indirir ve gönüllülüğü esas alır. Potansiyel militanlar, politik hareketlere yatkın, ideolojik bağlılık gösteren ve şiddeti kabul eden bireyler arasından seçilir; aday ile temin eden arasında güven ilişkisi geliştirilir. Terör örgütlerinin eleman temininde belirli prosedürler uygulanır ve kişilerin etnik kökeni, maddi durumu, radikal hareketlere eğilimi gibi faktörler değerlendirilir. Özellikle El Kaide ve IŞİD gibi örgütler, internet aracılığıyla geniş kitlelere ulaşp adayları belirli özelliklere göre seçmektedir. Temin edilen militanlar eğitim kamplarında taktiksel ve operasyonel beceriler, silah kullanımı, suikast teknikleri gibi konularda eğitilir. Kamplar, militanlar arasında dayanışma ve güvenin güçlendiği izole ortamlardır (Özden, 2021, s. 17-19).

Terör grupları yalnızca doğrudan saldırılarla değil, aynı zamanda propaganda, psikolojik savaş ve algı yönetimi yoluyla da faaliyet göstermektedir. Bu tür eylemler, terör örgütlerinin etkinliklerini artırmada önemli bir rol oynamaktadır ve doğrudan şiddet eylemleri kadar etkili olabilir. Bu tür girişimlerin engellenmesi, kapsamlı bir güvenlik mücadelesinin parçası olmalıdır. Özellikle sosyal medya aracılığıyla yaratılmaya çalışılan kargaşa,

panik ve güvensizlik ortamları, toplum üzerinde derin etkiler bırakabilir. Bu nedenle, terör örgütlerinin bu yöntemlerini önlemek ve bu alanda yapılan manipülasyonları tespit etmek için ciddi incelemeler ve stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir (Çıtak, 2021, s. 12).

Radikalleşme, bir bireyin veya grubun ideolojik bir bağlılık geliştirerek ülke çıkarlarıyla çatışan bir yapıya destek vermesi sürecidir. Köktencilik, şiddet içeren aşırılıktan farklı olmakla birlikte, bu tür eylemler için zemin hazırlayabilir. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'e göre, radikalleşme aşırılık ve terörizme yol açabilen bir süreçtir (Özden, 2021, s. 16-17).

2.3. Hedef Belirleme ve Eylem Planlaması

Telekomünikasyon sistemleri, terörist gruplar için eylem planlarını hazırlama, katılımcıları bilgilendirme ve anlık duruma göre koordinasyon sağlama açısından hayati önem taşımaktadır. Çeşitli dijital araçlar ve mobil uygulamalar üzerinden gruplar arasında veri paylaşımı yapılmakta, konum bilgileri iletilmekte ve saldırı düzenlemeleri koordine edilmektedir. Bu iletişim altyapısı, terörist grupların karmaşık planlamalar yapabilmelerini ve operasyonlarını daha etkili bir şekilde yönetmelerini mümkün kılmaktadır.

2.4. Sosyal Mühendislik ve Manipülasyon

Telekomünikasyon sistemleri, terörist gruplar tarafından sosyal mühendislik ve manipülasyon aracı olarak kullanılmakta, bu da iletişim, bilgi toplama, propaganda ve eylem planlamada kritik bir rol oynamaktadır. Terörist gruplar, sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları üzerinden bireyleri radikalleştirmekte, hedef kitlelerini manipüle ederek kendi ideolojilerini yaymakta

ve yeni üyeler kazanmak için etkin bir zemin bulmaktadır. Şifreli iletişim araçları sayesinde güvenlik güçlerinin radarına yakalanmadan iletişim kurabilmekte ve koordinasyonlarını güvenli bir şekilde sürdürebilmektedirler.

Bu gruplar, sosyal mühendislik teknikleriyle kurumlar ve bireyler hakkında bilgi toplayarak güvenlik açıklarından faydalanabilmekte, kimlik avı ve sahte kimliklerle bireyleri manipüle ederek kritik bilgilere erişim sağlayabilmektedir. Aynı zamanda toplumsal korku ve panik yaratma amacıyla telekomünikasyon araçlarını kullanarak tehdit mesajları yaymakta, toplumda güvensizlik duygusu uyandırmaktadır. Güvenlik birimleri ve telekomünikasyon sağlayıcıları arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi, bu tehditlerin tespitinde ve engellenmesinde önemli bir unsurdur.

Sosyal mühendislik, güvenlik açıklarını istismar ederek güvenlik önlemlerini aşmaya yönelik müdahaleleri içerir. En yaygın sosyal mühendislik yöntemleri; karşı tarafı güvenilir bir kaynak olduğuna inandırmak, hedef sistemin atıklarını incelemek, ortak tanıdıklar üzerinden yakınlık kurmak, taklit yapmak ve zor durum yaratıp yardım etme görünümü vermektir (Sandilaç, 2022, s. 161).

2.5. Siber Saldırıları

Telekomünikasyon altyapıları, aynı zamanda siber teröristlerin hedefi olmaktadır. Kritik altyapılara yönelik siber saldırılar, toplumda panik yaratmak veya kamu hizmetlerinde aksamalara neden olmak için kullanılmaktadır. Telekomünikasyon sistemlerine yönelik bu saldırılar, devletler ve güvenlik birimleri açısından ulusal güvenliğe tehdit teşkil etmektedir.

Modern dönemde internet, terör örgütleri için kritik bir istihbarat kaynağı haline gelmiştir. Örgütler, interneti başlangıçta bilgiye erişim, propaganda, koordinasyon ve psikolojik savaş için kullanmıştır. Zamanla internet, siber terörizmin alanı haline gelmiş ve devletlere karşı dijital saldırılar düzenlenmiştir. Siber terörizm, kritik altyapıya zarar verme, veri çalma ve ifşa etme gibi eylemleri içerir. Sosyal medya ise terör örgütleri tarafından propaganda, eleman temini ve eylem koordinasyonu için kullanılır. Ancak siber terörizm ve sosyal medya kullanımı arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır; siber terörizm net bir tanım ve yasa dışı faaliyetleri kapsarken, sosyal medya kullanımının etkileri daha karmaşık ve belirsizdir. Devletler, ifade özgürlüğü ve yüksek maliyet gibi zorluklar nedeniyle siber terörizm ve sosyal medya konusunda ortak bir strateji belirlemekte zorlanmaktadır (Özden, 2021, s. 35-38).

3. GEÇMİŞ TERÖR SALDIRILARI ÜZERİNE ÖRNEKLER

Telekomünikasyon teknolojilerinin terör eylemlerinde kullanılmasına dair çeşitli örnekler, terörist grupların dijital araçları ve iletişim altyapılarını nasıl bir strateji olarak benimsediğini ve bu araçları nasıl manipülatif ve yıkıcı amaçlarla kullandığını göstermektedir. Aşağıda, telekomünikasyonun terör eylemlerinde nasıl kullanıldığına dair bazı örnekler yer almaktadır:

3.1. İsrail Örneği

İsrail, telekomünikasyon araçlarını, özellikle Filistin topraklarındaki askeri operasyonlar ve güvenlik stratejileri çerçevesinde terörü gerçekleştiren bir taraf olarak kullanmaktadır. Bu kullanımlar, stratejik hedeflere yönelik çeşitli yöntemleri içermektedir.

İlk olarak, İsrail, Gazze Şeridi gibi bölgelerdeki iletişim altya-

pısını hedef alarak bölgedeki iletişimi kesmektedir. İnternet ve telefon hatlarını kesmek suretiyle, halkın bilgiye erişimini engellemekte ve dış dünyadan izole etmektedir. Bu tür iletişim kesintileri, sadece sivillerin iletişim olanaklarını sınırlamakla kalmaz, aynı zamanda acil durumlarda yardım çağrısında bulunmalarını da imkansız hale getirmektedir.

İsrail'in gerçekleştirdiği hava saldırıları, terörle mücadele adı altında iletişim altyapılarına yönelik hedefli saldırıları içermektedir. Bu saldırılarla, Gazze'deki telefon kuleleri ve internet sağlayıcıları tahrip edilmekte ve bölgedeki halkın iletişim ağları bozulmaktadır. Bu tür stratejiler, sivil halkın etkilenmesiyle birlikte, bölgedeki militanlarla iletişimi zayıflatmayı ve askeri hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu saldırılar, askeri ve sivil hedefler arasındaki ayrımın bulanıklaşmasına neden olarak, geniş bir etki yaratmaktadır (Cumhuriyet, Uluslararası Af Örgütü ve Habertürk, 2023).

İsrail, telekomünikasyon ağlarını ve dijital sistemleri, özellikle şifreli iletişim sistemlerini kullanarak istihbarat toplama ve gözetim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Mobil telefon dinlemeleri, e-posta trafiği izleme ve internet kullanımının izlenmesi gibi yöntemlerle, bölgedeki potansiyel tehditler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ancak, bu tür izleme faaliyetleri sıklıkla sivillerin de yanlışlıkla hedef alınmasına yol açmakta ve bu kişiler terörist olarak yanlış bir şekilde etiketlenmektedir.

İsrail, güvenlik gerekçesiyle sahte kimlikler ve telefon numaraları kullanarak, Filistinli aktivistler ve militanlarla iletişim kurmakta ve onları manipüle etmektedir. Bu tür teknikler, potansiyel hedeflerle yaklaşarak onları provake etme veya yanlış yönlendirme amacı taşır. Sahte kimliklerin kullanılması, doğ-

rudan iletişim kurarak hedef kişileri izlemeyi ve yanıltıcı bilgi göndermeyi içeren manipölasyon taktiklerini barındırır. Bu tür eylemler, hem istihbarat toplama hem de psikolojik operasyonlar için kullanılmaktadır (Seren ve Yenişafak, 2024).

İsrail, mobil telefonlar ve sosyal medya platformları aracılığıyla, özellikle Hamas ve diğer radikal grupların iletişim ağlarını kırmayı ve bölgedeki halkı kendi politikalarına destek vermeye ikna etmeyi amaçlayan dijital propaganda yapmaktadır. Sosyal medya üzerinden yapılan manipölasyonlar, sahte hesaplar kullanılarak terörizmle mücadele veya İsrail'in stratejik hedeflerine yönelik propaganda yapılmaktadır. Bu tür dijital manipölasyonlar, halkı korkutmayı, sosyal huzursuzluk yaratmayı ve hedef kitlenin psikolojisini bozmaya yönelik bir araç olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca, İsrail, bölgedeki yerel halkı ve Filistinli grupları dijital ortamda tehdit etmek amacıyla mobil telefonlar aracılığıyla mesajlar göndermektedir. Bu mesajlar, sivil halkı potansiyel bir saldırı veya tutuklama konusunda uyarırken, aynı zamanda halkı yıldırma ve psikolojik baskı oluşturmaya amaçlamaktadır. Bu tehditler, kişisel bilgileri hedef alarak, özellikle Filistinli liderler ve militanlara yönelik mesajlar gönderilerek sosyal korku yaratılmaktadır.

İsrail, düşmanlarının iletişimini bozmak amacıyla elektronik savaş tekniklerini de telekomünikasyon araçlarıyla birleştirmiştir. İletişim sinyallerini kesmek, radyo frekanslarını engellemek ve sinyal karıştırıcılar kullanmak, terörist grupların iletişimlerini bozar ve operasyonel anlamda zayıflamalarını sağlar. Bu tür elektronik müdahaleler, özellikle çatışma bölgelerinde faaliyet gösteren militan grupların koordinasyonunu zorlaştırma amacı

taşımaktadır.

Son olarak, İsrail, şifreli mesajlaşma uygulamaları üzerinden de dijital izleme yaparak, terörist faaliyetleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Telegram gibi güvenli mesajlaşma uygulamaları üzerinden iletişim kuran militan grupları izleyerek, bu gruplar hakkında bilgi toplanmakta ve operasyonel stratejiler geliştirilmektedir. Ancak, bu dijital izleme faaliyetleri aynı zamanda sivil alanlarda da gizlilik ihlalleri yaratmaktadır (İşeri ve Yıldız, 2024).

İsrail'in telekomünikasyon araçlarını kullanarak gerçekleştirdiği eylemler, terörle mücadele adı altında, hedefli iletişim kesintileri, dijital propaganda ve siber saldırılar gibi stratejik yaklaşımları içermektedir. Ancak, bu stratejiler sadece güvenlik veya istihbarat toplama amaçlı olmayıp, aynı zamanda psikolojik ve stratejik bir savaş aracı olarak kullanılmakta ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri ile gizlilik ihlallerine yol açmaktadır. Bu tür eylemler, uluslararası alanda ciddi tartışmalara ve eleştirilerde bulunulmasına yol açmaktadır.

İsrail'in bazı saldırıları:

- 2008'de İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF), Hamas'ın televizyon kanalını hackleyerek Hamas liderlerinin ölümünü konu alan bir animasyon yayınladı.
- İsrail'in, Lübnan'da Hezbollah'a ait elektronik cihazları (pager ve telsizler) uzaktan patlatmak için kullandığına dair raporlar bulunmaktadır. Bu cihazlara yerleştirilen küçük patlayıcılar, uzaktan tetiklenerek patlamalara yol açtı. Bu tür operasyonlar, İsrail'in geçmişteki taktiklerini yansıtarak, hedefleri izlemek ve operasyonel anlamda zayıflatmak amacı taşımaktadır (MPR News, 2024).

- 2014 Gazze Savaşı sırasında “Help Israel Win” adlı bir grup, Hamas’ın dört haber sitesini devre dışı bıraktı.
- 2019’da İsrail, Hamas’ın bir siber saldırısına karşılık olarak Hamas internet aktivistlerinin bulunduğu bir binayı hava saldırısıyla vurdu. Bu operasyon, İsrail’in askeri istihbarat birimi Unit 8200, IDF’nin Teleprocessing Müdürlüğü ve Shin Bet güvenlik servisi tarafından yürütüldü. İsrail, bu tür bir siber saldırıya ilk kez fiziksel bir karşılık vermiş oldu (Saada, 2021, s. 195).
- Orchard Operasyonu, Eylül 2007’de İsrail’in Suriye’nin doğusunda nükleer silah geliştirdiği iddia edilen bir tesise gerçekleştirdiği hava saldırısıdır. Bu operasyonun önemi, İsrail’in Suriye hava savunma sistemlerine ve radarlarına siber saldırı yöntemleriyle müdahale ederek savaş uçaklarının tespit edilmesini engellemesidir. İsrail, Suriye hava savunma sistemlerine ışık ve pals darbeleri kullanarak sistemin kontrolünü sağlamış ve radar ekranlarına yanıltıcı görüntüler yerleştirmiştir; böylece uçaklar tespit edilememiştir. Bu saldırı, güvenlik açıkları bulunan veya eski radar sistemlerinin siber saldırılar karşısında işlevsiz kalabileceğini göstermektedir. Ayrıca, uluslararası ilişkilerde teknolojiyi etkin kullanmanın devlete avantaj sağladığını, siber teknolojide ileri olan ülkelerin siber uzayda üstünlük kazanabileceğini ortaya koymaktadır (Güldoğan ve Işıklı, 2022, s. 296).

3.2. DEAŞ (İŞİD)

DEAŞ, internet ve sosyal medya platformlarını yoğun şekilde propaganda yapmak, yeni üyeler kazanmak ve kitleleri manipüle etmek için kullanmıştır. Terör örgütü, YouTube, Twitter, Telegram ve diğer sosyal medya ağlarını kullanarak kendi ideolojisini yaymaya, saldırı görüntüleri paylaşarak korku yaratmaya çalışmıştır.

Ayrıca, şifreli mesajlaşma uygulamaları üzerinden koordinasyon sağlayarak saldırı planları yapmış, üyeleri arasında bilgi akışı sağlamıştır.

İŞİD gibi örgütler dijital propagandayı ustaca kullanarak sosyal medyanın sağladığı çift yönlü iletişimi stratejik bir avantaj olarak görmüş ve faaliyetlerini etkin bir şekilde dijital ortama entegre etmiştir (Özden, 2021, s. 100).

DEAŞ'ın "siber cihat" kavramı kapsamında siber alanda faaliyet göstermesine rağmen bu alanda beklenen etkiye ulaşamamıştır. Ancak, örgütün propaganda ve militan toplama faaliyetlerindeki siber etkinliği göz ardı edilemez boyuttadır.

Terör örgütlerinin siber uzaydaki varlıklarının giderek artması, geleneksel saldırı yöntemlerine alternatif ve düşük maliyetli bir araç olarak siber terörü ön plana çıkarmaktadır. Örgütlerin bu yeni nesil tehdidi, gelecekte tamamen dijital odaklı terör stratejilerinin gelişeceğine işaret etmektedir (Karabacak, 2022, s. 60-61).

3.3. 2. El Kaide

El Kaide, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra internet üzerinden propaganda faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Üyeleri, şifreli e-posta ve mesajlaşma yoluyla iletişim kurarak eylemlerini planlamış, videolar ve açıklamalar yayımlayarak destekçilerini motive etmeye çalışmıştır.

Örgüt, aynı zamanda online dergiler yayımlayarak yeni üyeler kazanmayı ve gençleri radikalleştirmeyi amaçlamıştır (Aras ve Toktaş, 2008, s. 62-63).

4. DEVLET GÜVENLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLER

Telekomünikasyon, modern devletlerin güvenlik stratejilerinde önemli bir yer tutar ve hem iç güvenlik hem de dış tehditlere karşı savunmayı güçlendirmek amacıyla etkin bir şekilde kullanılır. Devletler, telekomünikasyon altyapılarını istihbarat toplama, izleme, elektronik savaş, siber güvenlik, kriz yönetimi ve psikolojik savaş gibi çeşitli alanlarda kullanmaktadır. Bu sistemler, devletlerin terörizm, organize suçlar, siber saldırılar gibi tehditlere karşı erken uyarı sağlamak ve hızlı müdahale imkânı sunmak için kritik öneme sahiptir.

İç güvenlikte, telekomünikasyon ağları, güvenlik birimlerinin koordinasyonunu artırırken, dış tehditlere karşı ise iletişim sinyallerinin kesilmesi ve sinyal karıştırıcıların kullanılması gibi elektronik savaş teknikleriyle savunma sağlar. Ayrıca, devletler, dijital platformları kullanarak hem halkı yönlendirmek hem de düşman gruplara karşı psikolojik operasyonlar yürütmek amacıyla propaganda stratejileri geliştirirler (TRT Haber, 2019 ve Ünver, 2018, s. 13-14).

Telekomünikasyon, kriz anlarında halkla etkili iletişim kurulmasına olanak tanırken, aynı zamanda güvenlik güçlerinin olaylara müdahale etmesini kolaylaştırır. Bunun yanı sıra, telekomünikasyon altyapıları üzerinden gerçekleştirilen izleme ve veri toplama faaliyetleri, iç güvenlik sağlamak ve toplumsal düzeni denetim altında tutmak amacıyla da kullanılabilir.

Ancak, telekomünikasyonun bu stratejik kullanımı, kişisel özgürlükler ve gizlilik hakları üzerinde ciddi etik ve hukuki sorunlara yol açabilir. Devletlerin telekomünikasyonu hem iç güvenliği hem de dış politikaları desteklemek amacıyla kullanması, dev-

letin güvenlik tehditlerine karşı daha hazırlıklı olmasına katkı sağlamakla birlikte, aynı zamanda gizlilik ihlalleri ve totaliter kontrol riski taşıyabilir.

SONUÇ

Telekomünikasyon teknolojilerinin hızlı gelişimi, toplumlar için büyük fırsatlar yaratırken, aynı zamanda terörist faaliyetler ve güvenlik tehditleri açısından da yeni zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bu teknolojiler, terörist gruplar tarafından iletişim, koordinasyon, propaganda, radikalleşme ve siber saldırılar gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Ancak, telekomünikasyonun bu şekilde kötüye kullanımı, toplumsal güvenlik, devlet güvenliği ve kişisel gizlilik üzerinde önemli tehditler oluşturmaktadır.

Güvenlik birimleri, telekomünikasyon şirketleriyle iş birliği yaparak bu tehditleri önlemeye yönelik stratejiler geliştirmelidir. Terörist faaliyetlerin izlenmesi, şüpheli iletişimlerin tespit edilmesi ve hızla müdahale edilmesi için güvenlik güçleri ve telekomünikasyon sağlayıcıları arasında güçlü bir iş birliği gereklidir. Ayrıca, siber güvenlik önlemleri, ağ şifreleme teknolojileri ve dijital izleme sistemlerinin etkin bir şekilde uygulanması, teröristlerin bu teknolojileri kullanmasını engelleyecektir.

Telekomünikasyon altyapılarının güvenliğinin artırılması, devletlerin ve özel sektörün ortak çabalarıyla sağlanabilir. Bu alanda atılacak adımlar, terörist grupların iletişim araçlarını kullanmasını sınırlandıracak ve toplumsal düzenin korunmasına katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte, kişisel özgürlükler ve gizlilik hakları konusunda dikkatli olunmalı, her türlü izleme ve veri toplama faaliyeti, uluslararası insan hakları normlarıyla uyumlu bir şekilde yürütülmelidir.

Sonuç olarak, dijital teknolojilerin güvenlik alanındaki rolü, her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Hem bireylerin hem de devletlerin, bu teknolojileri daha güvenli bir şekilde kullanabilmesi için güvenlik protokollerinin güçlendirilmesi ve sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Bu çabalar, toplumsal güvenliği tehdit eden siber tehditlere karşı etkili bir koruma sağlayacaktır.

Terörle mücadelede güvenlik güçlerinin medya aracılığıyla yürütülen devlet propagandalarını etkili bir biçimde kullanması kritik önem arz etmektedir. Kamuoyuna doğru, zamanında ve sistemli bilgi aktarımı sağlayan ülkeler, terör örgütlerinin propaganda faaliyetleri, eleman temini ve toplumsal korku ile infial yaratma girişimlerini engelleyebilir. Bu çerçevede, halkın terör örgütlerine desteğini çekmesi ve onlardan uzaklaşması öncelikli hedeflerdendir. Devletin, terörle mücadele stratejilerini ulusal ve uluslararası düzeyde medya gücünü kullanarak kapsamlı bir şekilde anlatması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Aras, Prof. Dr. B. ve Toktaş, Yar. Doç. Dr. Ş. (2008). El-Kaide, “Teröre Karşı Savaş” ve Türkiye. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (12), 60-70.
- Cumhuriyet. (2023). İsrail’in Gazze’ye Hava Saldırıları Şiddetlenirken Bölgede İletişim ve İnternet Hizmetleri Çöktü. Erişim Tarihi: 18.11.2024, <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/israilin-gazzeye-hava-saldirilari-siddetlenirken-bolgede-iletisim-ve-2137759>.
- Çıtak, E. (2021). Siber Terörizm: Potansiyelin Gerçekçi Tehdidi. *Turkuaz Uluslararası Sosyo Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-16.
- Güldoğan, M. V. ve Işıklı, Ş. (2022). Siber Savaşta Mütakabiliyet. *AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 13(51), 287-319. <https://doi.org/10.5824/ajite.2022.04.004.x>
- Habertürk. (2023). İsrail Saldırıları Altındaki Gazze Şeridi’nde İletişim Hizmetleri Tamamen Kesildi. Erişim Tarihi: 18.11.2024, <https://www.haberturk.com/israil-saldirilari-altindaki-gazze-seridi-nde-iletisim-hizmetleri-tamamen-kesildi-3642375>.
- Hatipoğlu, C. (2017, Kasım). Teknolojik Savaşlar: Siber Terörizm Tehditleri [Bildiri sunumu]. Uluslararası politik, ekonomik ve sosyal araştırmalar kongresi, Ankara.
- İşeri, Av. Z., (2024). Çağrı Cihazlarından Savaş Alanına: İsrail’in Kanlı Teknoloji Hamlesi. Erişim Tarihi: 18.11.2024, <https://www.ekonomim.com/kose-yazi-si/cagri-cihazlarindan-savas-alanina-israilin-kanli-teknolo>

ji-hamlesi/771105.

Karabacak, K. E. (2022). Terör Örgütlerinin Siber Uzay Kullanımı: Deaş Örneği. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 51-64. <https://doi.org/10.46482/ebyuibfdergi.1076708>

Kaya, M. (2010). Telekomünikasyon Alanında Kişilik Haklarının Korunması. *Ankara Barosu Dergisi* (4), 279-334.

MPR News. (2024). What to know about the two waves of deadly explosions that hit Lebanon and Syria. <https://www.mprnews.org/story/2024/09/18/second-wave-of-deadly-device-explosions-injures-at-least-300-in-lebanon>.

Orak, M. (2021). Siber Ordular ve Siber Savaşlar. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 3(2), 214-226.

Özden, N.Ş. (2021). Terör örgütlerinin sosyal medyayı kullanımı: İşid örneği (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Kırşehir)

Saada, M. A., ve Turan, Y. (2021). Israeli-Palestinian Cyber Conflict. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(1), 186 – 204.

Sandilaç, N. (2022). Siber Suç, Siber Terör ve Siber Savaş Üçgeninde Siber Dünya. *Bilişim Hukuku Dergisi*, 4(1), 81-140. <https://doi.org/10.55009/bilisimhukukudergisi.1119881>

Seren, Doç. Dr. M., (2024). İsrail'in Filistin'i Dijital İşgali Ne Boyutta? Erişim Tarihi: 18.11.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-israilin-filistini-dijital-igali-ne-boyutta/3211096>.

TRT Haber, (2019). TSK'nın elektronik taarruz kabiliyeti milli sin-

yal karıştırıcı ile artıyor. <https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/tsknin-elektronik-taarruz-kabiliyeti-milli-sinyal-karistirici-ile-artiyor-426712.html>.

Tunca, S. (2019). Modern Çağda Siber Güvenlik Kavramı. Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi (3-4), 1-7.

Uluslararası Af Örgütü. (2023). İsrail/İşgal Altındaki Filistin Toprakları: İsrail'in Bombardımanı ve Genişleyen Kara Saldırıları Esnasında İletişim Yasağı Uygulaması Nedeniyle Gazze'deki Siviller Benzeri Görülmemiş Bir Risk Altında. Erişim Tarihi: 18.11.2024, <https://www.amnesty.org.tr/public/icerik/israilisgal-altindaki-filistin-topraklari-israilin-bombardimani-ve-genisleyen-kara-saldirilari-esnasinda-iletisim-yasagi-uygulamasi-nedeniyle-gazzedeki-sivil-lar-benzeri-gorulmemis-bir-risk-altinda>.

Ünver, H. A. (2018). Dijital Açık Kaynaklı İstihbarat ve Uluslararası Güvenlik. Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi.

Yenişafak, (2024). İsrail'in Siber Tehdidi: Filistin Yanlısı Aktivistler Hedefte. Erişim Tarihi: 18.11.2024, <https://www.yenisafak.com/teknoloji/israilin-siber-tehdidi-filistin-yanlisi-aktivistler-hedefte-4632858>.

Yıldız, M. (2024). İsrail'in Elektronik Cihazlarla Saldırısının Konuşulmayan Yönü. Erişim

Tarihi: 18.11.2024, <https://www.haber7.com/yazarlar/mustafa-yildiz/3461387-israilin-elektronik-cihazlarla-saldirisinin-konusulmayan-yonu>.

NEW SPACE EMPIRES: THE GEOPOLITICS OF THE FINAL FRONTIER AND THE ROLE OF PRIVATE SPACE COMPANIES IN RESHAPING GLOBAL RIVALRIES

*Gizem Ezgi GÜLER*¹

¹ Altınbaş University, Department of International Relations, ezgi.guler@altinbas.edu.tr / gizemezgi.guler@gmail.com , ORCID NO: 0000-0002-7457-829X

Abstract

Inspired by Mackinder's Heartland Theory and Mahan's Sea Power Theory, the astropolitical perspective regards space as a domain with limited resources and strategic locations that must be secured for national purposes. Space endeavors yield economic and military advantages; but, the limited, "first come, first served" characteristic of accessible space intensifies an escalating geopolitical competition for dominance in this domain. The integration of space technology with other security areas, including cyberspace, and ambiguities surrounding international accords regulating non-state entities, complicates interstate interactions and exacerbate security issues. The possibility of proxy conflicts through space is further increased by the rise of commercial space enterprises, their flexible and commonly deniable activities, and shifting state policies. This study explores the impact of private space companies on international relations from a neo-realist view, highlighting the difficulties caused by inadequate legal and regulatory frameworks along with the escalation of competition. Furthermore, this paper examines the function of the regulatory power of state control and regulation of legal infrastructure in the nexus of private space companies and international relations in this increasingly intricate and competitive industry.

Keywords: *Space Security, Private Space Companies, Geopolitics, Astropolitics*

1. State Power Through Private Space Companies

From a geopolitical standpoint, space is an extraterrestrial realm, or more accurately, the "ultimate high ground," where nations utilize assets to the furthest extent possible in order to max-

imize their power. The realist perspective holds that nations can expand their power and influence globally through a variety of mechanisms in space, and those who are able to do so will have an advantage over other states and possibly regulate the Terra, namely Earth, as mentioned in *Astropolitik*: “Who controls low-Earth orbit controls near-Earth space. Who controls near-Earth space dominates Terra. Who dominates Terra determines the destiny of humankind.” (Dolman, 2002, pp. 6-7).

Although it is accepted as a norm by the international community that space is a neutral domain, in line with agreements such as the 1967 Outer Space Treaty (OST), and that the use of space should be conducted with the awareness that it is a *res communis* (global commons), the policies of states in pursuit of power and interests make it difficult for this domain to remain truly neutral. Despite appearing to be an infinite ocean, space has a limited area that can be exploited, and just like the most well-known geopolitical theories of land and sea, space has certain key points. Many space activities, such as reconnaissance and surveillance, communications, navigation and positioning, intelligence, remote sensing, missile defense, scientific and technological research, space tourism, and space manufacturing, are mostly carried out in Low Earth Orbit (LEO) and sometimes in Geosynchronous Earth orbit (GEO) or Medium Earth Orbit (MEO) (NASIC Public Affairs Office, 2018). Possessing the capabilities and capacities to control Low Earth Orbit, and later the rest of Earth and Lunar Space, is expected to provide space actors with a major competitive advantage, and when evaluated with the argument reflected in the realist perspective, it is predicted that this advantage will provide certain actors with regional and global power in the world. A similar situation to that in orbit applies to launch sites

on Earth. The latitude of the launch site and the extent to which it is located in a favorable area are very important for the safe realization of the launch. In this context, equatorial regions act as the mainland in terms of space geopolitics. China, one of the US's main competitors in space, has also recognized this situation and, after several unsuccessful and dangerous attempts in an inland position, has built the Wenchang Space Launch Site on Hainan Island (Pace, 2023, p. 6).

In addition to the abovementioned matters, having a communication or navigation satellite can also give countries a regional strategic advantage, and space geopolitics can be effective in actions taken in specific areas in space as well as providing a regional geopolitical advantage in ground-based strategies. This competitive advantage can be provided to states through command-and-control capabilities or through mastery of processes requiring positioning or communication in the conduct of military operations. In this case, states without similar satellite capabilities may be left behind in the regional competition.

Private space companies are on their way to becoming an indispensable instrument of power for states in the new space era. Just as the existence of dual technologies makes the integration of cyber and space technologies into other systems appealing, the flexibility of private space companies and the blurring of legal domains can turn these institutions into a strategic tool for states. Private space companies can offer benefits to states by providing more efficient services through cost reduction and strategic cooperation, and they can support the development of states on a regional and even global scale by contributing to the defense capabilities and economic growth of the state with which they

are associated. In contrast to government agencies, private space companies mostly operate through a competitive process, therefore their focus is on creating products that are quickly manufactured, reusable, multipurpose, and low-cost to maximize the value of their investment. While this could provide private space companies with a competitive edge, it might also be advantageous to the state in which they operate or collaborate. In this context, private space companies act as an extension of the state in space, which has been defined as the final frontier for state power projection.

2. Harnessing Space Technologies for Political Advantage

The definition of space as the final frontier for state power projection stems from the fact that states can gain plenty of military or economic advantages through the use of space technologies. These technologies can provide states with superiority, growth and development, as well as strategic diversity, the effects of which can be observed geopolitically. These benefits can be grouped under the following headings.

2.1. Strategic Dominance through Space Tech

In an environment of uncertain and insecure relations, where rational choices have to be made, it is essential for states to have the ability to maintain the balance of power. In this context, different elements of power are used as instruments by states to achieve their military and strategic interests. With the trends of globalization and commercialization, space has been integrated into many fields, both military and civilian, and has become an indispensable instrument of power for states. However, the international environment can be perceived as a threatening network

of relationships by actors who do not possess this instrument of power or who are dependent on external powers. There may also be differences in how space technologies can be used when peace or conflict prevails. In peacetime, spacecraft can be utilized to further diplomatic, technological, and economic advancements; in war and conflict, however, they can offer a significant strategic advantage. The United States has learned from the events of September 11, 2001, that it cannot rely just on terrestrial defense methods. Given that only a handful of entities have the ability to launch an attack in space, space power is a crucial military and geopolitical tool (Garino & Gibson, 2009, pp. 280-281).

Private space companies, which can be seen as an extension of state power in space, have also accelerated the development and integration of space technologies. In this context, space actors are primarily developing communication services, surveillance and reconnaissance, navigation and targeting, and early warning systems for the military and strategic use of space. In addition to being utilized for routine tasks like voice communications, television broadcasting, broadband internet, mobile services, and data transmission worldwide, communications satellites can also be used for official government communications and military command and control in situations where terrestrial communications are difficult to provide (NASIC Public Affairs Office, 2018, p. 8). In the conduct of operations such as communication between troops or command centers in conflict zones or theatres of operations, the military and strategic use of communication satellites is of paramount concern. However, because of the fixed receiver and control points on the ground, the communications network between Earth and space can be disrupted by adversaries. In these cases, technologies such as communications cloaking or

mobile command terminals can be used to counter these attack vectors (Bowen, 2020, p. 87). Elon Musk's Starlink was a vital component of the conflict in Ukraine, as Russian missiles destroyed the country's power and communications networks, facilitating contact between Ukrainian troops and their command centers (Muirhead, 2023). Furthermore, satellite-based quantum communication systems, which are among the new technological products, offer users a high level of security and high-performance communication. In this sense, so-called Quantum Information Networks (QINs) are applications that can interconnect over long distances and enhance their security and detection capabilities through various techniques, and this mechanism is of interest to actors seeking communications that require a high level of security (Alibart, 2023). For those actors who can integrate this technology into their systems, this quantum entanglement mechanism could also provide a critical defense technology service in terms of transmitting encrypted messages in military communications and hiding them from third parties.

The other category of satellites that can be used for strategic and military purposes is surveillance, reconnaissance and remote sensing satellites, which can provide states with information on critical military operations, such as the location of munitions, troops or missiles of adversaries, as well as information on terrorist organizations. Reconnaissance and remote sensing satellites acquire images, electronic emissions, and data globally, facilitating civil and commercial activities like disaster management, urban planning, environmental monitoring, as well as military strategic intelligence (NASIC Public Affairs Office, 2018, p. 6). During the Cold War, reconnaissance satellites were crucial to the rivalry between the United States and its ideological adversaries,

allowing the United States to track the weapons and nuclear development of its adversaries the Soviet Union and China (United States Air Force, n.d.). To underline the importance of space power, Robert Citino highlighted how satellites used for intelligence, surveillance and geolocation in the 1991 Gulf War enabled the US to manage the process in an effective manner (Bowen, 2020, p. 166). Ball Aerospace & Technologies Corporation, a Colorado-based main contractor for the NEXT program for the Sabre constellation project, is providing commercial launch assistance to the US Space Force's pursuit of a surveillance and communications satellite project. The project's target date is December 2024 (Keller, 2023). The initiative intends to boost the electronic competition with private companies by integrating communications relays and electromagnetic surveillance into the Iridium NEXT satellites (Keller, 2024). This shows signs of how the influence of commercial actors in space on the development of space technologies can affect strategic advantage.

Navigation satellites can provide services in navigation, munitions guidance, banking, agriculture and many other areas. The Global Positioning System (GPS), the US navigation system, Russia's GLONASS, China's BeiDou and the European Space Agency's Galileo are navigation satellites that provide services on a global scale (NASIC Public Affairs Office, 2018, p. 10). There are also regional navigation satellites. The efficacy of offensive and defensive operations is boosted by the force multiplier that these systems' accuracy provides. The US has recognized the importance of GPS for the movement, tracking and delivery of munitions in various military operations, notably in the 1991 Gulf War, and is therefore trying to develop this aspect against possibilities such as electronic warfare through various agreements

with commercial companies.

Early warning systems, which are essential for maintaining deterrence and preserving strategic stability, are rendered readily accessible to nations via satellites built to monitor missile launches or nuclear testing. As an illustration, Lockheed Martin's Sixth Geo SBIRS Missile Warning Satellite was launched in 2022 (Lockheed Martin, 2022) and is controlled by the US Space Force in Geosynchronous Earth Orbit. SBIRS provides connectivity between satellites and ground systems in geosynchronous and high elliptical orbits, enabling the US military to transmit data collected by infrared sensors. This is a demonstration of the service provided by a US-based multinational company to the US Space Forces (Lockheed Martin, 2024).

2.2. The Economic Gains of Pioneering Space Technologies

The space industry's economic catalyst has grown as a result of technology transfer between space technologies and other civil, commercial, and defense-related domains. The commercialization of space has rendered this possible since space agencies and enterprises are actively producing technology in areas under the control of governmental organizations. Raising salaries and employing more competent employees are both required for developing industries integrating this cutting-edge technology (United Nations, 2024, p. 34), which increases GDP. Additionally, space technologies promote state-to-state collaboration and investment, which boosts the national and global economies with the help of commercial space firms.

Specifically, the facilitation of the launch of communication satellites into space with the assistance of commercial space en-

terprises has resulted in an ambitious increase in the role of space technology in the world economy. The satellite communications (SATCOM) market is estimated at USD 89.55 billion in 2023 and USD 98.68 billion in 2024, with the North American region, particularly the US, dominating 34.13% of this market. The leading companies in this industry include “SES S.A., Intelsat, Eutelsat, Inmarsat Iridium Communications, Viasat, Telesat, Hughes Network Systems, Thales Alenia Space, One Web, SpaceX (Star link), and China Satellite Communications Corporation.” (Precedence Research, 2024). The great majority of satellites in orbit are a part of constellations for commercial communications, according to data for 2023, and this year is predicted to be the top for payload launch activity (The European Space Agency, 2024, p. 4).

Satellites equipped with remote sensing capabilities may examine natural resources, assisting in the identification and tracking of mineral deposits, oil reserves, and agricultural productivity. Resource management and financial strategy are supported by these insights. Internet and telephone services are provided via communications satellites, particularly in rural or underdeveloped areas. Governments can protect communications infrastructure, promote economic growth and generate revenue by controlling these resources.

Space also creates commercial links with other sectors through spin-off technologies, facilitating and accelerating human life while contributing to economic development. In this context, NASA has the ability to develop these technologies into commercial products through various corporate partnerships in agriculture, forestry, natural resource management, disaster management and emergency response, earthquake and seis-

mic monitoring, climate change, aviation safety, Internet access, health, communications, navigation, timing, and many other areas (National Aeronautics and Space Administration, 2024, pp. 92-93).

2.3. Using Space Innovations to Bridge Nations

A state can demonstrate its scientific and technical might by developing and implementing space technology successfully, such as by launching satellites or carrying out space missions. In addition to fostering national pride, this can improve a state's standing internationally.

The use of space technologies for diplomatic purposes can include categories such as establishing international cooperation, using them as a soft power element to establish strategic superiority, or contributing to international norms related to space. Many space activities are carried out through joint initiatives between states. As private space companies have begun to take on more responsibility in this field, a relationship between national space agencies of states and these multi-organizational structures has begun to emerge, which has increased cooperation in the international arena. In this context, space has become a tool of diplomacy and has begun to strengthen relations between space actors. On the one hand, relations are becoming more frequent and closer, but on the other hand, space technologies may increase interstate competition. With its limited exploitable area, space is also fueling geopolitical rivalry between spacefaring nations such as the US, Russia and China, which are already engaged in a historical rivalry. One of the most prominent examples of this is that China, which does not wish to adhere to the Artemis agreements drawn up by NASA under the leadership of the United States,

has begun to pursue its own path by defining the International Lunar Research Station (ILRS) mission with the support of Russia (Newman, 2020). This situation has led to a competition of preferences among other countries in the region. Similarly, China's lunar mission was met with skepticism by countries such as the United States, and this situation turned into a race for a place on the Moon, triggering tensions. A similar competition is taking place in the area of priority in shaping space-related norms and having a say in space governance, and rising powers such as India, Pakistan and Japan have taken their place in this competition. In this context, the influence of space as a soft power factor on international relations has ceased to be a monopoly of the great powers and now includes all countries that aim to become regional powers.

2.4. How Space Technologies Drive Cyber and Counterspace Defenses

The race for geopolitical dominance among states can trigger a tendency towards the military use of space technologies. The operation of space technologies intertwined with cyber systems and their use in almost every aspect of life makes the national security of states sensitive and dependent on space technologies. Private space companies are investing heavily in cyber and counter-space defense technologies and can support the states' defense systems in this context.

States are increasingly favoring the products of commercial companies for space operations, which has resulted in a greater complexity of defense and security mechanisms for states and international relations. Plenty of hazards can be directed at states through space or at their space assets, with a significant number

of them involving cyber components. Parallel to space systems, space-related hazards may be classified into ground, link, and space segment categories. Attacks are most likely to target the ground segment of space systems (Garino & Gibson, 2009, pp. 273-281). Numerous TT&C (Telemetry, Tracking, and Command) missions in space are conducted via the ground segment, and the facilities responsible for these activities are vulnerable to several forms of attacks, ranging from physical assaults to cyber breaches. These installations lack sufficient defenses against assaults from both nation-states and terrorist organizations. Assaults on these facilities might be catastrophic in the short term and may result in irreversible harm in the long run. The connections that provide communication between the ground segment and the space segment are termed link segments and are susceptible to various forms of electronic assaults in this domain. Electronic attacks are the use of electromagnetic energy and directed energy by an adversary as an attack mechanism against a state's satellite links, while space systems are vulnerable to these attacks, which often manifest as jamming and deception (Garino & Gibson, 2009, p. 274). Attacks can be directed against the downlink or the uplink segment. Both military and civilian harm can result from electronic strikes that disrupt the connection between the target and communication and navigation satellites.

Anti-satellite weapons serve the purpose of incapacitating or obliterating satellites, thereby inflicting harm on the space assets of rival nations. For theorists who contend that a space war is imminent, these weapons—which may be either ground-based or space-based—have been one of the primary points of reference. China employed one such weapon in 2007 when it sent a ground-based missile into space and destroyed a meteorological

satellite (NASIC Public Affairs Office, 2018, p. 15). Russia and the United States have attempted similar endeavors at various points in time. Space cyberattacks can take many different forms. To tamper with, block, mislead, or impair space services, adversaries may plan electronic strikes. To ensure their own security through space, states are investing heavily in the development of cyber systems.

Private companies can come into play when states intend to invest in these technologies through military contracts, but do not want this to be perceived by the opposing power as building offensive capabilities by turning it into a security issue. In this realist framework, space companies are instrumentalized by states for purposes of interest, defense or power maximization. When private companies take on the role of contractors in the development of space and digital infrastructures, the company can become an agent of the state, which can create an ambiguous area when it comes to state responsibility. An example of this occurred when Russia and Ukraine countered Russian cyber-attacks through Starlink, provided by SpaceX. This issue constitutes a grey area within the framework of space law and has become one of the most discussed space issues of 2024, as it has the feature of bringing many different controversial possibilities.

3. The Commercial Conquest of Outer Space

NASA has long operated space exploration under government supervision in the United States, the world's greatest spacefaring country. However, the private space industry has started to overshadow NASA in space through a development process that started slowly in the 1980s and has advanced to a very high level in recent years. Many countries, particularly the US, have begun to

use private space companies to help facilitate and accelerate their space projects. In fact, some of the entities referred to as the private space sector consist of actual privately run companies, while the other part consists of publicly traded companies. Although these companies have certain differences, it can be emphasized that the most distinctive feature is that publicly traded companies are controlled by more restricted regulations and supported by various investors, while private companies are run by a small number of founders or shareholders and are run more autonomously. According to data from 2023, the top private space companies are SpaceX, United Launch Alliance (ULA), Arianespace, Blue Origin, Axiom Space, and ispace (Seibert, 2023). Apart from these private space companies, Boeing Defence, Space, and Security, Lockheed Martin Corporation, Northrop Grumman Corporation, Sierra Nevada Space Systems, Rocket Lab, Virgin Galactic, and Blue Origin are among the most prominent companies working in the space sector.

So far, the US has been the country that has been most in favor of commercialization in the space sector. The most prominent attempt to commercialize space was first made in 1983 when President Reagan signed NSDD-94, followed by Commercial Orbital Transportation Services (COTS) during the Bush administration, and the investments made under President Trump's administration began to show significant results with the launch of DEMO-1 (NASA Headquarters, n.d.). Currently, the focus is on NASA's 2025 goal of a second lunar landing and deep space exploration in partnership with Blue Origin and several other private space companies. NASA's mission to Blue Origin is worth \$6.1 million (Foust, 2024).

It has been observed that investment activity in the space sector has increased from an annual investment of \$300 million to \$10 billion between 2012 and 2021. This ten-year period indicates a large investment in the space economy. In 2023, the global space industry was valued at \$570 billion, growing 7.4% from the year before, according to the Space Foundation (The Space Report Space Foundation, 2024). The main reasons for this rise are that launch activities and national defense expenditures are carried out with the support of the commercial space sector. The Space Foundation's Symposium 365 Space Investment Analysis panel revealed that approximately 2,800 spacecraft were launched in 2023, with 212 successful missions, and that these numbers are expected to increase in 2024 as the space economy and the impact of space objects on the earth become more widely recognized by society (Space Foundation Editorial Team, 2023). In 2023, 90% of the satellites launched into orbit belong to commercial space actors, with the US leading the way in terms of investment. Spaceborne payloads can be supported by commercial, military, civil, or amateur organizations and can carry out a variety of functions like imaging, navigation, communications, and so forth. According to Professor Mariel Borowitz, the US and its allies are increasingly outsourcing civil and military missions in communications, surveillance, remote sensing, and more to commercial space actors, accelerating the commercialization of space.

The United Nations Register of Objects Launched into Outer Space and its implementation, established under the Convention on the Registration of Objects Launched into Outer Space, requires States Parties to the Convention to register the objects they launch into space, which not only provides transparency and traceability of space operations, but also helps to monitor the im-

pact of changes in actors and objects. The cumulative number of objects launched - excluding failed missions- into space from 1957 to 2023 is 17,263 worldwide, of which 9,632 are shared by the United States, 3,723 by Russia, 1,051 by China and the rest by other actors. These items consist of crewed spacecraft, satellites, landers, probes, and space station flight components (United Nations Office for Outer Space Affairs (2024) – with major processing by Our World in Data, 2024). These figures show that the United States dominates the space sector on a country-by-country basis, including both government-owned and independent organizations. Of the 2,664 objects launched into Earth orbit or beyond in 2023, 2,166 belonged to the US (United Nations Office for Outer Space Affairs (2024) – with major processing by Our World in Data, 2024). Of the 2,166 objects launched in 2023, 1975 belong to SpaceX's Starlink satellite constellation. This represents 73% of the world average. The increasing presence of private space companies, led by SpaceX, is also evident from these figures. The 2023 data again shows a 50 percent increase in commercial space launch activity compared to 2022. The Space Report 2023 Q4 shows that 186 of the space objects deployed in orbit were government civilian spacecraft and 98 were military satellites, while the remaining 90 per cent were commercial satellites, in particular SpaceX satellites (Space Foundation Editorial Team, 2024). As of October 2024, there are 7785 space objects in low Earth orbit (LEO), 544 in geosynchronous orbit (GEO), 202 in medium Earth orbit (MEO) and 101 in high Earth orbit (HEO) (Orbiting Now, 2024).

Satellites in GEO move in synchronization with the Earth and in the equatorial plane, making them geostationary. Satellites in LEO do not have such a fixed orbit and can follow more routes.

While this makes LEO a more desirable orbit than GEO, its non-stationary, intermittent coverage is not suitable for every satellite. For telecommunications satellites, such stability was needed to avoid interruptions, and this could only be achieved by placing the satellite in GEO. This was maintained with more expensive GEO launches until the commercialization of space accelerated and commercial players became dominant in space. However, this situation has changed with the introduction of micro-satellites and constellations. These constellations consist of a group of similar or identical satellites that form a network, thereby increasing their coverage area (European Space Agency, 2020). As of 2021, LEO is now home to large constellations, boosting space traffic and altering the space environment for all actors. This is due to the capacity to add numerous payloads to a single launch and the rapid manufacture of small payloads (ESA Space Debris Office, 2024, p. 15).

4. How Private Space Companies are Shaping Global Power Dynamics

State attempts to launch satellites into space originated from the idea of nuclear delivery missiles and were initiated in an environment that until 1965 was monopolized exclusively by the United States and the Soviet Union, with no private sector involvement. The number of nations with the ability to launch satellites into orbit is growing in the new space era, and over 60 nations are known to own their own satellites. Satellite launch and operation are among the operations that are increasingly being delegated to business entities (Sokolski, *Space and Missile Wars: What Awaits*, 2021, p. 1). With the new space era, private space companies are reshaping the geopolitics of space as the final fron-

tier for states and international relations on space-related security and economic issues. SpaceX, Blue Origin, Virgin Galactic, Rocket Lab, Axiom Space, the most prominent US and UK space companies, Skyroot Aerospace and Dhruva Space from India, iSpace from Japan, Landspace from China, Aerospace Capital LLC from Russia, and many other private space companies from many other parts of the world are reshaping the use of power by states in international relations in terms of technology, economics, and security with their low-cost and advanced space system. The commercialization of space and the emergence of private space companies as major players in the world of international relations has had a significant impact in several areas, including economic, military, strategic, technological and resource management.

Features such as the reusable rockets produced by SpaceX or the ability to launch more than one satellite on a single rocket, thanks to the mechanisms known as multistage rockets, are facilities that private space companies offer to states. This facilitates countries' access to space and accelerates the integration of space technologies into other civil and military domains. India is leveraging private space companies such as Skyroot Aerospace and Pixxel as part of its strategy to gain geopolitical power by using space for economic purposes, while at the same time promoting the production of low-cost space technologies, integrating these technologies into related fields and leveraging the market share of these companies in the global economy. In addition, India is seeking to strengthen its role as a regional power by building strategic partnerships and influence in international space-related agreements, as exemplified by its engagement in the Artemis Accords. China, on the other hand, promotes state-controlled and state-supported space companies and seeks economic and mil-

itary benefits from the development of these technologies both by the state and with the support of space companies, with the approach that the development of space technologies is an indispensable element of national security. In this context, companies such as Landspace, Zhuhai Orbital and Expace are being supported in the development of space technologies, both to maintain China's position in the space market and to accelerate the integration of space technologies into military and civilian sectors under state control.

Medium and smaller powers or non-state actors with a military and economic structure combined with an advanced space capability started to find the confidence to have a say in the diplomatic arena as private space companies attempted to take over the space sector as a result of the commercialization of space (Sokolski, 2021, p. 188). As of 2024, the conflict in Lebanon, fueled by the missile tension between Iranian-backed Hezbollah and Israeli forces, and the possibility of the use of nuclear missiles by a non-state actor with the integration of advanced systems, has become one of the factors that make Israeli officials concerned. The quicker and simpler manufacturing of these technologies also enables the Houthis in Yemen to target enemy forces with sophisticated missile systems and unmanned aerial vehicles that they have obtained with Iranian assistance (Sokolski, 2021, pp. 191-192). In this situation, nations collaborate with a variety of commercial space enterprises, and states have the ability to transfer these weapons to non-state entities they back. Furthermore, by using their extremely precise drones to target the critical infrastructures of nations with more potent arsenals and structures, actors that seem weaker in the international system may do a significant deal of harm.

The military support provided to states by private space companies is creating a global revolution in international relations and raising many controversial issues, such as the responsibility of non-state space actors in conflicts. One of the clearest military and strategic examples is the use of the Starlink satellite constellation, which influenced the course of the war and was made available to Ukraine against Russian aggression. Beginning on 24 February 2022, the Russia-Ukraine war featured many elements of modern warfare, and SpaceX, a private space company, came to the aid of the Ukrainian defense, which was ill-equipped to deal with Russia's cyber and electromagnetic attacks on Ukraine's communications systems. This system neutralized Russia's cyber-attacks on Ukraine's communications networks (Insinna, 2022), and a commercial actor supported one of the warring parties, which caused some controversy. The fact that the technology developed by a private space company affected the course of the war by preventing Russian electronic attacks did not go unnoticed and appreciated by the officials in the Pentagon (Insinna, 2022). In fact, SpaceX stated that it provided these mobile terminals, which are connected to Starlink satellites, to Ukraine for humanitarian aid purposes, but later allegations that these terminals were militarized caused strained relations (Foust, 2023). Russia interpreted SpaceX's satellite support for Ukraine as an intervention and raised the issue of holding SpaceX accountable as a non-state actor and opening it up to counterattack.

This case is an example of asymmetric conflict between a state and a non-political commercial space company actor. When the allegations started to be discussed, Roscosmos Director General Rogozin made accusatory statements against Elon Musk, stating that the aid of satellite terminals sent to Ukraine was Pentagon-

sponsored; *“The delivery of the Starlink equipment was carried out by the Pentagon. Elon Musk, thus, is involved in supplying the fascist forces in Ukraine with military communication equipment. And for this, Elon, you will be held accountable.”* (Platt, 2024) In the face of these threats, Gwynne Shotwell, the president and chief operating officer of SpaceX, assured that the weaponization of Starlink was not part of the deal with Ukraine and that measures would be taken to prevent it (Foust, 2023). Starlink’s ability to quickly adapt and find solutions despite Russian jamming attempts during the Russo-Ukrainian War demonstrates how a defense system free of bureaucracy can dynamically make decisions and influence military strategies. In this context, the idea of integrating the capabilities offered by private sector technologies into military operations has begun to shape state policy.

According to a European intelligence source, Iran has signed an agreement with Russia to send the Fath-360 short-range ballistic missile system and a missile system called Ababil, built by Iran’s state-owned Aerospace Industries Organisation (AIO), to Russia to support its war with Ukraine (Deutsch, Balmforth, & Landay, 2024). Pentagon Press Secretary Air Force Major General Pat Ryder subsequently verified the subject matter in September 2024, using the following words (The Soufan Center, 2024): *“The United States has confirmed reports that Iran has transferred shipments of Fath 360 close-range ballistic missiles to Russia, which we assess could employ them within weeks against Ukraine, leading to the deaths of even more Ukrainian civilians.”* It was reportedly alleged that the transportation of these weapons was handled by a few private enterprises. Upon these allegations, The US Treasury Department announced sanctions against several companies and officials, such as Iran Air, that it has determined were responsible for Iran’s de-

livery of drones and missiles to Russia (The Soufan Center, 2024).

Agreements between the two countries to provide training in space technologies or to transfer these technological weapons seem to strengthen their strategic partnership and have the potential to change and reshape regional dynamics. Moreover, these dynamics could shape not only the interlocutors of the war between Russia and Ukraine, but also the path of the Israeli Palestinian conflict. The US and Europe are aware of this and have been trying to impose various sanctions. However, the possibility of increasing such sanctions seems high. As states start to use the space capacity of different companies to reinforce their own military capacity or to give their allies an edge over their rivals, the potential for this inter-company competition to turn into an asymmetric relationship, first in the form of a state-company conflict, and then into a proxy conflict in the form of a company-company conflict, becomes apparent.

5. Legal Frameworks and Emerging Space Issues

Space law has lagged behind the pace of the evolving and changing world that has come with rapidly advancing commercialization, as private space companies have come to dominate space geopolitics, and space technologies have become intertwined with other sectors to play an increasingly important role in the development of national strategies, leaving many of today's space issues outside of this area of law. Although this legal field outlines the peaceful use and exploration of outer space and imposes restrictions on states in certain areas, such as the weaponization of outer space or the appropriation of territory and resources, it is inadequate in the face of the complexity of international relations with emerging technologies and a globalized

world.

The foundation of space law consists of five United Nations treaties on space, although due to the times of their drafting, these accords are outdated and shallow. The Outer Space Treaty (OST) of 1967, the Rescue Agreement (1968), the Liability Convention (1972), the Registration Convention (1975), and the Moon Agreement (1979) are conventions that have shaped space law (United Nations Office for Outer Space Affairs, n.d.), but have not provided clear rules for many contemporary space issues, including the flexibility and deniability of non-state actors' activities, dual-use technologies, asteroid mining, satellite constellations, and so on. Many current issues, such as the possibility of appropriating and trading resources extracted from space, the deployment of weapons in space, the use of dual-use technologies to damage assets in space by integrating them into military capabilities, the possibility of military capabilities produced with space technologies falling into the hands of terrorist groups, or the militarization of space companies for specific strategic purposes, may, in the absence of an adequate legal framework, create mistrust between actors and, in this context, have a controversial impact on international relations. The management of space traffic also poses challenges for the use of space in the new era, and in order to resolve these challenges, it is aimed to bring a common legal regulation by pointing to the reorganization of legal frameworks, because the failure to regulate space traffic properly may carry great risks for the actors. In this context, President Trump, with the Space Policy Directive-3, National Space Traffic Management Policy (Directive-3) announced on 18 June 2018, pointed out that the US administration of this regulation will not only help the US to maintain its leadership in space, but also

to establish a system in the interests of all other actors (Chow, 2021, p. 62). However, this approach was not thorough enough to resolve disagreements over the equipment and services offered by commercial space actors. If commercial actors seek to autonomously decide on the model that best suits their mechanisms, the challenges of creating a legal framework of this magnitude also emerge. States, in this sense, are trying to control commercial space companies by providing them with increasing amounts of subsidies.

Although responsibility for the activities of private space companies lies with both the company and the state, the lack of oversight mechanisms can lead to vulnerabilities, which may be more pronounced in the case of large-scale companies providing services to several states. The Israel-Hamas conflict, which flared up with the 7 October 2023 attack, was one of those conflicts in which SpaceX played a key role, as in the Ukraine-Russia war, and in which other space companies were also involved in the process, and in that sense, as in the Ukraine-Russia war, it took on a symbolic value. On the Israeli side, a number of talks started since Elon Musk declared that he would allow charity organizations in Gaza to use the Starlink satellite internet service (Rose & Kaur, 2023). Israel stated that it opposes this assistance on the grounds that access to these satellites could fall into the hands of terrorist organizations, and that it would be appropriate for SpaceX to provide such a service only with Israel's permission and under strict controls.

It is alleged that the Israeli side, which has expressed reservations about SpaceX providing satellite terminals to Palestine, has been developing artificial intelligence-based weapons since 2021

and has requested military ammunition from various aerospace companies. It has been reported that suicide drones have been requested from AeroVironment, an American company, and that an unmanned aerial vehicle has been jointly developed with Adani Defence and Aerospace, one of India's aerospace companies, and used in Gaza (Aydın, 2024). This is an indication of how different space companies can play critical roles in the same conflict and how these roles can be assigned by states and their national strategies.

Conclusion

With the commercialization of space, new strategies for the space age have been established and both national space agencies of states have achieved new breakthroughs and non-state space actors have begun to emerge. The actors and their behavior in the new space era have begun to reshape the relationship between space and international relations, while the old legal rules in this new order have become inadequate for space issues and have begun to create a grey zone for another issue every day. Although it is assumed that the actions of private space companies are under the responsibility of the state they serve, the applicability of this in the face of a real event in the international arena, or the possibility of the private space company making decisions independently of the state, remains a question mark. Similarly, there may be conflicts between national and international law on issues such as space mining and the use of space resources. The question of the militarization and weaponization of space, on the other hand, has been debated since the Cold War, but the changes in the quality and quantity of actors have opened the doors to a new conundrum, and the existing legal frameworks have been insuf-

ficient to draw clear boundaries in this area. Challenges such as the uncertainty of the purposes for which dual-use technologies can be used in space, and the fact that space law prohibits certain weapons in space while ignoring other weapons or technologies that can be used as weapons, run the risk of creating mistrust between states, thus escalating tensions in international relations and turning the space race into a geopolitical competition. Gaps in space law as well as differences of opinion among states on the use of space make space governance difficult, and the establishment of common strategies through a common agreement seems to be increasingly impossible. The parties to the NATO-drafted Artemis Treaty and the Chinese- and Russian-led International Lunar Research Station (ILRS) project, which they see as being drafted in line with US interests, are already showing signs of polarization in space.

The new era of space may be marked by competition between those states that use private space companies as a tool of diplomacy and those that do not. The extent to which these companies can make decisions independently of the states from which they originate is one of the contentious issues in international relations. The emerging picture is that it may not be possible to prevent this structuring, but that states can direct these actors according to their own interests by supporting and subsidizing their growth. In such a process of increasing polarization and crystallization of alliances, the role of private space companies may be to contribute indirectly to the competitive advantage of states, thus becoming a tool of proxy conflict. Given their adaptable structure and the legal framework's insufficiency, private space businesses would be ideal for this indirect role, especially when it comes to satellites that may be allotted for use in covert intelligence activ-

ities and different cyber operations. Such eventualities may be foreshadowed by claims made in 2024 that SpaceX is developing a network of surveillance satellites under a covert deal with a US intelligence agency. Space companies, which can be used as peaceful auxiliaries to realize the regional and global ambitions of the great powers, are supported and nurtured by these states and kept under their control. In the 2024 November US Presidential elections, Trump's moves to draw Elon Musk, who was Trump's biggest supporter in his election propaganda, into US politics after the election show that Musk's goal of directing the world's most powerful private space company in line with US interests while keeping Musk's volatile political attitude under control, as in the Israel-Hamas conflict. In the light of future space exploration objectives, these companies could become a secret weapon for states. The outdated framework of space law and the fragmentation of space governance into various strategies based on national interests, combined with the unique structure of space, create the possibility of conflicts that are difficult to resolve.

REFERENCES

- Agence France-Presse. (2024, April 18). *Nasa chief warns China is masking military presence in space with civilian programs*. Retrieved April 26, 2024, from The Guardian: <https://www.theguardian.com/science/2024/apr/18/nasa-warns-china-military-presence-in-space>
- Alibart, O. D. (2023). Satellite-based quantum information networks: use cases, architecture, and roadmap. *Communications Physics*, 6(1), pp. 1-17. doi:<https://doi.org/10.1038/s42005-022-01123-7>
- Aydın, Y. (2024, February 18). *"Israel using Gaza to test weapons powered by AI software in its air, naval systems"*. Retrieved September 19, 2024, from Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-using-gaza-to-test-weapons-powered-by-ai-software-in-its-air-naval-systems/3141309#>
- Bowen, B. E. (2020). *War in Space: Strategy, Spacepower, Geopolitics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Chow, B. G. (2021). Commercial Space: Space Controls and the Invisible Hand. In H. D. Sokolski, *Space and Missile Wars: What Awaits*. Nonproliferation Policy Education Center.
- Deutsch, A., Balmforth, T., & Landay, J. (2024, August 10). *"Exclusive: Iran to deliver hundreds of ballistic missiles to Russia soon, intel sources say"*. Retrieved September 23, 2024, from Reuters: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/iran-deliver-hundreds-ballistic-missiles-russia-soon-intel-sources-say-2024-08-09/>
- Dolman, E. C. (2002). *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*. London: Frank Cass Publishers.
- ESA Space Debris Office. (2024). *ESA's Annual Space Environment Report*. Darmstadt: The European Space Agency.
- European Space Agency. (2020, March 30). *Types of orbits*. Retrieved September 27, 2024, from The European Space Agency: https://www.esa.int/Enabling_Support/Space_Transportation/Types_of_orbits

- Foust, J. (2023, February 8). *"Shotwell: Ukraine 'weaponized' Starlink in war against Russia"*. Retrieved October 4, 2024, from Space News: <https://spacenews.com/shotwell-ukraine-weaponized-starlink-in-war-against-russia/>
- Foust, J. (2024, August 12). *NASA payload to fly on first Blue Origin lunar lander mission*. Retrieved October 1, 2024, from SpaceNews: <https://spacenews.com/nasa-payload-to-fly-on-first-blue-origin-lunar-lander-mission/#:~:text=Blue%20Origin%20aims%20to%20launch,developing%20for%20NASA%2C%20in%202025>.
- Garino, M. B., & Gibson, M. J. (2009). Space System Threats. In A. C. (ACSC), *AU-18 Space Primer* (pp. 273-281). Alabama: Air University Press.
- Insinna, V. (2022, April 20). *"SpaceX beating Russian jamming attack was 'eyewatering': DoD official"*. Retrieved September 29, 2024, from Breaking Defense: <https://breakingdefense.com/2022/04/spacex-beating-russian-jamming-attack-was-eyewatering-dod-official/>
- Keller, J. (2023, March 24). *"U.S. Space Force reaches out to industry for electronic surveillance and communications satellite payloads"*. Retrieved October 2, 2024, from Military & Aerospace Electronics: <https://www.militaryaerospace.com/communications/article/14291408/satellite-electronic-surveillance-communications>
- Keller, J. (2024, January 31). *"Industry asked to develop automated data fusion for military space surveillance using commercial satellites"*. Retrieved October 2, 2024, from Military & Aerospace Electronics: <https://www.militaryaerospace.com/computers/article/14304428/space-surveillance-commercial-satellites-automated-data-fusion>
- Lockheed Martin. (2022, August 4). *Lockheed Martin's Sixth and Final SBIRS Missile Warning Satellite Successfully Launched, Now Under U.S. Space Force Control*. Retrieved October 5, 2024, from PR Newswire: <https://www.prnewswire.com/news-releases/lockheed-martins-sixth-and-final-sbirs-mis->

sile-warning-satellite-successfully-launched-now-under-us-space-force-control-301600129.html

Lockheed Martin. (2024). *Early Missile Warning: Space Based-Infrared System (SBIRS) Next Gen OPIR GEO*. Retrieved October 5, 2024, from Lockheed Martin: <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/sbirs.html>

Muirhead, I. (2023, January 5). "How Elon Musk's satellites have saved Ukraine and changed warfare". Retrieved September 23, 2024, from The Economist: <https://www.economist.com/briefing/2023/01/05/how-elon-musks-satellites-have-saved-ukraine-and-changed-warfare>

NASA Headquarters. (n.d.). *Space Commercialization*. Retrieved September 30, 2024, from NASA: <https://www.nasa.gov/headquarters/library/find/bibliographies/space-commercialization/>

NASIC Public Affairs Office. (2018). *Competing in Space*. NASIC Public Affairs Office.

National Aeronautics and Space Administration. (2024). *NASA Technology Transfer Program: Spinoff 2024*. Washington: NASA Headquarters. Retrieved September 22, 2024, from https://spinoff.nasa.gov/sites/default/files/2024-01/NASA_Spinoff_2024_508.pdf

Newman, C. (2020, October 19). "Artemis Accords: why many countries are refusing to sign Moon exploration agreement". Retrieved October 7, 2024, from The Conversation: <https://theconversation.com/artemis-accords-why-many-countries-are-refusing-to-sign-moon-exploration-agreement-148134>

Orbiting Now. (2024). *Active Satellite Orbit Data*. Retrieved October 2, 2024, from orbiting-now.com: <https://orbiting-now.com/>

Pace, S. (2023, July 15). A U.S. Perspective on Deterrence and Geopolitics in Space. *Space Policy*, 66(2023).

Platt, K. H. (2024, October 30). "Russian Threats To Elon Musk And Strikes On SpaceX Dishes Skyrocket". Retrieved from Forbes: <https://www.forbes.com/sites/kevinholdenplatt/2024/10/30/>

russian-threats-to-elon-musk-and-strikes-on-spacex-dishes-proliferate/

Precedence Research. (2024, July). *Satellite Communications (SATCOM) Market Size, Share, and Trends 2024 to 2034*. Retrieved October 7, 2024, from Presedence Research: <https://www.precedenceresearch.com/satellite-communications-market>

Rose, E., & Kaur, B. (2023, October 29). "Musk says Starlink will provide Gaza connectivity for aid groups". Retrieved October 3, 2024, from Reuters: [https://www.reuters.com/world/middle-east/musk-says-starlink-provide-connectivity-gaza-through-aid-organizations-2023-10-28/#:~:text=JERUSALEM%2C%20Oct%2028%20\(Reuters\),Israel%20would%20fight%20the%20move](https://www.reuters.com/world/middle-east/musk-says-starlink-provide-connectivity-gaza-through-aid-organizations-2023-10-28/#:~:text=JERUSALEM%2C%20Oct%2028%20(Reuters),Israel%20would%20fight%20the%20move).

Seibert, J. (2023, October 27). *Top 6 Private Spaceflight Companies in the World*. Retrieved September 30, 2024, from Space Impulse: <https://spaceimpulse.com/2023/10/27/private-space-flight-companies/>

Sokolski, H. D. (2021). Missile Wars: What Awaits. In H. D. Sokolski, *Space and Missile Wars: What Awaits*. Arlington: Nonproliferation Policy Education Center.

Sokolski, H. D. (2021). Space and Missile Wars: What Awaits. In H. D. Sokolski, *Space and Missile Wars: What Awaits*. Nonproliferation Policy Education Center.

Space Foundation Editorial Team. (2023). "The Space Report 2023 Q4 Shows Record Number of Launches for Third Year in a Row, Technological Firsts, and Heightened Focus on Policy". Retrieved October 1, 2024, from Space Foundation: <https://www.spacefoundation.org/2024/01/23/the-space-report-2023-q4/>

Space Foundation Editorial Team. (2024, January 23). *The Space Report 2023 Q4 Shows Record Number of Launches for Third Year in a Row, Technological Firsts, and Heightened Focus on Policy*. Retrieved October 1, 2024, from Space Foundation: <https://www.spacefoundation.org/2024/01/23/the-space-report-2023-q4/>

- The European Space Agency. (2024, July 19). *ESA's Annual Space Environment Report 2024*. Darmstadt: ESA Space Debris Office. Retrieved October 3, 2024, from ESA: https://www.sdo.esoc.esa.int/environment_report/Space_Environment_Report_latest.pdf
- The Soufan Center. (2024, September 16). *"Iran's Missile Delivery to Russia Triggers Western Backlash"*. Retrieved October 5, 2024, from The Soufan Center: <https://thesoufancenter.org/intel-brief-2024-september-16/>
- The Space Report Space Foundation. (2024). *Space Investment Analysis Q2 2024*. Retrieved December 21, 2024, from The Space Report Space Foundation: <https://www.thespacereport.org/video/space-economy-and-investment-analysis-q2-2024/>
- United Nations. (2024). *Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space*. General Assembly Official Records, Sixty-seventh session.
- United Nations Office for Outer Space Affairs (2024) – with major processing by Our World in Data. (2024, October 2). *Annual number of objects launched into space – UNOOSA*. Retrieved from Our World in Data: <https://ourworldindata.org/grapher/yearly-number-of-objects-launched-into-outer-space>
- United Nations Office for Outer Space Affairs (2024) – with major processing by Our World in Data. (2024, October 2). *Cumulative number of objects launched into space – UNOOSA*. Retrieved from Our World in Data: <https://ourworldindata.org/grapher/cumulative-number-of-objects-launched-into-outer-space>
- United Nations Office for Outer Space Affairs. (n.d.). *Space Law Treaties and Principles*. Retrieved October 2, 2024, from UNOOSA: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html#:~:text=The%20Committee%20has%20concluded%20five,principles%20on%20space%2Drelated%20activities.>
- United States Air Force. (n.d.). *Cold War in Space: Top Secret Reconnaissance Satellites Revealed*. Retrieved October 4, 2024, from

National Museum of the United States Air Force: <https://www.nationalmuseum.af.mil/Visit/Museum-Exhibits/Fact-Sheets/Display/Article/195923/cold-war-in-space-top-secret-reconnaissance-satellites-revealed/>

**TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK
GÜÇ SİYASETİ VE TÜRK
DEVLETLERİ TEŞKİLATI
TURKIYE'S SOFT POWER
POLICY AND THE
ORGANIZATION OF TURKIC
STATES**

*Mehmet Tarık Copur
Doç. Dr. Zeynep Selçuk*

Özet

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkistan bölgesindeki Türk Cumhuriyetleri milli bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetlerini resmi olarak ilk tanıyan devlet Türkiye olmuştur. Bu tarihten itibaren Türk devletleri arasında diplomatik ilişkiler başlamıştır ve Türkiye'nin dış politikada Türk Cumhuriyetleri'nin kalkınması önemli bir mesele haline gelmiştir. Bu amaçla Türkiye çeşitli girişimlerde bulunmuş, kurumlar oluşturmuş ve birbirini izleyen zirveler, ziyaretler ve iş birliği anlaşmaları ile ilişkilerin geliştirilmesinde proaktif bir rol üstlenmiştir. Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri sahip oldukları benzer millet kimliğini güçlendirmek ve devletler arası ilişkileri kolektif bir hale getirmek için Türk Devletleri Teşkilatı'nı kurmuştur. Türk Devletleri Teşkilatı'nın oluşumu, gelişimi ve entegrasyon sürecinde Türkiye'nin girişimlerinde yumuşak güç politikaları önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı ve üyeleriyle kurduğu kolektif ve ikili ilişkilerde yumuşak güç örnekleri analiz edilmekte ve Türk dış politikasındaki yumuşak güç politikalarının Türk Devletleri Teşkilatı'nın oluşum, gelişim ve entegrasyon süreçlerindeki önemi incelenmektedir. Yumuşak güç politikaları nedir, Türkiye Türk Devletleri Teşkilatı'nda hangi alanlarda ne gibi faaliyetlerle yumuşak güç uygulamaktadır ve bu yumuşak güç politikalarının Türk Devletleri Teşkilatı'nın oluşumu, gelişimi ve entegrasyonu açısından ehemmiyeti nedir soruları cevaplanacaktır. Bu amaçla yumuşak güç kavramı tanımlanacak, Türkiye'nin yumuşak güç kaynakları belirtilecek ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın bu kaynaklardan nasıl beslendiği incelenecektir. Türkiye'nin yumuşak güç politikaları Türk

Devletleri Teşkilatı için önemli bir rol oynamaktadır cümlesi hipotez cümlesini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamı, Türkiye'nin yumuşak güç kaynaklarının kamu kurumlarıyla sınırlandırılması yoluyla daraltılmıştır. Türkiye'nin sivil toplum kuruluşlarının ve özel teşebbüslerinin oluşturduğu yumuşak güç politikaları çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışmanın sonunda yumuşak güç kavramının ne olduğu ve Türkiye'nin kaynaklarının neler olduğu, Türkiye'nin dört Türk Cumhuriyetinde hangi kurumlarla hangi alanlarda ne tür faaliyetlerle yumuşak gücünü tesis ettiği ve Türk Devletleri Teşkilatı açısından bu politikaların önemi ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Türk Cumhuriyetleri, Yumuşak Güç, Türk Devletleri Teşkilatı

Abstract

Following the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics in 1991, the Turkic Republics in the Turkistan region declared their national independence. Türkiye was the first state to officially recognize the Turkic Republics that declared their independence. From this date on, diplomatic relations between the Turkic states began and the development of the Turkic Republics became an important issue in Turkish foreign policy. To this end, Türkiye has taken various initiatives, established institutions, and undertaken a proactive role in developing relations through successive summits, visits, and cooperation agreements. Türkiye and the Turkic Republics established the Organization of Turkic States in order to strengthen their similar national identity and gather cooperation under a single roof. Soft power policies played an important role in Türkiye's initiatives in the formation, development, and integration process of the Organization of Turkic States.

This study analyzes examples of soft power in the collective and bilateral relations established by Türkiye with the Organization of Turkic States and its members, and examines the importance of soft power policies in Turkish foreign policy in the formation, development, and integration processes of the Organization of Turkic States. What are soft power policies, in which areas and with what kind of activities does Türkiye implement soft power in the Organization of Turkic States, and what is the importance of these soft power policies in terms of the formation, development and integration of the Organization of Turkic States will be answered. For this purpose, the concept of soft power will be defined, Türkiye's soft power resources will be specified and how the Organization of Turkic States is fed by these resources will be examined. The sentence "Türkiye's soft power policies play an important role for the Organization of Turkic States" constitutes the hypothesis sentence. The scope of the study has been narrowed by limiting Türkiye's soft power resources to public institutions. Soft power policies established by Türkiye's civil society organizations and private enterprises have not been included in the study. At the end of the study, what the concept of soft power is and what Türkiye's resources are, with which institutions and in which areas and with what kind of activities Türkiye has established its soft power in the four Turkic Republics, and the importance of these policies in terms of the Organization of Turkic States will be revealed.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Soft Power, Organization of Turkic States, Turkic Republics

Giriş

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla beş Türk Cumhuriyeti milli bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye, bağımsızlığını ilan etmiş olan Türk Cumhuriyetlerini ilk tanıyan ve diplomatik ilişkileri başlatan devlet olmuştur. Sovyetlerin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesi uluslararası ilişkilerde bazı değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tek küresel güç olarak dünya siyasetinde varlığına devam etmiştir. Bu durum liberalizmin zaferi olarak nitelendirilmiştir. Soğuk Savaş döneminde yumuşak güç politikaları görülmekle beraber daha çok realist anlayışa uygun olarak sert güç politikalarına önem verilmektedir. Soğuk Savaşın bitmesiyle beraber Birleşmiş Milletler öncülüğünde evrensel normlar uluslararası ilişkilerde güçlenmiştir. İnsan hakları, kişisel özgürlükler, hukukun üstünlüğü, güçler dengesi, hesap verilebilirlik, demokrasi mefhumları vurgulanır hale gelmiştir (Çavuş, 2012). Bu durum sert güç olarak nitelendirilebilen askeri güç ve ekonomik yaptırım politikalarının meşruiyetini sorgulatmış ve uygulanmasını zorlaştırmıştır. Sert güce alternatif olarak devletler yumuşak güç politikalarına yönelmiştir (Nye, 2008). Yumuşak güç politikaları devletler nezdinde uygulanması daha meşru (Arsava, 2012), daha kolay, daha az masraflı (Büyükgöze, 2016) ve olumsuz sonuçları daha az yıkıcı olması nedeniyle sert politikalardan daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni yumuşak güç araçlarının diğer devletler tarafından daha kolay kabullenilebilir olmasıdır. (Keohane & Nye, 1998, ss. 86).

Türkiye Cumhuriyeti de milli güvenlik politikalarını desteklemek ve uluslararası hedeflerine ulaşmak için yumuşak güç po-

litikalarını istikrarlı bir şekilde geliştirmekte ve kullanmaktadır. Balkanlar, Afrika ve Türkistan coğrafyalarında bulunan devletlerle ve halklarıyla ilişkiler kuran Türkiye ulusal devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel teşebbüsleriyle milli bir çekicilik ve cazibe yaratmayı başarmıştır. Türk dış politikasında önemli bir yeri olan ve Türkiye ile benzer bir kültürel kimlik paylaşan Türk Cumhuriyetleri devletleri ile olan ilişkilerde yumuşak güç politikaları daha sık bir şekilde görülmektedir. Özellikle 2016 yılı sonrasında Türkiye iş birliğinde yönünü Türk Cumhuriyetlerine daha çok dönmüş ve Türk Cumhuriyetlerle olan ilişkilerini geliştirerek birçok alanda iş birliklerini ilerletmiştir (Güngör, 2022). Türkiye Türk Cumhuriyetlerle olan ilişkisinde çatı organizasyon olarak kullandığı Türk Keneşi, 2022 yılında ismi değişerek Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) haline dönüşmüştür. Bu tarihten itibaren ikili ilişkilere eş güdümlü olarak TDT çatısı altında ilişkiler geliştirilmektedir.

TDT'nin kuruluşunda ve gelişiminde Türkiye'nin yumuşak güç politikaları destekleyici ve hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Türk Cumhuriyetlerinin milli bağımsızlık ilanlarının ardından Türkiye Türk Cumhuriyetlerinin siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri gelişimlerinde aktif rol oynamıştır. Türkiye Türk Cumhuriyetleriyle paylaştığı ortak kimlik, kültür, çıkar ve değerleri genişleterek doğal müttefikleriyle olan ilişkisini güçlendirmekte ve TDT çatısı altında bir entegrasyon sürecini desteklediği görülmektedir. Aynı zamanda TDT üyelerinin siyasi, ekonomik, askeri ve sosyolojik alanlarda milli kalkınma hamlelerine destek olarak doğal müttefiklerini güçlendirmektedir. Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle olan ikili ilişkilerinde ve TDT çatısı altındaki kolektif ilişkisinde Joseph Nye'in yumuşak güç kavramını ortaya atarken açıkladığı güç politikalarının 3 temeli olan zorlama,

teşvik ve cazibe seçeneklerinden teşvik ve cazibe politikalarını kullandığı görülmektedir. Türkiye'nin yumuşak güç politikalarının buradaki rolü Türk Cumhuriyetleriyle TDT çatısı altında ortak bir kimlik, çıkar ve tehdit anlayışı inşasında ikna, cazibe ve çekicilik politikalarının oluşturulmasıdır. Türkiye'nin uyguladığı yumuşak güç politikaları hem Türk Cumhuriyetlerinin ulusal gelişimleri hem de TDT'nin kuruluşunda ve entegrasyonunda oldukça etkili olmuştur.

1. Yumuşak Güç Kavramının Tanımı

Uluslararası ilişkilerde güç kavramı tartışmalı bir meseledir. Birçok farklı tanım bulunmaktadır. Realizm ve liberalizm gibi uluslararası ilişkiler teorileri gücü farklı şekillerde ele almaktadır. Güç bir amaç mı yoksa araç mı olduğu yine bir tartışma konusudur. Aynı şekilde gücün kaynakları ve çeşitleri de farklılık göstermektedir. Soyut güç ve somut gibi ayrımlar yapılmaktadır. Joseph Nye bu belirsizliği gücü havaya benzeterek açıklamıştır. Güç hakkında herkesin bir şeyler söylediği lakin çok az kişinin gücün işleyiş biçimini kavradığını ifade etmektedir (Nye, 1990, ss. 177-192). Nye, güç kavramını oldukça değişken ve karmaşık olarak ele almaktadır. Nye'a göre güç, ortamdan ortama ve aktörden aktöre değişen bir mefhumdur. Bunun için kart oyunlarını örnek gösterir. Elinizdeki kartların gücü, hangi oyunun oynandığına göre değişir. Pokerdeki güçlü bir el, başka bir oyunda bir güç oluşturmayabilir. Bu nedenle Nye aktörlerin hangi oyunu oynadıklarını iyi bilmeleri ve oyunun kurallarına göre güçlü kartları stratejik bir şekilde kullanılması gerektiğini iddia etmektedir. Aksi taktirde güç olarak görülen bir şeyin, statükonun ve şartların el vermediği bir durumda bir güç olarak kullanılamayacağını ifade ederek bir uyarıda bulunur. Genel olarak güç kavramı bir

aktörün diğer aktörlerin davranışları ve olayın gidişatı üzerindeki kontrol hakimiyeti olarak tanımlanabilir. Diğer aktörlerin davranışlarını şekillendirme ve gidişatın sonucunu kendi istediği sonuca götürme Güç kavramı üzerine detaylı bir çalışma olarak Haluk Özdemir'in Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme araştırma makalesine bakabilirsiniz.

Yumuşak güç kavramı ise ilk kez Amerikalı siyaset bilimci Joseph Samuel Nye Jr. tarafından 1990 yılında "Bound to Lead" adlı kitabında kullanılmıştır. Yumuşak güç, sert güç gibi zorlayıcı veya teşvik edici bir kuvvetten ziyade çekicilik, cazibe ve ikna oluşturarak diğer aktörlerin davranışlarını etkileme gücü olarak tanımlanmaktadır. Devletler yumuşak güç vasıtasıyla kendi değerlerini diğer aktörlere benimsetmeye ve hedefledikleri sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadırlar (Nye, 1991).

Bir devletin sahip olduğu yumuşak güç üç temelden oluşmaktadır. Bunlar kültür, siyasi değerler ve dış politikadır. Kültür, bir devletin sahip olduğu yaşam ve düşünce tarzıdır. Bir devletin kültürü diğer halklar üzerinde hayranlık uyandırıyorsa bu kültür bir yumuşak güç olarak kabul edilmektedir ve yumuşak güç kapasitesine katkı sağlamaktadır. Siyasi değerler, bir devletin sahip olduğu siyasal sistemin, vatandaşlarına sunduğu hak, hürriyet ve imkanların tamamıdır. Bir devlet kendi halkını memnun ediyor, refah ve mutluluk sağlıyorsa bu durum diğer halkları cezbetmektedir. Böylece ülke içindeki sistem yumuşak güç kapasitesine katkıda bulunmuş olmaktadır. Dış politika ise, bir devletin evrensel değerlerle uyumlu, barışçıl ve iş birliğine yatkın dış politika karakterine sahip olması durumunun o devletin diğer halklar üzerindeki yumuşak gücünü arttırması olarak tanımlanmaktadır. (İletişim Başkanlığı, 2022, ss. 9-10)

Bir devletin yumuşak güç kaynağı iki farklı alanın toplamı neticesinde ortaya çıkmaktadır. Birinci kaynak devlet aktörleridir. Bunlar devlete bağlı olan, devlet tarafından finans edilen, hareket alanı ve işleyişi kanunlarla oluşturulan kurumlardır. İkinci kaynak ise devlet dışı aktörlerdir. Bunlar sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, kanaat önderleri, medya ve haber ajanları, özel sektör işletmecileri, baskı grupları, bireyler ve uluslararası örgütlerdir. (İletişim Başkanlığı, 2022, ss. 17-18.)

Yumuşak güç, yapıcı ve yıkıcı sonuçları olabilen etkili bir güçtür. Yıkıcı etkisine örnek olarak SSCB'nin dağılışı gösterilebilir. ABD ve SSCB arasındaki mücadelede hem sert güç hem de yumuşak güç politikaları görülmektedir. Ancak ABD ile SSCB arasında hiçbir zaman tam anlamıyla karşılıklı bir sert güç politikası uygulanmamıştır. Bu nedenle bu mücadele Soğuk Savaş olarak nitelendirilmiştir. Sıcak savaşın aksine iki devlet arasında bir savaş olmamıştır. Bu durum Soğuk Savaşın çoğunlukla yumuşak güç politikaları üzerinden yürütüldüğünü ve SSCB'nin yıkılışının da bir "yumuşak yıkım" (Kalkan, 2024) olarak iddia edilebilir. Yumuşak gücün yıkıcı etkisi burada gözlemlenmektedir. Yumuşak gücün diğer yüzü olan yapıcı etkisine örnek olarak devletler arası iş birlikleri ve entegrasyon gösterilebilir. Bu çalışmanın konusuna uygun olarak yumuşak gücün iş birliği ve entegrasyon etkisi Türk Devletleri Teşkilatı açısından ele alınmaktadır. Teşkilatın en fazla nüfusa, ekonomik ve askeri güce ve en etkili dış politika yürüten aktörü olarak Türkiye'nin yumuşak güç politikaları bir sonraki bölümde analiz edilecektir.

2. Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynakları

Türkiye, dış politikada hedeflerine ulaşmak için kimi zaman sert güç kimi zaman yumuşak güç, kimi zaman ise ikisini bir-

den kullanmaktadır. Buna ek olarak Türk dış politikası dikkatli bir şekilde analiz edildiğinde, bazı bölgelerde Türkiye bir yumuşak güç olarak bilinmekteyken bazı bölgelerde bizzat müdahalede bulunan sert güç olarak tanımlanmaktadır. Örneğin Türkiye Türkistan ya da bir diğer tanımıyla Orta Asya bölgesi, Balkanlar ve Orta Doğu'da oldukça etkin bir yumuşak güç aktörü olarak görülmektedir. Orta Doğu bölgesinde bulunan Suriye ve Kuzey Afrika'da bulunan Libya örneklerinde Türkiye askeri politikalar uygulayan bir sert güç olarak görülebilir.

Türkiye dış politikada yalnızca yumuşak güç politikaları üzerinden faaliyetlerini yürütmemektedir. Hem sert hem de yumuşak güç politikalarını beraber uygulama olarak tanımlanan akıllı güç politikaları da yürütmektedir. Lakin Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında ve Türk Cumhuriyetleriyle olan ilişkisinde Türkiye ağırlıklı olarak yumuşak güç politikaları uygulamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi resmî sitesinde (İletişim Başkanlığı, 2024) belirtildiği üzere Türkiye, Brand Finance tarafından hazırlanan Küresel Yumuşak Güç Endeksi 2024 raporuna göre Medya ve İletişim kategorisinde 193 ülke arasında 18. sıraya yükselmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu milli ve manevi değerler, finansal gücü, uluslararası siyasette aktifliği ile birçok ülkenin kamuoyunda etkin bir ülke haline gelmekte ve yumuşak güç endeksinde yükseliştir.

Türkiye'nin yumuşak güç politikalarını uygulamasını sağlayan belirli kaynakları vardır. Bu kaynakların daha somut bir şekilde belirlenmesi ve ölçülebilmesi için Türkiye'ye bağlı olan kurumlar sıralanabilir. Lakin çalışmanın kapsamı yalnızca devlet kurumları olduğu için sivil toplum kuruluşları ve diğer özel teşebbüsler dahil edilmemektedir. Türk dış politikasında yumuşak güç

üreten kaynak kurumlara örnek olarak başta Cumhurbaşkanlığı olmak üzere Dışişleri ve Kültür & Turizm bakanlıkları gösterilebilir. Bakanlıklar ve cumhurbaşkanlığı bünyesinde oluşturulan başkanlıklar diğer bağlı kuruluşlara çatı kurum olması nedeniyle önemlidir. Cumhurbaşkanlığına bağlı başkanlıklara örnek olarak İletişim Başkanlığı, Diyanet Başkanlığı verilebilir. Bakanlıklara bağlı olan kuruluşlara örnek olarak TİKA, YTB, TRT, Yunus Emre Enstitüsü gösterilebilir (Ekşi, 2014). Türkiye Maarif Vakfı ve Kızılay gibi herhangi bir başkanlık ve bakanlık bünyesinde oluşturulmamış özerk kurumlar da mevcuttur. Türkiye yumuşak güç kaynağının büyük bir kısmı bu kurumların yürüttüğü politikalar vasıtasıyla oluşmaktadır. Türk dış politikasında kamu diplomasisi görevi gören bu kurumlar, Türkiye'nin diğer devletlerin halklarıyla kurduğu ilişkileri yürütmektedir. Bu ilişkiler din, kültür, eğitim, medya, ekonomi, altyapı, sağlık ve spor gibi birçok alanı kapsamaktadır (İletişim Başkanlığı, 2022).

Eğitim alanında yurt dışında açılan okullar, enstitüler, burslar, değişim programları, dil öğretimi, üniversite kürsüleri ve eğitim müşavirlikleri vardır. İlgili kurum ve kuruluşlar bu çalışmalarını yürüterek Türkiye'nin dış politikadaki yumuşak yüzü olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye medya alanında ürettiği belgeseller, haberler, dizi ve filmler ile kendi hikayesini küresel düzeyde anlatarak diğer ülkelerin kamuoylarıyla iletişim kurmaktadır. Dünya genelinde yapılan yayınlar Türkiye'nin yumuşak gücünü desteklemekte ve geliştirmektedir (Baritci ve Aydeniz, 2019).

Türkiye'nin yumuşak güç politikalarının analizi için Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı incelenebilir. Bu belgede Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda tanıtımı, olumlu algının oluşturulması, ülke markasının güçlendirilmesi gibi

amaçlar taşıdığından bahsedilmektedir. Yumuşak güç faaliyetleri vasıtasıyla hedef kitlelere aktarmak istediği mesajları iletme, benimsetme, gönüllü olarak kendi rızalarıyla kabul ettirmeyi hedeflemektedir. (Yazar, 2020) Türkiye bu vasıtayla uluslararası kamuoyunda kendisini daha kolay anlatmasına ve imajını güçlendirmesine olanak sağlanmış olmaktadır. (Gündoğdu, 2019)

Türkiye'nin yumuşak güç kaynakları yalnızca ulusal kaynaklardan oluşmamaktadır. ABD'nin yumuşak güç kaynaklarına bakıldığında Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund – IMF), Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization – WTO) gibi uluslararası kaynaklar da besleyici bir rol oynamaktadır (Nye, 2023, ss. 31.). Türkiye için de benzer bir durum olduğu söylenebilir. Türkiye'nin yumuşak güç politikaları için kaynak oluşturan uluslararası kuruluşlara örnek olarak TDT'nin bizzat kendisi gösterilebilir. TDT'ye bağlı olan kurum ve kuruluşlardan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) vardır. TDT ile ilişkili olan bu kurumlarda Türkiye eğitim ve kültür alanlarında faaliyetler yürüterek kamu diplomasisi uygulamaktadır. Bu nedenle TDT ve ona bağlı olan kurumlar Türkiye'nin dış politika hedeflerine ulaşımında yumuşak güç sağlayan uluslararası kaynaklar olarak ele alınabilir. Türkiye eğitim, kültür, iletişim ve kalkınma amacı taşıyan ulusal ve uluslararası kurumlarla kamu diplomasisi uygulayarak ülke imajını ve ulus markalamasını hem Türk Cumhuriyetlerinde hem de TDT çatısı altında gerçekleştirmektedir.

3. Türkiye'nin Yumuşak Güç Politikaları ve Türk Devletleri Teşkilatı

Türk Cumhuriyetleri 1991 yılında SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Resmi olarak Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını Rusya'dan sonra ilk olarak Türkiye kabul etmiş ve diplomatik ilişkilere başlamıştır. Bağımsızlık ilanlarının ardından Türk Cumhuriyetleri siyasi ve ekonomik açıdan zorluklar yaşamıştır. Tecrübeli devlet yöneticileri, ekonomik kaynakların planlı yönetimi ve refahın sağlanması konularında sorunlarla karşılaşmıştır. Memur maaşlarının ödenemediği, yeraltı kaynaklarının işletilemediği, mali sıkıntılarla yüzleşen SSCB'den bu devletlere adeta bir yıkım kalmıştır (Kalkan, 2024, ss. 232.).

Türk Cumhuriyetlerinin yaşadığı bir diğer sorun ise, halkın Sovyet rejiminde yaşadığı problemlerdi. Sovyet rejimi egemenliğinde Türk halkları siyasi, ekonomik ve sosyal zorluklar çekmiştir. İkinci sınıf vatandaş muamelesi görmüş, idari ve dini hakları kısıtlanmıştır. Lakin bu durum Türk halklarını sindirmemiş olacak ki milli bağımsızlıklarını ilan ederek Türk Cumhuriyetleri'ni kurmuşlardır. Sonrasında Türk Cumhuriyetleri kendi içlerindeki meselelerle ilgilenmiş ve kalkınma hamleleri için politikalar geliştirmişlerdir. Siyasi, sosyal, ekonomik politikalarla kendi ülkelerini geliştirmeye çalışmışlardır. Türk Cumhuriyetleri birbirleriyle yaşadıkları sorunların da üstesinden gelmek için diplomatik ilişkiler kurmuşlar ve iş birliklerini arttırmışlardır (Kalkan, 2024, ss. 235.).

Türkiye, Türk Cumhuriyetlerindeki kalkınma çalışmalarını desteklemek, devlet geleneğini aktarmak, kamu hizmetlerinde yardımcı olmak için Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

Başkanlığını (TİKA) kurmuş ve Türk Cumhuriyetleriyle koordineli bir şekilde faaliyet yapması için görevlendirmiştir. Yeni kurulmuş olan Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye devlet adamları, belediye başkanları, ekonomistler ve hukukçular gelip gitmiştir. Bu buluşmalar Türk Cumhuriyetlerinin devlet sisteminin altyapısının inşasında rol oynamıştır.

Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinde devlet sisteminin oluşturulmasında büyük ölçüde yardımcı ve öncü olmuştur. Türk Cumhuriyetlerinin demokrasi, insan hakları, serbest piyasa rekabeti, yolsuzlukla mücadele, eğitim, sağlık, altyapı gibi hususlarda eksiklikler mevcuttur. Bu alanların geliştirilmesi için Türk Cumhuriyetlerindeki hükümetler çalışmalar yaparken Türkiye de bu politikalara destek mahiyetinde çalışmalar yapmaktadır. Türkiye ikili ilişkilerle Türk Cumhuriyetlerinin muhtelif alanlarda kalkınmaları için girişimlerde bulunmuştur. Ekonomi, hukuk, sağlık, eğitim, savunma sanayi ve daha birçok alanda Türkiye'nin hem yatırım hem de yardım yapılmıştır. Bu ikili ilişkiler teşkilatın gelişimi için oldukça önemlidir. Çünkü tüm Türk devletlerinin ilişkileri teşkilat çatısı altında yürütülmemektedir. Devletlerarası ikili ilişkiler uluslararası bir organizasyona kıyasla daha seri ve hızlı ilerletilebilir. Çünkü karar alıcı sayısı daha azdır ve ilişkiler daha az karmaşıktır. Bu nedenle Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişki iki ayrı alanda ilerlemektedir. Birincisi devletler arası ikili ilişkilerdir. İkincisi ise Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında kolektif ilişkilerdir. Örneğin Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında kolektif bir askeri iş birliği yürütülmezken, Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasında askeri iş birlikleri görülmektedir. Lakin bu ikili ilişkiler, Türk Devletleri Teşkilatı'nın gelişiminde tamamen bağımsız faktörler değildir. Bilakis teşkilat çatısı altındaki kolektif ilişkileri de etkilemekte ve geliştirmektedir (İletişim

Başkanlığı, 2023).

Türk Devletleri Teşkilatı'nın kuruluşunu oluşturan zirveler döneminden itibaren Türkiye, devletlerarası ilişkilerde proaktif politikalarla girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin bu girişimleri teşkilatın oluşumunda ve gelişiminde oldukça önemli bir role sahip olmuştur. 1992 yılında ilk ilişkilerin başladığı dönemlerde Türkiye devlet başkanı Turgut Özal ve sonrasında Süleyman Demirel dönemlerinde zirveler düzenlenip resmi ziyaretler gerçekleşirken Türk devlet başkanlarının uçakta yanlarında iş adamlarıyla birlikte gittikleri ve birçok sektörde iş birlikleri oluşturdıkları iddia edilmektedir (Kalkan, 2024, ss. 239.).

Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinin devlet yönetiminin ve siyasi sistemlerin şekillendirilmesinde etkili olmuş ve Türk Cumhuriyetleri tarafından örnek alınmıştır. Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye eğitim almaya gelen birçok öğrenci olmuştur. Bilhassa ekonomi, hukuk, kamu yönetimi ve siyaset bilimi gibi alanlarda Türkiye'den mezun olmuş öğrenciler kendi ülkelerine döndükten sonra önemli mevkilerde görevler almışlardır (Kalkan, 2024, ss. 243.).

Bu durum, Türkiye'nin yumuşak güç politikasının etkisinin bir kanıtı olarak gösterilebilir. Türkiye'de eğitim görmüş ve Türk Cumhuriyetlerinin bürokrasisinde görev almış olan öğrenciler, kendi ülkelerinin dış politikasında Türkiye ile daha eşgüdümlü ilerleme ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın gelişimi ve entegrasyonunda daha istekli ve aktif olacakları kanısında bulunulabilir. Bu iddia tam ölçülemese de böyle bir tahmin yürütmek gerçeğe aykırı olmayacaktır. Bu durum Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerindeki Türk halklarıyla olan ilişkilerini kuvvetlendirmek, Türkiye ve Türk kimliğine karşı önyargıları düzeltmek ve iş birliğinde moti-

ve etmek amacı taşımaktadır.

Türkiye'nin TDT'ye yönelik yumuşak güç politikalarından bir diğeri ise kamu diplomasisidir. Kamu diplomasisi özetle, hedef kamuoyunu analiz etmek, anlamak, bilgilendirmek, etkilemek ve dönüştürmek amacı taşımaktadır (Krause & Evera, 2009, ss. 4.). Bu amaçla Türkiye Türk Cumhuriyetleri kamuoylarıyla stratejik bir iletişim kurarak Türk halklarını etkilemeye çalışmaktadır. Bu etkileme bir manipülasyondan farklı olarak, birleşime, müttefikliğe, kardeş olma bilincine ulaşmaya, iş birliğine götüren olumlu bir propaganda olarak ele alınmaktadır. Özellikle ortak kimliğe, kültüre, değerlere ve çıkarlara yapılan vurgu, bu propagandanın ayrıştırıcı değil birleştirici bir kamuoyun diplomasisi içerdiğinin kanıtıdır. Türkiye bu kamu diplomasi politikasıyla Türk Cumhuriyetleri hükümetleri ve halklarının Türkiye ile olan iş birliklerinde daha istekli ve aktif olmalarını amaçlamaktadır.

Yumuşak güç kaynağı olarak kullanılan kamu diplomasisi Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri hükümet ve halkları nezdinde itibarını, imajını ve çekiciliğini arttırmak amacıyla kullanılmaktadır. Demokrasi, insan hakları, refah, misafirperverlik, kültür ve sıcakkanlılık gibi hususlar kamu diplomasisinin önemli elementleridir (Anholt, 2006, ss. 116). Türkiye bu elementlere sahip olduğu miktarda doğru orantılı olarak diğer kamuoyları nezdinde cazibe merkezi haline gelmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, Türkiye uyguladığı yumuşak güç politikaları ile TDT üyelerinin kalkınma faaliyetlerini desteklemekte ve Türk kimliğine olan bağlılığı arttırarak ortak bir kimlik inşa etmeye çalışmaktadır. Kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi ile beraber

Türk kimliğinin de geliştirilmesi eş güdümlü olarak yürütölmektedir. Türkiye için Türk Cumhuriyetleri doğal bir müttefik olarak görölebilir. İbn-i Haldun'un Asabiyet Teorisine göre Türkiye sahip olduğu kimlik, dil, tarihi geçmiş ve kültür bağlarından dolayı Türk Cumhuriyetlerine doğal bir yakınlık hissetmesi olağandır. Benzer kimliğe sahip olmanın uluslararası ilişkilerdeki inşacı te-ori nezdinde de iş birliği ve entegrasyon süreçlerini kolaylaştırdığı iddia edilmektedir. Devletler dış politikalarını, ulusal çıkar ve tehdit anlayışlarını kendi kimlikleri üzerinden yapmaktadır. Benzer kimliğe, çıkara ve tehdide sahip devletler iş birliğinde ve entegrasyonda daha güvenli ve uzun soluklu ilişkiler kurmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerinde kamu dip-lomasisi uygulayarak Türk halklarında ortak bir kimlik, çıkar ve tehdit anlayışını oluşturmaya çalıştığı görölmektedir. Türkiye bu faaliyetleriyle uluslararası ilişkilerde kendisine hali hazırda kimlik olarak yakın Türk Cumhuriyetlerindeki Türklük kimliğini geliştirerek daha güçlü ve yakın müttefikler oluşturma gayreti içerisinde olduğu iddia edilebilir. Türk Cumhuriyetlerinin kal-kınma faaliyetlerinin desteklenmesi Türkiye'nin kendisine güç-lü müttefikler istediğinin bir göstergesidir. Türkiye'nin yumuşak güç politikalarıyla Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerini geliştirme-si ve TDT'nin gelişimini desteklemesi ise kalkınmasını destekle-diği müttefikleriyle olan ilişkisinin çok daha uzun vadeli olmasın-ı hedeflemektedir.

Türk Cumhuriyetleri açısından bakıldığında Türk kimliği tar-tışmalı bir mesele olmakla beraber genel olarak devletin iç po-litikalarında benimsenmektedir. Bu iki şekilde görölmektedir. Birincisi devlet liderlerinin TDT zirvelerinde ve kendi ulusal meclislerinde Türklük üzerine inşa ettikleri milli değerele yap-tıkları atıfları içeren söylemlerdir. Bu söylemlerde ortak kimlik,

tarikh, kültür, dil ve değerler vurgu yapılmakta ve Türk kimliği mikro ulusal kimliklerin üstünde tutulmaktadır. İkinci olarak Türk Cumhuriyetlerinde hukuki ve sosyolojik açıdan yapılan değişimlerdir. Türk Cumhuriyetleri Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçme ve Türk devletlerinin ortak alfabe kullanımı kararı Türk Cumhuriyetlerinin Rusya'nın çekim alanından ayrılmasını ve kendi kimliğine dönüş aşamasında olduğunun bir göstergesidir. Türkiye'nin yumuşak g politikaları bu hususta Türk Cumhuriyetlerinde destekleyici ve ivme kazandırıcı bir rol oynamıştır. Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinin siyasi, ekonomik, askeri ve sosyolojik açıdan kalkınmasında yardımcı olmuştur. Ortak bir Türk kimliğinin inşa edilmesi, TDT'nin kurulması ve Türk Cumhuriyetlerinin Rusya'dan bağımsız dış politika izlemesinde zgven kazanması hususunda Türkiye etkili faaliyetler yürütmüştür. Türkiye'nin uyguladığı yumuşak g politikaları ile desteklenen ortak Türk kimlik, TDT'de motivasyon, cesaret ve iş birliğini geliştirmiş ve entegrasyon sürecine katkı sağlamıştır.

Ortak Türk kimliğinin ve TDT'nin oluşturulmasında Türkiye tek başına işleri yürütmüş bir aktör elbette değildir. Lakin ortak Türk kimliğinin ve TDT'nin oluşturulmasında en fazla bte, kaynak, personel ve emek harcayan devletin Türkiye olduğu gayet grlebilir. Türkiye'nin yumuşak g politikaları olmadan da Türk dünyasındaki gelişmelerin hayata geçirilme olasılığı olabilir. Lakin Türkiye'nin politikaları neticesinde bu çok daha hızlı oluştuğu gözlemlenmektedir. Türkiye'nin yumuşak g politikaları TDT'nin oluşum, gelişim ve entegrasyon süreci için destekleyici ve hızlandırıcı bir rol oynadığı grlmektedir.

Yumuşak gücün dış politikadaki hedeflere ulaşmada tek başına yeterli bir faktör olmadığı düşüncesi oldukça yaygındır.

Devletlerin dış politika hedeflerine ulaşmak için hem yumuşak hem de sert gücün bir arada olduğu akıllı gücün kullanılması gerektiği düşünülür. Yumuşak güç, dış politikada destekleyici ve kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Somut güçlerden yoksun olarak temel strateji olarak kullanıldığında, her an dönüşebilen, bozulabilen veya yok olabilen soyut bir güç olarak kalmaktadır. Somut olmayan yumuşak güç kaynakları soyut bir etmen olması nedeniyle net güvenilebilir politikalar üretmemekte ve güç garantisi sunmamaktadır. (Gallarotti, 2011, ss. 27) Bu nedenle Türkiye yalnızca ülke imajına ve ulus markalamasına dayanarak Türk Devletleri Teşkilatı gelişimi ve entegrasyonu sürecinde dış politika hedeflerine ulaşması gecikebilir veya ulaşamayabilir.

Türkiye, ülke imajını ve ulus markasını özünde yalnızca dış politikalarla değil, iç politikalarıyla oluşturabilir. Bir ülke kendi halkının eğitim, sağlık, refah, mutluluk, hak ve hürriyet seviyesini yüksek tuttuğu taktirde diğer ülkeler için bir cazibe ve ilgi odağına dönüşmektedir. Bir devletin halkı kendi devletini yetersiz bulurken o devletin diğer devletlerin kamuoylarının olumlu ilgi ve düşüncelerini kazanması mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle Türkiye yumuşak güç kaynağını öncelikle kendi halkına sağladığı refah, hukuk, eğitim gibi alanlardan alır. Türk halkının yaşam kalitesi ile Türkiye'nin dış politikadaki yumuşak güç politikalarının başarısı doğru orantılı olduğu iddiası öne sürülebilir. Türkiye, Türk Cumhuriyetlerine kıyasla daha yüksek eğitim, sağlık, gayri safi milli hasıla, demokrasi ve hukuk hizmetlerine sunmaktadır. Bu çıkarımı hem çeşitli raporlar, endeksler ve devlet kaynaklarından hem de uluslararası göç hareketlerinden kanıtlamak mümkündür. Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinden göç alan bir ülkedir. Göç hareketlerine genellikle refah ve güvenlik seviyesi düşük noktadan yüksek noktaya doğru güzergâh izle-

mektedir. Bu sebeple Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerine kıyasla refah ve güvenlik hususunda daha iyi bir seviyede olduğu görülebilir. Bu durum Türkiye için Türk Cumhuriyetlerinde bir miktar yumuşak güç kaynağı oluşturabilir. Türk Devletleri Teşkilatı entegrasyon sürecini için Türkiye kendi refah ve güvenliğini geliştirerek süreci daha hızlı ilerletebilir. Lakin buradaki bir diğer husus, Türkistan bölgesinde nüfuzunu arttırmak isteyen diğer aktörlerin olmasıdır. Burada bir rekabet ortamı ortaya çıkmaktadır. Türkiye, Türk Cumhuriyetleri devletleri ve kamuoylarında ülke imajını ve ulusal markasını aynı hedefi paylaşan diğer devletlerden daha fazla geliştirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Türkistan bölgesindeki kamuoyları ve bürokrasideki elitler diğer aktörlerin cazibesine kapılarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın entegrasyon sürecini sekteye uğratabilir.

Türkiye bu rekabette yalnızca yumuşak güç kaynaklarıyla mücadele ederek başarıya ulaşması mümkün gözükmemektedir. Çünkü Türkistan bölgesinde Rusya'nın ağırlıklı olarak askeri ve Çin'in ağırlıklı olarak ekonomik nüfuzu somut kaynaklar neticesinde oluşmaktadır. Türkiye de ileriki süreçte somut kaynaklarını güçlendirerek Türk Cumhuriyetleriyle ilişkisini yalnızca eğitim ve kültür gibi alt siyaset alanlarının ötesine taşıyarak askeri iş birliği, istihbarat ve güvenlik gibi üst siyaset alanlarına genişletmek mecburiyetinde kalabilir. Türkiye hali hazırda refah ve güvenlik alanlarında dış politikada güç sağlayacak olan ağır sanayi, teknolojik atılımlar ve milli kalkınma hamleleriyle kendi ulusal gücünü arttırmaya devam etmektedir. Türkiye kendi ulusal kalkınmasına önem verdiği gibi Türk Cumhuriyetlerinin kalkınmasına da önem vermekte ve desteklemektedir. Türkiye'nin TDT için bir lokomotif görevi görebilecek bir güç haline gelmesi için Rusya ve Çin'e kıyasla Türk Cumhuriyetlerine askeri ve eko-

nomik güvenlik sağlayabilecek bir düzeye ulaşması zaman alacaktır. Türkiye mevcut kapasitesinin gelişimine devam ederek ve Türk Cumhuriyetleri kamuoylarındaki milli bilincin geliştirilmesini yumuşak güç politikalarıyla destekleyerek bu amaca mevcut imkanlarıyla devam etmektedir.

Türk Cumhuriyetlerin ortak kimliğin güçlendirilmesi, TDT'nin geliştirilmesi ve entegrasyonun hızlanması konularında yeteri kadar motive ve istekli olmadığı iddiaları olabilir. Türk Cumhuriyetlerindeki siyasi elitler ve halklar kendilerine farklı yollar çizmeyi, uluslararası siyasette yalnız hareket etmeyi veya Rusya ve Çin gibi küresel güçteki devletlerin güdümünde kalma gibi politikalar izlemeyi isteyebilir. Türkiye'nin bölgesel liderliğini eleştirebilir, Türkiye'yi böyle bir liderlik için yeterli bulmayabilir veya Türkiye'nin liderliğini kendi mikro ulus kimlikleri için rahatsız edici bulabilir. Burada Türkiye'nin uygulayacağı yumuşak güç politikaları oldukça önemlidir. Türkiye'nin ulusal ve uluslararası kurumlarla Türk Cumhuriyetlerinde kamu diplomasisi uygulayarak entegrasyon sürecinin devam ettirilmesindeki faydaların ve avantajların Türk devletlerine ve halklarına tanıtılması, benimsetilmesi ve motive edilmesi hayati bir önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Anholt, S. (2006). Brand New Justice. Routledge, ss. 116.
- Arsava, A. F. (2012). Uluslararası hukukta güç ve hukuk ilişkisi. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 3(10), ss. 351-380.
- Baritci, F., & Aydeniz, H. (2019). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Medya: TRT World Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 6(2), ss. 1551-1576. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.509054>
- Büyükgöze, H. (2016). Bir Etki Aracı Olarak Türk Yükseköğretiminin 'Yumuşak Güç' Bağlamında İncelenmesi. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, (1), ss. 41-49.
- Çavuş, T. (2012). Dış politikada yumuşak güç kullanımı ve Türk Dış politikası (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ekşi, M. (2014). M. Ekşi içinde, Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası (s. 359). Ankara: Siyasal Kitap.
- Güngör, Ş. Ve Argalı, M. (2022). "Bölgesel Liderlik Bağlamında Türk Dış Politikasının Jeopolitik Gerçeği: Türk Dünyası". Güvenlik Stratejileri Dergisi., <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1080249>.
- İletişim Başkanlığı. (2022). Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim. İstanbul. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- İletişim Başkanlığı. (2023). 21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı. İstanbul. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Kalkan, M. (2024). Türkiye'nin Rol Model Örneği ve Türk Cumhuriyetleri ile Olan İlişkileri. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 11 (1).
- Kalkan, M. (2024). Türkiye'nin Rol Model Örneği ve Türk

Cumhuriyetleri ile Olan İlişkileri. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 11 (1).

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1998). Power and interdependence in the information age.

Krause, P. & Evera, S. V. (2009). Public Diplomacy: Ideas for the War of Ideas. Belfer Center for Science and International Affairs, 16(3), ss. 4.

Nye, J. S. (1991). Bound to lead: the changing nature of American power. New York: Basic Books.

Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power - public diplomacy in a changing world. G. Cowan, & N. J. Cull (Dü) içinde, The Annals of the American Academy of Political and Social Science (Cilt 616, s. 94-109). Philadelphia: Sage Publications.

Nye, J. S. (2023). Dünya siyasetinde başarının yolu - yumuşak güç. Ankara: Serbest Kitaplar

NYE, Joseph (1990), "The Changing Nature of World Power", Political Science Quarterly, 105/2, ss. 177-192.

T.C. İletişim Başkanlığı. (2024). İletişim Başkanı Altun: "Yeni medya düzenindeki kötücül faaliyetler kamu diplomasisinde planlamanın önemini ortaya koyuyor". Erişim tarihi: 30.11.2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskani-altun-yeni-medya-duzenindeki-kotucul-faaliyetler-kamu-diplomasisinde-planlamanin-onemi-ortaya-koyuyor>.

Yazar, F. (2020). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (3), ss. 529-541. DOI: 10.30692/Sisad.77886

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI SONRASINDA AZERBAYCAN'DAKİ ZORUNLU GÖÇMENLERİN GERİ DÖNÜŞ POLİTİKASINDA TÜRKİYE- AZERBAYCAN İŞBİRLİĞİNİN ÖNEMİ¹

Meral BALCI²

Abdulla KHANAYEV³

1 This study was produced from the research which was supported by a Marie Skłodowska-Curie Research and Innovation Staff Exchange scheme within the H2020 Programme (grant acronym: Central Asian Law, no 870647).

2 Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi: mbalci@marmara.edu.tr

3 Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler: abdulla.khanayev@gmail.com

Özet:

Birinci Karabağ Savaşı, yaklaşık bir milyon Azerbaycanlının zorunlu iç göçe maruz kalmasına neden olmuştur. Bu savaş, geniş çaplı bir insani krize yol açmış, bölgedeki yerinden edilmiş kişilerin geri dönüş umutlarını uzun yıllar boyunca askıda bırakmıştır. 2020 yılında yaşanan İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından, Azerbaycan'ın işgal altındaki toprakları geri alması, zorunlu göçmenlerin geri dönüşü için yeni bir fırsat penceresi açmıştır. Ancak bu süreç, ciddi ekonomik, sosyal ve altyapısal sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı sonrası dönemde zorunlu göçmenlerin geri dönüş politikalarına sağladığı dış yardımlar büyük önem taşımaktadır. Bu bildiride, Türkiye'nin Azerbaycan'a sağladığı dış yardımların, zorunlu göçmenlerin geri dönüş sürecine nasıl katkı sağladığı incelenmektedir. Türkiye'nin altyapı desteği, eğitim projeleri ve sosyal hizmetler gibi alanlarda sağladığı yardımlar, bölgenin yeniden yapılandırılmasında ve sosyal dokunun onarılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, yardımların uluslararası işbirliği ve bölgesel istikrar üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel İstikrar, Geri Dönüş Politikası, İkinci Karabağ Savaşı Türkiye'nin Dış Yardımları, Zorunlu Göç

The Importance of Turkey-Azerbaijan Cooperation in the Return Policy of Forced Displaced Persons in Azerbaijan after the Second Karabakh War

Abstract:

The First Karabakh War resulted in the forced internal displacement of approximately one million Azerbaijanis. This war led to a large-scale humanitarian crisis, leaving the hopes for the return of IDPs in the region hanging in the balance for many years. Following the 2020 Second Karabakh War, Azerbaijan's recapture of the occupied territories opened a new window of opportunity for the return of IDPs. However, this process has also brought along serious economic, social and infrastructural problems. In this context, Turkey's foreign assistance to the return policies of forced migrants in the post-Second Karabakh War period is of great importance. This paper analyses how Turkey's foreign aid to Azerbaijan contributed to the return process of forced migrants. Turkey's assistance in areas such as infrastructure support, education projects and social services has an important place in the reconstruction of the region and the repair of the social fabric. In this context, the effects of aid on international co-operation and regional stability are also evaluated.

Keywords: Regional Stability, Return Policy, Second Karabakh War, Turkey's Foreign Aid, Forced Migration

Extended Abstract

The First Karabakh War (1988-1994) triggered a humanitarian crisis that displaced approximately one million Azerbaijanis, leaving deep scars on the socio-economic fabric of the region. For decades, hopes of returning to their homelands remained elusive

due to Armenia's prolonged occupation of Azerbaijani territories. However, the Second Karabakh War of 2020 marked a pivotal turning point, as Azerbaijan successfully regained control over these areas. This victory not only revitalized the aspirations of internally displaced persons (IDPs) but also presented substantial challenges, including the rebuilding of infrastructure, restoring livelihoods, and fostering social reintegration.

In this context, Turkey's assistance has played a vital role in addressing the multifaceted needs of Azerbaijan's return policy for displaced populations. The strong ties between Turkey and Azerbaijan, often encapsulated by the phrase "One Nation, Two States," form the foundation of their strategic partnership. Following Azerbaijan's independence in 1991, Turkey was the first country to recognize its sovereignty. Over the years, the bilateral relationship has deepened through numerous agreements, such as the 1992 Friendship and Cooperation Agreement and the 2021 Shusha Declaration. This cooperation extends across political, economic, cultural, and military dimensions, enabling both nations to work closely on regional and global challenges. Turkey's involvement has been instrumental in supporting the return of displaced populations through humanitarian aid, cultural integration, and private sector investments. TİKA has spearheaded several impactful initiatives, such as providing beekeeping equipment and training to displaced families. These projects aim to promote sustainable livelihoods by enabling IDPs to engage in economic activities, such as honey production. TİKA's initiatives have not only enhanced the economic self-sufficiency of beneficiaries but also contributed to the social and economic revitalization of liberated regions. The production and direct sale of honey through marketplaces like "Kənddən Şəhərə" (From Village to

City) have further strengthened local economies.

The Yunus Emre Institute has complemented these efforts by organizing courses in traditional Turkish arts, such as ceramics and marbling, for displaced women. These programs serve as a dual-purpose initiative, providing vocational skills while fostering psychological well-being. Participants have reported increased confidence, financial independence, and improved mental health, underscoring the importance of cultural and educational interventions in post-conflict rehabilitation. Turkey's private sector, represented by organizations like the Turkey-Azerbaijan Business Association (TÜİB), has launched transformative projects such as the "Dost Agropark." This large-scale agricultural enterprise focuses on livestock farming and aims to boost local production while creating employment opportunities. Another notable example is the "Investment in Çocuk Mercanlı" project, which rebuilt infrastructure in a previously occupied village, encouraging displaced families to return and establish permanent settlements. The research employs a mixed-methods approach to capture the nuanced impacts of Turkey-Azerbaijan cooperation. Data were collected through semi-structured interviews with representatives from TİKA, YEE, TÜİB, government officials, and project beneficiaries. Quantitative data were sourced from official reports and surveys conducted among program participants. This triangulation of data allows for a holistic analysis of how humanitarian aid, cultural integration, and private investments have collectively advanced the return process. The findings reveal that Turkey-Azerbaijan cooperation has significantly accelerated the return process by addressing critical needs in infrastructure, social services, and economic opportunities. Key outcomes include the creation of sustainable income sources through skill-based

training programs and employment opportunities, enhanced social cohesion and psychological resilience among displaced populations through cultural and educational initiatives, and strengthened regional stability and economic development, bolstered by strategic investments in agriculture and infrastructure. The study also identifies challenges, such as the need for greater coordination among stakeholders and the importance of scaling up successful projects to reach more beneficiaries. Despite these limitations, the research underscores the transformative potential of bilateral cooperation in addressing complex post-conflict issues.

Turkey-Azerbaijan cooperation provides a compelling model for post-conflict recovery and the reintegration of displaced populations. By aligning humanitarian aid, cultural initiatives, and private investments, this partnership demonstrates the importance of a holistic approach to sustainable development. The study suggests expanding vocational training programs to include a broader range of skills, enhancing the scalability of successful projects to maximize their impact, establishing joint monitoring and evaluation mechanisms to ensure the long-term success of return initiatives, and encouraging further private sector involvement to diversify investments and create more employment opportunities in liberated regions. By fostering resilience and promoting inclusive development, Turkey-Azerbaijan cooperation not only addresses the immediate needs of displaced populations but also contributes to long-term regional stability and prosperity. This partnership serves as an exemplary framework for other nations grappling with the challenges of post-conflict recovery and forced displacement. It highlights the synergy between humanitarian aid, cultural integration, and private investments, offering

valuable insights for policymakers, practitioners, and researchers in the field of post-conflict recovery and development.

Giriş

İkinci Karabağ Savaşı'nın yaşanması ile birlikte Azerbaycan, Ermenistan'ın yıllardır süregelen ve hukuka aykırı olan toprak işgaline son vermiş ve ardından önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. İkinci Karabağ Savaşı, sadece bölgenin siyasi ve askeri dengelerini değil, aynı zamanda Birinci Karabağ Savaşı sonucu zorunlu iç göçmen durumuna düşen göçmenlerin geri dönüş sürecini de derinden etkilemiştir. Zorunlu göçmenlerin kendi yurtlarına geri dönmeleri, hem bireysel düzeyde sosyal ve ekonomik istikrarın sağlanması hem de ulusal düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın tesis edilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki derin tarihi ve kültürel bağlar, bu süreçte stratejik bir işbirliği zemini oluşturmuştur. Özellikle Türkiye'nin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü (YEE) gibi kuruluşlar aracılığıyla sağladığı insani ve sosyal yardımlar, zorunlu göçmenlerin sosyal entegrasyonunu kolaylaştırmada önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, Türk özel sektörü ve yatırımcılarının Azerbaycan'daki yeniden inşa projelerine aktif katılımı, bölgenin ekonomik canlanmasına ve istihdam olanaklarının artmasına katkı sağlamıştır.

Türkiye-Azerbaycan işbirliğinin zorunlu göçmenlerin geri dönüş politikasındaki etkisini araştırmaya odaklanan bu çalışmanın soruları şunlardır: 1. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki işbirliği, zorunlu göçmenlerin geri dönüş politikalarının uygulanmasında ne kadar etkili olmuştur? 2. Türkiye'nin TİKA gibi uluslararası yardım kuruluşları aracılığıyla sağladığı insani ve sosyal yardımlar, zorunlu göçmenlerin sosyal entegrasyonunu

nasıl kolaylaştırmıştır? 3. Türk özel sektörü ve yatırımcılarının Azerbaycan'daki yeniden inşa projelerine katılımı, Karabağ'daki ekonomik canlanmaya nasıl katkı sağlamıştır? 4. Türkiye'nin Karabağ bölgesindeki altyapı ve yeniden inşa projelerine yaptığı katkılar, Azerbaycan'daki zorunlu göçmenlerin geri dönüş sürecini nasıl etkilemiştir? Makale bu sorulara cevap bulmaya çalışarak TİKA, YEE gibi kuruluşların ve özel sektörün rollerini incelemiş, bu kuruluşlar ile yerel yönetimlerin iş birliği içinde çalışmasının başarılı proje uygulamaları ve tersine göç sürecine nasıl katkı sağladığını ortaya koymuştur. Literatürde, zorunlu göç ve geri dönüş süreçleri genellikle sosyolojik, ekonomik ve politik perspektiflerden ele alınmıştır (Yusifsoy & Özsüer, 2022; Yavuz & Gunter, 2023). Ancak, iki ülke arasındaki işbirliğinin bu süreçlere olan etkisi üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Örneğin, Progonati ve Gashamli (2021), Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin enerji politikaları üzerindeki etkisini incelerken, sosyal kalkınma ve göçmenlerin geri dönüşü konularına değinmemiştir.

Çalışmanın önemi, işbirliği, dış yatırımlar ve kalkınmanın keşif noktasında yer alması ve bu bağlamda literatüre katkı sağlamasıdır. Özellikle özel sektör, TİKA ve YEE gibi kuruluşların rollerinin incelenmesi, mevcut literatürdeki boşlukları doldurmayı hedeflemektedir. Araştırmada karma yöntem yaklaşımı benimsenmiş ve veri toplama sürecinde görüşmeler kullanılmıştır. Bu sayede nicel ve nitel verilerin bir arada değerlendirilmesiyle daha derinlemesine bir analiz yapılması hedeflenmiştir. Nihayetinde, bu çalışma Türkiye-Azerbaycan işbirliğinin zorunlu göçmenlerin geri dönüş sürecindeki rolünü ve bu işbirliğinin sosyal, ekonomik ve politik sonuçlarını ele alarak, literatüre önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Türkiye-Azerbaycan İlişkileri ve İşbirliklerinin Tarihsel Arka Planı

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler, derin tarihsel ve kültürel bağlara dayanmakta olup, her iki ülkenin de stratejik çıkarları doğrultusunda sürekli olarak güçlenmektedir. “Tek Millet, İki Devlet” ifadesi, iki ülkenin ortak dil, din, kültür ve etnik kökenlerini yansıtarak aralarındaki kardeşlik ve dayanışmayı en iyi şekilde ifade etmektedir. Bu güçlü bağlar, siyasi, ekonomik, enerji, askeri ve kültürel alanlarda kapsamlı işbirliklerinin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmesiyle beraber Türkiye, Azerbaycan’ı tanıyan ilk ülke olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Bu hızlı tanıma, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın ve karşılıklı güvenin temelini oluşturmuştur. 1992 yılında imzalanan “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” ile ilişkiler resmî bir çerçeveye oturtulmuştur (TBMM, 1992).

Türkiye-Azerbaycan ilişki ve işbirlikleri başlıca olarak kültürel, siyasi, ekonomik, enerji, askeri, ulaştırma ve lojistik alanlarında gelişerek artmaya devam etmiştir. Kültürel olarak, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki işbirliği, ortak dil ve kültürün korunması ve geliştirilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve Azerbaycan Milli İlimler Akademisi arasındaki işbirliği protokolleri, dil ve edebiyat alanında ortak projelerin yürütülmesini sağlamaktadır (AKDITYK, 2023). Ayrıca, iki ülke arasında düzenlenen kültür ve sanat etkinlikleri, halklar arasındaki bağı güçlendirmiş ve ayrıca eğitim alanında da önemli adımlar atılmıştır. Türkiye’de öğrenim gören Azerbaycanlı öğrenci sayısı her geçen yıl artmakta olup, 2023 verilerine göre yaklaşık 34.000 Azerbaycanlı öğrenci Türkiye’de eğitim görmekte ve

bu durum, iki ülke arasındaki insan kaynağı ve bilgi paylaşımını artırarak gelecekteki işbirliklerinin temellerini sağlamlaştırmaktadır (Uygun, 2023).

Siyasi ilişkiler ise, üst düzey ziyaretler ve stratejik anlaşmalarla sürekli olarak derinleşmektedir. 2010 yılında imzalanan “Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması”, savunma ve güvenlik alanlarında işbirliğini pekiştirmiştir (TBMM, 2011). 2021 yılında imzalanan Şuşa Beyannamesi ile ilişkiler müttefiklik seviyesine yükseltilmiş ve bu anlaşmalar, iki ülkenin bölgesel ve küresel meselelerde ortak hareket etme iradesini göstermektedir (TCCB, 2021). Ekonomik alana bakılacak olursa, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ticaret hacmi istikrarlı bir şekilde artmaktadır. 2024 yılında iki ülke arasındaki tahmini ticaret hacmi 7.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı verilerine göre, bu rakam COVID-19 pandemisinin etkisiyle bir miktar düşmüş olsa da, 2021 yılında yeniden yükselişe geçmiştir. İki ülke liderleri, ticaret hacminin yakın gelecekte 15 milyar dolara çıkarılmasını hedeflemektedir (Bloomberg HT, 2024). Ticaretin ana kalemlerini enerji, inşaat, tarım ve tekstil sektörleri oluşturmaktadır. Ticaretin ana kalemlerinden olan enerji sektörüne bakıldığında, iki ülke arasındaki işbirliğinin en önemli unsurlarından biri olduğu görülmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı, Azerbaycan petrollerini Türkiye üzerinden dünya pazarına taşımakta ve bölgesel enerji güvenliğine katkı sağlamaktadır. 2006 yılında faaliyete geçen hattın şu anki günlük işlem kapasitesi 1,2 milyon varildir (BP, 2024). Ayrıca, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) projesi, Azerbaycan gazını Türkiye ve Avrupa’ya ulaştırmakta olup, 2018 yılında açılan hattın başlangıç kapasitesi yıllık 16 milyar metreküptür ve ilerleyen yıllarda kapasitenin artırılması planlanmaktadır (TANAP, 2024). Bu projeler, Avrupa’nın

enerji arzında çeşitlilik yaratması açısından stratejik öneme sahip olup, Türkiye’yi enerji koridoru haline getirmektedir. SOCAR Türkiye’nin Petkim ve STAR Rafineri gibi büyük yatırımlarıyla Azerbaycan’ın Türkiye’deki toplam yatırımını 18 milyar doları bulmuştur (SOCAR, 2022, s. 16).

Askeri alanda, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki işbirliği derinleşerek devam etmektedir. 2010 yılında imzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşması ile savunma alanında kapsamlı işbirliği mekanizmaları oluşturulmuştur (TBMM, 2011). İki ülke arasında düzenli olarak ortak askeri tatbikatlar yapılmakta, bu sayede askeri koordinasyon ve kapasite artırılmaktadır. Örneğin, “TurAz Kartalı” ve “TurAz Şahini” tatbikatları, hava ve kara unsurlarının birlikte operasyon yapabilme yeteneklerini geliştirmektedir (Aslanlı, 2020). 2020 yılında gerçekleşen İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türkiye, Azerbaycan’a diplomatik ve askeri destek sağlamış, bu destek, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın ve müttefiklik ilişkilerinin bir göstergesi olmuştur. İki ülke arasında ulaştırma ve lojistik alanda da önemli bir işliğı mevcuttur. Bu kapsamda Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu Hattı, 2017 yılında hizmete açılmış ve Asya ile Avrupa arasında önemli bir lojistik koridor oluşturmuştur. BTK hattı, yıllık 6,5 milyon ton yük taşıma kapasitesine sahip olup, bu kapasitenin 2034 yılına kadar 17 milyon tona çıkarılması planlanmaktadır. Bu proje, Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi ile de uyumlu olup, bölgesel ticaretin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024).

Türk şirketleri, Azerbaycan’da enerji, inşaat, tarım ve hizmet sektörlerinde önemli yatırımlar yapmaktadır. 2023 yılı itibarıyla, Türk şirketlerinin Azerbaycan’daki toplam yatırımını 12 mil-

yar doları aşmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2023). Bu yatırımlar, Azerbaycan ekonomisinin çeşitlendirilmesine ve istihdamın artırılmasına katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde, Azerbaycanlı şirketler de Türkiye’de önemli yatırımlara imza atmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler, tarihsel ve kültürel bağların yanı sıra stratejik çıkarlar ve ortak vizyon üzerine inşa edilmiştir. Siyasi, ekonomik, enerji, askeri ve kültürel alanlarda derinleşen işbirlikleri, bölgenin istikrarı ve kalkınması açısından kritik öneme sahiptir. İkinci Karabağ Savaşı sonrasında zorunlu göçmenlerin geri dönüş sürecinde Türkiye’nin sağladığı destek, iki ülke arasındaki kardeşlik ve dayanışmanın somut bir göstergesidir. Gelecekte de bu işbirliğinin artarak devam etmesi, her iki ülkenin ve bölgenin refahına katkı sağlayacaktır.

2. Birinci Karabağ Savaşı ve Zorunlu Göçmenler (1988–1994)

Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecine girdiği 1980’li yılların sonlarında, Azerbaycan ile Ermenistan arasında tarihsel ve etnik temelli anlaşmazlıklar yeniden alevlenmiştir. 20 Şubat 1988 tarihinde, Dağlık Karabağ Özerk Oblastı’nın Ermeni nüfusu, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nden ayrılarak Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlanma talebinde bulunmuş, 1 Aralık 1989’da Ermenistan Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti “Ermenistan SSC ile Dağlık Karabağ’ın birleşmesi hakkında” bir karar kabul etti (Prezident.az, 2024). Bu talep ve karar, bölgedeki gerilimi artırmış ve etnik çatışmaların başlangıcına zemin hazırlamıştır. Ermenistan’ın Dağlık Karabağ ve çevresindeki yedi rayonun işgaline yönelik askeri operasyonları sonucunda, 1988’den 1994’e kadar süren ve Karabağ Savaşı olarak bilinen geniş çaplı bir çatışma dönemi yaşanmıştır. Bu süreçte, Azerbaycan topraklarının yaklaşık %20’si Ermeni kuv-

vetlerinin kontrolüne geçmiştir. İşgal edilen bölgelerde yaşayan Azerbaycanlı nüfus, zorunlu göçe maruz kalarak yerlerinden edilmiştir. Yaklaşık 1.138.450 kişi evlerini terk etmek zorunda kalmış, ülke içinde mülteci konumuna düşmüştür. Bu durum, Azerbaycan'da ciddi bir insani krize yol açmış ve sosyal, ekonomik ve demografik yapıyı derinden etkilemiştir (Azərbaycan, 2024).

Çatışmaların yoğunlaşması ve uluslararası toplumun artan baskısı sonucunda, 5 Mayıs 1994 tarihinde Bişkek Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ile taraflar arasında ateşkes sağlanmış, ancak kalıcı bir barış anlaşmasına ulaşılamamıştır (Caferov & Aslanlı, 2016). Ateşkesin ardından, tartışmalı bölgenin statüsünü belirlemek amacıyla çeşitli barış görüşmeleri başlatılmıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde kurulan Minsk Grubu, bu süreçte arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Ancak yıllar süren müzakerelere rağmen, bölgedeki statüko korunmuş ve kalıcı bir çözüm elde edilememiştir (Kaya & Özdal, 2023, s. 84). Türkiye, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal etmesine tepki olarak 1993 yılında Ermenistan ile olan sınırlarını kapatmış ve ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır. Bu abluka politikası, Ermenistan'ın işgal altındaki topraklardan çekilmesini teşvik etmeyi ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklemeyi amaçlamıştır. Türkiye'nin bu tutumu, bölgedeki güç dengeleri ve diplomatik ilişkiler üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur.

3. İkinci Karabağ Savaşı veya 44 Günlük Savaş (2020)

27 Eylül 2020 tarihinde, Azerbaycan ile Ermenistan arasında yeniden sıcak çatışmalar başlamış ve bu durum, İkinci Karabağ Savaşı olarak adlandırılan yoğun bir askeri harekâta dönüşmüştür. 44 gün süren bu savaş, modern teknoloji ve askeri stratejilerin

yoğun kullanımı ile karakterize edilmiştir. Azerbaycan ordusu, insansız hava araçları ve hassas güdümlü füzeler gibi ileri teknolojik ekipmanlar kullanarak önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Savaşın sonucunda, Azerbaycan işgal altındaki topraklarının büyük bir kısmını geri almıştır. Stratejik öneme sahip olan Şuşa şehri başta olmak üzere, birçok yerleşim yeri ve bölge Azerbaycan'ın kontrolüne geçmiştir (Sipahi, Özsoy, & Qasımlı, 2022). 10 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya arasında imzalanan ateşkes deklarasyonu ile çatışmalar sona ermiştir. Bu deklarasyon kapsamında, Ermenistan'ın işgal ettiği Ağdam, Kelbecer ve Laçın bölgelerinin belirli bir takvim dahilinde Azerbaycan'a iade edilmesi kararlaştırılmıştır. Ateşkes anlaşmasının bir parçası olarak, Rus barışı koruma kuvvetleri bölgeye konuşlandırılmıştır. Bu kuvvetler, özellikle Laçın Koridoru ve Dağlık Karabağ'ın Ermeni nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde güvenliği sağlamakla görevlendirilmiştir. Ayrıca, Türkiye ve Rusya arasında imzalanan mutabakat zaptı ile bölgede ateşkesin denetlenmesi amacıyla Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi kurulmuştur. Bu merkez, ateşkesin ihlallerinin tespiti ve taraflar arasında iletişimin sürdürülmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır (BBC, 2020).

Azerbaycan'ın zaferi, zorunlu göçmenlerin geri dönüş umutlarını yeniden canlandırmıştır. İşgalden kurtarılan bölgelerin yeniden inşası ve altyapının geliştirilmesi için kapsamlı projeler başlatılmıştır. Bu süreçte Türkiye, stratejik ortağı Azerbaycan'a siyasi, ekonomik ve teknik destek sağlamaktadır. Türk şirketleri, bölgedeki altyapı projelerinde aktif rol alırken, insani yardım kuruluşları da sosyal entegrasyon ve kalkınma çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından, bölgenin geleceği ve istikrarı için uluslararası işbirliği ve barışçıl çözümlerin önemi daha da artmıştır. Türkiye-Azerbaycan işbirliği, sadece

iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda bölgedeki barış ve kalkınma çabalarına da önemli katkılar sunmaktadır.

4. Yöntem

Bu çalışma, TİKA ve YEE gibi kuruluşlardan ve ikili özel sektör ortaklıklarından sağlanan dış yardım ve yatırımların Azerbaycan'daki tersine göç sürecine nasıl katkı sağladığını incelemektedir. Araştırma, Azerbaycan'da tersine göç süreci üzerindeki dış yardım ve iş birliğinin etkisini değerlendirmek için karma yöntem yaklaşımı kullanmıştır. Bu yöntem, hem nitel hem de nicel verilerin toplanmasını amaçlayarak, konuyla ilgili dinamiklerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Bulgular, Türkiye-Azerbaycan işbirliğinin tersine göç sürecinde kritik bir rol oynadığını ve bu işbirlikleri sürecinin Azerbaycan'da özellikle işgalden kurtarılmış bölgelere yönelik projelerle altyapı gelişimi ve bölgesel kalkınma gelişimine önemli ölçüde destek verdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma süreci iki aşamada yürütülmüştür:

4.1. Veri Toplama Süreci

Araştırma, derinlemesine yarı yapılandırılmış mülakatlar, veri yorumlama ve analizine dayanmaktadır. Çalışmada, arıcılık yapan bireyler, kurs katılımcıları ve yatırımcılarla gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Görüşme sürecinde, katılımcılarla güven temelinde bir iletişim kurulmasının önemli olduğu görülmüş ve katılımcılar isimlerinin anonimleştirilme ihtiyacı his etmediği için dürüst ve içten cevaplar vermişlerdir. Görüşme öncesinde sorular hazırlanmış olsa da, bu sorulara katı bir şekilde bağlı kalınmamış; görüşmelerin sey-

ri katılımcıların cevaplarına göre şekillenerek devam etmiştir. Bunun yanı sıra, Azerbaycan'daki işbirliği kapsamında yürütölen projelere dahil olan paydaşları (kursiyerler, eğitimciler, politika yapıcılar ve işbirliği programlarından faydalananlar) temsil eden bir örneklem üzerinde yapılandırılmış anketler uygulanmıştır. Ayrıca, resmi raporları, kamu ve uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarından elde edilen istatistiksel veriler analiz edilerek, geri dönüş sürecindeki eğilimler takip edilmiştir. Bu kapsamda araştırma büyük ölçüde görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine, yarı yapılandırılmış görüşmeler; TİKA, TÜİB ve YEE temsilcileri, devlet yetkilileri ve işbirliği proje yürütöücüleri gibi kilit bilgilendiricilerle yapılmıştır. Bu görüşmeler, iş birliği ve özel yatırımların tersine göç üzerindeki adaptasyon ve etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde anlamak için önemli bilgiler sağlamıştır. Ayrıca, iş birliği ve özel yatırımlar ile finanse edilen belirli projelere ilişkin detaylı vaka çalışmaları geliştirilmiştir. Bu vaka çalışmaları, en iyi uygulamaları, karşılaşılan zorlukları ve çıkarılan dersleri vurgulamıştır. Nitel görüşme ve vaka çalışması verileri, iş birliği ve özel yatırımların tersine göç süreci üzerindeki etkisine ilişkin temel temalar ve desenleri belirlemek amacıyla analiz edilmiştir.

Nicel ve nitel analizlerden elde edilen bulgular birleştirilerek, Azerbaycan'da tersine göç sürecinde altyapı inşası ve sosyo-ekonomik kalkınma üzerindeki işbirliği ve özel yatırımların etkisini kapsamlı bir şekilde anlamaya yönelik bütöncöl bir çerçeve sunulmuştur. Sonuçlar, daha geniş bir literatür ve teorik çerçeve ışığında yorumlanarak politika ve uygulama için çıkarımlar belirlenmiştir.

4.2. Katılımcılar

Görüşmeler, Haziran ve Temmuz 2024 tarihleri arasında Azerbaycan'ın farklı şehir ve ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılacak kişilerin isimleri, projelerin koordinatörlüğü tarafından sağlanmıştır. Kırsalda yaşayan katılımcılara çevrimiçi yöntemlerle ulaşılarak sorular yöneltilmiş ve yanıtlar alınmıştır. Elde edilen veriler, görüşmeler sırasında alınan notlarla kaydedilmiştir. Katılımcılar, aşağıda yer alan Tablo 1'de listelenmiştir.

Tablo 1: Proje Katılımcıları ve Koordinatörleri

Kurum	Röportaj Yapılan Kişilerin Pozisyonları	Kişi Sayısı	Röportajların yeri
TİKA	TİKA Bakü Koordinatörü	1	Bakü
	Dağ Arıcıları Halk Derneği Başkanı	1	Sungayıt
	Göçmen Arıcılar	6	Sungayıt
Yunus Emre Enstitüsü	YEE Koordinatörü	1	Bakü
	Eğitmen	1	Bakü
	Göçmen Kursiyerler	7	Bakü
TÜİB	Dernek Başkanı	1	Bakü
	İş Adamları	5	Bakü, Gence, Sumgayıt
Yetkililer	Karar alıcılar	3	Bakü

Bu metodolojik yaklaşım, tersine göç sürecinin Türkiye-Azerbaycan işbirliği ile nasıl desteklendiğini anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmakta ve politika yapıcılara ve uygulayıcılara yol göstermeyi hedeflemektedir.

5. Bulgular:

Bulgular, Türkiye-Azerbaycan işbirliğinde TİKA, YEE ve Özel

Sektör aracılığı ile yürütülen işbirlikleri olmak üzere üç kategoride açıklanmıştır.

5.1. TİKA:

TİKA, YEE ve Türk özel sektörü, Azerbaycan'da çeşitli proje ve yatırım faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bu projelere ve yatırımlara artan ilgi nedeniyle, bu araştırma özellikle tamamlanmış ve hâlihazırda devam etmekte olan dört projeye odaklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, söz konusu proje ve yatırımların tersine göç sürecine ve bu süreçte yer alan bireyler üzerindeki sosyal etkilerine dair bir inceleme sunmaktır. İlk olarak ele alınacak proje, Birinci Karabağ Savaşı sonrasında göç etmek zorunda kalan Azerbaycanlı ailelere yönelik önemli bir sosyal ve ekonomik destek programıdır. TİKA tarafından yürütülen bu program kapsamında, uygun şartları taşıyan ailelere talep üzerine on adet arı kolonisi temin edilmiş ve bu ailelere arıcılık eğitimi verilmiştir (TİKA, 2018). Bu girişim, aileleri Karabağ bölgesinde arıcılık faaliyetlerine teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede, yerlerinden edilmiş bireyler ailelerine ekonomik destek sağlayabilecekleri yeni bir meslek edinmişlerdir.

Programın sosyal etkileri, ailelerin yeni kazandıkları becerilerle istihdam edilerek ekonomik gelir elde etmeleri şeklinde gözlemlenmektedir. TİKA'nın iş birliğiyle gerçekleştirilen arıcılık prejesi, yerinden edilmiş ailelerin ekonomik ve sosyal durumlarını olumlu yönde etkilemiştir. Programın hedeflerinden biri de, bu ailelerin gelecekte daha önce göç etmek zorunda kaldıkları kendi şehirlerine geri dönmelerini ve kalıcı olarak yerleşmelerini sağlamaktır. Arıcılık eğitimi sayesinde, daha önce bu alanda deneyimi olmayan bireyler yeni bir meslek edinmiş ve hem işsizlik sorununun hafifletilmesine katkıda bulunmuşlar hem de gelece-

ğe yönelik tersine göç gerleştğinde bölgesel ekonomik ve sosyal kalkınmanın temellerini atmışlardır. Böylece, sürdürülebilir bir ekonomik gelir kaynağı elde etmişlerdir. TİKA'nın desteklediği "Dağ Arıcıları İctimai Birliyi" (Dağ Arıcılar Halk Birliği) Başkanı Yusuf Guliyev, gerçekleştirdiğimiz röportajda bal üretim tesislerini tanıtmıştır. Guliyev, üretim ve pazarlama süreçlerinde çok sayıda kişinin istihdam edildiğini ve bu sayede ailelerine destek olduklarını belirtmiştir. Ayrıca, yaklaşık beş yüz kişinin bu eğitimi alarak şu anda arıcılıkla meşgul olduğunu ifade etmiştir. Bu girişim, zorunlu göçe maruz kalan bireylerin hayatlarına olumlu bir dokunuş yapmanın yanı sıra, hem tersine göç sürecini önemli ölçüde teşvik etmiş hem de ülke ekonomisine de önemli bir katkı sağlamıştır.

Program çerçevesinde üretilen bal, TİKA'nın desteklediği Bakü'deki "Kənddən Şəhərə" (Köyden Şehre) pazarlarında satışa sunulmaktadır. Bu pazarlar aracılığıyla bal doğrudan tüketiciye ulaşmakta ve böylece üreticilerin gelirleri artmaktadır. TİKA'nın bu tür projeleri, sosyal inovasyon kapsamında değerlendirilebilir. Bu iş birlikleri, zorunlu göç gibi olumsuz deneyimler yaşamış bireylerin ekonomik hayata entegrasyonunda ve toplumsal uyumunda önemli bir rol üstlenmektedir.

5.2. Yunus Emre Enstitüsü:

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki iş birliğinin ikinci ayağı, Türkiye'deki bir vakfa bağlı olarak faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsü tarafından yürütülmektedir. Enstitü, özellikle zorunlu göçe maruz kalmış ev hanımlarına yönelik olarak ebru ve seramik sanatlarına dair kurslar organize etmektedir (YEE, 2019). 2016 yılında başlatılan ve halen devam etmekte olan bu kurslar, katılımcılara yeni mesleki beceriler kazandırarak ekonomik

hayata entegrasyonlarını desteklemektedir. Bu sayede eğitim alan kadınlar, hem aile ekonomilerine katkı sağlamakta hem de ulusal ekonomiye daha geniş ölçekte olumlu etkiler sunmaktadır. Katılımcıların geri bildirimlerine göre, söz konusu kurslar yalnızca ekonomik faydalarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda önemli psikolojik kazanımlar da sağlamıştır. Eğitimler, tersine göç sonrası bölgesel kalkınmaya aktif katılımın önünü açarak, kadınların toplumsal hayatta daha etkin roller üstlenmelerine olanak tanımıştır. Katılımcılar, artan bir psikolojik refah düzeyi ve belirgin bir özgüven artışı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yeni bir zanaat öğrenme ve bu alanda ustalaşma süreci, ruh sağlıkları üzerinde derin etkiler yaratarak, onlara huzur ve başarı duygusu aşılamıştır. Ayrıca, bu girişim topluluk üzerinde de olumlu bir etki yaratarak, kadınların aileleri ve toplum içinde daha aktif roller üstlenmelerini teşvik etmiştir. Zorunlu göçe maruz kalmış kadınlara yönelik olarak gerçekleştirilen bu proje, hedeflenen eğitim programları aracılığıyla bireylerin yaşamlarında hem kısa vadede hem de uzun vadede çok boyutlu iyileşmelere nasıl yol açabileceğini göstermektedir. Yunus Emre Enstitüsü tarafından sunulan kurslar, kültürel eğitimin kişisel ve ekonomik gelişim için ne kadar güçlü bir araç olarak hizmet edebileceğine dair somut bir örnek teşkil etmektedir.

5.3. TÜİB ve Özel Sektör:

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki iş birliğinin üçüncü ayağı, Türkiye ve Azerbaycan İş Adamları ve Sanayicileri İttimai Birliği (TÜİB) ve diğer özel sektör yatırımları oluşturmaktadır. TÜİB ve beraberindeki diğer Türk kurumları tarafından yürütülen “Çocuk Mercanlıya Yatırım” projesi ile özel sektörün öncülüğünde hayata geçirilen “Dost Agropark” projesi, zorunlu göçmenle-

rin geri dönüş politikası bağlamında hayata geçirilmiştir. 2 Nisan 2016'da düşman işgalinden kurtarılan Cebrayıl Rayonu'nun Çocuk Mercanlı köyünde gerçekleştirilen "Çocuk Mercanlıya Yatırım" projesi, 2016-2017 yılları arasında ve Azerbaycan'da tersine göç gerçekleştiren zorunlu göçmenlerin yaşadığı bölgelerde hayata geçirilmiştir. Projenin temel amacı, tersine göç ve göç sonrası dönem için gerekli altyapının oluşturulması, köyün teknik olarak inşa edilmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesidir. Proje kapsamında 50'den fazla hane, yeni yaşam alanlarına kavuşturulmuş ve böylece zorunlu göçmenlerin kendi topraklarına geri dönmeleri teşvik edilmiştir. Bu proje, özellikle çocukların eğitimi ve sosyalleşmesi gibi konulara odaklanarak, gelecek nesillerin de bölgede yaşamasını hedeflemiştir. Projenin başarılı bir şekilde uygulanması, Türkiye-Azerbaycan işbirliği'nin insani yardım ve kalkınma projelerindeki uzmanlığını bir kez daha ortaya koymuştur.

Özel sektörün öncülüğünde hayata geçirilen «Dost Agropark» projesi ise farklı bir yaklaşımla zorunlu göçmenlerin ekonomik hayata katılımını desteklemektedir (Rehimov, 2023). 2021 yılından itibaren başlatılan bu proje, hayvancılık alanında faaliyet göstererek bölgedeki üretimi artırmayı ve istihdamı sağlamayı amaçlamaktadır. Proje kapsamında 500'den fazla kişiye istihdam imkanı sunulmuş ve bölgedeki ekonomik canlılık yeniden yapılandırılmıştır. Dost Agropark projesi, sadece ekonomik kalkınmaya değil, aynı zamanda sosyal uyuma da katkı sağlamaktadır. Proje sayesinde zorunlu göçmenler, hem ekonomik olarak güçlenmiş hem de sosyal hayata yeniden katılmışlardır. Bu durum, bölgedeki istikrarın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 2: İşbirliği ve Özel Yatırım Programları

Kurum	Projenin Adı/Yeri	Konu	Projenin Hedef Grubu	Yararlanıcı Sayısı	Süre	Beklenen ve Elde Edilen Sonuçlar
TİKA	Arıcılık/ Sumgayıt, Karabağ	Arıcılık Eğitimi ve Teknik Ekipman Desteği	Zorunlu göçmenlere	500+	2008-hala devam ediyor	*Yeni bir meslek edinme, *Ailenin geçimini sağlama, *Ulusal ekonomiye katkı, *Tersine göçün teşviki
YEE	Ebru ve seramik sanatı kursu/ Bakü	Ebru ve seramik sanatı	Zorunlu kadın göçmenlere	50	2016-hala devam ediyor	*Yeni bir meslek edinmek, *Ailenin geçimini sağlamak, *Ülke ekonomisine katkı sağlamak, *Özgüven kazanmak
TÜİB	Çocuk Mercanliya Yatırım	Özel yatırım	Çocuk Mercanliya Yerleştirecek zorunlu göçmenler	50+	2016-2017	*Tersine göç için gerekli altyapının sağlanması *Köyün teknik inşası, *Yaşam standartlarının artırılması
Özel Sektör	Dost Agropark/ Zengilan ve Gubadlı	Hayvancılık	Tersine göç etmiş insanlar	500+	2021-hala devam ediyor	*Üretkenlik artışı *Ailenin geçimini sağlamak, *Ulusal ekonomiye katkı *Hayvancılık ve gıda güvenliğini sağlamak

Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir

Sonuç

İkinci Karabağ Savaşı sonrasında Azerbaycan'ın işgalden kurtarılan bölgelerinde zorunlu göçmenlerin geri dönüş süreçleri, Türkiye-Azerbaycan işbirliğinin güçlü bir yansımasını oluşturmuştur. Bu süreç, sadece fiziksel yeniden yapılanmayı değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel uyumu da kapsamaktadır. Türkiye'nin altyapı projelerine sağladığı destek, TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumların insani ve sosyal yardım faaliyetleri, özel sektörün bölgesel yatırımları ile birleşerek, geri dönüş politikalarının başarısında kritik bir rol oynamıştır. TİKA'nın arıcılık projeleri gibi yerel ekonomik kalkınma girişimleri, zorunlu göçmenlerin yeni mesleki beceriler kazanmasını ve sürdürülebilir gelir kaynaklarına erişimini sağlamıştır. Bu projeler, sadece bireysel ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda bölgesel refahı artırarak toplumsal uyuma katkı sunmuştur. Benzer şekilde, Yunus Emre Enstitüsü'nün kadınlara yönelik sanat ve zanaat kursları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesine ve psikolojik rehabilitasyona katkıda bulunmuştur. Kadınların ekonomik hayata daha etkin katılımı, topluluklar üzerinde olumlu sosyal etkiler yaratmıştır. Özel sektör tarafından yürütülen projeler, modern tarım ve hayvancılık tekniklerinin uygulanması yoluyla bölgesel kalkınmayı desteklemiş, istihdam olanaklarını artırmış ve zorunlu göçmenlerin sosyal entegrasyonunu hızlandırmıştır. Dost Agropark gibi girişimler, yalnızca ekonomik kalkınmayı hedeflemekle kalmamış, aynı zamanda bölgedeki gıda güvenliğinin sağlanmasına da katkıda bulunmuştur.

Türkiye-Azerbaycan işbirliği, geri dönüş politikalarının yalnızca insani bir sorumluluk değil, aynı zamanda bölgesel istikrar ve kalkınma için stratejik bir araç olduğunu göstermiştir. Bu

işbirliği, iki ülke arasındaki tarihsel bağların ve ortak kültürel mirasın somut bir yansıması olarak, gelecekteki ortak projelere yönelik güçlü bir temel oluşturmuştur. Sonuç olarak, bu çalışma, geri dönüş politikalarının kapsamlı bir şekilde ele alınmasının, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürdürülebilir kalkınma ve uyum için vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye-Azerbaycan işbirliğinin bu bağlamdaki rolü, diğer bölgelerdeki benzer insani krizlere yönelik politika geliştirme süreçlerine model teşkil edebilir.

Kaynakça

- AKDITYK. (2023, Ocak 27). Atatürk Yüksek Kurumu İle Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Arasında İş Birliği Protokolü İmzalandı. Ekim 26, 2024 tarihinde Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: <https://ayk.gov.tr/s6-haberler/c52-kurumdan/ataturk-yuksekkurumu-ile-azerbaycan-milli-ilimler-akademisi-arasinda-is-birligi-protokolu-imzalandi/> adresinden alındı
- Aslanlı, A. (2020, Ağustos 10). 10. yılında Azerbaycan-Türkiye Stratejik Ortaklık Anlaşması ve ortak askeri tatbikatlar. Kasım 9, 2024 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/10-yilinda-azerbaycan-turkiye-stratejik-ortaklik-anlasmasi-ve-ortak-askeri-tatbikatlar/1937068> adresinden alındı
- Azərbaycan. (2024). Qaçqınlar Və Məcburi Köçkünlər. Kasım 13, 2024 tarihinde Azərbaycan: <https://azerbaijan.az/related-information/115> adresinden alındı
- BBC. (2020, Kasım 10). Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya liderlərinin birgə bəyanatı. Kasım 13, 2024 tarihinde BBC News Azərbaycanca: <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-54878139> adresinden alındı
- Bloomberg HT. (2024, Şubat 19). Türkiye-Azerbaycan ticaret hacmi ilk kez 7,5 milyar dolara ulaştı. Ekim 29, 2024 tarihinde Bloomberg HT: <https://www.bloomberght.com/turkiye-azerbaycan-ticaret-hacmi-7-5-milyar-dolara-ulasti-2347872> adresinden alındı

- BP. (2024). Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline. Ekim 30, 2024 tarihinde BP Azerbaijan: https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operationsprojects/pipelines/btc.html adresinden alındı
- Caferov, N., & Aslanlı, A. (2016). Karabağ Sorununda Ateşkes ve Rusya. *Ermeni Araştırmaları*, 53, 239-260.
- Kaya, S., & Özdal, B. (2023). AGİT'in Dağlık Karabağ Sorunu'nun Çözümündeki Yetersizliğinin Analizi. *Ermeni Araştırmaları*, 73, 71-88.
- Prezident.az. (2024). Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi. Kasım 12, 2024 tarihinde Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı: <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/karabakh> adresinden alındı
- Progonati, E., & Gashamli, F. (2021). Türkiye ile Azerbaycan Arasındaki İlişkilerinin Enerji Jeopolitiği. *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 11(1), 73-92.
- Rehimov, R. (2023, Haziran 13). Türk yatırımcıların Zengilan'daki örnek projesi: Dost Agropark. Kasım 16, 2024 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-yatirimcilarin-zengilandaki-ornek-projesi-dost-agropark/2920140> adresinden alındı
- Sipahi, E. B., Özsoy, B., & Qasımlı, M. (2022). Nisan Savaşlarından Vatan Muharebesine: Azerbaycan'da "Böyük Qayıdış" Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 72, 198-217.
- SOCAR. (2022). SOCAR Türkiye 2022 Faaliyet Raporu. İstanbul:

SOCAR.

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2024). Türkiye - Azerbaycan Siyasi İlişkileri. Ekim 23, 2024 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=T%C3%BCrkiye%2C%2030%20A%C4%9Fustos%201991%20tarihinde,de%20tan%C4%B1yan%20ilk%20devlet%20olmu%C5%9Ftur.> adresinden alındı

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2023, Aralık 21). Ticaret Bakanı Bolat, Bakü'de Azerbaycan-Türkiye Yatırım Forumu'nda Konuştu. Kasım 11, 2024 tarihinde T.C. Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakani-bolat-bakude-azerbaycan-turkiye-yatirim-forumunda-konustu> adresinden alındı

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2024, Mayıs 25). Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı Yeniden Açıldı. Kasım 7, 2024 tarihinde T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı: <https://sgb.uab.gov.tr/haberler/baku-tiflis-kars-demiryolu-hatti-yeniden-acildi> adresinden alındı

TANAP. (2024). Güney Gaz Koridoru'nun En Önemli Halkası TANAP'ın Eskişehir'e Kadar Olan Kısmı Uluslararası Törenle Açıldı. Kasım 3, 2024 tarihinde TANAP: <https://www.tanap.com/bulten-20> adresinden alındı

TBMM. (1992, Ocak 24). Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Ekim 25, 2024 tarihinde TBMM: <https://www5.>

tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc076/kanuntbmmc076/kanuntbmmc07603889.pdf adresinden alındı

TBMM. (2011, Mart 10). Türkiye Cumhuriyeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık Ve Karşılıklı Yardım Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Ekim 29, 2024 tarihinde TBMM: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc095/kanuntbmmc095/kanuntbmmc09506204.pdf adresinden alındı

TCCB. (2021, Haziran 15). Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi. Ekim 29, 2024 tarihinde TCCB: <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-06-15-Azaebaycan-SusaBeyannamesi.pdf> adresinden alındı

TİKA. (2018, Kasım 30). TİKA'dan Azerbaycanlı Arıcılara Destek. Kasım 15, 2024 tarihinde TİKA Azerbaycan: https://tika.gov.tr/detail-tika_dan_azerbaycanli_aricilara_destek/ adresinden alındı

Uygun, Y. (2023, Mayıs 23). Yabancı uyruklu öğrenci sayısı iki katına çıktı. Ekim 27, 2024 tarihinde Halk TV: <https://halktv.com.tr/halktv-ozel/yabanci-uyruklu-ogrenci-sayisi-iki-katina-cikti-741433h> adresinden alındı

Yavuz, M. H., & Gunter, M. M. (Dü). (2023). The Nagorno-Karabakh Conflict: Historical and Political Perspectives. London: Routledge.

YEE. (2019, Haziran 3). Bakü'de Kursiyerlerin El Emekleri Sergilendi. Kasım 15, 2024 tarihinde YEE BAKÜ: <https://baku.yee.org.tr/tr/haber/bakude-kursiyerlerin-el-emekleri-sergilendi> adresinden alındı

Yusifsoy, A., & Özsüer, E. (2022). Azerbaycan'da İç Göçe Maruz Kalmış İnsanların Geri Dönüş Motivasyonunun Değerlendirilmesi. Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 7(1), 467-510.

SOME SOCIAL ASPECTS OF PUBLIC DIPLOMACY OF THE REPUBLIC OF KOREA

Potapova Nelya¹

¹ Alfraganus University, Associate Professor, Doctor of Philosophy, ORCID: 0000-0002-9371-8235

Abstract.

The subject of this article is public diplomacy in the Republic of Korea and its social, moral, and psychological aspects. Particular attention is paid to such an element of public diplomacy as fine art.

The study aims to confirm the hypothesis that public diplomacy is a social phenomenon and therefore moral and psychological aspects will influence the characteristics of public diplomacy in Korean society. The work uses the scientific theories of such sociologists as Karl Mannheim and Gerd Hofstede, they attracted attention with their new and correct approaches, which resulted from a critical state of philosophy that did not provide answers regarding social development.

Thus, Karl Mannheim describes the psychological, moral, religious and historical basis of social reaction to current events. Gerd Hofstede describes Korean society as a system of characteristics that reflect the internal state of this society and its readiness for certain changes in political, cultural and other aspects. Hofstede's work was indeed taken from the research of another researcher, David Alexandre Hjalmarsson, who uses Hofstede's research in his work *South Korean Public Diplomacy*.

The work presents factual material about the activities of the state in developing public diplomacy in the Republic of Korea and how these state structures are formed and improved at the present stage. The specificity of Korean painting, which is of Confucian-Buddhist origin and, in turn, reflects the psychological, religious or moral side of Korean society, is described.

The public diplomacy of Korea in the field of art, its specific

actions to form the brand of Korea and diplomatic relations with other states are revealed.

The aspect of Buddhism and its influence on the psychological and moral aspects of society and painting are examined separately.

At the end of the work, conclusions are given that confirm the hypothesis that the specifics of public diplomacy of the Republic of Korea are the result of the social development of Korean society with its moral and psychological shades in public diplomacy in general and in the field of fine arts, in particular, taking into account its historical development.

Keywords: Public diplomacy, art, social knowledge, Korean wave Hallyu, creative economy, K-pop, quantum psychology, Confucianism, Buddhism, religious consciousness, social indices, Power Distance Index, Masculinity, Long-term and short-term orientation, tradition.

Introduction

The theoretical and methodological basis of this paper is the synergetic approach and system analysis, i.e. the application of social knowledge in the field of international relations to identify the specificity of public diplomacy in the field of fine arts in Korean society.

Public diplomacy is a controversial issue for many because public diplomacy is a relatively new term, both in terms of its use in political and academic understanding and terms of its practical implementation, i.e. public diplomacy is put into practice quite differently in different countries and has different goals and strategies. With the help of social aspects, it is possible to identify nu-

ances of a subjective nature in political relations, as each country has its peculiarities of social relations, which affect international political relations, and thus the specificity of public diplomacy.

Thus, public diplomacy is the activity of state and non-state actors of the international system, aimed at establishing relations between different states and building a system of demonstration and positive perception of the values of both their state and other states participating in this world system of international relations.

Literature review

This topic is revealed based on the works of the following authors: Michael B. Goodman, "The Role of Business in Public Diplomacy" (Goodman 2006, pp. 5-7); Kim Tae Young, Jin Dal Yong. Cultural Policy in the Korean Wave: An Analysis of Cultural Diplomacy Embedded in Presidential Speeches (Kim and Jin, 2016), where the question of which Korean president brought cultural-public diplomacy to the table is revealed, the authors scrupulously counted all the public speeches of the presidents; Kim Steven Korea's Cultural Juggernaut is a Soft-Power Strategy Worth Copying (Kim, August 4, 2016), in which the author describes the Korean Hallyu wave; Heike Hermanns in his work National Role Conceptions in the 'Global Korea' Foreign Policy Strategy explores the concepts of roles in international relations, relying on social, psychological, and cultural research, which contributed to the formation of the so-called theory of national role (Heike, 2013 pp. 55-82); Wang Jay Making the foreign familiar through cultural relations (Jay, 2018), who writes about ordinary citizens reacting to events in international relations, thereby confirming Manhain's theory about people's subjective perception of current reality.

In the social aspect, works have been written, such as *The Dehumanization of Art and Other Essays on Art, Culture, and Literature. Ideology and Utopia* (Manheim 1994) K. Manheim and his work; *Essay on the Sociology of Culture* (Manheim, n. d.), were the main works to reveal the sociological aspect. Very important works on the cultural code of Korean society Dobrzynski Judith H. *All That Korean Art Is There for a Reason* (Dobrzynski March 16, 2016); Hjalmarsson David Alexandre *South Korea's Public Diplomacy* (Hjalmarsson, 2013): A cultural approach. The skill of soft power, where the author examines the work of Gerd Hofstede on the typology of cultural change and applies it to explain the public diplomacy of the Republic of Korea and its characteristics.

Work on psychology: Jung Carl Gustav. *The man and his symbols* (Jung, n. d.)

All the above-mentioned works indirectly describe the social aspects of public diplomacy of the Republic of Korea, we wanted to pay attention to this topic.

The literature selected in this article may have somewhat unconventional content and a controversial subjectivist focus. However, in our opinion, in light of today's changes in life: computerization, and the desire for innovation and modernization, it is this philosophical context that best suits the realities of our time.

Main part

The Korean style of public diplomacy can be quoted from the following expression by M. Goodman: "Public diplomacy is business diplomacy" (Goodman, 2006, pp. 5-7). In addition, as the

former mayor of Seoul Oh Se-hoon said: “The dissemination of culture is an instrument of economic policy” (Dobrzynski, 2016). In this, in my opinion, lies the specificity of not only the public diplomacy of Korea, but also the socio-psychological aspect, because each nation has its own mentality, a kind of psychotype, which consists of many aspects, such as, for example: historical destiny, religious beliefs, and even natural and climatic conditions. Speaking about public diplomacy, each country has its own, and there is a policy within the state and abroad. Creating the image of the country is the basis of public diplomacy. In the Republic of Korea, the policy of public diplomacy within the state is carried out as follows.

In 2009, the Public Diplomacy Council was established in Korea with the mission of implementing the “Reliable and Dignified Korea” project, which was necessary to achieve by enhancing Korea’s role and global responsibility, understanding its cultural values, strengthening mutual understanding between South Korea and the world, and encouraging the active participation of Korean citizens.

Every year, the Ministry of Culture, Sports and Tourism presents an award for special achievements in Korean music, arts, and contribution to Hallyu Wave. (Korea Culture and Information Service, 03.08.2018).

The National Branding Committee, the Korea Communications Commission and Information Service, and the Korea Foundation sponsor Hallyu Wave activities. In 2009, the Korean government established the Korea Creative Contents Agency (KOCCA) to develop and promote the Korean cultural industry, known as K-pop. In March 2012, KOCCA began providing financial support

to all Korean artists wishing to perform abroad. (Korea Creative Content Agency, 03.08.2018).

The practice of promoting a public diplomacy strategy in the field of culture was actively started by the administration of President Lee Myung-bak back in 2008, who announced the establishment of the Presidential Council on Nation Branding under the direct control of the President. He also declared the importance of the country brand. In the same year, Korea ranked 33rd out of 50 countries in the Anholt Nation Brand Index. (Kim and Jin, 2016).

The Park Geun-hye administration (Hjalmarsson, 2013, p. 25) in 2015 paid special attention to intensifying public diplomacy. In particular, the Ministry of Culture, Sports and Tourism opened more Korean Cultural Centers and King Sejong Institutes abroad, where Korean cultural content has gained popularity, in particular the construction of the Tourism and Culture Center in Paris.

The Park administration has developed a strategy linking the Hallyu wave with cultural diplomacy, which has become an important element in strengthening the national image and marketing strategy for the creative economy. (Kim and Jin, 2016)

Park Geun-hye established the Presidential Committee for Cultural Enrichment to consult with cultural figures and artists on her cultural policies.

Today, the Presidential National Branding Council, the Ministry of Foreign Affairs and Trade, the Ministry of Culture, Sports and Tourism, the Ministry of Education, Science and Technology, and more than 20 other related agencies manage South Korea's public diplomacy. This demonstrates the government's growing focus

on public diplomacy, as well as the growing diversity of Korea's public diplomacy itself. On July 17, 2017, the Ministry of Foreign Affairs held an opening ceremony for the Public Diplomacy Center. The center supports various public diplomacy projects. It was established in response to the government's commitment to empowering the private sector, which is called public diplomacy in partnership with the people.

The Republic of Korea practices its own specific approaches to using soft power diplomacy in the international arena. Various educational programs, in which KOICA is the leading organization (KOICA, 21.12.2024), the participation of various foundations in cultural, scientific and personnel exchanges, led by the Korea Foundation (Korea Foundation, 28.10.2023), as well as support for many projects related to the media, etc. These include informal exchanges with the participation of non-governmental organizations (NGOs), universities and private companies that play a role in scientific and public diplomacy. The modern strategy of Korea's economic policy with the presence of Hallyu in the context of economic profit is called the "Creative Economy", which is a synthesis of traditional industry and information and communication technologies and is designed to form a national economy. (Korea Foundation, n.d.).

Considering that the Korean Wave was extremely popular, the Korean government decided that the most cost-effective and efficient means would be to increase soft power by presenting the values of Korean culture through mass distribution of the "attributes" of the Korean Wave, thereby creating an international reputation and image of the country. Hallyu is recognized as an effective tool for national branding and public diplomacy. (Kim,

2016).

As already mentioned, the main element in public diplomacy is society, which is directly a participant, consumer and performer of this process. In this regard, it is necessary to highlight the sociological aspects of public diplomacy.

For example, Karl Mannheim in his vision of social development considers the position of subjectivism from a different point of view than philosophers; he draws attention to the fact that a person, living and being in society, cannot give a picture of the world from the position of objectivism. (Mannheim, 1994, p. 246)

In support of this opinion, other scholars speak as follows. The sociology of knowledge in the field of “spiritual sciences” is the same as Heisenberg’s “uncertainty principle” and Einstein’s “theory of relativity” in the field of natural sciences.

There is no situation outside the spatio-temporal social coordinate system, and there can be no objectivity. (Malinkin, 2015a) Another aspect of the problem is revealed in connection with the fundamental incompleteness of the historical process: just as it is impossible to objectively judge the final result of an unfinished action, socio-historical knowledge is always only relatively objective. (Malinkin, 2015b) After all, from the side of the object, previously unestablished new facts can be discovered, and from the side of the subject, the direction of interest, optics, methods and technologies of research can change. (Mannheim, 1994b)

Cooperation is a special type of social being, which also directly relates to public diplomacy. The same attitude to things opens up some common ways of approaching them. It is through joint action in an existing or potential situation that an idea of things

is fixed – stable, generally accepted or unstable, changing. If a generally accepted idea of a thing is formed, then for it to acquire a generally accepted meaning, only a generally accepted symbol is necessary. Therefore, a generally accepted designation is not an abstraction and a derivative of individual meanings – it is the primary form in which each individual associates a certain meaning with a given object. (Manheim, 2002, p. 68)

The sociologist Gerd Hofstede, who built a theory where he determines the coefficients of the characteristics of societies of different states, and gives a name to these characteristics, described the specifics of the perception of Korean society and David Alexandre Hjalmarsson, associated these coefficients with the public diplomacy of Korea.

Hofstede's Power Distance Index (PDI) scores Korea at 60 out of 100, indicating that Korean society favours relatively high levels of inequality and a centralized organizational structure; and this means, according to the author, that subordinates expect instruction from a benevolent autocrat. (Hofstede, 2001 as cited in Cage Hjalmarsson, 2013) Korea is a hierarchical society where the individual accepts his place without further justification.

His Individualism (IDV): with a low score of 18. Korea is considered a collectivist country. Korea has been repeatedly mentioned as the most Confucian country, whose foundations inevitably influence the relationships of people in the group. Koreans value relationships that manifest as long-term commitments to group members - "everyone is responsible for everyone." Additionally, loyalty in a collectivist country like Korea is an essential element, often trumping most other laws and regulations. (Hofstede, 2001 as cited in Cage Hjalmarsson, 2013, p.22)

Masculinity (MAS): With a score of 39. Korea is considered a feminine society, reflected in the managerial consensus that members value equality, solidarity and quality in their work environment.

Uncertainty Avoidance (UAI): With a score of 85. Hofstede classifies Korea as one of the world's biggest uncertainty-avoiding societies. Thus, reflecting society's inherently rigid codes of behaviour, they do not open up to unorthodox ideas and values. In general, and in general, Koreans cherish hierarchy and rules, and also emphasize accuracy, punctuality and safety, minimizing risks. (Hofstede, 2001 as cited in Cage Alexandre Hjalmarsson, 2013, p.23)

Long-term and short-term orientation (LTO): This country is highly influenced by the Confucian cultural heritage. Members of Korean society are largely guided by Confucian values and virtues that precede future rewards. Persistence and thrift, future-oriented virtues, are prevalent in Korean society. (Hofstede, 2001 as cited in Cage Hjalmarsson, 2013, p.23)

In answer to the supposed question of why a psychological aspect is needed in consideration of public diplomacy, I would like to cite as an example the conclusion of Jay Wang, who writes the following: "Ordinary citizens do not have an appropriate or consistent opinion about the complexities and nuances in international affairs. Their views on other countries are formed by feelings and habits, rather than by information and knowledge. However, their perceptions and attitudes matter globally because they form one of the "background conditions" that serve either narrow or broad policy options for policymakers. Since emotion is a powerful source of engagement, art and culture can be the

best weapons with which we must develop collective empathy through the discovery and embodiment of emotional truth based on understanding each other on a deeper level". (Wang, 2018, p. 125)

It should also be noted that what we see, feel, we consider reality, is a projection of the mind. There is a difference between how we perceive reality and how it is. (Dalai Lama XIV, 2009)

The article gives a religious aspect since religion is also associated with the formation of the mentality of the nation. The word religion translated from Latin means connection. The connection of man with God. Faith is a powerful source of imagination. As well as art. Art realizes imagination in the form of paintings.

A computer can figuratively display the processes occurring in the reality of the universe. All this is connected with human psychology. Today, there are already quantum approaches in psychology; (Alexander Ilchenko, 2013) as well as such scientists as Stephen Wolinsky, Robert Anton Wilson, Christie L. Kennen and others. (Lipetsky, 2012) All of them are based on the views of K.G. Jung, Jung in turn relies on Z. Freud. (Jung, n.d.; Freud, 2016) These scientists most accurately reflect the psychological and value attitudes of society. Korean society is no exception.

Korean art, although it has gone through different incarnations, such as the formation of its art, having a tremendous influence from China and Japan, and then, after 1953, France and America, still retained their individuality. Korean art is expressed in paintings depicting portraits, but of a certain kind, and even portraits have their physiognomy. We can see this in the example of the paintings "Water Moon of Avalokitesvara" (Antique alive, 10.22.2023), and "Smile of Baekje" (Lee, 2023a), this is a me-

dieval religious Buddhist art that later began to depict astral deities from Taoism, The Collection of Tejaprabha Buddha. (Jung, 2021) Famous landscapes also had a strong influence from both China and Japan but also had their characteristics. The “True-View” landscape style, (Lee, 2023b) was distinguished by the reality of the image. Then, when the powerful European influence begins, a kind of confrontation also occurs. Korean artists depicted an “imaginary homeland” that was heavily influenced by their traditions, even if they lived and worked in New York or San Francisco. (Pyun, 2018. p. 35) All this left an imprint on both the development of fine arts in Korea as a whole, together with psychological perception, and had an impact on the formation of public diplomacy.

Public diplomacy of fine arts in Korea has a unique success, a huge number of exhibitions, biennales, competitions and other events are the result of this public diplomacy.

Korean society is strongly influenced by technogenicity, which is embedded in the mentality. And from the side of government officials, there is also stimulation of the active use of the latest technologies, in particular computers, in the process of life. As a result, Korean artists actively use computerization in their work and explain the presence of energy both in their bodies and in their paintings. Thanks to the achievements in the field of combining computerization and art, Korea occupies one of the leading positions in the world ranking of the art market, art. And this indicates positive trends in public diplomacy.

Of particular importance is the concept of national role in foreign policy. This concept, in particular, explains the motivation of foreign policy decision-makers to make foreign policy deci-

sions based on national preferences. National preferences are formed from many social, psychological, historical and other factors of a nation's development. In this regard, according to Heike Hermans, who, in turn, agrees with J. Nye, with the help of culture a nation can promote a positive image of the country in the world and even influence other countries. (Heike, 2013 pp. 55-82)

Thus, in the development of public diplomacy, both in the Republic of Korea and other countries, the social aspect is of great importance. By studying the social aspects of the country, it is possible to identify the specifics and patterns of public diplomacy, both in one country and in other countries.

Conclusion

Thus, using the example of Korean public diplomacy in the field of fine arts in particular, one can imagine how relations are formed in society, and how the psychological component of society is determined. The works of sociologists are a good help in explaining the subjective perception of the world.

Modern psychology using the quantum approach is now becoming popular. Many achievements and scientific research used in this article, and with them today's paradigms of social development associated with universal computerization, made it possible to look at all this from a different angle.

To understand that subjectivity matters or everything depends on the observer, in this case, a participant in the international process, who is the bearer of his national culture, and following this will make that or other decisions in the global arena, as a subject of international relations. And also to perceive the policy of another state, as an ordinary citizen.

Korea has its distinctive features of foreign policy and public diplomacy, which developed in conjunction with historical events, the level of the economy, and cultural development, i.e. civilizational.

By understanding how to study the characteristics of social development and its political vision, one can increase the level of understanding of the characteristics of another country and predict the specifics of its political actions. As well as the specifics of public diplomacy.

Bibliography

- Antique alive Buddhist Painting – artistic masterpiece of Korean Buddhist art. Date of access: 22.10.2023, https://www.antiquealive.com/Blogs/Korean_Buddhist_Painting.html.
- Dalai Lama XIV Ngagwang Lovzang Tenjing Gyamtsho. (April 24, 2009). Public lecture on the topic: The Nature of Mind, at the University of California, Santa Barbara, USA. Далай-лама XIV (Нгагванг Ловзанг Тэнцзин Гьямцхо. Публичная лекция на тему: Природа ума, в Калифорнийском университете, Санта-Барбара, США. 24 апреля 2009. Date of access: 28.03.2018, <https://www.youtube.com/watch?v=v1mFXv41OBc>
- Dobrzynski Judith H. All That Korean Art Is There for a Reason. (March 16. 2016). // The New York Times. Date of access: 22.10.2013, <https://www.nytimes.com/2016/03/17/arts/design/all-that-korean-art-is-there-for-a-reason.html>
- Ghichul Jung. (February 16, 2021). Korea in Focus: Buddhist Paintings, Patrons, and Rituals in the Late Joseon Period. Date of access: 22.10.2013, <https://www.clevelandart.org/research/in-the-library/collection-in-focus/korea-focus-buddhist-paintings-patrons-and-rituals-late-joseon-period>
- Goodman Michael B. (2006). The role of business in public diplomacy. // Journal of Business Strategy, Vol. 27 Issue: 3, pp.5 – 7. Date of access: 03.08.2018, <https://doi.org/10.1108/02756660610663763/>
- Heike Hermanns. (June 30, 2013). National Role Conceptions in the 'Global Korea' Foreign Policy Strategy. //The Korean Journal of International Studies 11-1, pp. 55-82 Date of ac-

- cess: 21.12.2024, <https://doi.org/10.14731/kjis.2013.06.11.1.55>
- Hjalmarsson David Alexandre. (2013). South Korea's Public Diplomacy: A cultural approach. The acquirement of soft power. pp.22 – 25. Date of access: 03.08.2018, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:699591/FULLTEXT01.pdf>
- Jay Wang. (2017). Making the foreign familiar through cultural relations. p.125. Date of access: 03.08.2018, https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The_Soft_Power_30_Report_2017-1.pdf
- Jung Carl Gustav. The man and his symbols. Russian translation. Date of access: 16.04.2018, <https://www.rulit.me/books/chelovek-i-ego-simvoly-read-1002-24.html>
- Kim Tae Young, Jin Dal Yong. (2016). Cultural Policy in the Korean Wave: An Analysis of Cultural Diplomacy Embedded in Presidential Speeches// International Journal of Communication 10, 5514–5534 Simon Fraser University, Canada. Date of access: 28.10.2023, <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/viewFile/5128/1838>
- Kim Steven (August 4, 2016). Korea's Cultural Juggernaut is a Soft-Power Strategy Worth Copying. //The National Interest. Date of access: 03.08.2018, <https://nationalinterest.org/feature/koreas-cultural-juggernaut-soft-power-strategy-worth-copying-17246?page=0%2C1>
- Kyunghee Pyun (2018). Undulation Between Identity Politics and Cosmopolitanism: Korean Artists in the United States, 1950 – 2000. Identity Politics and Diasporic Korean Artists. Oscillation. Between Korea and the United States. p. 35.
- Lee Soyoung. Religious Influence on Korean Art. Date of access:

22.10.2023, <https://asiasociety.org/education/religious-influence-korean-art>

Lipetsky N. (2012). Quantum paradigm in the system of new psychological knowledge // Young scientist. №3. - p. 328-333.
- Липецкий Н. (2012). Квантовая парадигма в системе нового психологического знания // Молодой ученый. №3. - с. 328-333. Date of access: 16.04.2018, <https://moluch.ru/archive/38/4478/>

Manheim K. Ideology and Utopia (1994). // Manheim K. The diagnosis of our time. M.: Jurist, 1994. P. 276. Russian Translation.

Manheim K. Essay on the sociology of culture. p. 68. Russian translation. Date of access: 28.10.2023, http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/man_esse/02.php

As cited in Cage Malinkin A.N. (2015). Sociology of knowledge by M. Scheler and K. Mannheim: comparative analysis of methodologies // Questions of Philosophy. Малинкин А.Н. (2015). Социология знания М. Шелера и К. Манхейма: сравнительный анализ методологий // Вопросы философии. № 11. Date of access: 28.10.2023, http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1287

Korea.net. Date of access: 03.08.2018, <http://www.korea.net/AboutKorea/Culture-and-the-Arts/Hallyu>

Korea Creative Content Agency (KOCCA). Date of access: 03.08.2018, <http://eng.kocca.kr>

Korea Foundation. Date of access: 03.08.2018, <https://en.kf.or.kr/?menu=3812>

KOICA. Date of access: 21.12.2024, https://www.koica.go.kr/koica_en/3392/subview.do

İTALYAN SİYASETİNDE
GÖÇ KONUSUNUN
GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ:
FRATELLI D'ITALIA VE
KOMPLO TEORİLERİ¹
*Umut YUKARUÇ*²

1 Bu çalışma 17 Ekim 2024 tarihinde TESAM 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuştur.

2 Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, umutyukaruc@nevsehir.edu.tr

Öz

Popülist hareketler komplo teorilerini retorik bir araç olarak sıklıkla kullanmaktadır. Komplo teorileri siyasi, ekonomik ve sosyal düzendeki tutarsızlıkları ortaya çıkarmaya hizmet ederek popülist politikacıların stratejilerinde kullanmak üzere alternatif bir anlatı inşa etmelerini sağlar. Dahası, komplo teorilerinin yarattığı imgesel alan, popülist siyasete içkin ikili düşünme tarzının yeniden üretilmesinde ve kurumların, grupların, kültürlerin veya kimliklerin ötekileştirilmesinde de etkili olabilir. Bu nedenle, komplo teorilerinin siyasi alanda daha fazla önem kazanması durumunda, bir olayın siyasallaşması ve ardından güvenlikleştirilmesi üzerinde etkili oldukları ileri sürülebilir. Bu çalışmanın amacı, komplo teorilerinin güvenlikleştirme sürecine nasıl entegre olduğunu incelemektir. İlk olarak, bu çalışma “komplo teorisi” teriminin tanımını yapacaktır ve komplo teorilerinin popülist siyasette nasıl etkili bir araç haline gelebildiği incelenecektir. Aynı zamanda komplo teorileri ile güvenlikleştirme yaklaşımı arasındaki ilişkiye odaklanacaktır. İkinci olarak, kısaca odak noktası olan Büyük Yer Değiştirme Teorisi açıklanacaktır. Son olarak ise bu çalışma sadece İtalya ve Georgia Meloni’nin önderliğini yaptığı *Fratelli D’Italia* Partisine odaklanacaktır. Bu partinin komplo teorilerini sıklıkla ve özellikle göç ile ilgili konularda kullandığına dikkat çekecek ve özellikle göç konusunun güvenlikleştirilmesinde nasıl etkili bir anlatı oluşturduğu üzerinde duracaktır.

Abstract

It is a common practice among populist movements to employ conspiracy theories as a rhetorical tool. Conspiracy theories serve to highlight discrepancies within the political, economic and so-

cial order, thereby enabling populist politicians to construct an alternative narrative for use in their strategies. Furthermore, the imaginary space created by conspiracy theories can be an effective means of reproducing the binary thinking that is inherent to populist politics, and of marginalising institutions, groups, cultures or identities. It can thus be argued that the increasing importance of conspiracy theories in the political sphere has an impact on the politicisation and subsequent securitisation of an event. The objective of this study is to examine the manner in which conspiracy theories are incorporated into the process of securitisation. The initial objective of this study is to define the term 'conspiracy theory' and to examine the manner in which conspiracy theories can become an effective tool in populist politics. Furthermore, the study will examine the relationship between conspiracy theories and the securitisation approach. Secondly, it will provide a brief explanation of the Great Replacement Theory, which serves as the focal point of the study. Finally, the study will focus exclusively on Italy and the Fratelli d'Italia Party, led by Georgia Meloni. It will highlight the party's frequent utilisation of conspiracy theories, particularly in relation to migration issues, and how it has effectively securitised migration through the use of such theories.

Giriş

Komplo teorileri, son yıllarda önemli ölçüde ilgi gören bir siyaset tarzı olan popülist siyaset için önemli bir araç haline gelmiştir. Popülist siyasetçiler bu teorileri toplumsal kaygı ve korkuları manipüle etmek, siyasi söylemlerini güçlendirmek ve halk desteğini artırmak için sıklıkla kullanmışlardır. Komplo teorileri, sıklıkla “halk” ve “elitler” arasında keskin bir karşıtlık çizen popülist söylemin vazgeçilmez bir bileşenini oluşturmaktadır. Belirli grupları veya örgütleri hedef alan bu tür teoriler, halkın sorunlarının sorumlusu olarak ‘ötekileri’ tanımlar ve böylece karmaşık sosyal meseleleri basit çözümler sunarak açıklama iddiasında bulunur. Popülist liderler komplo teorilerini kullanarak sadece kendi tabanlarını harekete geçirmekle kalmaz, aynı zamanda siyasi rakiplerini itibarsızlaştırmak için de bu tür iddialara başvururlar. Sonuç olarak, popülist siyaset toplumsal kutuplaşmayı artıran bir strateji haline gelebilmektedir.

Büyük Yer Değiştirme (*The Great Replacement*) Teorisi de popülist siyasetçilerin sıklıkla söylemlerinde yer bulan teorilerden birisidir. Bu teori basitçe, Avrupa’nın halklarının kimliğinin dışarıdan gelen ve gizli gruplar tarafından bilinçli olarak yaptırılan göçler aracılığıyla değiştirilmeye çalışıldığını iddia etmektedir. Bu şekilde popülist siyasetçiler göç konusunu önce siyasallaştırırken sonra da güvenlikleştirme yoluna gitmektedirler.

Bu çalışmada da Büyük Yer Değiştirme Teorisi, İtalyan siyaseti çerçevesinde nasıl güvenlikleştirme süreçlerinin bir parçası olduğu üzerinde durulacaktır. Özellikle *Fratelli D’Italia* (FdI) Partisi ve lideri Giorgia Meloni’nin söylemleri incelenerek şu sorulara yanıt aranacaktır: Komplo teorileri ile popülist siyaset arasında nasıl bir ilişki vardır? Komplo Teorileri güvenlikleştirme süreçlerini

nasıl etkilemektedir? İtalya’da göç konusunun güvenlikleştirilmesinde komplo teorilerinin etkisi olmuş mudur?

Bu sorulara yanıt vermek için ilk olarak teorik çerçeve kapsamında kısaca komplo teorilerinin ne olduğu hakkında bir tanım yapılacaktır. Bu kısımda aynı zamanda popülist siyaset ve güvenlikleştirme kavramları açıklanacak ve komplo teorilerinin bu kavramlar ile ilişkisi üzerinde durulacaktır. İkinci olarak bu çalışmanın odak noktasındaki Büyük Yer Değiştirme Teorisi kısaca tanımlanacaktır. Üçüncü ve son kısımda ise İtalyan siyasetindeki popülist bir parti olan FdI’nin bu komplo teorisini göç konusunun güvenlikleştirme süreçlerinde nasıl kullandığı gösterilecektir.

1. Teorik Çerçeve: Komplo Teorileri, Popülist Siyaset Tarzı ve Güvenlikleştirme

Komplo teorilerinin ne olduğu, kimler tarafından kullanıldığı ve neden sıklıkla kullanıldığı üzerine pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Komplo teorileri sosyal bilimlerin birçok dalı tarafından açıklanmaya çalışılmış ve her disiplin kendi tanımını yapmıştır. Dolayısıyla tek bir tanım bulunmamaktadır. Barkun komplo teorisini, güçlü, gizli, kötü niyetli güçlerin insan kaderini kontrol ettiğine dair bir inanç olarak tanımlamaktadır (Barkun, 2003, s. 2). Blanusa ve Hristov’a (2020) göre ise bir komplo teorisinin temel önermesi, bir düşmanlar topluluğu veya topluma tehdit olarak algılanan bir dış varlık kavramıdır. Komplo teorileri ya var olmayan fantastik komplolara atıfta bulunur ya da gerçek komploların gerçekliğini çarpıtır ve çoğu zaman onları mantığın ötesine iter (Nefes ve Romero-Reche, 2020, s. 97).

Komploların dünya siyasetinde yaygın bir olay olduğunu, diplomatik müzakerelerde kullanıldığını ve ulusal güvenliği etkile-

me potansiyeline sahip olduğunu belirtmek gerekir. Her zaman hemen fark edilemeyebilen bu olaylar çatışmaya ya da barışa yol açabilir (Aistrophe ve Bleiker, 2018, s. 168). Komplo teorisi, doğru olabilecek ya da olmayabilecek bir komplo hakkında kanıtlanmamış bir öneri olarak tanımlanmaktadır (Olmsted, 2009, s. 3). Komplo teorileri bağlamında, olayların meydana gelişi büyük ölçüde planlanan sonuca uygundur. Komplo teorileri basit açıklamalar sunarlar, ancak bu açıklamaların çoğunu genellikle gözlemlenemeyen gizli örgütlere ve ilişkilere atfederler. Bu teorilere göre, gizli ve nüfuzlu varlıklar geniş ağlarını ve bağlantılarını kullanarak amaçladıkları sonuçlara kamuoyunun fark edemeyeceği bir şekilde ulaşırlar. Bir kez daha, bu teorilerin temel bir ilkesi, otorite konumunda olanların ister açık ister gizli olsun cezasız kalmadan hareket edebilecekleri varsayımdır. Ancak, uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı, sistemin çok yönlü doğası ve dahil olan aktörlerin çokluğu göz önüne alındığında, basit açıklamalar yapma olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Kısacası, kompolar eylemlerle, komplo teorileri ise algılarla ilgilidir (Nefes ve Romero-Reche, 2020, s. 97).

Söylem ve komplo teorileri arasındaki ilişkiyi analiz eden Mark Fenster (2008), popülist siyaset ve komplo teorileri arasında söylemsel güç açısından bir bağlantı olduğunu tespit etmiştir. Fenster, popüler siyasi kültür tarafından şekillendirilen söylemler ya da kültürel pratikler olarak komplo teorilerinin rolünü incelemiştir. Bu teorilerin kültürel ve siyasi bağlamlarda nasıl kullanıldığını ve sürdürüldüğünü, ayrıca nasıl işlevsel hale geldiklerini araştırmıştır. Sonuç olarak, popülist hareketlerin bir analizini yapmış ve bu hareketlerin komplo teorilerini sıklıkla kullandığı sonucuna varmıştır. Komplo teorilerinin siyasi, ekonomik ve sosyal düzendeki çarpıklıkları ortaya çıkardığı ölçüde bir

işlev görebileceğini ileri sürmüştür. Bu da popülist politikacıların stratejilerinde kullanmak üzere alternatif bir anlatı yaratmalarıyla mümkün olmaktadır. Özetle, Fenster'in ortaya koyduğu gibi, komplo teorileri, inananları ve genel halkı birleşik bir varlık, yani "biz" ya da "halk" olarak birleştirerek popülist iktidar için teorik bir temel oluştururken, aynı zamanda gizli, elit iktidar bloğunu halka, yani "bize" karşı konumlandırır (Fenster 2008, s. 89).

Son yıllarda popülizm kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Hegemonya için mücadele eden iki grup arasındaki antagonizmanın hakim olduğu bir toplum öngören siyasi bir mantık (Laclau, 2005), siyasi liderlerin konumlarını ifade etmek için kullandıkları belirli bir söylem (Hawkins, 2010) ve bir tarz ve dolayısıyla belirli bir politika yapma performansı (Moffitt, 2016) olarak tanımlanmıştır. Halk egemenliğine odaklanması ve demokrasinin diğer tüm yönlerini göz ardı etmesi nedeniyle 'siyaset dışı' olarak da tanımlanmaktadır (Taggart, 2018). Alternatif olarak, siyasi aktörler, medya ve sıradan vatandaşlar arasındaki etkileşimleri hedefleyen bir iletişim olgusu olarak görülmektedir (De Vreese vd., 2018). Son olarak, bir ideoloji (ince ideoloji) olarak değerlendirilmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2017). Popülizme yönelik bu farklı yaklaşımlar birbirini dışlamaz ve hatta birbirini tamamlayabilir. Dört temel unsurun tanımlanmasında yakınlaşma eğilimindedirler: (1) halk ve elitler olmak üzere iki grubun varlığı; (2) bu iki grup arasındaki muhalefet; (3) halk egemenliğinin yüceltilmesi ve (4) halkın ahlaki olarak kutsanması ve elitlerin eleştirilmesi (Woods, 2014, s. 11).

Bu argümanı daha da geliştirmek için popülist hareketler olgusunu tartışmak gerekmektedir. Popülizm kavramını incelediğimizde, popülist hareketlerin net bir şekilde tanımlanmış bir

yapıdan yoksun olduğu görülmektedir. Çok çeşitli biçimlerde tezahür eder ve belirli bir ideolojik yönelimle sınırlı değildir; siyasi yelpazenin her yerinde gözlemlenebilir. Popülizm sol ya da sağ ile özdeşleştirilebilir ve etnisite ya da düzen karşıtlığına odaklanabilir. Örnek vermek gerekirse, Nazizm etnik kökene odaklanan aşırı sağcı bir popülist hareket olarak tanımlanabilirken, Yunanistan'daki Syriza Partisi sol kanat popülizmi olarak tanımlanabilir. Benzer şekilde, popülizmin tanımı ya da neyi ifade ettiği konusunda da bir fikir birliği yoktur. Cas Mudde (2004) gibi bazı yazarlar popülizmi toplumu homojen ve karşıt iki gruba ayıran 'ince bir ideoloji' olarak görmektedir. Popülizmi, toplumun genel iradesini ifade etmesi gerektiğine inanan zayıf bir ideoloji olarak tanımlamaktadırlar. Kurt Weyland (2001) gibi diğerleri ise, politikacılar tarafından iktidarı ele geçirmek ya da elde tutmak amacıyla örgütsüz kitlelerin desteğini kazanmak için kullanılan bir siyasi araç olarak görmektedir. Ernesto Laclau (2005) ve Ruth Wodak (2015) gibi bazı akademisyenler ise söylemsel gücüne vurgu yapmaktadır.

Popülizmin kesin bir tanımı olmamasına rağmen, popülist söylemin çoğu akademisyenin üzerinde hemfikir olacağı ortak noktaları vardır. Bunlardan ilki halk ile seçkinler arasındaki karşıtlıktır. Bu, mutlak iyi ve kötü arasındaki ayrıma dayanan Manichean tarzı bir söylemdir. Toplumun iradesini her zaman 'iyi' olarak görür ve sürekli olarak kendi çıkarları için ve toplumun zararına komplo kuran 'kötü' elitlerin var olduğunu düşünür. Bu durum tüm popülist hareketlerde görülmektedir (Albertazzi ve McDonnell, 2015, s. 4). Popülist söylemlerdeki ikinci ortak nokta, demokrasinin halkın gerçek egemen olduğu bir yönetim sistemi olduğu iddiasıdır. Özellikle demokratik ülkelerdeki sol ve sağ popülist hareketler, demokrasinin gerçek savunucuları olduklarını

ve halktan gasp edilen iktidarı geri alacaklarını iddia etmektedir (Bobba ve McDonnell, 2016, s. 283). Son ortak özellik ise aşırı sağ popülist hareketlerde daha yaygın olan 'öteki' kavramıdır. Popülist liderler sıklıkla, toplumu yalnızca elitlerin baskısı altında değil, aynı zamanda ortak kimlik ve değerleri paylaşmayan dış güçlerin saldırısı altında gösterdikleri söylemler inşa etmektedir (Albertazzi ve McDonnell, 2015, s. 4; Bobba ve McDonnell, 2016, s. 283). Tersine, popülist söylemlerin doğası gereği dışlayıcı olduğu ve mantıksal argümantasyon yerine duygusal itirazlara öncelik verdiği iddia edilebilir (Bulli ve Soare, 2018, s. 138).

Popülist liderlerin iletişim tarzı, duygusal bir tepki ortaya çıkarmak için konuları dramatize etme ve basitleştirme eğilimi ile karakterize edilir. Özellikle sağ popülist partiler, dikkat çekmek ve kutuplaşmayı teşvik etmek için kasıtlı olarak kışkırtıcı bir retorik benimsemektedir (Moffitt, 2016). Mevcut sosyal medya ortamı ve hakikat sonrası siyasetin yaygınlığı da bu tür söylemlerin yaygınlaşmasına elverişli bir ortam sağlamaktadır. Ruth Wodak (2015) tarafından ortaya konulduğu üzere, sağ popülist partilerin yarattığı endişe bir dizi kilit unsurla tanımlanabilir. İlk olarak, göç nedeniyle iş kaybı korkusu ve refah devletinin göçmenler tarafından erozyona uğratılması tehdidi algısı vardır. İkinci olarak, ulus-devletin ulus-ıçi halkı korumak için giderek artan güçsüzlük hissi vardır. Üçüncü olarak, değerlerin erozyona uğraması, geleneklerin ve yerel kültürün yok olması söz konusudur.

Sonuç olarak, komplo teorileri ve popülist dış politika arasında şu şekilde bir bağlantı kurulabilir: İlk olarak, komplo teorileri dış tehditler hakkında fikir verir. Dış düşmanlar ve iç işbirlikçiler arasında bir bağlantı kurarak tehdidin kapsamını belirleyebilir. İkinci olarak, algılanan tehditlerin sınırlarını çizirken, uluslara-

rası ilişkilerin doğası gereği karmaşık olan dinamiklerini basitleştirmeye hizmet eder. Dünyanın açıkça tanımlanmış “onlar” ve “biz” kategorilerine bölündüğü ve gri alanların nüanslarının ya görmezden gelindiği ya da basitleştirildiği ikili bir dünya görüşü yaratır. Üçüncü olarak, uluslararası örgütleri küresel elitlerin bir komplosu olarak göstererek marjinalleştirebilir. Dördüncü olarak, komplo teorileri sözde bir dış tehdidin sonucu olarak nüfusu konsolide edebilir. Son olarak, popülist liderler komplo teorilerinin yarattığı güvensizlik ve korkudan faydalanarak ulusu kendi tanımladıkları şekilde birleştirebilir ve ulusu dışarıdan koruma bahanesiyle bazı tartışmalı politikaları yürürlüğe koyabilirler.

Bu çalışmada ise komplo teorilerinin güvenlikleştirme süreçlerine etkileri üzerinde durulacağından teorik çerçeveyi bitirip örnek vakaya geçmeden önce son olarak güvenlikleştirme yaklaşımı açıklanacaktır.

Son yıllarda İtalyan siyasetçilerin açıklamaları ve politikaları, İtalya'daki göçmen krizinin bir ulusal güvenlik meselesine dönüştüğünü göstermektedir. Bu durum özellikle Avrupa'nın en büyük göçmen kampını kapatmak ve kurtarma gemilerinin İtalyan limanlarına girişini yasaklamak gibi olağanüstü önlemler alan dönemin İçişleri Bakanı, bugün de Başbakan Yardımcısı ve Altyapı ve Ulaştırma Bakanı olan Lig Partisi lideri Matteo Salvini'nin politikalarında açıkça görülmektedir. Bu tür eylemler göçmen krizinin boyutunu ve güvenlikleştirildiğini göstermektedir. Bu krizin İtalya'da nasıl ve neden bir ulusal güvenlik tehdidi olarak çerçevelendiğini anlamak için bu bölüm öncelikle Uluslararası İlişkiler disiplininin önemli bir alt disiplini olan güvenlik çalışmalarını inceleyecek ve İtalyan siyasi söylemine geçmeden önce 1990'ların başında ortaya çıkan Kopenhag Okulu'nun

güvenlikleştirme teorisine odaklanacaktır.

Eleştirel güvenlik çalışmalarının merkezinde yer alan Kopenhag Okulu, güvenlik sorunlarının ve politikalarının kilit aktörler tarafından sosyal olarak inşa edildiğini ileri sürerek geleneksel güvenlik çalışmalarından ayrılmaktadır (Türkeş-Kılıç, 2018, s. 4). Güvenliği askeri veya ekonomik boyutlarla sınırlayan geleneksel çerçevelerin aksine, bu ekol analizi beş sektörü inceleyerek genişletmektedir: askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998: ss. 22-23). Bu bölümde kolektif kimliklerle ilgili olan sosyal sektöre odaklanılacaktır. Buzan, Waever ve De Wilde'a (1998, s. 23) göre, göç gibi toplumsal dinamiklerdeki değişiklikler, bir toplumun "gerçek" kimliğine yönelik tehditler olarak algılanabilir ve "biz" ile "onlar" arasında bir bölünme yaratabilir. Sonuç olarak, yasadışı göç gibi toplumsal meseleler, İtalya örneğinde de görüleceği üzere, kilit aktörler tarafından varoluşsal tehditler olarak çerçevelenebilmekte ya da güvenlikleştirilebilmektedir.

Kopenhag Okulu'na göre güvenlik doğuştan gelen bir özellik değildir, daha ziyade etkili aktörler tarafından söz-edimi olarak bilinen söylemler aracılığıyla inşa edilir (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998, ss. 23-25; Brauch, 2008, s. 5). Bu söylemlerde, yasadışı göç gibi bir mesele, değerli bir varlığa (bu bağlamda İtalyan toplumuna) yönelik varoluşsal bir tehdit olarak çerçevelenmektedir. Algılanan bu tehdide karşı koymak için olağanüstü önlemlere duyulan ihtiyaç, bu güvenlikleştirici aktörlerin anlatıları aracılığıyla meşrulaştırılmakta ve böylece güvenlikleştirme sürecini oluşturmaktadır.

Güvenlikleştirici aktörlerin rolünü kimin üstlendiğini belirlemek kritik önem taşımaktadır. Genel olarak, siyasi veya top-

lumsal güç konumunda olanlar güvenlikleştirme sürecini yönlendirirken, medya gibi diğer kuruluşlar bu anlatıları yayarak destekleyici veya işlevsel roller oynarlar. Göçle ilgili olarak, güvenlikleştirici aktörler genellikle dil, gelenekler ve etnik yapı da dahil olmak üzere kolektif kimliği temsil eder ve korur (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998, s. 23). Güvenlikleştirme sürecinin başarısı, algılanan bir tehdidin etkili bir şekilde inşa edilmesine ve bu tehdide karşı kolektif bir kimliğin harekete geçirilmesine bağlıdır (Karyotis ve Patrikios, 2010, s. 44). Retorik, “biz” ve “onlar” arasında ayrım yaparak, belirli grupları dışlayarak veya “ötekileştirerek” toplumu birleştirmeyi amaçlar. Kopenhag Okulu teorik olarak herhangi bir bireyin güvenlikleştirmeye katılabileceğini kabul etse de, siyasi ve askeri elitler kaynaklara, bilgiye ve sosyal etkiye erişimleri nedeniyle stratejik bir avantaja sahiptir.

Özetle, güvenlikleştirme üç aşamadan oluşur: önce güvenlik siyasi bir mesele değildir; sonra siyasileştirilir ve toplumsal gündeme girer; son olarak da varoluşsal bir tehdit olarak sunulur ve güvenlikleştirilir. Bu varoluşsal tehdide karşı koymak için söylem, olağanüstü önlemler alınması gerektiğini ortaya koyar. Bu önlemler güvenlikleştirici aktör tarafından meşrulaştırılır. Bu çalışma öncelikle güvenlikleştirici kilit aktörler olarak İtalyan siyasetçilere odaklanacaktır. Özellikle popülist Fratelli D'Italia'nın lideri Giorgia Meloni'nin yasadışı göç konusundaki söylemleri, popülist hareketler ve bu hareketlerin meseleleri “biz” ve “öteki” kavramları etrafında çerçeveleme eğilimleri bağlamında incelenecektir.

2. Büyük Yer Değiştirme Teorisi

Büyük Yer Değiştirme komplo teorisi, kitlesel göç, yerli olmayan nüfus arasında yüksek doğum oranları ve yerli Avrupalılar arasında azalan doğum oranlarının bir kombinasyonu yoluyla Avrupa nüfusunun yerini yavaş yavaş Avrupalı olmayan göçmenlerin aldığını varsaymaktadır. Sağcı ve aşırı sağcı hareketlerde ilgi gören bu teori, bu demografik değişimlerin Avrupa kimliğini, kültürünü ve siyasi etkisini aşındırmaya yönelik kasıtlı ve planlı bir çabanın sonucu olduğunu öne sürmektedir. Varyasyonları olsa da, genellikle elitlerin güdümünde olduğu varsayılan bir komplo fikrine odaklanmakta, bazen küreselci veya solcu aktörleri de işin içine katmakta ve bazı yinelemelerde anti-Semitik imalar içermektedir.

Büyük Yer Değiştirme teorisi, Renaud Camus'nün 2012 yılında 40 sayfalık bir makalesinin yayınlanmasının ardından önem kazanmıştır. Camus, gençlik yıllarında sosyalist inançları benimsedikten sonra Soğuk Savaş sonrasında aşırı sağ ideolojiyi benimsemeye başlayan bir yazar, şair ve siyasetçidir. Camus 2012 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde aday olmuş ancak gerekli oyu alamayınca Marine Le Pen'i desteklemeye karar vermiştir.

Camus (2012) makalesinde, Afrika ve Orta Doğu'dan gelen beyaz olmayan göçmenlerin yerli beyaz Avrupalı nüfusun yerini aldığını ve bunun da beyaz ırkın yok olmasıyla sonuçlanacağına inandığını belirtmektedir. 2012 tarihli makalesinde Camus (s. 24), Avrupa'ya Müslüman göçü ve beyaz olmayan nüfusun beyaz nüfusa kıyasla daha yüksek doğum oranına sahip olması konusunu ele almıştır. Buna ek olarak, Camus göçmenleri 'öteki' olarak nitelendirmiş, ancak 'işbirlikçi' olarak nitelendirilebilecek bireylerin varlığını da kabul etmiştir. Camus (2012, s. 14-15) ayrıca

Yahudilerin, kadınların, eşcinsellerin, laiklerin, düşünce özgürlüğü savunucularının ve politikacıların da bu değiştirme komplosunda suç ortağı olduklarını ileri sürmüştür. Fransa'daki son cumhurbaşkanlığı seçimleri bağlamında Camus, aşırı sağcı siyasi eğilimleri olan bir aday olan Eric Zemmour'a desteğini açıkça ifade etmiştir. Zemmour'un tüm kampanyası Büyük Yer Değiştirme teorisine dayanıyordu (Ganley, 2022). Zemmour'un oyların yalnızca %7'sini aldığı göz önünde bulundurulduğunda, teorisinin pek de etkili olmadığı düşünülebilir. Ancak Camus tarafından yapılan bir araştırma, Fransız halkının %60'ından fazlasının bu teoriye inandığını göstermektedir (Bullens, 2021).

Bu teorinin etki alanı sadece Fransa ile sınırlı kalmamış, birçok Avrupa ülkesindeki popülist partiler, hareketler tarafından da benimsenmiş hatta bazı teröristlerin saldırılarında bile söz konusu olmuştur (Hernández Aguilar, 2024). Fakat bu çalışmanın amacı İtalyan siyasetine odaklanarak bu teorinin İtalya'daki yansıması nasıl olmuş onu incelemektir. Bu yüzden bir sonraki kısımda İtalyan siyasetine odaklanılacaktır.

3. Büyük Yer Değiştirme Teorisi'nin İtalya'da Göç Konusunun Güvenlikleştirilmesindeki Etkisi

Göçle ilgili güvenlikleştirme sürecinin Giorgia Meloni hükümetinin kurulmasından önce başladığı söylenebilir. Özellikle Lig Partisi ve lideri Matteo Salvini zamanında göç, önemli bir konu haline gelmiş, siyasallaşmış ve güvenlikleştirilerek hakkında olağanüstü tedbirlerin alınmıştır. Salvini 2015 yılında göç olgusunu İtalya'nın 'istilas'ı olarak nitelendirmiş ve Avrupa'nın İtalya'nın kuzey bölgesi Padania'yı etnik olarak yeniden inşa etme sürecine girdiğini iddia etmiştir. Ayrıca kuzeyde yaşayan İtalyanların etnik temizlik mağduru olduğunu öne sürmüştür (Berry, Garcia-

Blanco ve Moore, 2015, s. 87). Bu siyasallaşmış sorunun güvenlikleştirilmesi, 2018’de Lig Partisi’nin seçimlerde beklenenden daha fazla oy alması ve bunun sonucunda 5 Yıldız Hareketi ile bir koalisyon hükümeti kurulmasıyla mümkün hale gelmiştir. Bu seçim sonucunda partinin lideri Matteo Salvini İçişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olmuştur. Salvini göreve geldikten sonra denizde kurtarılan 600 kişiyi taşıyan bir geminin İtalya kıyılarına yanaşmasına izin vermeyerek gemiyi İspanya’ya yönlendirmiştir (Kirchgaessner, 2018).

2018 yılında Cumhurbaşkanı Mattarella, mülteci krizinin güvenlikleştirilmesinde çok önemli bir önlem olan “Salvini yasası”-nı yürürlüğe koymuştur. Salvini’nin İtalyanlara bir hediye olarak nitelendirdiği söz konusu yasa, henüz mülteci statüsü almaya uygun olmayan bireyleri koruyan yasayı iptal etmiştir. Sonuç olarak, göçmenler ikamet ettikleri sığınma merkezlerinden zorla tahliye edilmiştir (Cenkci, 2018). Daha önce de belirtildiği gibi, bir olayın güvenlikleştirilebilmesi için siyasi aktörlerin konuyu bir tehdit olarak algılaması ve acil ve istisnai tedbirler uygulaması gerekmektedir. O halde Salvini’nin göç konusunun siyasileştirilmesinde ve güvenlikleştirilmesinde bir rol oynadığı söylenebilir. Benzer bir süreç Giorgia Meloni ve FdI örneğinde de gözlemlenmiştir. Lig Partisi ile aşırı sağ popülist bir yönelimi paylaşan bu parti, daha önce başlatılmış olan göç meselesinin siyasileştirilmesi ve güvenlikleştirilmesi sürecini devam ettirmiştir.

Giorgia Meloni, Ekim 2022’de göreve gelen İtalya’nın ilk kadın Başbakanı olmuştur. Meloni’nin siyasi aktivizm geçmişi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan neo-faşist bir parti olan İtalyan Sosyal Hareketi’nin (*Movimento Sociale Italiano*-MSI) Gençlik Cephesi’ne katılmasıyla başlamıştır. Daha sonra, faşist kökler-

den uzaklaşmayı amaçlayan MSI'nin yeniden markalaşması olan Ulusal İttifak'ın (*Alleanza Nazionale*) gençlik kanadı *Azione Giovani*'nin ulusal lideri rolünü üstlenmiştir. Meloni'nin siyasi önemi artmaya devam etmiş ve 2008'den 2011'e kadar İtalya'nın Gençlik Bakanı olarak görev yapmıştır (Dona, 2022; Stille, 2024).

Meloni 2012 yılında Ignazio La Russa ve Guido Crosetto ile birlikte FdI'yi kurmuştur. Parti'nin adı "İtalya'nın Kardeşleri" ismi İtalyan milli marşından türetilmiştir. Parti yaygın olarak İtalya'nın ulusal egemenliğini, geleneksel değerlerini ve sıkı göç kontrollerini vurgulayan sağcı milliyetçi ve muhafazakar bir oluşum olarak kabul edilmektedir. Meloni'nin FdI'si ideolojik köklerini İtalya'nın faşizm sonrası siyasi geleneğine dayandırırsa da, Meloni'nin liderliği altında parti doğrudan faşist sembolizmden uzaklaşmış ve daha geniş milliyetçi ve muhafazakar gündemleri vurgulamıştır (Winfield, 2022).

2022 genel seçimlerinde FdI, ulusal oyların yaklaşık %26'sını alarak ve sağcı bir koalisyonu zafere taşıyarak İtalyan siyasetinde baskın güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum Meloni'nin Başbakan olmasını sağlarken, göreve geldiğinden bu yana ekonomik reform, vergi indirimleri ve bu çalışmanın konusu olan göç kontrolü gibi konulara yoğunlaşmıştır. Göçmenlik konusunda güçlü bir duruş benimsemiş, politikalarını popülist söylemle uyumlu hale getirmiş ve göçmenliği sıklıkla bir ulusal güvenlik sorunu olarak nitelendirmiştir (Stille, 2024).

Meloni ve partideki diğer siyasetçiler büyük boyutlara gelen göçün İtalyan kimliğini ve kültürünü tehdit ettiği düşüncesine sahiptirler. FdI'nin seçimlerde kullandığı sloganlardan birinin 'Avrupa'nın kimliğini, Avrupa'nın kendi tarihinden vazgeçerek başkalarınınkini benimsemesini sağlayan her türlü kültürel bo-

yun eğdirmeye karşı savunmak' olduğu düşünüldüğünde Büyük Yer Değiştirme Teorisi'nin daha da önemli hale geldiği görülmektedir (Lami, 2024). Lami'ye göre bu üstü örtülü İslamofobik ve ırkçı ifade, beyaz Avrupalı nüfusun yerini kasıtlı olarak beyaz olmayan göçmenlerin aldığına dair ırkçı bir komplo teorisi olan sözde büyük yer değiştirmeyi işaret etmektedir.

FdI ve Meloni, yukarıda bahsedilen komplo teorisini özellikle 2022 seçimlerinden önceki yıllarda sıklıkla dile getirmiştir. Son olarak Mussolini'nin Torunları adlı bir kitap yazan David Broder, Meloni'nin "en az 15-20 kez" bir "etnik ikame planı" fikrine alenen atıfta bulunduğunu söylemiştir (Vohra, 2023). Hatta, İngiliz *The Times* Gazetesi Meloni'yi bu teoriye açık bir şekilde inanan ilk Batı Avrupalı lider olarak tanımlamıştır (Kington, 2022).

Gerçekten de 2022 seçimlerinden önce, başta kamuya açık etkinliklerde olmak üzere birçok kez 'planlı etnik değişim' inancını dile getirmiştir. Ayrıca, bu bakış açılarını X dahil olmak üzere sosyal medya hesaplarında da dile getirmiştir. 2017'nin başlarında, AB'nin kontrolsüz göç ve etnik değişim projesinde suç ortağı olduğunu iddia etmiştir (Potitò, 2024). Aynı platformda 2018 yılında, sıklıkla komplo teorileriyle ilişkilendirilen bir figür olan George Soros'u küresel çapta kitlesel göçü ve etnik değişim planını finanse etmekle suçlamıştır (Potitò, 2024). 2021 yılında yapılan bir anketin sonuçları düşünüldüğünde bu düşüncelerin İtalyan halkında karşılık bulması çok olası gözükmemektedir. Bu anket, İtalyanların yaklaşık %65'inin, çok uluslu şirketlerden oluşan bir grubun küresel meseleler üzerinde kontrol sahibi olduğu ve hayatlarında meydana gelen olaylardan sorumlu olduğu inancını taşıdığını ortaya koymuştur (Vohra, 2023).

Fakat Meloni, Başbakan olduktan sonra bu teoriyi, tepki çek-

memek adına çok fazla dile getirmiyor. Büyük Yer Değiştirme Teorisi 2019 yılında önce Christchurch sonra da ABD’de Poway Saldırısı gibi bir dizi terör saldırılarında teröristlerin manifesto-larında kullanılmıştır. Bu sebeple Meloni, söylemlerinde daha dikkatli olmaya başlamıştır (Vohra, 2023). Meloni kendisi bu te-oriyi doğrudan kullanmaz iken kabinesindeki bazı isimler ise göç konusunun siyasallaşmasında doğrudan bu teoriyi kullan-mışlar. Tarım Bakanı ve aynı zamanda kayınbiraderi de olan Lollobrigada, Nisan 2023’teki bir kongre sırasında “etnik ikame fikrine teslim olamayız: İtalyanların daha az çocuğu var, hadi on-ları başka biriyle değiştirelim, ilerlemenin yolu bu değil” demiştir ve medyada büyük bir tepki ile karşılaşmıştır (Potitò, 2024, s. 15).

İtalya’da doğum oranının düşük olması sıklıkla tartışılan bir konu olmaktadır. Gerçekten de İtalya dünyanın en büyük seki-zinci ekonomisi ve yaklaşık 60 milyonluk bir nüfusa sahip olma-sına rağmen İtalya Ulusal İstatistik Enstitüsü’ne (ISTAT) göre, 2022 yılında 393.000 bebek doğarak, kayıtların tutulmaya başlan-dığı 1861 yılından bu yana en düşük doğum sayısı kaydedilmiştir (Nadeau, Di Donato ve Mortensen, 2023). Bu istatistiklere göre doğurganlık oranı kadın başına 1,24 çocukta kalmıştır; bu rakam, bir nüfusun bir nesilden diğerine kendini tamamen yenileyebil-mesi için sahip olması gereken çocuk sayısını temsil eden 2,1’lik ikame seviyesinin oldukça altında olmuştur. Broder, Meloni’nin 2022’den bu yana, Büyük Yer Değiştirme Teorisini, düşük doğum oranlarının algılanan tehdidine veya ulusal kimliğin savunul-masına odaklanan birkaç farklı slogana bölme eğiliminde oldu-ğunu gözlemlemiştir (Vohra, 2023). Sonuç itibarıyla, Meloni bu teoriden doğrudan bahsetmezken İtalyan nüfusunun azalması-na ve göçmenler karşısındaki oranının giderek azaldığı tehdidi-ne dayanarak bir anlatı kurma yoluna gitmiştir. Göç konusu da

böylece siyasallaşarak kamuoyu gündeminde yer alırken Büyük Yer Değiştirme teorisinin de doğrudan ve dolaylı olarak etkisi olduğunu görülmektedir.

Son olarak güvenlikleştirme sürecinin tamamlanması için belirlenen konu hakkında olağanüstü, istisnai tedbirler alınması gerekmektedir. İtalyan hükümetinin almış olduğu kararlar ve tedbirlere bakıldığında göç konusunun başarılı bir şekilde güvenlikleştirildiği görülmektedir. Salvini'ye benzer şekilde Meloni de daha katı bir yaklaşımla gözden geçirilmiş bir göç yasasını yürürlüğe koymaya çalışmıştır. Ayrıca, göçmenleri Akdeniz'den geçmekten caydırmak amacıyla, boğulmalarını önleme girişimi olarak algılanabilecek bir strateji olan deniz ablukası uygulama tehdidinde bulundu. Bunun yanı sıra, silahlı çatışmaların yaşandığı Libya'da göçmenlere kötü muamele edildiği belgelenmiş olmasına rağmen bu ülke ile bir anlaşma imzalamıştır (Balmer, 2022). Yeni yönetim göreve geldikten sonra, belgesiz göçmenlerin gözaltı süresini üç aydan 18 aya uzatmak için derhal harekete geçmiştir. Ayrıca bakanlar, vizesiz yakalanan kişilerin sığınma hakkı verilene ya da ülkelerine geri gönderilinceye kadar barındırılmaları için yeni gözaltı tesislerinin inşasını onaylamışlardır (Giuffrida, 2024). Ayrıca, özellikle sol partilerin ciddi muhalefetine rağmen, 2023 yılında Arnavutluk ile İtalya'nın her yıl uluslararası sulara yakaladığı 36.000 erkek göçmeni Arnavutluk'un kuzeyinde belirlenen iki sığınma işleme merkezine transfer etmesine izin veren bir anlaşma imzalanmıştır (Roberts ve Weatherald, 2024).

Sonuç olarak, İtalya'da daha önceki hükümetler döneminde Matteo Salvini liderliğindeki aşırı sağcı bir siyasi örgüt olan Lig Partisi ve onun lideri tarafından siyasileştirilen ve güvenlikleştire-

rilen göç konusu, Büyük Yer Değiştirme komplo teorisinin ortaya atılmasıyla bir kez daha tartışma konusu haline gelmiştir. Meloni liderliğindeki hükümet, özellikle ülkenin düşük doğum oranları ışığında İtalyan halkının kültürüne ve kimliğine yönelik algılanan tehdidi vurgulayarak bu teoriyi söylemlerinde dolaylı olarak kullanmıştır. Göçmenleri birincil endişe kaynağı olarak tanımlarken, göçmen akınını Avrupalı uluslararası grupların ve Soros gibi tartışmalı figürlerin eylemlerine de bağlamışlardır. Özünde, Büyük Yer Değiştirme Teorisini söylemlerinde yeniden üreterek bu konuyu güvenlikleştirmek için kullanmışlardır.

Sonuç

Sonuç olarak, İtalyan siyasetinde göçün güvenlikleştirilmesi popülist anlatı, komplo teorileri ve devlet politikalarının dinamik kesişimini yansıtmaktadır. Bu dönüşümün merkezinde, kitlesel göç yoluyla yerli nüfusun göçmenlerle değiştirilmesine yönelik kasıtlı ve planlı bir çaba olduğunu öne süren Büyük Yer Değiştirme Teorisi yer almaktadır. Kökleri Avrupa'daki aşırı sağ ideolojilere kadar uzansa da, teori son zamanlarda İtalya'da Giorgia Meloni ve Fratelli d'Italia Partisi gibi önde gelen isimlerin siyasi söylemleri nedeniyle yeniden canlanmıştır. Meloni'nin liderliği ve popülist gündemi, göçün İtalyan kimliğine, kültürel mirasına ve toplumsal güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturduğu fikrini güçlendirmeye hizmet etmiştir. Bu tasvir, göçü varoluşsal bir kriz olarak göstermek için tarihsel kaygıları, düşük doğum oranlarını ve sosyo-ekonomik zorlukları istismar etmektedir.

Göçün güvenlikleştirilmesi süreci Meloni'nin görev süresinden önce başlamış olsa da Meloni ve FdI, göçü İtalyan kültürü ve ulusal bütünlük için bir hayatta kalma meselesi olarak göstermek

için duygusal bir dil ve kamu söylemi kullanarak bu stratejiyi etkili bir şekilde miras aldı ve geliştirdi. Bu retorik çerçeve büyük ölçüde “biz ve onlar” ikilemelerine dayanmakta, göçmenleri dış tehditler olarak tasvir ederken siyasi hareketlerini geleneksel İtalyan değerlerinin savunulmasıyla aynı hizaya getirmektedir.

Büyük Yer Değiştirme gibi komplo teorilerinin kullanılması, kamuoyu desteğinin harekete geçirilmesi ve istisnai tedbirlerin meşrulaştırılması için güçlü bir siyasi araç oluşturmıştır. Meloni hükümeti bu anlatıyı daha sıkı göç kontrollerini güçlendirmek, belgesiz göçmenlerin gözaltı sürelerini uzatmak ve yabancı devletlerle tartışmalı anlaşmalar yapmak için kullanmıştır. Meloni göreve geldiğinden bu yana teoriye daha az doğrudan atıfta bulunmuş olsa da, temel politikaları ve kilit yetkililerin kamuoyuna yaptığı açıklamalar bu temaları sürdürmeye devam etmektedir. Bu strateji, uluslararası komplolara olan yaygın inancı gösteren anket verilerinin de gösterdiği gibi, İtalyan halkının bir kesiminde karşılık bulmaktadır.

Bu çalışma, komplo teorilerinin söylemsel bir anlatıyı şekillendirmedeki rolünü ve 2022’den bu yana hükümette olan FdI ve lideri Giorgia Meloni tarafından göçün siyasallaştırılması ve güvenlikleştirilmesindeki rolünü incelemiştir. Meloni, 2022 seçimlerinden önce Büyük Yer Değiştirme Teorisi’ni daha sık ve kolay bir şekilde dile getirmiş ve bunu doğrudan ve açık bir anlatı olarak sunmuştur. Ancak seçimlerin ardından bunu daha dolaylı bir şekilde yeniden çerçevelemiştir. Önceki yıllarda da İtalyan siyasetinde öne çıkan bir konu olan göç meselesi, Lig Partisi ve lideri Matteo Salvini tarafından da benzer süreçlere tabi tutulmuş ve aynı komplo teorisi bu süreçlerde rol oynamıştır. Meloni ve partisindeki diğer siyasetçilerin de aynı anlatıyı kullanmaya

devam ettikleri gözlemlenmiştir.

Çalışma aynı zamanda komplo teorileri ile popülist siyaset arasındaki bağlantıyı da ortaya koymaktadır. Hem komplo teorileri hem de popülist siyaset tarzı ikili bir düşünce çerçevesi kullanarak, dünyayı sadece iyi ve kötü unsurlardan oluşan bir ikilik olarak tanımladıkları görülmüştür. Başka bir deyişle, bu iki olgu birbirini güçlendirmektedir. Dolayısıyla komplo teorilerinin popülist politikacılar tarafından sıklıkla kullanıldığı, komplo teorilerinin yaygınlaşmasının ise popülist politikanın popülerleşmesine katkıda bulunduğu söylenebilir. Popülist siyasi partilerin sayısındaki artış ve iktidar pozisyonlarına yükselmeleri ışığında, Büyük Yer Değiştirme Teorisi ve benzer diğer komplo teorilerinin siyasi söylemde daha yaygın hale gelmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Kaynakça

- Aistrope, T. and Bleiker, R. (2018). Conspiracy and foreign policy. *Security Dialogue*, 49(3), 165-182. <https://doi.org/10.1177/0967010617748305>.
- Albertazzi, D. ve McDonnell, D. (2015). *Populists in power*. Londra ve Newyork: Routledge.
- Balmer, C. (2022, 7 Ekim). Migrants face tougher times in Meloni's Italy. *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/europe/migrants-face-tougher-times-melonis-italy-2022-10-07/>.
- Barkun, M. (2003). *A culture of conspiracy: Apocalyptic visions in contemporary America*. CA: University of California Press.
- Berry, M., Garcia-Blanco, I., & Moore, K. (2015). Press coverage of the refugee and migrant crisis in the EU: A content analysis of five European countries. *UNHCR*.
- Blanuša, N. and Hristov, T. (2020). Psychoanalysis, critical theory and conspiracy theory. İçerisinde M. Butter and P. Knight (Eds.), *Routledge handbook of conspiracy theories* (67-80). New York: Routledge.
- Bobba, G. ve McDonnell, D. (2016). Different types of right-wing populist discourse in government and opposition: The case of Italy. *South European Society and Politics*, 21 (3), 281-299.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5 (18), ss. 1-47.
- Bullens, L. (2021, 8 Kasım). How France's 'great replacement' theory conquered global far right. *France 24*, <https://www.france24.com/en/europe/20211108-how-the-french-greatreplace->

[ment-theory-conquered-the-far-right.](#)

Bulli, G. ve Soare, S. C. (2018). Immigration and Crisis in a New Immigration Country: The Case of Italy. *HKJU-CCPA*, 18 (1), 127-156.

Buzan, B., Waever, O. ve Wilde, J. de. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Londra, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Camus, R. (2012). *The great replacement*. https://media.128ducks.com/file_store/d92a5993707de0bea0b3102d4413a84ae61ab-68851f0a7193_9a0878a93ed789e.pdf.

Cenkci, Z. (2018, 7 Aralık). İtalya'da 'Salvini Yasası' sonrası göçmenler kaldıkları yerlerden zorla tahliye edildi. *Medyascope*, <https://medyascope.tv/2018/12/07/italyada-salvini-yasasi-sonrasi-gocmenler-kaldiklari-yerlerden-zorla-tahliye-et-tirildi/>.

De Vreese, C. H., Esser, F., Aalberg, T., Reinemann, C., & Stanyer, J. (2018). Populism as an Expression of Political Communication Content and Style: A New Perspective. *The International Journal of Press/Politics*, 23(4), 423-438.

Donà, A. (2022). The rise of the Radical Right in Italy: the case of Fratelli d'Italia, *Journal of Modern Italian Studies*, 27 (5), 775-794, Doi: 10.1080/1354571X.2022.2113216.

Fenster, M. (2008). *Conspiracy theories: Secrecy and power in American culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ganley, E. (2022, 17 Şubat). Far-right French candidate makes taboo term his mantra. *Associated Press*, <https://apnews.com/article/immigrationfrance-paris-campaigns-religion-339dc978e->

[924e78da71cdf4c4ca86714](https://doi.org/10.1177/14661381221146983).

Giuffrida, A. (2024, 16 Eylül). How has Italy sought to cut irregular migration and could UK copy the policy?. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2024/sep/16/italy-immigration-irregular-migration-policy-giorgia-meloni-tunisia-libya-uk-explainer>.

Hernández Aguilar, L. M. (2024). Memeing a conspiracy theory: On the biopolitical compression of the great replacement conspiracy theories. *Ethnography*, 25(1), 76-97. <https://doi.org/10.1177/14661381221146983>.

Karyotis, G. ve Patrikios, S. (2010). Religion, securitization and anti-immigration attitudes: The case of Greece. *Journal of Peace Research*, 47 (1), 43-57.

Kington, T. (2022, 27 Eylül). Giorgia Meloni is first west European leader to believe Great Replacement conspiracy theory. *The Times*, <https://www.thetimes.com/world/europe/article/giorgia-meloni-is-first-west-european-leader-to-believe-great-replacement-conspiracy-theory-pddmf5vsf>.

Kirchgaessner, S. (2019, 19 Haziran). Far-right Italy minister vows 'action' to expel thousands of Roma, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/19/italy-coalition-rift-roma-register-matteo-salvini>.

Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Londra: Verso.

Lami G. (2024, 10 Haziran). EU elections: how Italy's far-right leader Giorgia Meloni framed her politics throughout the campaign. *The Conversation*, <https://theconversation.com/eu-elections-how-italys-far-right-leader-giorgia-meloni-framed-her-politics-throughout-the-campaign-231561>.

- Mudde, C. (2004). "The populist zeitgeist." *Government and opposition*, 39 (4), 541-563.
- Moffitt, B. (2016). The performative turn in the comparative study of populism. *Political Studies*, 41(1), 3-23.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Nadeau, B. L., Di Donato, V. ve Mortensen, A. (2023, 17 Mayıs). 'Low fertility trap': Why Italy's falling birth rate is causing alarm. CNN, <https://edition.cnn.com/2023/05/17/europe/italy-record-low-birth-rate-intl-cmd/index.html>.
- Nefes, T.S. and Romero-Reche, A. (2020). Sociology, social theory and conspiracy theory. İçerisinde M. Butter and P. Knight (Eds.), *Routledge handbook of conspiracy theories* (94-107). New York: Routledge.
- Olmsted, K.S. (2009). *Real enemies: Conspiracy theories and American democracy, World War I to 9/11*. New York: Oxford University Press.
- Potitò, E. (2024). The Conspiracy Theory of the Great Replacement and the Italian Far-right, *ITSS Verona Magazine*, 3(1).
- Roberts, H. ve Weatherald, N. (2024, 11 Ekim). Italy's offshore detention centers in Albania open for business. *Politico*, <https://www.politico.eu/article/italy-offshore-detention-centers-albania-migration-asylum-processing-giorgia-meloni/>.
- Stille, A. (2024, 19 Eylül). The shapeshifter: who is the real Giorgia Meloni?. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2024/sep/19/shapeshifter-who-is-the-real-giorgia-meloni-italy-prime-minister>.

- Taggart, P. (2018). Populism and 'Unpolitics' içerisinde Fitzi, G., Mackert, J., & Turner, B. (Eds.). *Populism and the Crisis of Democracy: Vol 1: Concepts and Theory* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315108070>.
- Türkeş-Kılıç, S. (2018). Avrupa Komşuluk Politikası'nda Uluslararası Göçün Güvenlikleştirilmesi. *Mukaddime*, 9, (1), 1-20.
- Vohra, A. (2023, 8 Mayıs). Italy Now Has Conspiracy Theory as National Policy. *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2023/05/08/italy-meloni-great-replacement-conspiracy-theory-immigration/>.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative politics*, 34 (1), 1-22.
- Winfield, N. (2022, 26 Eylül). How a party of neo-fascist roots won big in Italy. *AP News*, <https://apnews.com/article/elections-rome-italy-6aa9fcb003071c307190a4053f199d98>.
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. Londra: Sage.
- Woods, D. (2014). The Many Faces of Populism: Diverse but not Disparate, içerisinde Dwayne Woods and Barbara Wejnert (Eds.). *The Many Faces of Populism: Current Perspectives: Volume 22*, pp. 1-25, Emerald Group Publishing Limited.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ÇOK BOYUTLU GÜVENLİK BAĞLAMI: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Bekir PARLAK²

Serdar ŞENOL³

1 Bu Çalışma İklim Değişikliği ve Güvenlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme adlı doktora tezinden türetilmiştir.

2 Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, bparlak21@gmail.com

3 Dr., serdarsenol04@gmail.com

Özet

İklim değışikliği,21.yüzyılda başta insanlar olmak üzere canlıların ve ekosistemlerin varoluşunu tehdit eden ciddi bir sorun olarak görölmektedir. Başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve devletler bu soruna yönelik –her bir devlet ve kuruluş kendi kapasitesi ölçüsünde- çözüm odaklı mücadele yöntemleri uygulamaktadır. Uyum kapasitesi olarak da adlandırılan bu durum ekonomik gelişmişliğe paralel olarak ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu bağlamda uyum kapasitesi yüksek olan gelişmiş ülkeler, iklim değışikliğinin olumsuz sonuçlarının oluşturacağı güvenlik tehdidine karşı mücadeleyi teknolojik gelişmede görmekte ve bu doğrultuda çeşitli mücadele planlarını uygulamaktadır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ise uyum kapasitesi nispeten az, kırılganlığı fazla olduğu için iklim değışikliğinin yıkıcı sonuçlarını derinden hisseden ülkeler grubunda yer almaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye, hem iklim değışikliğinin yıkıcı sonuçlarının en hissedilen-hissedilecek –bölgesi olan Akdeniz Havzasında yer alması hem de iklim değışikliği bağlamında kırılgan olması sebebi ile enerji, su, gıda güvenliği başta olmak üzere çok boyutlu bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıyadır.

Çalışma, Türkiye'nin iklim değışikliği tehdit durumunu ve bu tehdit durumuna yönelik mücadele politikalarını metin analiz yöntemi ile incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değışikliği Güvenliği, Enerji Güvenliği, Gıda Güvenliği, İklim Politikaları, Türkiye

Abstract

Climate change is seen as a serious problem that threatens the existence of living things and ecosystems, especially humans, in the 21st century. International organizations and states, especially the UN, apply solution-oriented methods of struggle against this problem - each state and organization to the extent of its own capacity. This situation, also called adaptive capacity, varies from country to country in parallel with economic development. In this context, developed countries with high adaptive capacity see the struggle against the security threat posed by the negative consequences of climate change in technological development and implement various struggle plans in this direction. Developing and underdeveloped countries, on the other hand, are in the group of countries that feel the devastating consequences of climate change deeply due to their relatively low adaptive capacity and high vulnerability.

Türkiye, which is in the category of developing countries, faces a multidimensional security threat, especially energy, water and food security, both because it is located in the Mediterranean Basin, which is the region where the destructive consequences of climate change are most felt and will be felt, and because it is vulnerable in the context of climate change.

This study examines Türkiye's climate change threat situation and its policies to combat this threat situation through textual analysis.

Keywords: Climate Change Security, Energy Security, Food Security, Climate Policies, Türkiye

Giriş

İklim değışikliğı, fosil yakıt kullanımının artmasına bağı olarak atmosferde bulunan karbon gaz yoğunluğunun artışı sonucu sıcaklıkların artmasının tetiklediğı bir durumdur. Bu durum sıcaklıkların artışı sonucu oluşan iklimdeki değışimi ifade etmekle beraber aynı zaman da ekolojik, ekonomik ve toplumsal sonuçları da meydana getiren çoklu sorunlara yol açan olağanüstü bir durumu ifade etmektedir. Tüm bu sorunlar iklim değışikliğini güvenliğı tehdit eden unsurlar toplamı olarak karşımıza çıkarılmaktadır.

21.yüzyılda etkisini daha fazla hissettiren iklim değışikliğı; Canlıların ve ekosistemlerin varlığını tehdit ettiğı için ekolojik güvenlik sorunudur, iklim değışikliğı ile etkin mücadele parasal refahı gerektirdiğı için aynı zaman da ekonomik güvenlik sorunudur, İklim değışikliğı kaynaklara erişme mücadelesinde göçe ve savaşa sebep olması nedeni ile aynı zaman da toplumsal ve ulusal güvenlik sorunudur. İfade edilen bu güvenlik sorunları küresel anlamda her ülkeyi etkileme potansiyeline sahip olduğı için iklim değışikliğı sadece kırılgan, uyum kapasitesi düşük olan ülkeleri değıl aynı zaman da uyum kapasitesi yüksek ve ekonomik anlamda refah düzeyde yaşayan ülkeleri-toplumları da olumsuz etkilemektedir. Nitekim kırılgan ülkelerden gelişmiş ülkelere göç bu ülkelerde toplumsal güvenlik sorunu çıkarma potansiyeline sahiptir. Bu durum iklim değışikliğinin küresel bir güvenlik sorunu olarak ele alınmasının dayanak noktası olarak gösterilmektedir.

Yukarıda ifade edildiğı gibi iklim değışikliğinden hemen her bölge etkilenecek bu durum da ülkelerin hem bölgesel hem

de küresel bağlamda mücadele etmelerini gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz havzası iklim değişikliğinden olumsuz anlamda en çok etkilenecek bölgelerin başında gelmektedir. Bu gerçeklik Türkiye'nin iklim değişikliği ile etkin mücadele politikalarını oluşturmalarını gerektirmektedir.

Çalışma Türkiye'nin iklim değişikliği sonucu oluşan –oluşacak –güvenlik sorunlarına yönelik yaptığı çalışmaları incelemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası iklim değişikliği politikalarına yönelik yaptığı ulusal bildirimler, kalkınma planlarında iklim değişikliğine yönelik hedefler, iklim değişikliğinin güvensizlik oluşturduğu su, enerji, gıda alanında uygulamaya koyulan politikalar detaylı olarak incelenmektedir.

1. Yükselen Bir Tehdit Olarak İklim Değişikliği ve Türkiye

İklim değişikliğinin yoğun olarak konuşulduğu 1990'lı yıllar aynı zamanda Türkiye'de önceki yıllara göre sıcaklığın arttığı yıllar olarak ifade edilmektedir. Yazlar daha sıcak olmaya başladı kış mevsiminde ise yağışlar önceki yıllara göre giderek azalmaya başladı. Bununla birlikte beklenmedik zamanlarda (mevsim dışı) ani yağışların meydana gelmesinin giderek sıklaşması da Türkiye'de iklimin değişime uğradığının bir ispatıdır. Türkiye'de iklim değişimi ile beraber ortaya çıkacak en önemli sonuçlardan topraklarının çoğunun kuraklık tehlikesi altında olmasıdır. Nitekim bu durum Ulusal tarımsal Kuraklıkla mücadele stratejisi ve eylem planında (2013-2017) kuraklık tehlikesi verimliliği düşürerek tarımsal ürün üretiminde düşüş ortaya çıkaracak bu durum gıda enflasyonuna sebep olacağı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda su kıtlığı enerji üretiminde düşüşe sebep olmakla birlikte bu durum gıda enflasyonu üzerinde bas-

kı unsuru olacaktır (TC Orman ve Su işleri,2012:7). Türkiye'nin iklim değişikliğinden en çok etkilenecek Akdeniz Havzası'nda yer alması da Türkiye'nin iklim değişikliğine karşı kırılgan olduğunu göstermektedir.

Türkiye, iklim değişikliğine karşı kırılgan ülkelerin başında gelmektedir. Akdeniz

İklim bölgesinde bulunan Türkiye, aşağıda ifade edilen BM'nin iklim değişikliğinden

etkilenebilirlik kriterlerinin birçoğuna sahiptir (Talu,2015:304);

- Türkiye üç taraflı denizlerle çevrili olması sebebi ile çok fazla kıyı alanına sahiptir.
- Türkiye genel olarak kurak ve yarı kurak iklim özelliklerini taşımaktadır.
- Türkiye sel ve kuraklık gibi doğal afetlerin sıklıkla yaşanabileceği coğrafik bir özellik taşımaktadır.
- Kent içinde taşıt yoğunluğunun sebep olduğu ciddi bir hava kirliliği sorunu vardır.
- Türkiye'nin de yer aldığı Akdeniz havzası iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarına karşı en hassas bölgelerden biri olarak ifade edilmektedir.

Gözlem sonucu elde edilen veriler göstermektedir ki Akdeniz bölgesi 21. yy ilk yarısında daha sıcak ve kurak olacaktır. 21.yy ikinci yarısı için ise karbon salımına göre sıcaklık artışının boyutunun ortaya çıkacağı ifade edilmektedir. Gelecekte iklim değişikliğinin sonuçları için bir izdüşümü çizen İklim modelleri

21.yy sonunda aşırı sıcaklıklarda genel bir artış olacağını öngörüyor. Hem küresel hem de bölgesel iklim modelleri, Akdeniz yüzeyindeki ısınmanın daha derin katmanlara sirayet edeceğini öngörmektedir. Bu durum Akdeniz canlı varlığı için bir tehdit oluşturmaktadır (Ducrocq, 2016: 71-72).

Bilimsel veriler Akdeniz iklimini gelecekte iklim değişiminden en çok etkilenecek iklim bölgesi olarak nitelenmektedir. Nitekim Akdeniz iklim bölgesi IPCC'in 5. Raporunda iklim değişikliği-ne karşı en kırılgan bölgelerinden biri olarak ifade edilmektedir. IPCC İklim Değişikliği ve Etki Araştırması: Akdeniz Çevresi araştırmasının sonuçlarına göre 21. yy içinde Akdeniz bölgesi ciddi bir ısınmaya maruz kalacak ve ısınma her on yıllık dönemde 0.6 santigrat derece artış gösterecektir. Akdeniz bölgesinde uzun süreli sıcak hava dalgalarının yaşanacağı aynı zamanda çok sıcak gündüz ve gecenin sayısında artış olacağı ifade edilmektedir. Sıcaklık artışına bağlı olarak kuraklık da uzun süreli olacaktır (Talu,2015:306).

IPCC'in Akdeniz havzası özelinde yaptığı bilimsel çalışmalar aynı zamanda Türkiye'nin de iklim değişikliğinden etkilenme durumunu analiz etmektedir. IPCC'in bilimsel çalışmalar sonucu elde ettiği verilere göre dünya genelinde yüzey sıcaklıklarında öngördüğü artış Türkiye için de geçerlidir. Bununla birlikte yağışlarda net bir azalma-artma durumundan ziyade önemle vurgulanan yağışlarda meydana gelecek düzensizliklerdir. Beklenmedik zamanda beklenmeyen yağışlar özellikle tarım sektörü üzerinde olumsuz anlamda bir baskı unsuru olacaktır.

Türkiye ikliminin iklim değişikliğinden etkilenme durumu ise aşağıdaki şekilde olacaktır (Rec Türkiye,2015:25):

- Sıcaklıklar Türkiye genelinde her mevsim özelinde artış gösterecektir. Yaz sıcaklıkları daha fazla olacaktır.
- Türkiye'nin güney bölgesinde yağışlarda azalma meydana gelecek, kuzey bölgesinde ise yağışlarda artış meydana gelecektir.
- Türkiye genelinde su kıtlığı hissedilir şekilde artacaktır.
- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yağışların artması beraberinde heyelan tehdidini de arttıracaktır.

Aşağıdaki Tablo 1'de Türkiye'de iklim değişikliği ile ilgili mevcut sorunlar ve bu sorunların çözümlerine yönelik politika önerileri gösterilmektedir.

SORUNLAR	ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
1. içme suyu ve sulama suyu dağıtımında kayıp ve kaçak vardır	• Yerleşim yerlerinde belediyeler kayıp kaçak ile meydana gelen su kaybını en aza indirmelidir. • Tarımsal su kullanımında vahşi sulama sistemi terk edilmeli damla sulama yöntemine geçiş teşvik edilmeli • Su,kaynaktan tarlaya açık kanal halinde değil borular halinde götürülmelidir.
2. İklim değişikliği Türkiye de su kaynaklarının %20-30 oranında azalmasına sebep olacaktır.	• Havzalar arası su taşınmalı her havzaya uygun planlama yapılmalıdır. • Su kaynaklarının yönetimi sınırsız taleplere göre değil sınırlı su kaynakları esas alınarak yapılmalıdır.

3. Tarımsal ürün ekiminde iklim değişikliğinin etkileri dikkate alınmamaktadır.	- İklim değişikliğinin olası etkileri düşünülerek gıda ürünü ekilmelidir. - Tarım müdürlükleri tarafından uygun ürün dikimi denetlenmelidir.
4. Atık su geri dönüşümü yeterli seviyede değildir.	- Yağmur su hasadı teşvik edici politikalar uygulanmalı - Tarım peyzaj alanların artırılmış sular ile sulanmalıdır
5. Kontrolsüz çekim ve iklim değişikliği sebebi ile yeraltı su miktarı azalmaktadır.	- Az su tüketen ürünlere destek verilmeli - Sondaj kuyulara sayaç takılmalı ve denetimleri yapılmalıdır.
6. Kurum ve kuruluşların iklim değişikliği etkileri dikkate almadan plan hazırlaması, yapılacak eylemlerin zorunluluk haline getirilmemesi iklim değişikliğine uyumu güçleştirmektedir.	- Kırılgan sektörler iklim değişikliğine karşı dirençli hale getirilmeli - Ulusal Su Kanunu iklim değişikliği etkileri dikkate alınarak yasalaştırılmalı - Yatırım planlarında yatırımların iklim değişikliği etkileme ya da iklim değişikliğinden etkilenme durumu dikkate alınması yasal zorunluluk haline getirilmeli - Tarım ve Orman Bakanlığı su havzalarını kuraklık tehdidine karşı koruyacak planları kararlılıkla uygulamalıdır.
7. Türkiye iklim değişikliği ile mücadelede de daha çok karbon azaltımına odaklanmak uyum çalışmaları yetersiz kalmaktadır.	Uluslararası anlaşmalara taraf olduğunda sadece karbon azaltımına değil uyumluluk hususunda da taahhütler verilmelidir.
8. Karbon yutak alanları yeterince korunmamaktadır.	Yutak alanlarının korunabilmesi sürdürülebilirlik bağlamında planlanmalıdır.

9. Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planının da yer alan eylemler yeteri kadar uygulanabilir değildir.	• Ulusal planlar revize edilmeli ve uygulanabilir hedefler belirlenmelidir. • Ulusal planların yanında yerel eylem planları da
10. İklim değişikliğinin ve sonuçlarının öncelik alındığı politikalar yerine kurumlar arası önceliklere yönelik politikalar geliştirilmektedir.	• İklim değişikliği günlük politikalar ile değerlendirilmemeli kısa orta uzun vadeli politikalar ile iklim değişikliği ile mücadele ve uyum için etkin çalışmalar yapılmalı
11. İklim değişikliğinin sonuçları ve uyumu ile ilgili çalışmalar arttırılmalıdır.	• Ulusal iklim Araştırma Enstitüsü kurulmalı ve iklim değişikliği ile mücadele ve uyum için AR-GE projelerine bütçe ayrılmalıdır.
12. İklim değişikliğinin etkileri ile ilgili farkındalığın sağlanması yönünde çalışmalar eksik kalmaktadır.	• Her sektör paydaşlarının iklim değişikliğine uyum konusunda farkındalığının artması için bilgilendirici eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

Tablo 1: İklim Değişikliğinin Türkiye'ye Etkileri Hususunda Meydana Gelen Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Tarım ve Orman Bakanlığı,2021:33)

1.1. Kalkınma Planlarında İklim Değişikliği

İklim değişikliğinin 1990'lı yıllar ile daha çok konuşulması bilimsel çalışmalar ile sonuçlarına yönelik analizlerin yapılması ile Türkiye, iklim değişikliğinin sonuçlarına karşı mücadele etmek ve kurumsal farkındalık oluşturmak amacı ile kalkınma planlarında çevre sorunları genel başlığı altında iklim değişikliği ile ilgili analize yer vermiştir. Bu bağlamda;

6. Kalkınma Planı (1990-1994) yılları arasını kapsayan 6. Kalkınma Planı çevre meseleleri ile ilgili var olan kirliliğin ve gelecekte

oluşabilecek kirliliğin engellenmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte doğal kaynaklardan gelecek kuşaklarında faydalanması gerekliliğine vurgu yapan sürdürülebilir kalkınmaya öncelik verilmesi hedeflenmektedir. 6. Kalkınma Planı Türkiye'nin çevre sorunlarının diğer sektörler bağlamında ele alınması açısından önem arz etmektedir.

7.Kalkınma Planı'nda (1996-2000) Türkiye'nin BM iklim değişikliği çerçeve sözleşmesine taraf olmasının ülkenin çıkarları bağlamında faydalı olacağı fikri benimsenmiştir. 7. Kalkınma planı döneminde BM İDÇS'ye taraf olmanın gerekliliği ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.

8. Kalkınma Plan dönemi (2001-2005) Türkiye'de iklim değişikliğinin sonuçları ile etkin mücadele için politikaların açıkça ifade edildiği bununla birlikte teknik çalışmaların yoğunlukla yapıldığı bir dönemdir. Nitekim Türkiye bu plan dönemi içerisinde -2004 yılında- İDÇS'yi imzalamıştır. Sekizinci planda iklim değişikliği ile mücadele için kabullenilen temel ilke “ Küresel iklim sisteminin korunması kapsamında ülkemizin üzerine düşen sorumluluklar çerçevesinde; artan nüfusun gereksinimleri temel alınarak ortak fakat farklılaştırılmış yükümlülükler ilkesi doğrultusunda İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) sürecine katılmak üzere çalışmalar sürdürülecektir” (8.Kalkınma Planı, 2001-2005:1822.paragraf). Türkiye, iklim sözleşmesine taraf olması ile iklim değişikliği ile mücadele etmek için maddi destekte bulunan küresel çevre fonundan destek almaya hak kazanmıştır.

Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013) döneminde ise Türkiye iklim değişikliği ile mücadele bağlamında yol haritası niteliğinde olacak 2010-2020 dönemini kapsayan ulusal iklim değişikli-

ği strateji planını hazırlamıştır. Yine bu dönem içerisinde ulusal iklim değişikliği hazırlanmıştır. İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) iklim değişikliği ile mücadele de sektörel bazda çalışma yapılması bağlamında önem arz etmektedir. İDEP, başta sanayi, enerji, ulaşım inşaat sektörleri olmak üzere her bir sektörün sera gazlarının salımını azaltması için sektörel eylem planlarını ele almaktadır. İDEP karbon salımını azaltmak için yutak alan olarak ormanların geliştirilmesini de gerekli görmektedir.

Onuncu kalkınma planında (2014-2018) ise; çevresel sorunlar üzerinde baskı oluşturan nüfus artışı, şehirleşme, tüketim alışkanlıklarının doğal denge üzerindeki etkisinden bahsedilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için yeşil büyüme modelinin önemi vurgulanmaktadır. Yeşil büyüme ile birlikte, temiz üretim anlayışı ile hem çevre korunacak hem de rekabetçi bir ekonomi mümkün hale gelecektir. Yeşil büyüme modeli doğrultusunda yapılacak yatırımlar ile şehirler çevre dostu hale getirilecektir (10.kalkınma planı,2013:13). Türkiye'nin bu plan döneminde de iklim değişikliğinin çözümüne yönelik atılacak adımlara karşı savunduğu temel düşünce "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar "ve "göreceli kapasiteler "ilkeleri bağlamındadır.

On birinci kalkınma planında (2019-2023) ise iklim değişikliğinin sonuçlarının etkisini hızlandırdığı ifade edilmekte buna karşılık olarak uluslararası işbirliğinin bir sonucu olan Paris İklim Anlaşması kapsamında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin verdiği taahhüt ve uyum seviyelerinin yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Ayrıca plan kapsamında *Yaşanabilir Şehirler, Sürdürülebilir Çevre* başlığı altında iklim dostu uygulamaların gerçekleştirilmesi temel amaç olarak ifade edilmektedir. Bu amaç

doğrultusunda uluslararası alanda “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar” ve “göreceli kapasiteler” ilkeleri bağlamında ve Niyet edilmiş Ulusal Katkı çerçevesinde gerekli adımların atılacağı, ulusal alanda ise sera gazı emisyonuna neden olan enerji, sanayi, ulaştırma, atık, tarım ve ormancılık sektörlerinde ise sıfır karbon salımı doğrultusunda gerekli adımların atılacağı vurgulanmaktadır. İklim dostu uygulamalar kapsamında iklim değişikliğine uyumun sağlanması ve bölgesel dirençliliğin sağlanması amacı ile başta Karadeniz bölgesi olmak üzere 7 bölge için İklim Değişikliği Eylem Planları hazırlanacağı ifade edilmektedir (11.Kalkınma Planı,2019:168-169).

On ikinci kalkınma planı (2024-2028) ise çoğu sektörlerde yeşil bir dönüşümün gerçekleştirilmesi amacı vurgulanmakta böylelikle karbon salımı en az seviyeye indirgeyerek iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının yıkıcı etkisini hafifletmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda plan dâhilinde afetlere dirençli yaşam alanları, sürdürülebilir çevre başlığı altında iklim değişikliği doğrudan incelenmektedir. Plan içerisinde, düşük karbonlu büyüme anlayışı merkeze alınmakta ve 2053 net sıfır emisyon hedefi vurgulanmaktadır. İklim değişikliğine uyum, teknoloji geliştirme, finansman geliştirme, sıfır atık politikasını daha etkin hale getirme, yeşil dönüşümün gerçekleştirilmesi, döngüsel ekonomiye geçiş, toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir anlayış ile yönetilmesi için politikaların geliştirilip uygulanmaya konulması hedeflenmektedir. İklim değişikliği dikkate alınarak dirençli yaşam alanlarının oluşturulması hedeflenmektedir (12. Kalkınma Planı, 2023:206).

1.2. İklim Değişikliğine Yönelik Ulusal Bildirimler

Türkiye, BM İDÇS'ye ve Kyoto Protokolü'ne taraf olduktan sonra iklim değişikliğinin sonuçlarına karşı mücadele ilerlemesini uluslararası kamuoyuna bildirmek için Ulusal Bildirimlerini hazırlamakla sorumlu olmuştur. Bu bağlamda ilk ulusal bildirim Türkiye'nin iklim değişikliği ile mücadele noktasında uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye başladığını gösteren ilk resmi rapor olması açısından önem arz etmektedir. Ulusal bildirimler sırayla aşağıdaki tarihlerde hazırlanmıştır:

- Birinci Ulusal Bildirim Türkiye İDÇS'ye taraf olduktan sonra 2007 tarihinde hazırlanmıştır
- İkinci bildirim, üçüncü dördüncü beşinci bildirim ile beraber Beşinci bildirim adı ile hazırlanmıştır.
- Altıncı bildirim 2016 tarihinde hazırlanmış ve BM ilgili sözleşme sekreteryasına sunulmuştur.
- Yedinci Ulusal Bildirim 2018 tarihinde hazırlanmıştır.
- Sekizinci Ulusal Bildirim 2023 tarihinde hazırlanmıştır (Talu ve Kocaman, 2019:9).

Ulusal Bildirimler Türkiye'de iklim değişikliği ile ilgili sektörler bazında hangi ekonomik hedeflerin gözetileceği, hangi verimlilik kıstaslarının benimseneceği ve teknolojik alanda gelişmelerin ne olması gerektiği gibi önemli konularda ilgili karar verici kurumlara rehberlik eden bir belge niteliğindedir. Bununla birlikte Ulusal Bildirimler, iklim değişikliğinin canlı yaşamı ve doğa üzerinde ki olumsuz etkilerine dair ulusal siyasetleri vurgu yapmaktadır. Ulusal Bildirimler iklim değişikliğinin etkilerine kar-

şı önlemler olarak çevresel yatırımların çoğaltılması ve bu yatırımların daha etkin ve verimli hale getirilerek karbon salımının azaltılmasını sağlamaya dönük önerilere yer vermektedir. Her bir bildirim döneminde sektörel bazda iklim değişikliği ile mücadelede kat edilen aşama gösterilmektedir.

1.3. Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı, Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi ve Kent Şurası (2009)

2009 yılında düzenlenen Kent Şurası, temel olarak iklim değişikliği ile ilgili Türkiye'nin eksiklerini analiz etmede ve bu eksiklere yönelik mücadelede ele alınacak stratejilerin belirlenmesinde önemli bir referanstır. Bu bağlamda Kent Şurası, Türkiye'nin uluslararası gelişmelere bağlı olarak, etkin bir iklim politika geliştirilmesini ifade etmektedir. İklim değişikliği politikası iki temel üzerinden geliştirilmelidir:

- İklim değişikliğinin durdurulması
- İklim değişikliğinin meydana getireceği olumsuzluklara karşı tedbirlerin alınması

Kent Şurası, iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarından ekseriyetle kentlerin sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kent modelinin benimsenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Sürdürülebilir kentler, güneş enerjisine dayalı, etkin su arıtma sistemlerin olduğu, verimli atık yönetiminin ve geri dönüşümün temel amaç edindiği kent modeli olarak tanımlanmaktadır. Kent şurası iklim değişikliği ile ilgili Türkiye'nin kırılganlıklarını analiz ederek uygulanacak politikaların çerçevesini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla kırılganlıklar (Kent Şurası,2009:49-50);

- İklim değışikliğı ile mücadele de yasal çerçeve eksikliği
- İklim değışikliğı ile ilgili toplumsal farkındalık ve bilgi eksikliği
- Kent-kırsal nüfus dengesizliği
- İklim değışikliğinin neden olacağı şehirlerde görülecek seller ile ilgili altyapı eksikliği
- Binalardan kaynaklı sera gazı salımının artış göstermesi
- Kentsel ulaşım da yenilenebilir enerji kaynakları kullanan ulaşım araçlarının yeterli kullanılmaması
- Katı atık yönetiminin eksikliğine bağı olarak artış gösteren sera gazı salımı

Kent şurası yukarıda ifade edilen kırılganlıklara çözüm önerilerinde bulunarak etkin, verimli iklim politikaları ile iklim değışikliğinin olumsuz sonuçlarının hissedilebilirliğinin azaltılabileceğini ifade etmektedir.

2009 Kent Şurası'nda iklim değışikliğı ile ilgili ifade edilen sorunların çoğunluğu 2024 yılı içerisinde de hala sorun olmaya devam etmekte çözüm politikalarının eksikliği ve oluşturulan politikaların uygulanmasında ki eksiklik devam etmektedir. Buna karşılık olarak Türkiye özellikle yenilenebilir enerjinin toplam enerji içindeki payının artırılması ile ilgili sürdürülebilir politika uygulamaktadır.

Türkiye'nin iklim değışikliğı ile mücadelede takındığı temel tutum "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesi bağlamındadır. Bu ilke doğrultusunda Türkiye iklim değışikli-

ği ile mücadele de stratejik hedeflerini ulusal iklim değışikliğı strateji belgesinde şöyle ifade etmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı,2010:5):

- “BMİDÇS’nin “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar” ilkesine uygun olarak ve özel koşulları çerçevesinde; iklim değışikliğiyle mücadele ve uyum politikaları ile önlemlerini, ulusal kalkınma planlarına dâhil etmek,
- Sera gazı emisyonlarının azaltılması gayesiyle geliştirilen küresel politikalar ve önlemlere kendi imkânları ölçüsünde, sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle uyumlaştırılmış kalkınma programını sekteye uğratmadan, sera gazı emisyon artış hızını sınırlayarak katkıda bulunmak,
- Küresel iklim değışikliğinin olumsuz etkilerini azaltma ve bu etkilere uyum sağlama doğrultusunda, ulusal hazırlık seviyesi ve kapasitesini artırmak; bu çabalarda elde edeceği tecrübe ve kazanımlarını bölge ülkeleri ile paylaşmak, azaltım ve uyuma yönelik ikili ve çok taraflı ortak araştırma projeleri geliştirmek,
- Azaltım, uyum, teknoloji transferi ve finansman ana başlıklarındaki küresel stratejik amaçların, tarafların sorumlulukları göz önünde bulundurulması sureti ile tasarlanması ve yürütülmesine uyum sağlamak ve uluslararası faaliyetlerde etkin rol oynamak,
- Azaltım ve uyum faaliyetlerini yürütebilmek için ihtiyaç duyulan mali kaynaklara erişimi artırmak,
- Mevcut teknoloji ve kalkınma düzeyimiz göz önüne alınarak temiz üretime yönelik araştırma-geliştirme ve inovasyon ka-

pasitesini geliştirmek, bu alanda rekabet ve üretimin artırılmasını sağlayacak ulusal ve uluslararası finansman kaynaklarını ve teşvik mekanizmalarını oluşturmak,

- İklim değişikliği ile mücadele ve uyum kapsamındaki faaliyetleri etkin ve sürekli eşgüdüm sağlayarak, şeffaf, katılımcı ve bilimsel çalışmalara dayanan karar alma süreçleri ile geliştirmek,
- Kamu, özel sektör, üniversite, sivil toplum kuruluşları gibi tüm kesimlerin ortak çabaları ile tüketim kalıplarının iklim dostu olacak şekilde değiştirilebilmesi için kamuoyu bilincini artırmak,
- Ulusal iklim değişikliği çalışmalarında, bilgi akışını ve paylaşımını artırmak amacıyla bütüncül bir bilgi yönetim sistemini oluşturmaktır”.

Türkiye, Dokuzuncu Kalkınma Planı ile iklim değişikliği ile ilgili BMİDÇS bağlamındaki yükümlölüklerini yerine getirmek için ulusal bir eylem planı hazırlayacağını deklare etmiştir. Bu kapsam da 2011 yılında iklim değişikliği eylem planı hazırlanmıştır. İDEP ile beraber iklim değişikliği ile mücadele de Türkiye’nin bütün sektörlerini içine alacak şekilde kısa, orta, uzun vadeli hedefler belirlenmiştir.

Türkiye’nin iklim değişikliği vizyonu ise şu şekilde ifade edilmektedir;

“Türkiye’nin iklim değişikliği kapsamındaki ulusal vizyonu, iklim değişikliği politikalarını kalkınma politikalarıyla entegre etmiş; enerji verimliliğini yaygınlaştırmış; temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını arttırmış; iklim değişikliğiyle mücadeleye özel şartları çer-

çevesinde aktif katılım sağlayan ve yüksek yaşam kalitesiyle refahı tüm vatandaşlarına düşük karbon yoğunluğu ile sunabilen bir ülke olmaktadır” (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,2012:16).

Türkiye, İDEP ile iklim değişikliği vizyonuna uygun, enerji, binalar, tarım, su kaynakları, arazi kullanımı ve ormancılık, sanayi, ulaştırma sektörlerinde iklim değişikliği ile mücadele ve uyum politikaları ile ilgili sürdürülebilir bir programa sahip olmuştur. İDEP’te iklim değişikliği ile mücadele edilecek ve uyum sağlanacak sektörler ve amaçlar şu şekilde ifade edilmektedir:

Enerji sektörü ile ilgili amaçlar ve hedefler aşağıdaki gibidir:

- Yenilenebilir, doğa dostu, temiz enerjinin kullanımının artırılması,
- Fosil yakıtların enerji kullanımındaki oranın azaltılması,
- Teknolojik yatırımlar ile kömür santrallerinde sera gazı emisyonunun azaltılması,
- Binalarda yenilenebilir enerjinin kullanımının ve enerji verimliliğinin artırılması hedeflenmektedir

Sanayi sektöründe belirlenen amaç ve hedefler:

- İklim değişikliği ile mücadelede sanayi sektörünün yeteneklerinin artırılması,
- Sanayi sektöründe üretilen karbondioksit yoğunluğunun azaltılması hedeflenmektedir.

Ulaştırma alanında belirlenen amaç ve hedefler:

- Kentsel ulaşımında sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda ha-

reket edilmesi,

- Ulaşımda temiz araç (elektrikli, hidrojenli) teknolojilerinin geliştirilerek kullanımının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Tarım alanında belirlenen amaç ve hedefler:

- Tarım alanında teknolojik altyapının geliştirilerek çiftçilerin iklim değişikliği ile mücadele ve uyum hususunda eğitilmesi ,
- Tarım sektörünün yutak kapasitesinin arttırılarak toprakta karbon tutma oranını arttırmak,

Arazi Kullanımı ve Ormancılık alanında belirlenen amaç ve hedefler:

- Orman alanlarının arttırılarak yutak (karbon tutma) kapasitesinin arttırılması,
- Ormansızlaşma ve ormana zararı en aza indirmek,
- Arazi kullanımı ile ilgili değişimlerde iklim değişikliği ile mücadeleyi olumsuz etkileyecek davranışlardan kaçınmak,
- Arazi kullanımı ve ormancılık konusunda iklim değişikliği ile mücadeleye uyumlu yasal ve kurumsal yapının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

İDEP, iklim değişikliği ile mücadelede bir perspektif çizmekle beraber aynı zamanda iklim değişikliğine uyum ile ilgilide politika geliştirilmesini hedeflemektedir. İklim değişikliği uyum kapsamında ki amaç ve hedefler ise aşağıdaki şekildedir:

- İklim değişikliğinin su kaynakları üzerinde olası etkileri hesaplanarak buna yönelik politikaların geliştirilmesi,
- Su kaynaklarının iklim değişikliğine uyumu konusunda kurumlar arası işbirliğinin güçlendirilmesi,
- Hidrolik ve jeotermal enerji kaynaklarına yönelik yatırım iklim değişikliğine uyum bağlamında planlanması,
- Kentlerin ihtiyaç duyacağı su kaynaklarına yönelik politika iklim değişikliğine uyum kapsamında ele alınmalı,
- İklim değişikliğine uyum politikalarına tarım sektörü ve gıda güvencesinin de entegre edilmesi,
- İklim değişikliğinin tarım sektörü üzerindeki ekonomik etkilerinin belirlenerek olumsuz duruma karşı politika geliştirilmesi,
- Tarım sektörünün iklim değişikliğine uyumu için ar-ge ve bilimsel çalışmaların yapılması,
- Tarımsal verimliliğin artırılması amacı ile arazi toplulaştırma politikasının etkin şekilde yapılması
- Orman alanlarında iklim değişikliği sonucu arazi kullanım değişikliğinin tespit edilmesi,
- Yenilenebilir, temiz enerji kaynaklarının ve iklim değişikliğine uyumu arttıran ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliği dikkate alınarak planlanması,
- Tarımsal su kullanımının sürdürülebilirlik bağlamında planlanması,

- Biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesine yönelik planlamanın yapılması,
- İklim değişikliğinin orman çalıları ve orman ekosistemi üzerindeki etkisinin tespil edilmesi,
- Orman yangınlarını önleyici tedbirler alınması,
- İklim değişikliği sebebi ile ortaya çıkabilecek muhtemel bulaşıcı hastalıkları önleyici politikaların izlenmesi,
- İklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki mevcut ve gelecek risklerin belirlenmesi,
- İklim değişikliğine bağlı meydana gelecek doğal afetlerin (sel, taşkın, heyelan vb.) risk analizinin yapılması ve buna yönelik önleyici uygulamaların faaliyete geçirilmesi amaç ve hedefler arasında yer almaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,2012:15-22).

İDEP kapsamında iklim değişikliği ile mücadele ve uyum konusunda amaçlar ve hedefler göstermektedir ki Türkiye’de en önemli eksiklikler iklim değişikliği konusunda bilgi eksikliği ve teknolojik kapasite yetersizliğidir. Bu bağlamda her bir sektör çalışanları iklim değişikliği konusunda eğitilmeli ve iklim değişikliğinin önemi ifade edilmelidir. Özellikle tarım sektörü bağlamında gıda güvenliğinin olmazsa olmazı çiftçilerin eğitilmesi ve tarım sektöründe teknolojik kullanım kapasitesinin geliştirilerek ar-ge çalışmalarına yoğunluk verilmesi gerekmektedir.

2. İklim Değişikliğine Bağlı Genel Güvenlik Sorunlarının Türkiye Kapsamında Değerlendirilmesi

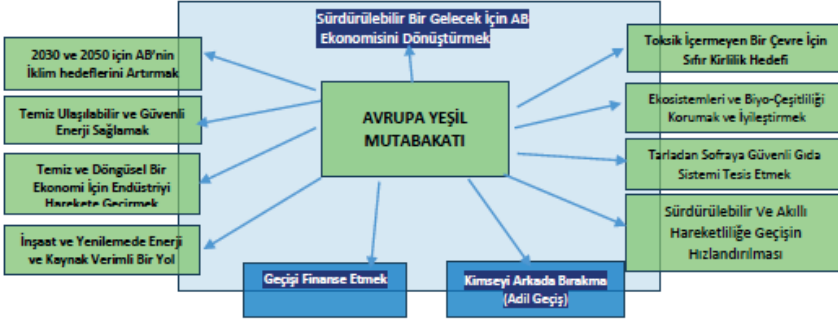
Türkiye iklim değişikliğine karşı en kırılgan bölgelerden biri

olarak ifade edilen Akdeniz havzası içerisinde olması nedeni ile hemen her alanda risk altında yer almaktadır. Kuraklık sebebi ile su ve gıda güvenliği tehlike altında iken fosil yakıt kullanımının sınırlandırılması politikalarına bağlı olarak enerji güvenliği tehdit altındadır. Türkiye iklim değişikliği kaynaklı tehdit altında olduğu alanları iklim uyumlu hale getirmek için çeşitli uyum politikaları geliştirmektedir. Türkiye'nin iklim değişikliği ile ilgili politikaları en çok etkileşim içinde olduğu AB politikaları ile uyumlu olmakla birlikte politikaların uygulanması ve sonuç alınması hususunda AB'nin gerisinde kalmaktadır. Bu durum politikaların etkinlik-verimlilik düzeyini sorgular hale getirmektedir.

21.yy birinci yarısına kadar Avrupa, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için karbon sıfır politikasını benimsemektedir. Karbon sıfır hedefine ulaşmak için en önemli politika fosil yakıt kullanımını minimize edip yenilenebilir enerji kullanımını maksimize etmektir. AB'nin iklim değişikliği ile mücadelesinin şartlarını belirleyen en önemli belge Avrupa Yeşil Mutabakatıdır. Avrupa Yeşil Mutabakatı ile AB, komşu ve ortaklarının desteği ile çevre ile ilgili hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum ile Türkiye, üst düzey ekonomik ilişkilere sahip olduğu AB ile uyumlu politikalar geliştirerek hem iklim değişikliği ile etkin mücadele edecek hem de AB ile ekonomik ilişkilerinin arttırarak devam ettirebilecektir. Avrupa Yeşil Mutabakatı ile uyumlu gerçekleştirilecek politikalar Türkiye'nin iklim değişikliği ile mücadelesine katalizör etkisi yapacaktır.

Şekil 1'de Avrupa Yeşil Mutabakatı ile AB'nin iklim değişikliğinin sonuçlarına karşı verdiği mücadelede ulaşmak istediği hedefler gösterilmektedir. AB, çevreye azami derecede saygılı temiz ener-

ji kullanımının temin edildiği, sürdürülebilirliğin sağlandığı bir politika benimsemektedir.

Şekil 1 : Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Unsurları (Europe Consillium, 2019: 6)

İklim değişikliği oluşturacağı etkenler sebebi ile Türkiye'nin gıda, su, enerji politikalarında köklü değişiklikler, yenilikler yapılmasını gerekli kılmaktadır. Yeni iklime uygun tarımsal üretim politikası, kuraklığa dirençli tohum geliştirme, kuraklık tehlikesini minimuma indirecek etkin su politikası, yenilenebilir enerji kaynakları ile beraber teknolojik yatırım ile temiz, alternatif yeni enerji kaynaklarının devreye alınmasını sağlayacak iklim uygun enerji politikası ile Türkiye, iklim değişikliğinin tehdit ettiği baskı noktalarında güvenlik seviyesini azami düzeyde arttıracaktır.

Çalışmanın bu bölümünde iklim değişikliğinin Türkiye'de ki baskı noktaları genel güvenlik sorunları olarak tanımlanan su güvenliği, gıda güvenliği, enerji güvenliği alanlarında ki politikaları incelenecektir.

2.1. Türkiye ve Su Güvenliği Politikası

Su, tarımsal üretim, hayvancılık vb. gıda üretim alanlarının temel girdisidir. Bunlara ek olarak içmek ve enerji üretimi içinde suya erişim önem arz etmektedir. Bu ve benzeri faktörler temiz, sürdürülebilir su kaynaklarına sahip olmayı ulusal güvenlik meselesi haline getirmektedir. Ulusal ve uluslararası araştırmalar göstermektedir ki küresel iklim değişikliği Türkiye'nin su kaynakları üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bu durum iklim değişikliği ile mücadele Türkiye'nin su güvenliğinin sağlamasını da kritik bir önem arz etmektedir.

İklim değişikliği ile mücadele kapsamında sera gazı emisyonlarında ciddi azaltmaya gidilmesi için sanayi, tarım, enerji, ulaşım alanlarında yapılacak düzenlemeler Türkiye'nin su güvenliğine de olumlu etki edecektir. Ulusal gelişmeler kadar Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi ekonomide yeşil dönüşümü hedefleyen uluslararası gelişmeler de Türkiye'nin su güvenliğine olumlu etki edecektir.

Türkiye, Orta Kuşak 'ta yer alan yarı kurak bir ülke olması sebebi ile su arzı konusunda sıkıntı çeken ülkelerin başında gelmektedir. Hali hazırda Türkiye'nin tarımsal, evsel ve sanayi su kullanımı yağışlara bağlıdır. Hızlı nüfus artışı ve kentleşme su kaynakları üzerinde baskı oluştururken bunlara ek olarak iklim değişikliğine bağlı yağışların azalması, kuraklık yaşanması su güvenliğinin tehdit etmektedir.

Daha önce ifade edildiği gibi Türkiye'nin içinde bulunduğu Akdeniz havzası iklim değişikliğine karşı en kırılgan bölgelerden birisi olarak ifade edilmektedir. Bu bölgede gerçekleşecek sıcaklık artışı orman yangınlarında artış, biyolojik çeşitlilik kay-

bına, beklenmeyen hava olaylarına ve en önemlisi de kuraklığa neden olacaktır. Türkiye’de iklim değişikliği, kurak zamanların artışı, kış aylarında sıcaklık artışı ve kar yağışlı günler de azalış olarak etkisini göstermektedir (WWF,2014:15). Araştırmalar göstermektedir ki küresel iklim değişikliği etkisini bu derece devam ettirirse (WWF,2021);

- 2030’lu yıllardan sonra sıcaklık artışında hızlı artış meydana gelecektir.
- Türkiye’nin batısında sıcaklık 5-6 derece, doğusunda ise 3-4 derece artış gösterecektir.
- Kuzeydoğu Anadolu da yağışlarda artış beklenirken diğer bölgelerde yağış azalacaktır.

IPCC 2008 raporunda, “Türkiye’de 2030 yılı itibarıyla, iç ve batı bölgelerinde yüzde 40’ı aşan oranda; güneydoğu ve doğu bölgelerinde ise yüzde 20-40 arasında su stresi yaşanacağı öngörüldüğü” de aktarılmaktadır. Su stresi ile birlikte toplumda kırılgan kesim temiz suya erişimde sıkıntı yaşayacak bu durum sağlık sorunlarının artmasına neden olacaktır.

Araştırmalar, Türkiye’nin iklim değişikliğinin tehdit ettiği su güvenliğini sağlamak için etkin politikalar yapması gerektiğini göstermektedir. Türkiye’nin su güvenliği ile ilgili politikası kalkınma planlarında etkisini göstermektedir. Türkiye’nin su güvenliğine yönelik temel politikası içme, kullanma, sulama suyu temini ile enerji üretimi alanında ihtiyaç duyulan su kaynaklarına sürdürülebilir şekilde ulaşmaktır.

Türkiye’de 2021 yılında düzenlenen Su Şurası’nda su güvenliğinin sağlanması için uygulanması gereken politikalar aşağıdaki

şekilde ifade edilmiştir (STM,2021a:26):

- Avrupa Yeşil Mutabakatı bağlamında atık su arıtma tesisleri ile kullanılmış sular arıtılıp tekrar kullanılabilir seviyeye getirilip tarımsal sulama da kullanılmalı
- Kaynaktan musluğa kaliteli su kullanımı sağlanmalı
- İklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar hızlandırılmalı
- Taşkın ve kuraklık ile ilgili planlar yapılarak tedbir politikaları geliştirilmeli
- Suyu göre tarımsal ürün üretimi teşvik edilmeli
- Modern sulama teknikleri ile tarımsal su kullanımda israf önlenmeli
- Su depolama kapasitesinin arttırılması için yeraltı baraj yapımına öncelik verilmeli
- Su kullanımı ile ilgili bilgilendirici eğitim faaliyetleri yapılmalı su güvenliğine yönelik okuryazarlık arttırılmalı.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2019-2023 dönemlerini kapsayan Ulusal Su Planı, su güvenliğinin temel amacını, iklim değişikliğinin muhtemel etkileri ve çevre kirliliğine neden olan diğer etkenleri dikkate alarak politika geliştirmek olarak ifade etmektedir. Ulusal Su Planı su güvenliği için aşağıdaki politikaların uygulamaya geçirilmesi gerektiğini ifade etmektedir:

- Tarımsal su kullanımında teşvikler verilerek arz-talep dengesinin sağlanmasına yönelik politikalar yapılmalı

- Su kirletici atıkları yerinde engelleyerek temiz su havzaları korunmalı
- Su kullanımında etkinlik ve verimlilik kapsamlı politikalar geliştirilmeli
- Su güvenliği sağlamada uluslararası şartlarda dikkate alınarak politikalar geliştirilmelidir.

İklim değışikliğı ile beraber su kaynakları stratejik bir hal almıştır. Stratejik bir değ er haline gelmesi ile beraber su kaynakları ile ilgili sorunlarda ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar içerisinde en önemlisi sınır aş an sular olarak ifade edilen bir ülkeden doğ arak başka bir ülkenin sınırlarının içine kadar devam eden su kaynaklarıdır. Sınır aş an suların paylaşım sorunu iklim değ işikliğinin etkisi ile giderek önemli bir sorun halini almaktadır. Türkiye’de Fırat, Dicle ve Asi nehirleri bağ lamında Irak ve Suriye ile sınır aş an suların paylaşımı ile ilgili sorunu yaşamaktadır. Ç oruh akarsuyu bağ lamında Gürcistan ile sorun yaşamaktadır. Meriç ve ergene de ise kaynak ülke olan Bulgaristan ile sorun yaşamaktadır (STM,2021c:17).

Sınır aş an sular sorunu Türkiye bağ lamında günümüzde diplomatik yollar ile iş birliğine dayalı yollar ile ç özüme kavuşturulurken iklim değ işikliğinin kuraklık üzerindeki etkisi derinleştikçe sorunun ç özümlü için çatış maların meydana gelmesi olasılık içinde yer almaktadır.

Özetle iklim değ işikliğı kuraklık üzerindeki etkisi sebebi ile Türkiye’nin su güvenliği üzerinde tehdit unsuru olmaktadır. Türkiye su kapasitesini artırmak için yer altı barajlarına ağı rlık vermeli, su verimliliğini arttırıcı politikalar geliştirilmelidir.

Tarımsal sulamada vahşi sulamayı azaltıp damla sulamayı teşvik edici politikalar uygulanmalıdır. İklim değişikliği ve su güvenliği karşılıklı birbirlerini olumsuz etkileyen iki olgudur. İklim değişikliği kuraklık üzerindeki etkisi ile su güvenliğini tehdit etmekte iken su kıtlığına bağlı oluşan su güvensizliği de iklim değişikliğine uyumu tehdit etmektedir.

2.2. Türkiye ve Gıda Güvenliği Politikası

Gıda güvenliğini 21.yy içinde tehdit eden en önemli olgu hiç şüphesiz iklim değişikliğidir. Bu durum IPCC raporlarında bilimsel olarak ifade edilmektedir. Nitekim IPCC raporuna göre karbon salımında yüksek oranda azalma olmazsa sıcaklıkların artması ile kurak olan bölgeler daha fazla kuraklık yaşayacak bu durum da gıda üretimini doğrudan etkileyerek gıda güvenliğini tehdit edecektir. Türkiye bağlamında ise iklim değişikliği nedeni ile Türkiye'nin bulunduğu orta enlemde yağışların azalmasına bağlı olarak kuraklık artacak ve gıda güvenliği olumsuz etkilenecektir (STM,2023). Gıda güvenliğini etkileyen tek faktör kuraklık değil aynı zamanda aşırı yağışlar veya beklenmeyen yağışlar da gıda üretimini olumsuz etkileyerek gıda güvenliğini tehdit etmektedir.

Türkiye'de önümüzdeki yıllarda sıcaklığın 4 dereceye kadar artması beklenmektedir. Hem uluslararası raporlar hem de ulusal raporlar Türkiye'nin gelecekte giderek daha sıcak, kurak ve az yağışlı bir iklime sahip olacağını göstermektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011).

Türkiye'de tarım, dolayısı ile gıda üretimi, iklim değişikliğinin etkilerini en çok hissedecek sektör olarak dikkati çekmektedir. Türkiye, gıda üretimi açısından en önemli girdi olan su ile ilgi-

li yüksek seviyede su stresi altında ola ülke kategorisinde yer almaktadır. Bilimsel araştırmalar iklim değişikliği ile beraber Türkiye’de kuraklık yaşanacak zamanların sayısının arttığını ve Türkiye topraklarının yaklaşık %35’i çölleşme tehdidi altında olduğunu ifade etmektedir. Bu durumun tarımsal üretimde verim olumsuz etkileyeceği öngörülmektedir. Türkiye, AB’nin sıfır karbon salım hedefi olarak belirlediği 2050 yılına kadar gıda güvenliğini sağlamak için bütünleşik havza yönetimi, sürdürülebilirliği sağlayan tuzlu su arıtma teknolojilerine yatırım, yağmur suyu hasadı, yer altı barajları vb. projeler yapmayı hedeflemektedir.

Türkiye’nin hem iklim değişikliği ile aynı sorunları yaşadığı hem de ticari bağlantısı nedeni ile AB ile aynı politikaları benimsemişi gerekliliktir. Bu anlamda AB’nin Yeşil Mutabakatı bağlamında ele alacağı politikalar Türkiye’nin de genelde iklim değişikliği spesifik olarak ise gıda güvenliğinde ki yol haritasını belirleyecektir. AB Yeşil Mutabakatı “Tarladan Sofraya” hedefi ile iklim değişikliğinin gıda güvenliği üzerindeki olumsuz etkisini azaltma amacı içerisindedir. Bu anlamda gıda güvenliği hususunda AB’nin belirlediği hedefler şöyledir (STM,2023:6):

- Sürdürülebilir tarımın uygulanması teşvik edilecek
- Tarımda suni gübre kullanımı, kimyasal kullanımı azaltılacaktır.
- Tarımsal üretim ve gıda ürünlerinin üretiminde organik tarıma öncelik verilecek
- İklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının azaltılmasında ve uyum çalışmalarında destek olan çiftçilerin ödüllendirilmesi-

ne dair mekanizma kurulacaktır.

Doğal çevreye zarar vermeden tarımsal üretimi gerçekleştirmek ve gıda güvenliğini sağlamak için üretimden tüketime hatta atık yönetimine kadar olan aşamalarda sorunlara yönelik bütüncül politikalar ile çözüm bulunmalıdır. Bu bağlamda AB'nin gıda güvenliğinin sağlamak için uygulamaya almak istediği politikaların temel anlayışı "tarladan sofraya" ilkesine dayanmaktadır. Bu anlayışın bir üst aşaması ise sofradan sonra oluşacak atıkların gelişmiş teknolojik atık sistemleri ile yüksek oranda geri dönüştürülmesidir. Etkin atık yönetimi bağlamında Türkiye'nin sıfır atık politikası AB Yeşil Mutabakatı'na uyum kapsamında başarılı bir politika olarak değerlendirilebilir.

İklim-nötr ilk kıta olmayı hedefleyen Avrupa'nın iklim değişikliği ile ilgili izleyeceği politikalar Avrupa'nın önemli bir ticari ortağı olan Türkiye için önem arz etmektedir. Türkiye gıda güvenliğini sağlamak için oluşturacağı politikaları AB Yeşil Mutabakatı'nda AB'nin tarım stratejisinin temelini oluşturan tarladan sofraya ilkesine göre şekillendirmek zorundadır. AB 2030 yılına kadar topraklarının dörtte birinde organik tarıma geçmeyi amaç edinmektedir. Türkiye'nin de organik tarıma öncelik vermesi ile AB'ye organik gıda ürünü ihracatında önemli bir aktör olması sağlanabilir. Türkiye'nin organik tarıma geçmesi ve tarım sektörü kaynaklı sera gazı salımını azaltması için yapması gerekenler şunlardır (STM,2021b:23):

- Tarımsal ürün üretiminde kimyasal kullanımını azaltıp biyolojik mücadele yöntemlerine ağırlık vermelidir.
- Tarımda yenilenebilir enerji kullanımı arttırılmalıdır

- Tarım sektöründe atık yönetimi etkin ve verimli yapılmalıdır.
- Gıda israfını önleyici tedbirlerin ivedi olarak uygulamaya alınmalıdır.

Türkiye gıda güvenliğini sağlamak için tarım sektörü bağlamında oluşacak tehdit alanlarını en az seviyeye düşürmek için iki temel hedefi vardır. Bunlar (Tarım ve Orman Bakanlığı,2021:23);

- Sera gazı salımlarını azaltmak
- Düşük karbonlu ve iklim değişikliğine dayanıklı bütünleşik bir tarımsal üretim sistemi tesis etmek.

Özetle, Türkiye'nin iklim değişikliğine bağlı oluşacak olası gıda güvenliği politikası, kuraklık ile mücadele ve iklim değişikliğine uyumlu-dayanıklı tarım ürünlerinin geliştirilmesi ilkele-ri temel alınarak yapılmaktadır. Bu duruma ek olarak AB Yeşil Mutabakatı da uygulanması gereken politikaların yol haritasını belirleyici bir faktör olacaktır.

2.3. Türkiye ve Enerji Güvenliği Politikası

Enerji hem ekonomik kalkınma için hem de gündelik kullanım için önemli bir araçtır. Önemli bir araç olması ve enerji kaynakla-rından yoksunluk çoklu alanlarda güvenlik sorunu oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum enerji güvenliği olgusunu ortaya çıkarmakta ve enerji güvenliğine yönelik politikaların geliştiril-mesi gerekliliğini göstermektedir. Enerji güvenliği, savaşların ve enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerin iç karışıklıklar ile mücadelesi gibi durumlar ile tehdit edilmektedir. Bu tehdit du-rumlarına ek olarak 21. yy da etkileri giderek hissedilmeye baş-lanan iklim değişikliği de enerji güvenliğini tehdit etmektedir.

Sera gazı salımına neden olan fosil yakıt kullanımının sınırlandırılması ile ilgili çalışmalar özellikle enerji üretiminde fosil kaynaklara bağlı olan ülkelerin enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Sera gazı salımına en fazla neden olan sektör enerji sektörüdür (Selçuk,2010:37). Bu durum küresel ısınma dolayısı ile iklim değişikliği ile mücadele için enerji sektörünün dönüştürülerek iklim uyumlu bir sektör olmasını gerekli kılmaktadır. Bu da enerji güvenliğini tehdit eden savaş, iç karışıklık vb. durumlara ek olarak iklim değişikliğini de önemli bir etken yapmaktadır. . Fosil yakıt kullanımına bağlı olan mevcut enerji politikaları küresel ısınmaya neden olması sebebi ile sadece enerji güvenliğini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda iklim dostu uygulamalara da hitap etmelidir.

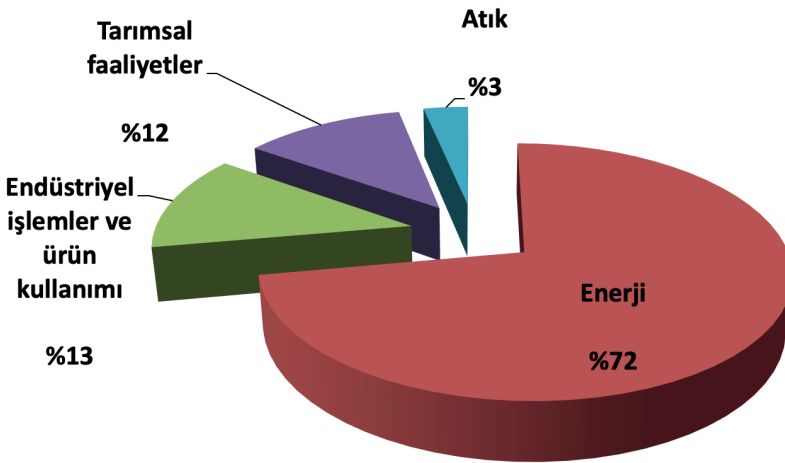
Enerji güvenliği iklim değişikliği bağlamında değerlendirildiğinde çift yönlü paradoksa sahiptir. Nitekim hali hazırda enerji güvenliği sera gazı salımına neden olan fosil kaynaklara bağlı olan devletler, ya iklim değişikliği ile mücadele de yetersiz kalacaktır ya da tam tersi durumda iklim değişikliği ile etkin mücadele ederken enerji güvenliğinden taviz vermek zorunda kalacaklardır. Bu paradokstan çıkmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına ciddi yatırım yaparak fosil kaynaklara bağımlılığı en az düzeye indirmek gerekmektedir.

Türkiye, enerji kaynaklarına bağımlılığı sebebi ile enerji güvenliği tehdit altında iken kaynak çeşitlendirmesi yapması sebebi ile bu tehdit durumunu nispeten azaltmaktadır. AB'nin Yeşil Mutabakat ile karbon yoğun sektörlere yönelik vergi uygulama politikası Türkiye'nin enerji politikalarını iklim uyumlu bir şekilde yenilemesini gerekli kılmaktadır. AB Türkiye'nin ekonomik olarak en çok etkileşim halinde olduğu bir devletler topluluğu-

dur. Dolayısı ile AB'nin her hangi bir konuda olduğu gibi küresel ısınma iklim değişikliği ile ilgili politikaları ile Türkiye'nin ulusal politikaları da uyumlu olmak zorundadır. Türkiye'nin gıda, su politikaları gibi enerji güvenliğine yönelik politikaları da AB politikaları ile uyumludur. Türkiye bu uyumluluğu sağlamak için son yıllarda yenilenebilir enerji üretimine yoğunluk vermektedir.

Türkiye'nin iklim dostu enerji güvenliğini sağlamaya yönelik politikaları, yenilenebilir enerji üretiminin artırılması ve enerji verimliliğini azami seviyeye çıkarma ile doğrudan ilişkilidir.

Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı ile Türkiye, enerji kaynaklarını ve doğal kaynakları verimli, iklim dostu, doğal ekosisteme en az zarar verecek şekilde kullanmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda mevcut ve yeni yapılacak binaların enerji verimliliği azami seviyeye çıkarılacak, ulaşım sektörünün neden olduğu sera gazı salımı en az seviyeye indirilecek politikalar uygulamaya geçirilecektir (Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı,2018:29).

Şekil 2: Sektörlere Göre Karbon Salımı (Keskin,2011: 55)

Şekil 2’de Türkiye’de atmosfere karbon salımında sektörlerin payına bakıldığında enerji sektörü önemli bir paya sahiptir. Bu durumda Türkiye’nin karbon salımını en az seviyeye düşürmek için enerji sektöründe iklim uyumlu bir dönüşüm yapması gerektiğini göstermektedir. Türkiye’nin enerji alanında yapacağı dönüşüm politikaları enerji güvenliğine zarar vermeden yenilenebilir enerji yatırımlarını arttırarak fosil yakıt kaynaklı enerji kullanımını tedrici olarak azaltmak bağlamında olmalıdır.

Özetle enerji, Türkiye’nin iklim değişikliği politikası üzerinde planlama ve uygulama bağlamında en çok etkiye sahip olan sektördür. Enerji politikası iklim uyumlu bir şekilde ele alınmazsa sera gazı salımında azaltılma sağlanması mümkün değildir. Türkiye’nin enerji ihtiyacı ile ilgili temel politikasının arz endeksli olması, enerji arzında da önceliğin fosil kaynaklara dayalı enerji olması iklim değişikliği ile mücadelede en zayıf noktasını oluşturmaktadır. Bu sebeple Türkiye, enerji politikasını, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımının arttırılması ilkelere dayandırmalıdır. Güneş enerjisinin sadece elektrik enerjisi üretmiş için değil aynı zamanda ısınma kaynağı olarak kullanılması için de teşvikler verilmelidir. Buna ek olarak güvenlik önlemleri üst seviyeye çıkarılmak şartı ile nükleer enerjinin de enerji kaynakları içinde ki payı arttırılmalıdır (Keskin,2011:69).

3. Türkiye’nin İklim Değişikliği Tehdidine Karşı Yaptığı Çalışmalar

Türkiye, iklim değişikliği ile mücadele de kurumsal politikaları uygulamaya geçirmek ile birlikte toplumsal farkındalığı arttırmak ve iklim değişikliğinin olumsuz sonuçları ile ilgili toplumsal bilinci sağlamak için de bazı politikaları uygulamaya sokmak-

tadır. Bu bağlamda sıfır atık politikası, sera gazı salımı ile ilgili politika iklim değişikliği mücadelesine toplumsal farkındalık kazandırmak için uygulanmaktadır. Bunun la birlikte Türkiye, sera gazı salımının en yoğun olduğu sektör olarak ulaşım sektöründe elektrikli araçların kullanımını artırmak için benzin ve türevi fosil yakıt ile çalışan araçlara yönelik vergi getirilmesi ile ilgili çalışma yapmaktadır.

Türkiye’de iklim değişikliği ile mücadelede merkezi yönetim ve yerel yönetim temel rol oynamakla beraber bu alanda sivil toplum kuruluşları da işbirliği bağlamında çalışmalar yapmaktadır. TEMA, WWF-Türkiye (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) gibi sivil toplum kuruluşları iklim değişikliğinin Türkiye’de görülen olumsuz sonuçları ile ilgili saha çalışmaları yaparak kamuoyu ile paylaşmaktadırlar. Bu sivil toplum kuruluşları iklim değişikliği farkındalığını tabana yayarak iklim değişikliği ile mücadele de uyum politikalarının etkinliğini artırmaktadır. Tema vakfı iklim değişikliğinin geri döndürülemez duruma gelmeden durdurulması amacı taşımaktadır (Tema,2023).

Aşağıda ifade edilen politikalara ilgili sivil toplum kuruluşları da katkıda bulunmaktadır.

3.1. Sıfır Atık Politikası

İklim değişikliği sonuçları itibarı ile en sarsıcı etkisini sürdürülebilirlik üzerinde göstermektedir. Sürdürülebilirlik kaynakların etkin kullanımı ve gelecek neslin de bu kaynakların kullanımından mahrum olmaması ilkesine dayanmaktadır. İklim değişikliğinin sürdürülebilirlik üzerindeki bu yıkıcı etkisini azaltmak ve toplumsal bilinç oluşturmayı amaçlayan sıfır atık politikası, aşağıdaki hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır:

- İsrafın önlenmesi ile maliyetlerin düşmesini sağlama,
- Tasarruf ile birlikte ülke ekonomisine katkı sağlama,
- Bilinçli tüketici anlayışını sağlama,
- Başta iklim değişikliği olmak üzere diğer çevresel tehditlerin etkisini azaltma.

Sıfır atık politikasının etkin ve verimli olması ile elde edilecek kazançlar ise aşağıda gösterilmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,2017):

- Atık kâğıtların dönüşümü ile hem ekonomik kazanç elde edilir hem de ağaçların kesilmesi önlenmektedir.
- Metal ve plastik geri dönüşümü ile enerji tasarrufu önlenmekle beraber aynı zamanda plastik üretiminde kullanılan petrol ürünlerinin kullanımı da azaltılmaktadır.
- Geri dönüştürülmesi muhtemel her 1 ton cam için yaklaşık 100 litre petrolün kullanımı önlenmiş olur.
- Organik atıkların kullanımı ile birlikte toprakta verim artışı sağlanarak ekonomik katkı sağlanabilir.

Sıfır atık politikasının kamu kurumlarında, terminallerde, eğitim kurumlarında, alışveriş merkezleri gibi nüfusun yoğun olarak bulunduğu yerlerde uygulamaya geçmesi ile birlikte sağlayacağı faydanın azami derecede olması hedeflenmektedir.

Sıfır atık politikası doğrudan iklim değişikliği ile mücadele için bir araç olmasa da dolaylı olarak iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarını azaltma da kullanılan bir araçtır. Geri dönüşüm ora-

nının artması ile birlikte sera gazı salımında birinci faktör olan fosil kaynaklara dayalı enerji kaynaklarının kullanımı daha da azalacaktır. Bu durumda Türkiye'nin iklim değişikliği ile ilgili mücadelesine pozitif bir katkı sağlayacaktır.

3.2. Sera Gazı Salım Politikası

21.yy'ın en önemli sorunlarından biri olarak görülen iklim değişikliği sonuçları itibarı ile çok boyutlu bir sorun olarak ifade edilmektedir. Küresel etkide bulunması sebebi ile sınır aşan niteliktedir. Bu sebeple küresel boyutta toplumsal ekonomik çevresel sonuçları olacaktır.

Sürdürülebilirliği tehdit eden üretim ve tüketim alışkanlıkları sebebi ile iklim değişikliğine neden olan sera gazlarının atmosferde azaltılması için hızlı ve etkin tedbirlerin uygulamaya alınması en önemli çevresel koruma politikası olarak görülmektedir. Türkiye bu doğrultuda açıkladığı 2053 net sıfır karbon salım hedefi ile ilgili tüm sektörleri kapsayan politika üretmektedir. Bu politika Türkiye'nin yeşil dönüşümüne katkıda bulunarak iklim dostu, sürdürülebilir bir büyümeyi hedeflemektedir (İklim Şurası,2022).

Türkiye sera gazı politikası sektörler üzerinden oluşturmaktadır. Bunlar; enerji, tarım ulaşım, sanayi, bina ve arazi kullanım, arazi kullanım değişikliği ve ormancılık (AKAKDO) sektörleridir. Sektör bazında yapılacak uygulamalar ile 20253 net sıfır sera gazı salım politikasının etkinliği sağlanacaktır.

Her bir sektör için yapılması gerekenler aşağıda ifade edilmektedir.

Enerji

Enerji sektöründe uygulanacak politikalar ile enerji sektörünün sebep olduğu sera gazı salımı en az seviyeye düşürülmesi amaçlanmaktadır. Bu politikalar;

- Elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payının arttırılması
- Yenilenebilir enerji teşvik mekanizmasının etkinliği
- Kömürlü termik santrallerde sera gazı salımını azaltacak teknolojik geliştirme
- Hidrojen ve depolama teknolojilerinin geliştirilmesidir.

Sanayi

Sanayi sektöründe dönüşüm politikalarının uygulanması ile sera salımını azaltarak 2053 net sıfır politikasının amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunacaktır. Sanayi sektörü sera gazı salımı dönüş politikaları ise şunlardır;

- Yeşil üretime geçiş yapılarak yenilenebilir enerjinin sektörde kullanımının arttırılması
- Döngüsel ekonomi uygulanması
- Teknolojik yatırım yaparak alternatif hammadde ve yakıt türlerinin kullanımının sağlanması
- Sera Gazı salımını azaltacak uygulamalara öncelik verilmesi

Ulaşım

Ulaşım sektöründe sera gazı salımını azaltmak için yapılması ge-

reken politikalar şunlardır;

- Düşük emisyon değerlerine sahip olacak ulaşım araçlarının kullanımının artması
- Hidrojenin ulaşım araçlarında kullanımının yaygınlaştırılması için teknolojik geliştirme
- Elektrikli araçların kullanımının etkinliği için şarj altyapısının yaygınlaştırılması
- Raylı sistem ulaşım araçlarının hem yolcu hem de yük taşıma da kullanımının arttırılması için gerekli altyapının sağlanmasına yönelik politikaların ivedilikle yapılmasıdır

AKAKDO (Arazi Kullanımı Arazi Kullanım Değişimi ve Ormancılık)

Akakdo alanları okyanuslar ile birlikte dünya da en çok karbon tutan ekosistemlerden biridir. Türkiye için de bu alanların korunması ve genişletilmesi ile birlikte tutulan karbon miktarı artış gösterecek ve sera gazı salımının azaltılmasına katkı gösterecektir.

- Türkiye’de Akakdo sektöründe geliştirilmesi hedeflenen politikalar aşağıda sıralanmıştır:
- Orman alanların nitelik ve nicelik olarak arttırılması
- Yapılaşmanın sağlıklı bir şekilde yapılarak arazi yapısının değiştirilmesinin önlenmesi

Bina

Enerji alanındaki sera gazı salımının yaklaşık üçte bir oranına

tek başına binalar sebep olmaktadır. Bu durum yapılar ile ilgili dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Dönüşüm politikaları ile birlikte binaların sebep olduğu sera gazı salımı en az seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır.

- Binaların sebep olduğu sera gazı salımını azaltmak için yapılması gerekenler aşağıda ifade edilmektedir:
- Mevcut binaların dönüştürülerek iklim uyumlu bir yapıya kavuşması
- Isı yalıtımın verimliliğinin arttırılması
- Binalarda yenilenebilir enerjinin kullanımının arttırılması ve yeni yapılan yapılarda yenilenebilir enerjinin kullanımı ile ilgili zorunluluk getirilmesidir (İklim Şurası,2021).

3.3. Ekonomik Bir Araç Olarak Karbon Vergisi

İklim değişikliği ile mücadelede bir başka yöntem de ekonomik araçların kullanılmasıdır. Bu bağlamda belirli şartlar doğrultusunda vergi uygulamasıyla iklim değişikliği ile mücadele amaçlanmaktadır. İklim değişikliği ile mücadele de en önemli durum sera gazı salımını azaltmaktır. Dolayısı ile sera gazı salımının yoğun olduğu sektörlerle uygulanacak ek vergi ile gelir elde edilip iklim değişikliği ile mücadelede kaynak oluşturulması hedeflenmektedir. Aynı zamanda ek vergi sera gazı salımının yoğun olduğu sektörlerde iklim uyumlu teknolojilerin geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır. Karbon vergisi olarak adlandırılan bu ek vergi fosil yakıtlar sonucu sebep olunan sera gazı salımına göre alınan bir vergidir.

Karbon vergisi amacına uygun toplandığı zaman çoklu fayda

sağlamaktadır. Toplanan vergi iklim değişikliği ile mücadelede kullanılırsa bu durum mücadele için maddi kaynak oluşturacak aynı zamanda karbon vergisi ile fosil yakıt ile üretilen ürünlerin fiyatları yükselecek bu durum da bu tür ürünlere yönelik talebi düşürecek ve sera gazı salımının azalmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte bu durum üreticilerin fosil yakıt değil yenilenebilir enerji kullanımına yönlenmesini sağlayacaktır (Talu,2015:381).

Karbon vergisinde asıl hedeflenen devlet için ekonomik bir girdi oluşturmak değil üretici-tüketici zincirinde kullanılan kaynaklar ölçüsünde maliyet oluşturmaktır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde karbon vergisinin etkin bir şekilde uygulanması ile birlikte elde edilecek avantajları şu şekilde ifade edebiliriz (Türköz ve Türköz,2016:147);

- Sera gazı salımına neden olan yakıtlarda talep azalması
- Yenilenebilir enerjiye dayalı teknolojilerin geliştirilmesini sağlama
- Daha az karbon salımına neden olan yakıtların tercih edilmesi.

Karbon vergisinin önümüzdeki yıllarda Türk vergi sistemine dâhil edilmesinin ve etkin uygulanabilirliği için önemli olan vergi gelirlerin iklim değişikliği ile mücadele için kullanılması ve kırılgan olan yoksul kesimlerin iklim dostu enerji kullanımının desteklenmesidir. Aksi durumda karbon vergisi yoksul kesimler üzerinde ek bir yük oluşturacak bu durum da ekonomi kırılganlığı daha da arttıracaktır (Vural,2004). Ayrıca iklim değişikliği ile mücadelede de “benimsenme” noktasında eksiklik meydana geti-

recektir.

Uluslararası iklim anlaşmalarında ifade edilen “kirleten öder ilkesi” karbon vergisinin uygulanmasının temelini oluşturmaktadır. Atmosfere salınan karbon miktarına göre kirletenin doğrudan sorumlu tutulduğu bir vergi sistemi ile -özellikle karbon yoğun sektörlerin esas alınması- atmosfere sera gazı salım miktarı önemli ölçüde azalacaktır. Bu bağlamda Türkiye karbon yoğun sektörlerden biri olan ulaşım sektöründe araçlara motorlu taşıtlar vergisi benzeri bir vergi ile karbon vergisi getirmeyi hedeflemektedir. AB’nin sınırda karbon vergisi sistemi ile karbon yoğun olan sektörlerde (demir-çelik, çimento, gübre, alüminyum vb.) Birlik sınırları içerisinde gelecek ürünlere sınırda vergi alınacaktır. Türkiye karbon yoğun sektörlerde yapacağı iklim uyumlu teknolojik dönüşümler ile birlikte karbon vergisini ülke içinde uygulamaya alması ile birlikte sınırda AB için vereceği vergiyi ülke içinde tutabilecektir (Nuroğlu,2023).

Sonuç

İklim değişikliği, muhtemel sonuçları dikkate alındığında küresel ölçekte savaşların sebep olduğu yıkıcı, düzen bozucu, istikrarı tehdit eden vb. sorunlara yol açan güvenli tehdit eden bir olgu olarak ifade edilmektedir. Bu duruma ek olarak iklim değişikliği, ekosistemler üzerinde olumsuz sonuçlar meydana getirmekte ve bu durum sadece insan güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp aynı zamanda diğer canlıların da varoluşunu tehdit eden bir olgu olmasına neden olmaktadır. Savaşlar ekonomik ve askeri anlamda güçsüz devletleri toplumları istikrarsızlaştırıp bağımlı hale getirmekte iken iklim değişikliği de kırılgan ve uyum kapasitesi az olan devletleri toplumsal ekonomik ve ulu-

sal güvenliklerini tehdit edici bir hale getirmektedir.

İklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkelerin başında gelen Türkiye, enerjide fosil yakıtlara bağlı olması sebebi ile iklim uyumlu dönüşümü gerçekleştirmek için ciddi ekonomik yatırımlar yapması gerekmekte bu durum ekonomik güvenliğini tehdit etmektedir. Uyum kapasitesi düşük kırılgan ülkelerin var olduğu bölge ile uyum kapasitesi yüksek ekonomik anlamda gelişmiş ülkeler arasında bir geçiş noktasında olduğu için iklim göçü ile karşı karşıyadır. Bu durum toplumsal güvenliğini tehdit edici bir etkidir. Bununla birlikte sınır aşan sular sebebi ile bölge ülkeleri ile savaş ihtimali ulusal güvenliğini tehdit edici başka bir etkidir. Tüm bu tehdit edici faktörler düşünüldüğünde ve çalışma da ele alınan politikalar dikkate alındığında Türkiye, iklim uyumlu dönüşüm politikalarını ekonomik gerçekliğini göz ardı etmeden ivedi şekilde gerçekleştirmelidir. Bu bağlamda Türkiye etkin bir su politikası ile su rezervlerini koruyarak su güvenliğini, yenilenebilir enerji yatırımlarının daha fazla artışı ile fosil yakıt bağımlılığını azaltarak enerji güvenliğini sağlamalıdır. Sınır aşan sular konusunda Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ön planda tutarak komşu ülkeler ile adil bir su paylaşımı yaparak hem ulusal güvenliğine tehdidi azaltıp hem de olası göçü engelleyici politikalar izlemelidir. Buna ek olarak fosil yakıt kullanımının azaltılması ile iklim değişikliği ile ilgili uluslararası politikalara uygunlukta sağlanacaktır.

4. Kaynakça

- Consillium Europe ,(2019). Avrupa Yeşil Mutabakatı. çev. Bürge Abiral, Esra Zorer, Gamze Azman, Hande Sönmez, Özüm Çelik Sercan Köksal,Y.Eren Abanus. <https://www.yesildusunce.org/avrupa-yesil-mutabakati-turkce-cevirisi-> yayinlandi/ 30.09.2023 tarihinde erişildi
- Çevre ve Orman Bakanlığı,(2010). “Ulusal iklim Değişikliği Strateji Belgesi”. <https://iklim.gov.tr/strateji-belgeleri-i-20> 20.09.2023 tarihinde erişildi.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,(2012). “İklim Değişikliği Eylem Planı”(2011-2023). Ankara
- WWF,2014.”TÜRKİYE’NİN SU RİSKLERİ RAPORU”. Berivan Dural (ed). <https://www.wwf.org.tr/?4180/turkiye-nin-su-riskleri-raporu> 30.08.2023 tarihinde erişildi.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,(2017). Sıfır Atık El Kitabı.** <https://webdosya.csb.gov.tr/db/sifiratik/icerikler/k-tap-c-k-2017-1-20180129130757.pdf> 15.09.2023 tarihinde erişildi.
- Ducrocq,V., (2016).“Climate Change in the Mediterranean Region”.*The Mediterranean Region Under Climate Change:A Scientific Update*.Allenvi.IRD Editions:Marsilya ss.71-104
- Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı,(2018).“Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı” (2017-2023).<https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-verimliliği-ulusal-enerji-verimliliği-eylem-planı>. 20.09.2023 tarihinde erişildi.
- İklim Şurası,2022. “Sera Gazı Azaltım 1-Sera Gazı Azaltım 2”.

<https://iklimsurasi.gov.tr/sayfa/hakkimizda/sera-gazi-azaltim-1> 27.11.2023 tarihinde erişildi.

Keskin, Tülün (2011), “İklim Değişikliği ve Enerji Sektörü”, Mühendis ve Makine, 52 (617), ss.64-69.

Nuroğlu, E.(2023). “Karbon Vergisi Kapıda:Ne Yapmalı ?”. <https://fikirturu.com/ekonomi/karbon-vergisi-kapida-ne-yap-mali/> 20.11.2023 tarihinde erişildi.

Rec Türkiye, (2015). *A’dan Z’ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi*. Ankara.

Selçuk,I.Ş.,(2010). *Küresel Isınma, Türkiye’nin Enerji Güvenliği ve Geleceğe Yönelik Enerji Politikaları*, Ankara Barosu Yayınları.

STM Teknolojik Düşünce Merkezi , (2021a), “SU GÜVENLİĞİ I: Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği Bağlamında Dünyadaki Mevcut Durum”, (Kasım 2021), https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1636635104_stmsuguvengil.pdf. 23.09.2023 Tarihinde Erişildi

STM ThinkTech, (2021b), “Yeni İklim Rejimine Doğru: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye’ye Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, (22 Aralık 2021), <https://thinktech.stm.com.tr/tr/yeni-iklim-rejimine-dogru-avrupa-yesil-mutabakati-ve-turkiyeye-etkileri-uzerine-bir-inceleme>. 27.09.2023 tarihinde erişildi

STM Teknolojik Düşünce Merkezi,(2021c).“SU GÜVENLİĞİ II: Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği Bağlamında Türkiye’deki Mevcut Durum”. <https://thinktech.stm.com.tr/tr/su-guvenligi-ii-surdurulebilirlik-ve-iklim-degisiklikli>

gi-baglaminda-turkiyedeki-mevcut-durum. 30.09.2023 tarihinde erişildi.

STM Teknolojik Düşünce Merkezi (2023).”Tarım 2050: Gıda Güvenliği, Yeni Tarım Teknolojileri ve İstikrarsızlaşan Bir Dünyada 10 Milyar İnsanı Doyurmak”. <https://thinktech.stm.com.tr/tr/tarim-2050-gida-guvenligi-yeni-tarim-teknolojileri-ve-istikrarsizlasan-bir-dunyada-10-milyar-insani-doyurmak>. 30.09.2023 tarihinde erişildi.

Talu,N. (2015). *Türkiye’de İklim Değişikliği Siyaseti*. Phoneix. Ankara

Talu,N.,Kocaman,H. (2019).”Türkiye’de İklim Değişikliği İle Mücadelede Politikalar, Yasal Ve Kurumsal Yapı” https://www.iklimin.org/egitimmateryalleri/TR%20Pol_NT.pdf 20.09.2023 tarihinde erişildi.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2021). **İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi ve Uyum Çalışma Grubu**. https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/467/Sayfa/1497/1861/DosyaGaleri/iklim_degisikliginin_su_kaynaklarina_etkisi_ve_uyum_calisma_grubu_raporu.pdf 25.09.2023 tarihinde erişildi.

TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024). Kalkınma Planı (6.,7.,8.,9.,10.,11.,12.), <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> 22.03.2024 tarihinde erişildi.

Türköz,E.,Türköz,K. (2016).”Karbon Vergisi Teorisi, Uygulamaları ve Türkiye’de Mevcut Durum”. *Vergi Raporu sayı 204 ss.144-157*.

WWF, (2021).”Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye”, <https://bit.ly/3K9K9K9>

ly/3lHbWr9. 07.10.2023 tarihinde erişildi.

Vural, İ. Y., (2004). “Ekolojik Değişimin Kamu Maliyesine Yansıması: İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kalkınma ve Karbon Vergileri”. *Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar* (ss.153-168), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

21. yüzyılda uluslararası sistem, köklü dönüşümler ve belirsizliklerle karşı karşıya. Küresel güç dengelerindeki değişimler, teknolojinin hızlı gelişimi, iklim krizinin derinleşen etkileri ve artan sosyo-politik gerilimler, devletler, bireyler ve kurumlar için hem fırsatlar hem de zorluklar sunuyor. Bu bağlamda, TESAM VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, uluslararası sistemin geleceğine ışık tutan çok disiplinli bir perspektif sunuyor.

Bu kitap, kongrede sunulan bildirilerin derlemesi olarak, akademik dünyaya değerli katkılar sunmaktadır. Yumuşak güçten uluslararası imaj yönetimine, çok kutuplu dünyadaki stratejik konumlanmalardan iklim krizinin kalkınma politikalarına kadar geniş bir yelpazede ele alınan konular, çağımızın en kritik meselelerini kapsamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin ve diğer ülkelerin bu dinamik süreçteki rolü, karşılaştıkları fırsatlar ve zorluklar, derinlemesine analiz edilmektedir.